arxaia BIB. MA£. tel. Ex 2 10-11-05 16:02 Page 1

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Μπεζαντάκος   Αμφιλόχιος Παπαθωμάς
Ευαγγελία Λουτριανάκη   Βασίλειος Χαραλαμπάκος

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-1898-4

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 1

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 2

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Νικόλαος Μπεζαντάκος,** *Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών* **Αμφιλόχιος Παπαθωμάς,** *Επίκουρος Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών* **Ευαγγελία Λουτριανάκη,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης* **Βασίλειος Χαραλαμπάκος,** *Φιλόλογος*
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Αλέξανδρος Κεσίσογλου,** *Αναπληρωτής Καθηγητής του Παν/μίου Ιωαννίνων* **Μαρίνα Δεδούλη,** *Σχολική Σύμβουλος* **Γεωργία Κατσαγάνη - Γιαννακοπούλου,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης*
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	**Δημήτριος Καλανδράνης,** *Σκιτσογράφος*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Σπυρίδων Καράμπαλης,** *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	**Σωτήριος Γκλαβάς,** *Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	**Σεβαστιανή Μακρή,** *Ζωγράφος*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	**ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ**

Γ΄ Κ.Π.Σ. / **ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ** / **Ενέργεια 2.2.1** / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 3

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Μπεζαντάκος Αμφιλόχιος Παπαθωμάς
Ευαγγελία Λουτριανάκη Βασίλειος Χαραλαμπάκος

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ Ελληνικά γράμματα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 4

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ **7**

ΕΝΟΤΗΤΑ 1 . . . . **8**

Το ταξίδι των λέξεων στον χρόνο...

Οι Έλληνες και η ελληνική γλώσσα

Η καταγωγή του ελληνικού αλφαβήτου

Οι διάλεκτοι της Αρχαίας Ελληνικής – Από τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους στη Νέα Ελληνική

ΕΝΟΤΗΤΑ 2 . . . . **14**

Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα (Πλάτων, *Πρωταγόρας* 325c-326c, ελεύθερη διασκευή)

Α. Κείμενο

Β. Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες;

Γ. Φθόγγοι και γράμματα

ΕΝΟΤΗΤΑ 3 . . . . **20**

Επαγγέλματα των αρχαίων Αθηναίων (Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 2.7.6, ελεύθερη διασκευή)

Α. Κείμενο

Β. Ετυμολογικά: Η ετυμολογία των λέξεων – Παραγωγή και Σύνθεση

Γ. Γραμματική: **1**. Τόνοι και πνεύματα **2**. Μέρη του λόγου **3**. Τα παρεπόμενα των πτωτικών **4**. Τα παρεπόμενα του ρήματος

ΕΝΟΤΗΤΑ 4 . . . . **28**

Ένα ταξίδι επιστημονικής φαντασίας (Λουκιανός, *Ἀληθὴς Ἱστορία* 2.3-4, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἡ φωνή*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (α′ μέρος): – υποκοριστικά – περιεκτικά – τοπικά

Γ. Γραμματική: **1**. Το άρθρο **2**. Β′ κλίση ουσιαστικών **3**. Προσωπικές αντωνυμίες

ΕΝΟΤΗΤΑ 5 . . . . **36**

Ο πλούτος της αττικής γης (*Ξενοφῶν*, *Πόροι* 1.1-5, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἡ γῆ*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (β′μέρος): παρώνυμα – εθνικά – πατρωνυμικά – γονεωνυμικά

Γ. Γραμματική: **1**. Οριστική ενεστώτα ρ. *εἰμί* **2**. Οριστική ενεστώτα και μέλλοντα ε.φ. βαρύτονων ρημάτων **3**. Οριστική μέλλοντα ε.φ. αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 6 . . . . **44**

Η ομορφιά δεν είναι το παν (Μύθος του Αισώπου, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *πίνω*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (α′ μέρος): ουσιαστικά που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί, ενέργεια, πάθος, κατάσταση, το αποτέλεσμα ενέργειας

Γ. Γραμματική: Α′ κλίση ουσιαστικών

ΕΝΟΤΗΤΑ 7 . . . . **52**

Η λύση του γόρδιου δεσμού (Ἀρριανός, *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* 2.3.1-8, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ζευγνύω* (και *ζεύγνυμι*)

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (β′ μέρος): ουσιαστικά που δηλώνουν όργανο ή μέσο, τόπο

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 5

Γ. Γραμματική: **1**. Η αύξηση **2**. Οριστική παρατατικού ρ. *εἰμί* **3**. Οριστική παρατατικού και αορίστου ε.φ. βαρύτονων ρημάτων **4**. Οριστική αορίστου ε.φ. αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 8 .... **60**

Ένα μοιραίο λάθος (Λουκιανός, *Νεκρικοὶ Διάλογοι* 17, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἐλεύθερος*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από επίθετα

Γ. Γραμματική: **1**. Δευτερόκλιτα επίθετα **2**. Η δεικτική αντωνυμία *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*

ΕΝΟΤΗΤΑ 9 .... **68**

Ανυπέρβλητα πρότυπα (Ἰσοκράτης, *Εὐαγόρας* 1-6, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ὁ πατήρ*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ρημάτων (α΄ μέρος): παραγωγή ρημάτων από ονόματα

Γ. Γραμματική: **1**. Ο αναδιπλασιασμός **2**. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου ε.φ. βαρύτονων ρημάτων **3**. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου ε.φ. αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 10 .... **76**

Ο Σωκράτης για τη φιλία (Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 2.4.1-7, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *κτάομαι, κτῶμαι*

Β2. Ετυμολογικά: Επαναληπτικές ασκήσεις

Γ. Γραμματική: Επαναληπτικές ασκήσεις

ΕΝΟΤΗΤΑ 11 .... **82**

Η αγάπη του Αλεξάνδρου για τον Βουκεφάλα (Ἀρριανός, *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* 5.19.4-6, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἡ πόλις*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ρημάτων (β΄ μέρος): παραγωγή ρημάτων από άλλα ρήματα, επιρρήματα και επιφωνήματα

Γ. Σύνταξη: Οι βασικοί όροι μιας απλής πρότασης: υποκείμενο και κατηγόρημα

ΕΝΟΤΗΤΑ 12 .... **90**

Αθήνα και Ατλαντίδα (Πλάτων, *Τίμαιος* 25a-d, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *κρατέω, κρατῶ*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά (α΄ μέρος): επίθετα τα οποία σημαίνουν αυτόν που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό, ύλη ή (σπάνια) χρώμα, τον κατάλληλο για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη

Γ1. Γραμματική: Γ΄ κλίση ουσιαστικών: α. καταληκτικά διπλόθεμα φωνηεντόληκτα σε *-ις* (γεν. *-εως*) β. καταληκτικά μονόθεμα φωνηεντόληκτα σε *-εύς* (γεν. *-έως*) – ουδέτερα ακατάληκτα μονόθεμα οδοντικόληκτα σε *-α* (γεν. *-ατος*)

Γ2. Σύνταξη: Τα είδη των προτάσεων ως προς τους όρους τους: απλές, σύνθετες, ελλειπτικές, επαυξημένες

ΕΝΟΤΗΤΑ 13 .... **98**

Δάμων και Φιντίας (Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη* 10.4.3-6, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ὁ τύραννος*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά (β΄ μέρος): επίθετα τα οποία σημαίνουν πλησμονή, χρόνο ή μέτρο

Γ1. Γραμματική: Απαρέμφατα και μετοχές ε.φ. βαρύτονων ρημάτων

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 6

Γ2. Σύνταξη: **1**. Το απαρέμφατο **2**. Η μετοχή

ΕΝΟΤΗΤΑ 14 .... **106**

Ένα άδικο παράπονο (Μύθος του Αισώπου, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἄρχω*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή επιθέτων από ρήματα (α′ μέρος): κυρίως ρηματικά επίθετα με καταλήξεις -τέος, -τος

Γ. Γραμματική: **1**. Γ′ κλίση ουσιαστικών: α. ακατάληκτα διπλόθεμα οδοντικόληκτα σε *-ων* (γεν. *-οντος*) β. καταληκτικά μονόθεμα οδοντικόληκτα σε *-ας* (γεν. *-αντος*) **2.** Οριστική ενεστώτα και μέλλοντα μ.φ. βαρύτονων ρημάτων **3.** Οριστική μέλλοντα ρ. *εἰμί*

ΕΝΟΤΗΤΑ 15 .... **114**

Η μεταμόρφωση του Λευκίππου (Ἀντωνῖνος Λιβεράλις, *Μεταμορφώσεων Συναγωγή* 17, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *φύω*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή επιθέτων από ρήματα (β′ μέρος)

Γ. Γραμματική: Οριστική παρατατικού και αορίστου μ.φ. βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 16 .... **120**

Το θλιβερό τέλος ενός τυράννου (*Αἰλιανός, Ποικίλη Ἱστορία* 6.12, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἡ θάλαττα / θάλασσα*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή επιθέτων από επιρρήματα

Γ. Γραμματική: Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου μ.φ. βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 17 .... **126**

Ένα διδακτικό παράδειγμα από τη φύση (Μέγας Βασίλειος, *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον* 7.3)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἡ σάρξ*

Β2. Ετυμολογικά: Παραγωγή επιρρημάτων: τοπικά, τροπικά, ποσοτικά, χρονικά

Γ1. Γραμματική: Απαρέμφατα και μετοχές μ.φ. βαρύτονων ρημάτων

Γ2. Σύνταξη: **1**. Το υποκείμενο του απαρεμφάτου: ταυτοπροσωπία – ετεροπροσωπία **2**. Το υποκείμενο της μετοχής: συνημμένη – απόλυτη

ΕΝΟΤΗΤΑ 18 .... **134**

Η ειλικρίνεια ανταμείβεται (Μύθος του Αισώπου, διασκευή)

Α. Κείμενο

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας: *ἡ δίκη*

Β2. Ετυμολογικά: Επαναληπτικές ασκήσεις

Γ. Γραμματική – Σύνταξη: Επαναληπτικές ασκήσεις

ΕΠΙΜΕΤΡΟ **141**

Ι. Παράλληλα κείμενα 142

ΙΙ. Το λεξιλόγιο των κειμένων 160

ΙΙΙ. Αρχικοί χρόνοι ρημάτων 169

ΙV. Συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων (Γραμματική – Σύνταξη – Ετυμολογία) 170

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:36 Page 7

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε με σκοπό να προσφέρει στους μαθητές τη δυνατότητα να γνωρίσουν μια μορφή της ελληνικής γλώσσας, αυτήν που ονομάζουμε «Αρχαία Ελληνικά». Είναι αλήθεια ότι τα «Αρχαία Ελληνικά» έγιναν γνωστά σ' ολόκληρο τον κόσμο και πολλοί ασχολήθηκαν μαζί τους, επειδή είναι η γλώσσα στην οποία γράφτηκαν έργα που θεμελίωσαν τον πνευματικό πολιτισμό της ανθρωπότητας. Αυτή η γνωριμία, αν γίνει σωστά, νομίζουμε ότι θα είναι χρήσιμη για πολλούς λόγους, μερικοί από τους οποίους αξίζει να αναφερθούν. Κάθε γλώσσα υπακούει σε κανόνες, έχει συγκεκριμένη δομή, βάσει της οποίας συγκροτείται ο λόγος, δικό της κλιτικό σύστημα, στοιχεία, δηλαδή, που και μόνο η μάθησή τους αποτελεί σπουδαίο διανοητικό γύμνασμα. Πολύ περισσότερο που τα «Αρχαία Ελληνικά» είναι μια πολύ πειθαρχημένη γλώσσα που δίνει όμως ταυτόχρονα μεγάλη ελευθερία να την χρησιμοποιεί κανείς με το δικό του προσωπικό ύφος. Νομίζουμε, λοιπόν, ότι η κατανόηση της δομής ενός κειμένου οξύνει την σκέψη του μαθητή όσο και η κατανόηση μιας αλγεβρικής εξίσωσης. Εξάλλου τα Αρχαία Ελληνικά είναι ο όχι και τόσο μακρυνός πρόγονος της γλώσσας που μιλάμε και γράφουμε σήμερα. Μετρώντας τον χρόνο με κάπως ιδιόμορφο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι π.χ. από τον Αισχύλο και τον Θουκυδίδη μας χωρίζουν «μόνο» εβδομήντα, το πολύ ογδόντα παππούδες. Είναι, λοιπόν, δυνατόν να αντιληφθούν οι μαθητές πολύ εύκολα ότι η γλώσσα που μιλάμε σήμερα είναι ο κατ' ευθείαν απόγονος εκείνης της μορφής της ελληνικής γλώσσας που μιλιόταν εδώ στον ίδιο χώρο πριν από τουλάχιστον 2.500 χρόνια. Με κάποια έκπληξη ίσως θα διαπιστώσουν ότι σε μεγάλο βαθμό χρησιμοποιούνται τότε και τώρα οι ίδιες λέξεις με την ίδια ή με διαφορετική σημασία. Αυτή η παρακολούθηση των σημασιών των λέξεων και της χρήσης τους μέσα στο πέρασμα του χρόνου αποτελεί ασφαλώς μια γοητευτική «εξερεύνηση», η οποία θα κάνει τον μαθητή να αντιληφθεί καλύτερα την εξέλιξη της γλώσσας μας και να αποκτήσει καλύτερη γνώση γι' αυτήν.

Προσπαθήσαμε με το παρόν βιβλίο να δείξουμε αυτή την συνέχεια και την συγγένεια με τρόπο απλό και ευχάριστο, γιατί θέλαμε τα ελληνόπουλα να αγαπήσουν τα «Αρχαία Ελληνικά», να πάψουν να τα θεωρούν δύσκολα και ακόμη να πιστέψουν ότι είναι χρήσιμα. Ελπίζουμε ότι σε μεγάλο βαθμό θα πετύχουμε αυτούς τους στόχους μας. Είναι καιρός να πάψουν να θεωρούνται τα «Αρχαία Ελληνικά» μάθημα στην καλύτερη περίπτωση δύσκολο και στην χειρότερη άχρηστο. Είναι οι ρίζες της γλώσσας μας και πρέπει να τα φροντίζουμε γιατί η γλώσσα μας τα έχει ανάγκη, όπως ακριβώς κάθε ζωντανός οργανισμός έχει ανάγκη τις ρίζες του. Ελπίζουμε ότι στο τέλος και της Τρίτης τάξης του Γυμνασίου οι μαθητές θα έχουν αποκτήσει μια αρκετά καλή γνώση της Αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ίσως έτσι φθάσουν κάποτε να συνεχίσουν την ενασχόλησή τους με την γλώσσα (όχι κατ' ανάγκην επαγγελματικά) και να αποκτήσουν το προνόμιο που θα ήθελαν να έχουν πολλοί άνθρωποι απ' όλον τον κόσμο: να κατανοήσουν κάποιο αρχαίο ελληνικό κείμενο διαβάζοντάς το στο πρωτότυπο.

Η συγγραφική ομάδα

Το ταξίδι των λέξεων

Η Νέα Ελληνική γλώσσα προήλθε από την Αρχαία Ελληνική και είναι αποτέλεσμα συνεχούς εξέλιξης μέσα στους αιώνες. Η συγγένεια της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής είναι σαφής, αρκεί να δούμε πόσες λέξεις, καταλήξεις, σημασίες κ.ά. της αρχαίας γλώσσας επιβιώνουν μέχρι τις μέρες μας ή πόσες φράσεις αρχαίες και αρχαιοπρεπείς λόγιες χρησιμοποιούνται σήμερα στον γραπτό ή προφορικό λόγο της Νέας Ελληνικής. Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ | εὖ ἀγωνίζεσθαι

πὺξ λὰξ | κύκνειον ᾆσμα | δημοσίᾳ δαπάνῃ

τὰ παιδία παίζει | γνῶθι σαυτόν | ἔπεα πτερόεντα

τὸ δὶς ἐξαμαρτεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ | Εὕρηκα! Εὕρηκα!

εὖ ζῆν | μολὼν λαβέ! | μή μου ἅπτου! | καινὰ δαιμόνια

στήλη ἅλατος | ἆρον ἆρον | ἀπὸ μηχανῆς θεός | γόρδιος δεσμός

Χρησιμοποιείτε ή ακούτε συχνά ανάλογες φράσεις; Να τις σημειώσετε στα παρακάτω κενά:

Στο προοίμιο της *Ὀδύσσειας* απαντούν λέξεις που χρησιμοποιούνται και στη Νέα Ελληνική με την ίδια σημασία: *Μοῦσα, πολύς, ἱερός, ἄνθρωπος, πόντος, ψυχή, ἑταῖρος, νόστος, αὐτός, θεά.*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:37 Page 9

στον χρόνο...

Η Αρχαία Ελληνική (μέσω και της Λατινικής στην περίπτωση των γαλλικών, των ισπανικών, των ιταλικών και των ρουμανικών) προσέφερε λέξεις ή ρίζες λέξεων σε όλες τις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες:

"... Our critical problems such as the numismatics plethora generate some agony and melancholy. This phenomenon is characteristic of our epoch... In parallel, a panethnic unhypocritical economic synergy and harmonization in a democratic climate is basic..."

Απόσπασμα από ομιλία του Ξενοφώντα Ζολώτα στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στις 26/9/1957. Ποιος, κατά τη γνώμη σας, ήταν ο σκοπός του ομιλητή;

(αγγλ. / γαλλ.) Europe < *Εὐρώπη* (= αυτή που έχει *εὐρεῖς ὦπας*, μεγάλα μάτια)

(αγγλ.) democracy – monarchy – anarchy – despotism – hegemonism – tyranny

(αγγλ.) harmony < *ἁρμονία* < *ἁρμός*

(γαλλ.) histoire < *ἱστορία* < *ἵστωρ* (= ο γνώστης)

ἀνάλυσις > (αγγλ.) analysis / (γαλλ.) analyse / (ιταλ.) analisi / (γερμ.) Analyse

(αγγλ.) athlete < *ἀθλητής* < *ἀθλοῦμαι* < *ἆθλον* (= βραβείο, έπαθλο)

Αν γνωρίζετε άλλες ξένες λέξεις με ελληνική προέλευση, να τις σημειώσετε στα παρακάτω κενά:

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η ανίχνευση λέξεων που χρησιμοποιούμε στη Νέα Ελληνική και θεωρούνται δάνεια από ξένες, ενώ στην πραγματικότητα είναι ελληνικές λέξεις που... ταξίδεψαν και επέστρεψαν στον τόπο τους. Πρόκειται για **αντιδάνεια**, όπως είναι λ.χ. η λ. *«καναπές»* < γαλλ. canapé < λατ. conopeum < ελλ. *κωνωπεῖον*, η λ. *«πέναλτι»* < μεσαιων. λατ. poenalitas < λατ. poenalis < λατ. poena < ελλ. *ποινή*.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:37 Page 10

Οι Έλληνες και η ελληνική γλώσσα

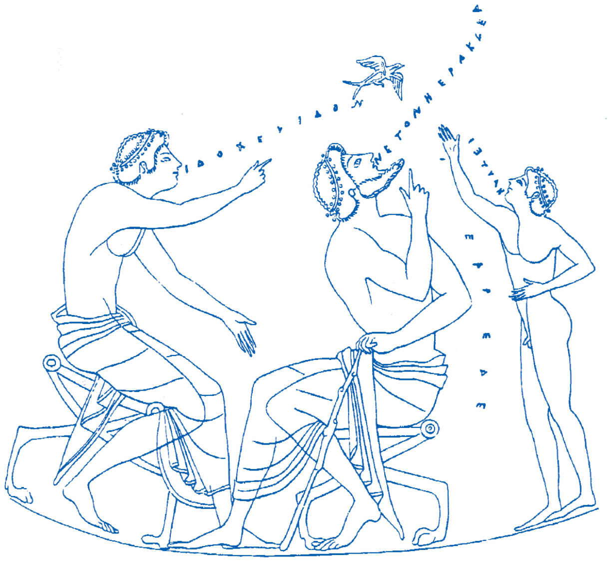

Παράδειγμα διαλόγου σε παράσταση αγγείου, ο οποίος στη ν.ε. αποδίδεται ως εξής: «Ένα χελιδόνι!», «Μα τον Ηρακλή, ήρθε η άνοιξη!» (παράσταση σε αττικό αγγείο, 6ος αι. π.Χ., Αγία Πετρούπολη).

Η Αρχαία Ελληνική γλώσσα αποτελεί μέρος της **πολιτιστικής κληρονομιάς** των Ελλήνων.

Η ιστορία της ελληνικής γλώσσας αρχίζει πριν από **40 αιώνες** περίπου. Τα **παλαιότερα μνημεία** της είναι οι πινακίδες της γραμμικής γραφής Β′ (περ. 1450-1200 π.Χ.), που ήταν γραμμένες σε συλλαβογραφικό αλφάβητο. Αξιοσημείωτο είναι ότι η Ελληνική αποτελεί μοναδικό παράδειγμα γλώσσας με **αδιάκοπη ιστορική συνέχεια**. Έτσι, μπορούμε να μιλάμε για **ενιαία** ελληνική γλώσσα από την αρχαιότητα έως σήμερα.

Τα κείμενα που έχουν διασωθεί, σε συνδυασμό με τα αρχαιολογικά ευρήματα, αποτελούν τις **μαρτυρίες του παρελθόντος**. Η επαφή με τα πρωτότυπα κείμενα έχει την ίδια σημασία με το άγγιγμα ενός αγάλματος, καθώς αποκομίζουμε μια **αίσθηση οικειότητας με το παρελθόν μας**.

Η καταγωγή του ελληνικού αλφαβήτου

Οι Φοίνικες και οι Έλληνες

Το **φοινικικό αλφάβητο** εισάγεται στην Ελλάδα κατά την περίοδο ακμής των σχέσεων Φοινίκων και Ελλήνων, δηλ. μεταξύ 12ου και 9ου αι. π.Χ. Ήταν ένα *συμφωνογραφικό – συλλαβογραφικό* αλφάβητο, το οποίο περιλάμβανε 21 συλλαβογράμματα, καθένα από τα οποία αντιστοιχούσε και σε κάποιες συλλαβές, π.χ. το *τ* = τ, τα, τε, το, τι. Τα γράμματα *Ξ, Φ, Χ, Ψ, Ω* έλειπαν, ενώ υπήρχαν επιπλέον το δίγαμμα (F) και το κόππα (ϙ).

Παράδειγμα: Η λέξη «μαθητής», εάν υπήρχε, στο φοινικικό σύστημα θα γραφόταν «μ.θ.τ.ς», θα μπορούσε δηλ. κάποιος που δεν καταλαβαίνει καλά τα συμφραζόμενα να διαβάσει «μαθητές» ή «μαθητάς» (αιτ. πληθ.) ή «μαθητός» (= αυτός που μπορεί να μαθευτεί).

Οι Έλληνες έκριναν ότι το αλφάβητο αυτό θα προκαλούσε δυσκολίες. Το προσάρμοσαν, λοιπόν, στις δικές τους φωνητικές ανάγκες και το συμπλήρωσαν μετατρέποντάς το σε **φωνολογικό**. Δηλαδή, κάθε γράμμα αντιστοιχούσε πλέον σε έναν φθόγγο, φωνήεν ή σύμφωνο, οπότε επιτυγχανόταν ακρίβεια και ευκολία στην εκμάθηση. Το νέο αλφάβητο ονομάστηκε **ελληνικό**.

Τα **πρώτα σωζόμενα γραπτά μνημεία** της ελληνικής γλώσσας στο ελληνικό αλφάβητο είναι η επιγραφή του ποτηρίου του Νέστορος (πιθ. 740-720 π.Χ.) και της οινοχόης του Διπύλου (735-725 π.Χ.).

Οινοχόη διακοσμημένη με γεωμετρικά θέματα που βρέθηκε το 1871 στο Δίπυλο του Κεραμεικού στην Αθήνα. Χρονολογείται στο τρίτο τέταρτο του 8ου αι. π.Χ. και αποτελεί το αρχαιότερο έως τώρα γνωστό δείγμα αλφαβητικής γραφής στον ελληνικό κόσμο. Δόθηκε ως έπαθλο ορχηστικού αγώνα (δηλ. αγώνα χορού), όπως μαρτυρεί η επιγραφή που φέρει: «Όποιος τώρα απ' όλους τους χορευτές χορεύει πιο ανάλαφρα, αυτός ας το πάρει» (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

Οι διάλεκτοι της Αρχαίας Ελληνικής

Η Αρχαία Ελληνική παρουσιάζει ποικιλία διαλέκτων. Από τον 4ο αι. π.Χ. άρχισε να επικρατεί η **Αττική**, που διαμορφώθηκε στην **Αθήνα,** έφτασε σε υψηλό βαθμό καλλιέργειας με τα κείμενα του 5ου και του 4ου αι. π.Χ. και τελικά κυριάρχησε.

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις κύριες διαλέκτους της Αρχαίας Ελληνικής και τους κύριους σταθμούς στην πορεία της ελληνικής γλώσσας μέχρι σήμερα. Είναι αυτονόητο ότι ο διαχωρισμός είναι συμβατικός, αφού η γλωσσική εξέλιξη γίνεται **βαθμιαία** και όχι με απότομες αλλαγές.

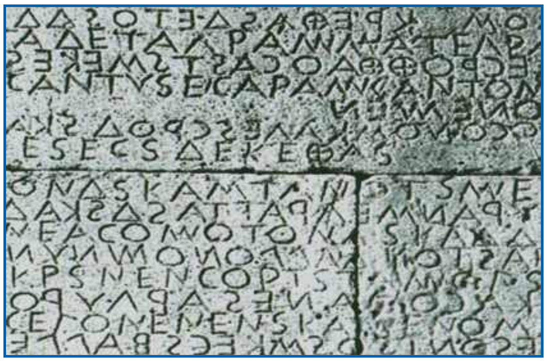

Ο Νόμος της Γόρτυνας, ισχυρής πόλης της Κρήτης, είναι γραμμένος σε δωρική διάλεκτο. Το απόσπασμα περιέχει διατάξεις σχετικές με το διαζύγιο (450 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

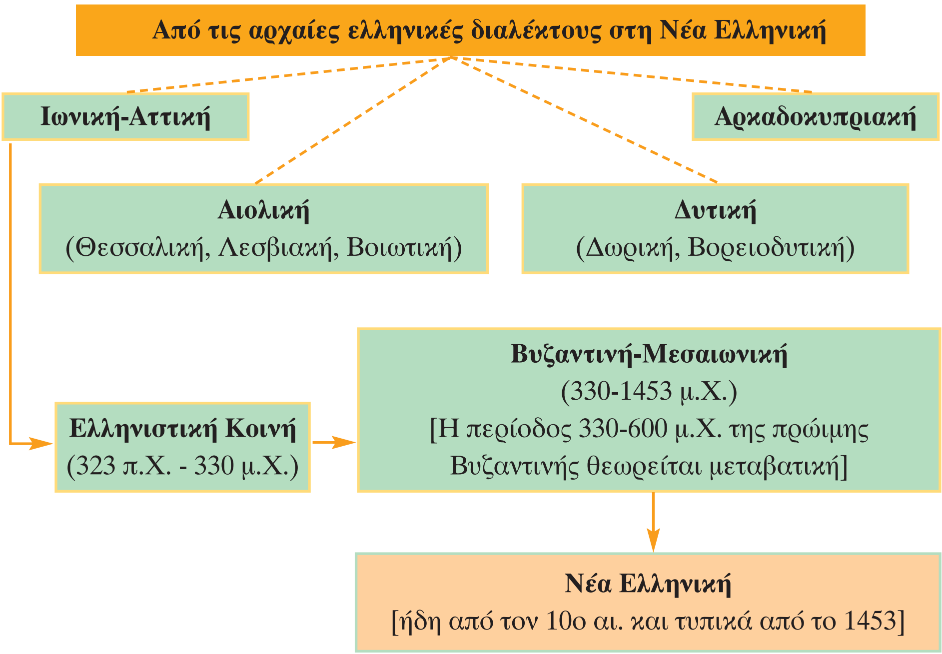

Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι εντυπωσιακή η επιβίωση στοιχείων της α.ε. σε **νεοελληνικά ιδιώματα** και **διαλέκτους** σε επίπεδο λεξιλογίου, σημασιών και σύνταξης, π.χ. (Μάνη) κλαίουσι, λέουσι, (Τσακωνική) μάτη (< δωρικό *μάτηρ* = η μητέρα), (Ποντιακή) τ' εμόν (το δικό μου), τα παιδία, (Κρητική) χοχλιός (< α.ε. *κοχλίας*), αμπώθω (< α.ε. *ἀπωθῶ*) (Κυπριακή) έδοξέν μου (< α.ε. *ἔδοξέ μοι* = μου φάνηκε), ορτσούμαι (< α.ε. *ὀρχοῦμαι* =χορεύω).

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:37 Page 12

«Γιατί να μάθω Αρχαία Ελληνικά;»

Μια απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δίνει ένας διαπρεπής ξένος φιλόλογος:

«Από όλες τις δημιουργίες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος η πιο θαυμαστή είναι χωρίς αμφιβολία ***η γλώσσα****. Ο άπειρος πλούτος της λεξιλογικής παραδόσεως, η σχεδόν απεριόριστη δυνατότητα συνθέσεως, η σημασιολογική ακρίβεια των πολυάριθμων συνωνύμων, η απλότητα του κλιτικού συστήματος των ονομάτων και ο πλούτος του κλιτικού συστήματος των ρημάτων, το εναλλασσόμενο παιχνίδι των μορίων και των προθέσεων, η διαφάνεια της λογικής και συντακτικής δομής, το εύηχον και η μουσικότητα, τέλος, δημιούργησαν το πιο τέλειο όργανο που ο άνθρωπος έφτιαξε, για να εκφράσει τις σκέψεις του. Και όπως η γλώσσα δημιουργήθηκε από την ανάγκη να εκφρασθεί η ανθρώπινη σκέψη, έτσι και η ίδια με τη σειρά της συνέβαλε να δημιουργηθούν απ' αυτή τη σκέψη οι λογοτεχνικές μορφές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους: σκέπτεται κανείς τα Ελληνικά της ποίησης, σ' όλη την ποικιλία της. Και κατόπιν τα Ελληνικά της φιλοσοφίας και της ιστορίας, της ρητορικής, της αφήγησης και του μυθιστορήματος, της γραμματικής και της φιλολογίας, της ιατρικής και των μαθηματικών, της αστρονομίας και της φυσικής, της ζωολογίας και της βοτανικής, της γεωγραφίας και της εθνογραφίας, της θεολογίας. Πλευρές της σκέψεως, τις οποίες, μαζί με άλλες ακόμη, η Ελλάδα αποκάλυψε στην ανθρωπότητα σε μορφές που έμειναν βασικές. Γι' αυτό η εκφραστική δύναμη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας παρέμεινε* ***ενεργή*** *και* ***ζωντανή*** *σε όλες τις γλώσσες του πολιτισμού (τεχνικοί όροι του λεξιλογίου σε όλες τις σύγχρονες γλώσσες)».*

Raffaele Cantarella, *La letteratura greca classica*, Firenze 1967, σ. 25
(μτφρ. των συγγραφέων)

Στο κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών εικονίζονται οι επιστήμες προσωποποιημένες.

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

1. **Να αναπτύξετε σύντομους διαλόγους στη ν.ε. στους οποίους θα χρησιμοποιήσετε τις φράσεις της σελ. 8 ή άλλες ανάλογες.**

2. **Να βρείτε στο λεξικό (ή να σκεφτείτε) τις ελληνικές λέξεις που αποδίδουν τους παρακάτω ξενικούς όρους:** γκλάμουρ, φαστφούντ, σκόντο, μπάσος, ανφάς, σκάρτος.

3. **Με τη βοήθεια λεξικού να βρείτε την ελληνική ρίζα των παρακάτω ξενικών λέξεων:** τουρνουά, τζίρος, φαντεζί, παρλάρω, πιάτσα, σκιτσάρω.

4. **Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναζητήσετε σε έναν τηλεφωνικό κατάλογο εταιρείες ή προϊόντα με αρχαία ελληνικά ονόματα ή θέματα (π.χ. «Ταχυμεταφορές *Ο ΕΡΜΗΣ*»). Αφού τα κατηγοριοποιήσετε (π.χ. ονόματα θεών, ηρώων, ιστορικών προσώπων), να τα παρουσιάσετε σε ένα κολάζ που θα συνθέσετε.** Τα συμπεράσματά σας μπορούν να αποτελέσουν υλικό για ένα άρθρο που θα δημοσιευτεί στην εφημερίδα του σχολείου σας ή σε άλλο μαθητικό έντυπο.

5. **Αναζητήστε στο προοίμιο της *Ἰλιάδας* λέξεις που χρησιμοποιούνται στη ν.ε. αυτούσιες (ή ελαφρά τροποποιημένες) ως προς τη μορφή και τη σημασία.**

6. Να χωριστείτε σε ομάδες και να συγκεντρώσετε αγγειογραφίες που αναπαριστούν σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Ελλάδα. Στη συνέχεια να βρείτε φωτογραφίες με ανάλογες σκηνές της σύγχρονης ζωής και να δημιουργήσετε ένα μεγάλο κολάζ που θα το παρουσιάσετε στην τάξη σας καλώντας τους συμμαθητές σας να διατυπώσουν τις σκέψεις τους, καθώς το περιεργάζονται.

Παιδιά διασκεδάζουν με ένα πρόχειρο αμαξάκι (αγγείο του 5ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Έφηβοι παίζουν παιχνίδι που θυμίζει το σύγχρονο χόκεϋ (επιτύμβιο μνημείο του 6ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Θέμα για συζήτηση

Η αρχαία Ελλάδα τροφοδοτεί με ποικίλες ιδέες, όρους και εικόνες την παγκόσμια εμπορική βιομηχανία (ονόματα αρωμάτων, αυτοκινήτων, θέματα κινηματογραφικών ταινιών κτλ.). Πού πιστεύετε ότι οφείλεται αυτό; Να συζητήσετε στην τάξη διάφορα παραδείγματα.

Ἀναγκαιότατον μάθημα τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακά

Στοβαῖος, *Ἀνθολόγιον* 2.31.34

Το πιο απαραίτητο μάθημα είναι να λησμονεί κανείς τα κακά που έμαθε.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:37 Page 14

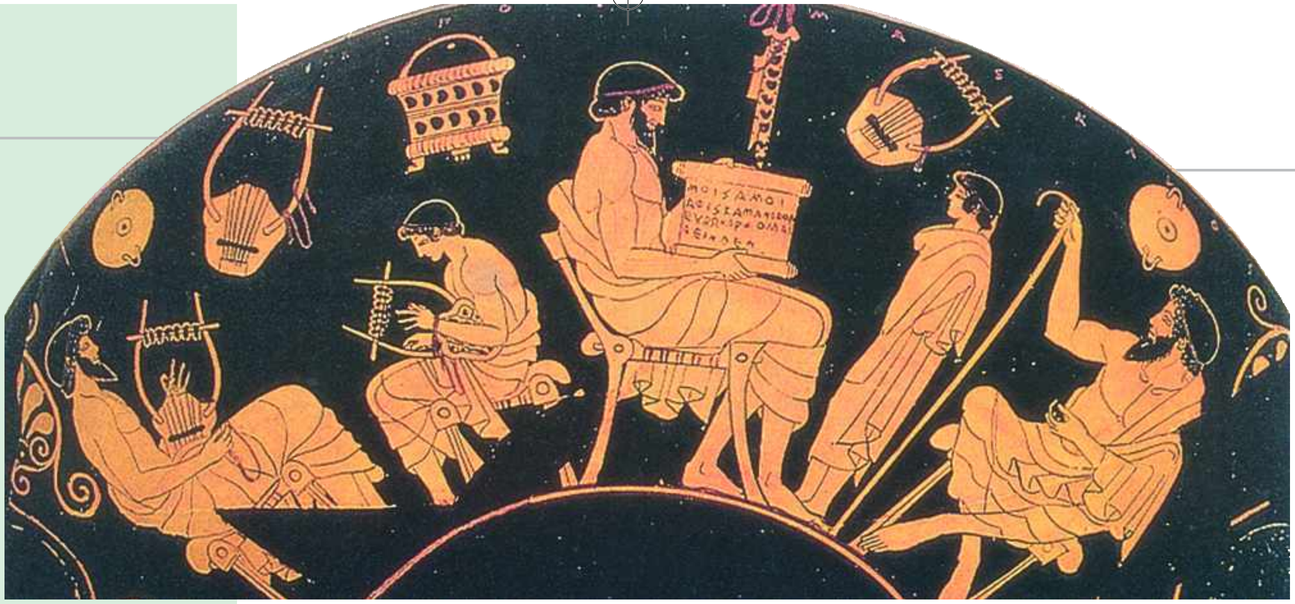

Στην εξωτερική όψη της κύλικας του Δούριδος (περ. 480 π.Χ.) απεικονίζονται σκηνές από την καθημερινή ζωή του σχολείου της εποχής. Στο κέντρο ο δάσκαλος κρατά ανοιχτό παπύρινο κύλινδρο, όπου διακρίνεται η αρχή ποιήματος, ενώ ο μαθητής στέκεται όρθιος. Αριστερά ένας άλλος δάσκαλος κάθεται σε δίφρο και παραδίδει μάθημα λύρας στον επίσης καθισμένο μαθητή. Στην άκρη δεξιά παρακολουθεί τη σκηνή ο παιδαγωγός (Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου).

Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα

Α. Κείμενο

Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα αποτέλεσε πρότυπο για πολλές αρχαίες ελληνικές πόλεις. Ιδεώδες της ήταν να γίνουν οι νέοι «καλοὶ κἀγαθοί». Αυτό επιτυγχανόταν με την άσκηση του σώματός τους, ώστε αυτό να αποκτήσει ευρωστία και ομορφιά, και της ψυχής τους, ώστε να γίνουν ενάρετοι.

Ἐν Ἀθήναις τοὺς παῖδας μετ᾽ ἐπιμελείας διδάσκουσι καὶ νουθετοῦσι. Πρῶτον μὲν καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἐπιμελοῦνται ὅπως βέλτιστος γενήσεται ὁ παῖς, διδάσκοντες ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν ἐστι. Εἶτα δέ, ἐπειδὰν οἱ παῖδες εἰς ἡλικίαν ἔλθωσιν, οἱ γονεῖς εἰς διδασκάλων πέμπουσιν, ἔνθα οἱ μὲν γραμματισταὶ ἐπιμελοῦνται ὅπως γράμματα μάθωσιν καὶ τὰ γεγραμμένα ἐννοῶσι, οἱ δὲ κιθαρισταὶ τῷ κιθαρίζειν ἡμερωτέρους αὐτοὺς ποιεῖν πειρῶνται καὶ τὰς τῶν παίδων ψυχὰς πρὸς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἁρμονίαν οἰκειοῦσι. Ἔτι οἱ παῖδες ἐν γυμνασίοις καὶ παλαίστραις φοιτῶσιν, ἔνθα οἱ παιδοτρίβαι βελτίω τὰ σώματα αὐτῶν ποιοῦσι, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν τῶν σωμάτων πονηρίαν.

Η κορασίδα πηγαίνει στο σχολείο... (460-450 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης)

Πλάτων, *Πρωταγόρας* 325c-326c (ελεύθερη διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:37 Page 15

Γλωσσικά σχόλια

μετ' ἐπιμελείας	με φροντίδα, επιμελημένα
νουθετοῦσι (ρ. *νουθετέω, νουθετῶ*)	νουθετούν, συμβουλεύουν
ἡ τροφός	η παραμάνα, η δούλη που μεριμνούσε για την ανατροφή του νηπίου
ἐπιμελοῦνται (ρ. *ἐπιμελέομαι, ἐπιμελοῦμαι*)	φροντίζουν (πβ. ν.ε.: επιμέλεια, επιμελητής)
ὅπως βέλτιστος γενήσεται (ρ. *γίγνομαι*)	πώς θα γίνει πολύ καλό
τὸ μέν... τὸ δέ... τόδε μέν... τόδε δέ	το ένα... το άλλο... αυτό... το άλλο
ἐστί (ρ. *εἰμί*)	είναι
ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν	όμορφος, ωραίος, καλός (στην α.ε. το επίθετο αναφέρεται στο κάλλος, στην ομορφιά, ενώ σήμερα έχει περισσότερο ηθικό περιεχόμενο)
ὁ αἰσχρός, ἡ αἰσχρά, τὸ αἰσχρόν	άσχημος, επαίσχυντος, αισχρός, απρεπής
ἐπειδὰν δ' εἰς ἡλικίαν ἔλθωσιν	όταν φτάσουν στην κατάλληλη ηλικία
εἰς διδασκάλων (ενν. *οἴκους*)	στα σπίτια των δασκάλων, στα σχολεία
πέμπουσιν (ρ. *πέμπω*)	στέλνουν (πβ. ν.ε.: πομπός, πομπή)
ἔνθα	όπου
ὁ γραμματιστής	ο δάσκαλος της γραφής και της ανάγνωσης
ὅπως... μάθωσιν (αόρ. ρ. *μανθάνω*) *καὶ ἐννοῶσι*	να μάθουν και να καταλαβαίνουν
ὁ κιθαριστής	ο δάσκαλος της μουσικής που μάθαινε στα παιδιά να παίζουν λύρα (ή αυλό), να τραγουδούν και να χορεύουν
τῷ κιθαρίζειν (ρ. *κιθαρίζω*)	με το να παίζουν λύρα (ή αυλό)
ποιεῖν (ρ. *ποιέω, ποιῶ*) *πειρῶνται* (ρ. *πειράομαι, πειρῶμαι*)	προσπαθούν να κάνουν
οἰκειοῦσι (ρ. *οἰκειόω, οἰκειῶ*)	εξοικειώνουν
ἔτι	ακόμα, επιπλέον
ἐν γυμνασίοις (ουσ. *τὸ γυμνάσιον*) *καὶ παλαίστραις* (ουσ. *ἡ παλαίστρα*) *φοιτῶσιν* (ρ. *φοιτάω, φοιτῶ*)	στα γυμναστήρια (στις σχολές της γυμναστικής) και στις παλαίστρες (στις σχολές της πάλης) συχνάζουν / περνούν τον καιρό τους (πβ. ν.ε.: φοιτητής)
ὁ παιδοτρίβης	ο δάσκαλος της γυμναστικής
ἔνθα βελτίω τὰ σώματα ποιοῦσι	όπου κάνουν καλύτερα, πιο δυνατά τα σώματα (τους)
ἵνα (τελικός σύνδ.)	για να
ἀποδειλιᾶν (απαρ. ενεστ. ρ. *ἀποδειλιάω, ἀποδειλιῶ*) *διὰ τὴν τοῦ σώματος πονηρίαν*	να δειλιάζουν εξαιτίας της κακής σωματικής κατάστασης

Ερμηνευτικά σχόλια

Στην Αθήνα της κλασικής εποχής **η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγηση των νέων** ενδιέφεραν οπωσδήποτε την επίσημη Πολιτεία, αλλά δεν αποτελούσαν δικό της μέλημα, όπως αποτελούν σήμερα. Η εκπαίδευση των παιδιών αποτελούσε μέριμνα κυρίως των γονέων. Τα κορίτσια δεν αποκτούσαν ιδιαίτερες γνώσεις πέρα από αυτές που θα τους επέτρεπαν να διαχειρίζονται σωστά τις υποθέσεις του σπιτιού τους, όταν θα αποκτούσαν οικογένεια.

Τρεις κατηγορίες δασκάλων αναλάμβαναν τη στοιχειώδη μόρφωση των αγοριών στην Αθήνα: ο *γραμματιστής*, ο *κιθαριστής* και ο *παιδοτρίβης*. Αυτοί δίδασκαν στα παιδιά γραφή, μουσική και γυμναστική αντίστοιχα, δίνοντας έμφαση όχι μόνο στη σωματική ευεξία και τη μουσική καλλιέργεια, αλλά και στην ψυχική, πνευματική και ηθική διαπαιδαγώγηση.

Νέοι γυμνάζονται υπό την επίβλεψη ενός παιδοτρίβη (από ανάγλυφη βάση κούρου, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Ερωτήσεις

1. Ποιοι είχαν την ευθύνη για τα πρώτα στάδια της αγωγής των παιδιών στην αρχαία Αθήνα;
2. Σε ποια σχολεία φοιτούσαν οι μικροί Αθηναίοι, από ποιες ειδικότητες δασκάλων εκπαιδεύονταν και τι μάθαιναν από τον καθένα;

Σε αυτό το πινακίδιο-«τετράδιο» των πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων ο γραμματοδιδάσκαλος έχει γράψει δύο γνωμικά, για να τα αντιγράψει ο μαθητής: «Σοφοῦ παρ' ἀνδρὸς προσδέχου συμβουλίαν» και «Μὴ πᾶσιν εἰκῇ τοῖς φίλοις πιστεύεται (αντί του ορθού «πιστεύετε»!)» (Βρετανικό Μουσείο).

Β. Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες;

Παρατηρήστε την επιγραφή που ακολουθεί και τη μεταγραφή της:

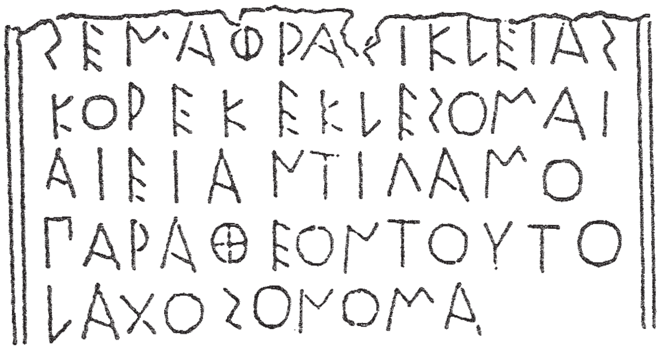

ΣΕΜΑ ΦΡΑΣΙΚΛΕΙΑΣ
ΚΟΡΕ ΚΕΚΛΕΣΟΜΑΙ
ΑΙΕΙ ΑΝΤΙ ΓΑΜΟ
ΠΑΡΑ ΘΕΟΝ ΤΟΥΤΟ
ΛΑΧΟΣ ΟΝΟΜΑ
Σῆμα Φρασικλείας·
κόρη κεκλήσομαι
αἰεί, ἀντὶ γάμου
παρὰ θεῶν τοῦτο
λαχοῦσ' ὄνομα.

Ποια συμπεράσματα βγάζετε για τη λεγόμενη **«μεγαλογράμματη»** ή **«κεφαλαιογράμματη»** γραφή;

Η **μικρογράμματη** γραφή (η οποία συνδέεται με τη συστηματική χρήση τόνων, πνευμάτων και κενών μεταξύ των λέξεων) εισάγεται τον **9ο αι. μ.Χ.**

Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν τρεις κυρίως **τρόπους γραφής**: α) από δεξιά προς τα αριστερά, β) *βουστροφηδόν* (βλ. επιγραφή παρακάτω), και γ) από αριστερά προς τα δεξιά (όπως και σήμερα).

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 17

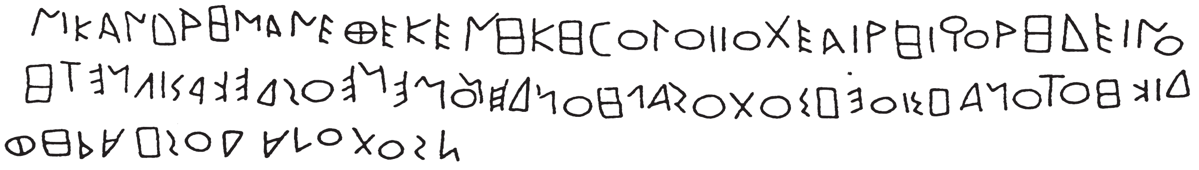

Επιγραφή των μέσων του 7ου αι. π.Χ. από τη Δήλο (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας) χαραγμένη βουστροφηδόν (δηλ. από τα αριστερά προς τα δεξιά στην πρώτη σειρά, από τα δεξιά προς τα αριστερά στη δεύτερη κ.ο.κ.) στον αριστερό μηρό αγάλματος της Άρτεμης:
***Νικάνδρη μ' ἀνέθεκεν ἑκηβόλῳ ἰοχεαίρῃ κόρη, Δεινοδίκεω τοῦ Ναξίου, ἔξοχος ἀλέων, Δεινομένεος δὲ κασιγνήτη, Φράξου δ' ἄλοχος νῦν* (μτφρ.: Η Νικάνδρα με αφιέρωσε στη θεά που χτυπά από μακριά και χαίρεται με τα βέλη, η κόρη του Δεινοδίκου από τη Νάξο, η πιο σπουδαία ανάμεσα στις άλλες, αδερφή του Δεινομένους και τώρα σύζυγος του Φράξου.).**

Το παραπάνω επίγραμμα σε αττικό αλφάβητο είναι χαραγμένο στη βάση ενός επιτύμβιου κούρου (περ. 530 π.Χ.) που βρέθηκε στην Ανάβυσσο της Αττικής (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας):
***Στῆθι καὶ οἴκτιρον Κροῖσον παρὰ σῆμα θανόντος, ὅν ποτ' ἐνὶ προμάχοις ὤλεσε θοῦρος Ἄρης* (μτφρ.: Στάσου και θρήνησε δίπλα στον τάφο του νεκρού Κροίσου. Ο ορμητικός Άρης τον θανάτωσε, ενώ πολεμούσε στην πρώτη γραμμή).**

Ο Αρχίλοχος υπήρξε μεγάλος λυρικός ποιητής που έζησε τον 7ο αι. π.Χ. Το 1960 βρέθηκε ο τάφος του στην Πάρο και το παραπάνω επιτύμβιο κιονόκρανο, στο οποίο υπάρχει η επιγραφή «*Ἀρχίλοχος Πάριος Τελεσικλέος ἐνθάδε κεῖται το* (= *τοῦ*) *Δόκιμος μνημεῖον ὁ Νεοκρέωντος τόδ' ἔθηκεν*». (Αρχαιολογικό Μουσείο Πάρου)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 18

«Όστρακα» (θραύσματα αγγείων) με ονόματα πολιτικών της Αθήνας που προτάθηκαν από τον αθηναϊκό δήμο, για να πάρουν τον δρόμο της εξορίας (Μουσείο Αγοράς Αθήνας). Ο οστρακισμός αποτελούσε από τον 6ο αι. π.Χ. θεσμό της αθηναϊκής δημοκρατίας που απέβλεπε στην προστασία του πολιτεύματος από πολίτες που συγκέντρωναν επικίνδυνα μεγάλη δύναμη. Μία φορά τον χρόνο οι Αθηναίοι πολίτες αποφάσιζαν για τη σκοπιμότητα διεξαγωγής της διαδικασίας. Εάν η απόφαση ήταν καταφατική, σε μυστική ψηφοφορία που λάμβανε χώρα στην Εκκλησία του Δήμου χάραζε ο καθένας σε ένα θραύσμα αγγείου το όνομα του πολιτικού άντρα που θεωρούσε τον πλέον επικίνδυνο. Στη συνέχεια ο πολιτικός του οποίου το όνομα είχε χαραχτεί στα περισσότερα όστρακα απομακρυνόταν για δέκα χρόνια από την πόλη.

Γ. Φθόγγοι και γράμματα

Οι **φθόγγοι** της α.ε. παριστάνονται με **24 γράμματα**, που είναι τα ίδια με αυτά της ν.ε.* Οι φθόγγοι της α.ε. διαιρούνται σε **φωνήεντα** και σε **σύμφωνα**.

Φωνήεντα

μακρά	βραχέα	δίχρονα
η, ω	ε, ο	α, ι, υ

- Τα **φωνήεντα** διαιρούνται σε **βραχύχρονα**, **μακρόχρονα** και **δίχρονα, με βάση τη διάρκεια της προφοράς τους.**
- Τα **βραχύχρονα** ή **βραχέα** (σύμβολο βραχύτητας: ˘) προφέρονταν όπως και σήμερα, σε σύντομο (βραχύ) χρόνο: *ἔλεος* = [eleos].
- Τα **μακρόχρονα** ή **μακρά** (σύμβολο μακρότητας: ¯) προφέρονταν περίπου σε διπλάσιο (μακρότερο) χρόνο. Το **«η»** ακουγόταν ως δύο **«ε»** (εε) και το **«ω»** ως δύο **«ο»** (οο): *ἠώς* (η χαραυγή) = [eeoos].
- Τα **δίχρονα** ήταν σε κάποιες λέξεις βραχέα και σε κάποιες μακρά.

* Αρχικά το ελληνικό αλφάβητο περιλάμβανε και το γράμμα **βαῦ** ή **δίγαμμα** (F), που προφερόταν σαν «β» ή σαν μισό «ου», όπως όταν προφέρουμε τη λέξη «Ουάσιγκτον». Επίσης, στην παλαιότατη α.ε. υπήρχε και ο φθόγγος **γιοτ** (που δε μας σώθηκε το σύμβολό του και ο οποίος παριστάνεται με το λατ. j), που ακουγόταν όπως ο φθόγγος «ι» στη λέξη «παιδιά».

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 19

Σύμφωνα

Διαίρεση συμφώνων

άφωνα

	ουρανικά	**χειλικά**	**οδοντικά**
ψιλά	κ	π	τ
μέσα	γ	β	δ
δασέα	χ	φ	θ

ημίφωνα

υγρά	**ένρινα**	**συριστικό**
λ, ρ	μ, ν	σ (-ς)

διπλά

ζ, ξ, ψ

- Τα σύμφωνα προφέρονταν σε γενικές γραμμές όπως και σήμερα. Ιδιαίτερη προφορά είχαν, π.χ., το **«β»**, που προφερόταν «μπ», το **«δ»**, που προφερόταν «ντ» (βάδην = [bádeen]), και το **«γ»**, που προφερόταν «γκ».

Δίφθογγοι

- Οι δίφθογγοι αποτελούνταν από δύο φωνήεντα που προφέρονταν γρήγορα μαζί σε μία συλλαβή. Στη ν.ε. όσες έχουν επιβιώσει χαρακτηρίζονται «δίψηφα» και προφέρονται σαν ένα φωνήεν.
- Διακρίνονται σε οκτώ **κύριες** και τρεις **καταχρηστικές**.
- Οι **κύριες** σχηματίζονται από συνδυασμούς άλλων φωνηέντων με τα φωνήεντα **ι** και **υ**:

α, ε, ο + **ι, υ** → **αι, ει, οι** / **αυ, ευ, ου**

η + υ → **ηυ**

υ + ι → **υι**

- Οι **καταχρηστικές** σχηματίζονται από τον συνδυασμό των **α, η, ω** με ένα **ι** που «υπο-γράφεται» (γράφεται από κάτω) και ονομάζεται **υπογεγραμμένη**:

ᾳ, ῃ, ῳ

- Είναι **μακρόχρονες** εκτός κάποιων εξαιρέσεων.

Άσκηση

Να σημειώσετε επάνω από τις συλλαβές των παρακάτω λέξεων το σημείο ¯ για τις μακρόχρονες και το σημείο ˘ για τις βραχύχρονες: *ζω-ή, ἥ-βη* (= η νεότητα), *ἡ-δέ-ως* (= με ευχαρίστηση), *κοι-νός, κρό-τος, νω-θρός, νό-μος, οἰ-ω-νός* (= μαντικό πτηνό ή σημείο), *μή-τηρ, παῖ-δες, γο-νεῖς, πρῶ-τον.*

Βακτηρία γάρ ἐστι παιδεία βίου

Μένανδρος, *Γνῶμαι Μονόστιχοι*

Η παιδεία είναι στήριγμα στη ζωή.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 20

Στο αρχαϊκό χαλκουργείο που απεικονίζεται σε αυτό το αγγείο διακρίνεται αριστερά ο φούρνος τήξεως μετάλλου και δεξιά ένας τεχνίτης που συναρμολογεί τα μέλη ενός χάλκινου αγάλματος (480 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου)

Παράσταση εμπορικής συναλλαγής. Δύο νέοι ζυγίζουν σε μεγάλο ζυγό εμπορεύματα χρησιμοποιώντας όχι σταθμά αλλά ισοβαρή εμπορεύματα (6ος αι. π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης).

Επαγγέλματα των αρχαίων Αθηναίων

Α. Κείμενο

Μια εξέχουσα πόλη, όπως η Αθήνα του 5ου αι. π.Χ., ήταν εύλογο να παρουσιάζει αυξημένες ανάγκες για προϊόντα και υπηρεσίες. Τις ανάγκες αυτές κάλυπταν ποικίλες κατηγορίες επαγγελματιών, από τους οποίους άλλοι ήταν ελεύθεροι πολίτες και άλλοι μέτοικοι ή και δούλοι.

Ἀθηναῖοι, ὡς καὶ οἱ ἑτέρας πόλεις κατοικοῦντες, πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἐπιτηδεύουσι, ἵνα τὰ ἀναγκαῖα πορίζωνται: Ναυσικύδης ναύκληρος ὢν περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφὴν ἑαυτῷ καὶ τοῖς οἰκείοις ἐσπούδαζε, τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐποίουν Ξένων ὁ ἔμπορος καὶ Ξενοκλῆς ὁ κάπηλος. Πολύζηλος ἀπὸ ἀλφιτοποιίας ἑαυτὸν καὶ οἰκέτας ἔτρεφε, ἔτι δὲ πολλάκις τῇ πόλει ἐλειτούργει. Γλαύκων ὁ Χολαργεὺς ἐγεώργει καὶ βοῦς ἔτρεφε, Δημέας δὲ ἀπὸ χλαμυδουργίας διετρέφετο, Μεγαρέων δ' οἱ πλεῖστοι ἀπὸ ἐξωμιδοποιίας. Οὐκ ὀλίγοι τῶν πολιτῶν τέχνην τινὰ ἐξεμάνθανον, οἷον τὴν τῶν λιθοξόων, κεραμέων, τεκτόνων, σκυτοτόμων, καὶ πλεῖστα ἐπιτήδεια τῷ βίῳ ἐξειργάζοντο.

Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 2.7.6 (ελεύθερη διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 21

Γλωσσικά σχόλια

ὡς καὶ οἱ ἑτέρας πόλεις κατοικοῦντες	όπως και αυτοί που ζουν / κατοικούν στις άλλες πόλεις
ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον (επιμερ. αντων.)	άλλος, άλλη, άλλο
ἐπιτηδεύω	ασχολούμαι, ασκώ επάγγελμα (πβ. ν.ε.: επιτηδευματίας)
ἵνα... πορίζωνται (ρ. *πορίζομαι*)	για να αποκτούν / εξασφαλίζουν
ὁ ναύκληρος	ο ιδιοκτήτης πλοίου, ο ναυτικός, ο θαλασσινός
περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφὴν ἑαυτῷ καὶ τοῖς οἰκείοις ἐσπούδαζεν	μεριμνούσε για τη συντήρηση του εαυτού του και των δικών του
τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐποίει (ρ. *ποιέω, ποιῶ*)	και το ίδιο ακριβώς έκανε
ὁ κάπηλος	ο μικροπωλητής
ἡ ἀλφιτοποιία	η παρασκευή αλφίτων, κριθάλευρου
ὁ οἰκέτης	ο οικιακός δούλος
ἔτι	ακόμα, επιπλέον
πολλάκις	πολλές φορές
ἐλειτούργει (ρ. *λειτουργέω, λειτουργῶ*)	προσέφερε δημόσια υπηρεσία με δικά του χρήματα
ἐγεώργει (ρ. *γεωργέω, γεωργῶ*)	ήταν γεωργός, καλλιεργούσε τη γη
ὁ βοῦς, τοῦ βοός	το βόδι (στον πληθ. τα βοοειδή, τα κτηνοτροφικά ζώα)
ἡ χλαμυδουργία	η τέχνη της κατασκευής χλαμύδων
ἡ ἐξωμιδοποιία	η τέχνη της κατασκευής εξωμίδων (ενδυμάτων που άφηναν ακάλυπτους τους ώμους)
τινά (αόρ. αντων.)	κάποια (τέχνη)
ἐξεμάνθανον (ρ. *ἐκμανθάνω*)	μάθαιναν καλά (πβ. ν.ε.: εκμάθηση, μαθησιακός)
οἷον	όπως, παραδείγματος χάρη
ὁ λιθοξόος	ο τεχνίτης της πέτρας, ο μαρμαράς
κεραμέων (ουσ. *ὁ κεραμεύς*)	των κεραμέων, των τεχνιτών του πηλού
τεκτόνων (ουσ. *ὁ τέκτων*)	των μαραγκών ή οικοδόμων (πβ. ν.ε.: αρχιτέκτονας, τεκτονικός)
ὁ σκυτοτόμος	ο βυρσοδέψης, ο τσαγκάρης
τὰ ἐπιτήδεια	τα αναγκαία για τη ζωή
ἐξειργάζοντο (ρ. *ἐξεργάζομαι*)	εργάζονταν και αποκτούσαν / εξασφάλιζαν

Ερμηνευτικά σχόλια

πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἐπιτηδεύουσι: Μόλις ένας νεαρός Αθηναίος ολοκλήρωνε τη βασική εκπαίδευση που περιγράψαμε στην προηγούμενη Ενότητα, μπορούσε να ακολουθήσει –ιδιαίτερα από τον 5ο αι. π.Χ.– ανώτερες σπουδές κοντά στους φιλοσόφους και τους σοφιστές. Αυτό βέβαια ίσχυε, κυρίως, για τα αγόρια των εύπορων οικογενειών. Τα υπόλοιπα στρέφονταν στον βιοπορισμό ακολουθώντας, συνήθως, τα επαγγέλματα των γονέων τους.

ναύκληρος: Χάρη στη γεωγραφική θέση της πόλης τους και λόγω της αδυναμίας της αττικής γης να συντηρήσει αποκλειστικά με τη γεωργία τους κατοίκους της, οι Αθηναίοι στράφηκαν γρήγορα στο εμπόριο, κυρίως στο θαλάσσιο. Πλοιοκτήτες και κυβερνήτες των εμπορικών πλοίων ήταν οι *ναύκληροι*· με εισαγωγές και εξαγωγές ασχολούνταν οι *ἔμποροι*, ενώ με το λιανικό εμπόριο οι *κάπηλοι*. Υπηρεσίες αλλαγής ξένων νομισμάτων στο τοπικό νόμισμα παρείχαν οι *ἀργυραμοιβοί*.

Ερωτήσεις

1. Να αναφέρετε στηριζόμενοι στο κείμενο επαγγέλματα των αρχαίων Αθηναίων.
2. Σε ποια επαγγελματική δραστηριότητα διακρίθηκαν οι Αθηναίοι εξαιτίας της αδυναμίας της γης τους να τους συντηρήσει; Ποια επαγγέλματα που αναφέρονται στο κείμενο σχετίζονται με αυτή τη δραστηριότητα;

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 22

Β. Ετυμολογικά

Η ετυμολογία των λέξεων

Παραγωγή και Σύνθεση

Στο Β′ μέρος κάθε Ενότητας θα παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους σχηματίζονται οι λέξεις στην Αρχαία Ελληνική. Η διερεύνηση της προέλευσης και του σχηματισμού των λέξεων λέγεται **ετυμολογία***. Σκοπό έχει να βοηθήσει στην πληρέστερη κατανόηση των λέξεων της ελληνικής γλώσσας.

Μερικές λέξεις **δημιουργούνται** από μία άλλη λέξη:

τρέφω → *τροφή* *κέραμος* → *κεραμεύς*

Μερικές άλλες λέξεις **προέρχονται** από την ένωση δύο ή περισσότερων λέξεων:

ναύ - κληρος *σκυτο - τόμος*

ναῦς + *κλῆρος* *σκῦτος* (= δέρμα) + *τέμνω*

Οι διαδικασίες αυτές σχηματισμού νέων λέξεων είναι αντίστοιχα η **παραγωγή**, την οποία θα μελετήσετε σε αυτή την τάξη, και η **σύνθεση**, με την οποία θα ασχοληθείτε εκτενώς στην επόμενη τάξη.

Σχηματισμός λέξεων στην Αρχαία και Νέα Ελληνική

παράγωγες **σύνθετες**

Παράγωγες λέξεις

- Η λέξη από την οποία σχηματίζεται μια άλλη λέξη λέγεται **πρωτότυπη**. Η λέξη που παράγεται από μια πρωτότυπη λέξη λέγεται **παράγωγη**.
- Οι παράγωγες λέξεις σχηματίζονται από τις πρωτότυπες με την προσθήκη **παραγωγικών καταλήξεων**:

πρωτότυπη λέξη	παράγωγη λέξη
θέμα + κατάληξη	**θέμα + κατάληξη**
σπουδ-ή	***σπουδ-άζω***
ἐπιτηδεύ-ω	***ἐπιτήδευ-μα***

* Ο όρος προέρχεται από τη λ. ***ἔτυμον*** (ουσιαστικοποιημένο ουδ. του αρχ. επιθ. *ἔτυμος* = αληθινός) και σημαίνει «αληθινή σημασία μιας λέξης σύμφωνα με την καταγωγή της».

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 23

- Το αρχικό θέμα από το οποίο προέρχονται οι λέξεις, συχνά με μετασχηματισμούς, λέγεται **ρίζα**. Παρακάτω δίνονται ορισμένες λέξεις που παράγονται από τη ρίζα *γραφ-*. Έχουν όλες το ίδιο θέμα;

γραφ-

γραφ-*εύς*, ***γραπ***-*τός*, ***γραμ***-*μή*

- Η λέξη που δεν παράγεται από άλλη, αλλά σχηματίζεται απευθείας από κάποια ρίζα με την προσθήκη μιας κατάληξης λέγεται **ριζική** λέξη.
- Μια ομάδα λέξεων (απλών ή σύνθετων) που προέρχονται από την ίδια ρίζα λέγονται **ομόρριζες**.

Σύνθετες λέξεις

- Οι λέξεις *λίθος* + *ξέω* (= ξύνω) δημιουργούν τη λέξη *λιθοξόος*. Μια λέξη που σχηματίζεται από δύο άλλες ονομάζεται **σύνθετη** λέξη. Οι λέξεις που τη σχηματίζουν αποτελούν τα **συνθετικά μέρη** της.

συνθετικά μέρη α′ συνθετικό + β′ συνθετικό		σύνθετη λέξη
λίθος + *ξέω*	→	*λιθοξόος*
διά + *τρέφομαι*	→	*διατρέφομαι*
ἐκ + *μανθάνω*	→	*ἐκμανθάνω*

- Κάθε λέξη που δεν είναι σύνθετη είναι **απλή**.

Ασκήσεις

1. Να κατατάξετε τις λέξεις που ακολουθούν σε απλές και σύνθετες: *τρέφω, πόλις, βραχύβιος, κωμόπολις, βίος, ἀνατρέφω, ἐξωμιδοποιία, χλαμυδουργία, τέχνη, κατοικέω-κατοικῶ.*

2. Να αντιστοιχίσετε τις πρωτότυπες λέξεις της στήλης Α′ με τις παράγωγές τους στη στήλη Β′:

Α′	Β′
1. *ποιέω, ποιῶ*	**α.** *μαθητής*
2. *κάπηλος*	**β.** *πολίτης*
3. *πόλις*	**γ.** *καπηλεύω*
4. *σθένος*	**δ.** *κόσμημα*
5. *μανθάνω*	**ε.** *ποίημα*
6. *κοσμέω, κοσμῶ*	**στ.** *σθεναρός*

3. Να αντιστοιχίσετε τις νεοελληνικές λέξεις της Α′ στήλης με τις αρχαίες ελληνικές της Β′ στήλης με τις οποίες παρουσιάζουν ετυμολογική συγγένεια. Συμβουλευτείτε λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής:

Α′	Β′
1. *συμφορά*	**α.** *τυγχάνω*
2. *κρατικός*	**β.** *φαίνω*
3. *τυχερός*	**γ.** *τάχος*
4. *φανερός*	**δ.** *νέμω*
5. *επιτάχυνση*	**ε.** *ἐπικράτησις*
6. *διανομή*	**στ.** *φέρω*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 24

Γ. Γραμματική

1. Τόνοι και πνεύματα

Η Αρχαία Ελληνική αρχικά γραφόταν χωρίς τόνους και πνεύματα, καθώς οι φυσικοί ομιλητές της δε χρειάζονταν ιδιαίτερα σημεία για να προφέρουν σωστά τις λέξεις, γιατί ακούγονταν μόνο στην προφορά. Μετά όμως από την επέκταση του Ελληνισμού με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου η ελληνική γλώσσα υπέστη μεταβολές εξαιτίας της επαφής της με άλλες γλώσσες. Γι' αυτό παρουσιάστηκε η ανάγκη να αναπτυχθούν τρόποι και κανόνες που θα βοηθούσαν στη σωστή εκμάθηση της Ελληνικής από τους ξένους. Μεταξύ αυτών ήταν και η επινόηση των τόνων και των πνευμάτων.

Τόνοι

Σε κάθε λέξη, επάνω στο φωνήεν ή στη δίφθογγο της συλλαβής που **τονίζεται**, σημειώνουμε έναν ορισμένο **τόνο**. Οι τόνοι είναι: η **οξεία** (´), η **βαρεία** (`) και η **περισπωμένη** (῀).

- Η **οξεία** σημειώνεται πάνω από το φωνήεν της συλλαβής που προφέρεται σε υψηλότερο τόνο.
- Η **βαρεία** τονίζει μόνο τη λήγουσα, που προφέρεται σε χαμηλότερο τόνο, όταν δεν ακολουθεί σημείο στίξης.
- Η **περισπωμένη** [ή οξυβαρεία (^)] σημειώνεται μόνο σε μακρές συλλαβές, όταν ο ομιλητής πρέπει να ανεβάσει και αμέσως μετά να κατεβάσει τον τόνο της φωνής του κατά την προφορά του ίδιου φωνήεντος. Έτσι, η λέξη «*βῆμα*» προφερόταν στην α.ε. «*μπέὲμα*».

Πνεύματα

Κάθε λέξη που αρχίζει από φωνήεν ή δίφθογγο ή από το σύμφωνο *ῥ-* παίρνει πάνω σε αυτό ένα πνεύμα. Τα πνεύματα είναι: η **ψιλή** (᾿) και η **δασεία** (῾).

- Οι περισσότερες λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή δίφθογγο παίρνουν ψιλή.
- Η **δασεία** δηλωνόταν αρχικά με το γράμμα «Η» και προφερόταν σαν ένα αχνό «χ», περίπου όπως ο αγγλικός φθόγγος «h» (π.χ. στη λέξη «history»). Έτσι, όταν σε μια αρχαία επιγραφή διαβάζουμε «ΗΕΛΛΑΣ», μεταγράφουμε «Ἑλλάς».
- Στη *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής* θα βρείτε τον κατάλογο με τις δασυνόμενες λέξεις. Εύκολα μπορείτε να θυμάστε ότι **δασύνονται πάντα το *υ* και το *ρ*,** όταν βρίσκονται στην **αρχή** μιας λέξης, π.χ. *ὕδωρ*, *ῥοή**.

Οι πέντε βασικοί κανόνες τονισμού:

1. Όταν η **λήγουσα** είναι **μακρόχρονη, δεν τονίζεται η προπαραλήγουσα,** π.χ. *ἀνθρώπου.*
2. Μια **μακρόχρονη παραλήγουσα**, όταν τονίζεται, παίρνει **οξεία,** αν η **λήγουσα** είναι **μακρόχρονη**, π.χ. *μνήμη.*
3. Μια **μακρόχρονη παραλήγουσα**, όταν τονίζεται, παίρνει **περισπωμένη,** αν η λήγουσα είναι **βραχύχρονη**, π.χ. ***μῆ**λον*, ***οἶ**κος.*
4. Η **προπαραλήγουσα** παίρνει πάντοτε **οξεία, ποτέ περισπωμένη**, π.χ. *ἄτομον.*
5. Μια **βραχύχρονη** συλλαβή παίρνει πάντοτε **οξεία, ποτέ περισπωμένη**, π.χ. *τόμος.*

* Επίσης, παρατηρήστε ότι οι ελληνικές λέξεις που δασύνονται αρχίζουν συνήθως από **h**, όταν μεταγράφονται σε ξένες γλώσσες π.χ. (αγγλ.) Hellas, history (*ἱστορία*), hero (*ἥρως*), (γαλλ.) Homêre (*Ὅμηρος*), hystérie (*ὑστερία*), (γερμ.) Harmonie (*ἁρμονία*).

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 25

2. Μέρη του λόγου

Στην α.ε., όπως και στη ν.ε, υπάρχουν δέκα κατηγορίες λέξεων, τα **μέρη του λόγου**.

Διαίρεση των μερών του λόγου

κλιτά	**άκλιτα**
άρθρο (πτωτικά)	πρόθεση
όνομα ουσιαστικό (πτωτικά)	επίρρημα
όνομα επίθετο (πτωτικά)	σύνδεσμος
αντωνυμία (πτωτικά)	επιφώνημα
μετοχή (πτωτικά)	
ρήμα	

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε όλα τα μέρη του λόγου (εκτός από επιφωνήματα):

άρθρο	**ουσιαστικό**	**επίθετο**	**αντωνυμία**	**ρήμα**	**μετοχή**	**επίρρημα**	**πρόθεση**	**σύνδεσμος**
οἱ	*πόλεις*	*πολλά*	*ἑτέρας*	*ἐσπούδαζε*	*κατοικοῦντες*	*ὡς*	*ἐν*	*καί*

Από τα μέρη του λόγου το άρθρο, το όνομα (ουσιαστικό ή επίθετο), η αντωνυμία και η μετοχή σχηματίζουν πτώσεις, γι' αυτό και ονομάζονται **πτωτικά**.

3. Τα παρεπόμενα των πτωτικών

Τα **παρεπόμενα** (ή συνακόλουθα) των πτωτικών στην α.ε. είναι τα εξής:

α. Οι γνωστές από τη ν.ε. **πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική** και **κλητική)**. Στην α.ε. υπήρχε άλλη μία πτώση, η **δοτική**, η οποία σήμερα χρησιμοποιείται μόνο σε κάποιες στερεότυπες εκφράσεις, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Η λέξη «δοτική» προέρχεται από το ρήμα «*δίδωμι*» (= δίνω) και δηλώνει αυτόν στον οποίο δίνεται κάτι, π.χ. *δίδωμι τῷ φίλῳ δῶρα* (= δίνω στον φίλο δώρα).

Στο κείμενο της Ενότητας απαντούν οι ακόλουθες λέξεις σε δοτική πτώση:
τῷ βίῳ, ἑαυτῷ, τοῖς οἰκείοις, τῇ πόλει.

Για να αποδώσουμε τη δοτική στη ν. ε., χρησιμοποιούμε κυρίως **φράσεις με τις προθέσεις** *με, σε (στον, στην, στο), για* ή **απλή αιτιατική πτώση**.

Στη ν.ε. σώζονται **στερεότυπες φράσεις με δοτική**. Ποια είναι η σημασία των παρακάτω προτάσεων;

1. Διέπραξε το έγκλημα **εν ψυχρώ**!
2. Του έτυχαν αναποδιές, **εντούτοις** (*ἐν τούτοις*) δεν έχασε το κέφι του.
3. Έχεις **εν μέρει** δίκιο.
4. Εν τέλει (*ἐν τέλει*) αποφάσισε να έρθει στην εκδρομή.
5. Εν συνεχεία θα μιλήσουμε για τις συνέπειες του σεισμού.
6. Κηδεύτηκε με τιμές **εν ενεργεία** ναυάρχου.
7. Εν πάση περιπτώσει, θα έρθω μαζί σου.
8. Τον απέφευγαν **λόγω** του χαρακτήρα του.
9. Δόξα τω Θεώ, φτάσαμε στην ώρα μας.
10. Συν Θεώ θα κερδίσουμε στον αυριανό δύσκολο αγώνα.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 26

Από τις πτώσεις της α.ε. η ονομαστική και η κλητική χαρακτηρίζονται **ορθές** και οι υπόλοιπες **πλάγιες**.

β. Τα γνωστά από τη ν.ε. **γένη (αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο)**.

γ. Οι **αριθμοί** στην α.ε. είναι τρεις: ο **ενικός**, ο **πληθυντικός** και ο **δυϊκός** (που δεν υπάρχει στη ν.ε.)· ο τελευταίος φανερώνει ότι γίνεται λόγος για δύο πρόσωπα, ζώα ή πράγματα, π.χ. (εν.) *ὁ ἄνθρωπος* - (πληθ.) *οἱ ἄνθρωποι* - (δυϊκός) *τὼ ἀνθρώπω* (= οι δύο άνθρωποι).

δ. Οι **κλίσεις** στην α.ε. είναι τρεις: η **πρώτη**, η **δεύτερη** και η **τρίτη**, π.χ. *ἡ τράπεζα* (ουσ. α′ κλίσης), *ὁ ἄνθρωπος* (ουσ. β′ κλίσης), *ἡ πόλις* (ουσ. γ′ κλίσης), *ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν* (επίθ. β′ κλίσης), *ὁ/ἡ εὐγνώμων, τὸ εὔγνωμον* (επίθ. γ′ κλίσης).

Παρεπόμενα των πτωτικών

πτώσεις: ορθές	πτώσεις: πλάγιες	αριθμοί	γένη	κλίσεις
ονομαστική	γενική	ενικός	αρσενικό	πρώτη
κλητική	δοτική	πληθυντικός	θηλυκό	δεύτερη
	αιτιατική	δυϊκός	ουδέτερο	τρίτη

4. Τα παρεπόμενα του ρήματος

Τα παρεπόμενα (ή συνακόλουθα) του ρήματος στην α.ε. είναι τα εξής:

α. Τα γνωστά από τη ν.ε. **πρόσωπα (α′, β′, γ′)**.

β. Οι **αριθμοί (ενικός, πληθυντικός, δυϊκός)**.

γ. Οι **εγκλίσεις (οριστική, υποτακτική, ευκτική, προστακτική)** και οι **ονοματικοί τύποι (απαρέμφατο, μετοχή)**.

δ. Οι **χρόνοι** (**ενεστώτας, παρατατικός, μέλλοντας, αόριστος, παρακείμενος, υπερσυντέλικος** και **συντελεσμένος μέλλοντας**). Αξίζει να σημειωθεί ότι η α.ε. δε διαθέτει χωριστό τύπο μέλλοντα για τη δήλωση του στιγμιαίου και του εξακολουθητικού. Έτσι, π.χ., ο τύπος μέλλοντα *λύσω* μπορεί να αποδοθεί με τις φράσεις «θα λύσω» ή «θα λύνω».

ε. Οι **φωνές** (**ενεργητική** και **μέση**).

στ. Οι **διαθέσεις (ενεργητική, μέση, παθητική, ουδέτερη)***.

ζ. Τέλος, τα ρήματα της α.ε., ανάλογα με τον τρόπο που κλίνονται, εντάσσονται σε **συζυγίες**. Στην **α′ συζυγία** ανήκουν τα ρήματα που στο α′ ενικό της οριστικής ενεστώτα ενεργητικής φωνής λήγουν σε **-*ω*** (π.χ. *λέγω*) και στη **β′ συζυγία** όσα λήγουν σε **-*μι*** (π.χ. *τίθημι*).

Παρεπόμενα του ρήματος

πρόσωπα	αριθμοί	εγκλίσεις	ονοματικοί τύποι	χρόνοι	διαθέσεις	φωνές
α′	ενικός	οριστική	απαρέμφατο	ενεστώτας	ενεργητική	ενεργητική
β′	πληθυντικός	υποτακτική	μετοχή	παρατατικός	μέση	μέση
γ′	δυϊκός	ευκτική		μέλλοντας	παθητική	
		προστακτική		αόριστος	ουδέτερη	
				παρακείμενος		
				υπερσυντέλικος		
				συντ. μέλλοντας		

* Τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική δε θα πρέπει να συγχέονται η **φωνή** και η **διάθεση** ενός ρήματος. Η φωνή είναι γραμματική κατηγορία που σχετίζεται με την κατάληξη του ρήματος, ενώ η διάθεση έχει να κάνει με τη σημασία του (βλ. σ. 87).

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:38   Page 27

Ασκήσεις

1. **Να τονίσετε τις ακόλουθες λέξεις, δικαιολογώντας την επιλογή σας, και να βάλετε το σωστό πνεύμα:** *θηκη, λεγω, νησος, σταδιον, περιβολος, αδυτον, ναυλος, κτηνος, μεσον, τροπος, λογων, νεος, βωλος, ταυρος, δουλων, δουλος, γενναιων, οινος, γενναιος, μηκος, ζευγος, οικτος, ρωμη* (= σωματική δύναμη), *ρητωρ, ψηφος, χωρος, πολεμων, τραπεζης, ανθρωπων, τοιχος.*

2. **Να συνδυάσετε τις φράσεις της στήλης Α′ με τις κατάλληλες της στήλης Β′, ώστε να σχηματιστούν νοηματικώς αποδεκτές προτάσεις:**

Α′	Β′
Η λέξη *διετρέφετο*	είναι ουσιαστικό
Η λέξη *τινά*	είναι πρόθεση
Η λέξη *ἀπό*	είναι ρήμα
Η λέξη *κεραμέων*	είναι αντωνυμία

3. **Να γράψετε (με τη βοήθεια λεξικού) προτάσεις στη ν.ε. χρησιμοποιώντας τις παρακάτω λόγιες φράσεις:** *εν κινήσει, εν δράσει, εν ανάγκη, εν προκειμένω, ενόψει, επ’ αυτοφώρω, εν καιρώ, εν λευκώ.*

4. **Να συνδυάσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τις κατάλληλες λέξεις της στήλης Β′, ώστε να σχηματιστούν λόγιες φράσεις που χρησιμοποιούνται στη ν.ε. Στη συνέχεια να σχηματίσετε με αυτές προτάσεις στη ν.ε.**

Α′	Β′
πάση	*λόγω*
ενώπιος	*ευκαιρία*
επ’ ουδενί	*χρόνω*
επί τη	*θυσία*
εν ευθέτω	*ενωπίω*

5. **Αφού παρατηρήσετε την εικόνα, να επιλέξετε την κατάλληλη συνοδευτική φράση:**
   1. *Γλύπται ἀγάλματα σμιλεύουσι.*
   2. *Κεραμεῖς κρατῆρας* (= αγγεία για κρασί) *ἐκ πηλοῦ πλάττουσιν.*
   3. *Χαλκεῖς ξίφη σιδηρᾶ ποιοῦσιν.*

Μουσείο Καλών Τεχνών Βοστόνης

ἔργον δ’ οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ’ ὄνειδος

Ἡσίοδος, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, στ. 311

Η δουλειά δεν είναι ντροπή· ντροπή είναι να μην κάνεις τίποτε.

Ένα ταξίδι επιστημονικής φαντασίας

Α. Κείμενο

Ο Λουκιανός (γεννήθηκε το 120 μ.Χ. περίπου) καταγόταν από τη Συρία. Άριστος γνώστης της ελληνικής γλώσσας, στρέφεται με το έργο του εναντίον καθιερωμένων αντιλήψεων και καυτηριάζει τα κακώς κείμενα της εποχής του. Ένα σημαντικό έργο του είναι η *Ἀληθὴς Ἱστορία*, που αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της δημιουργικής φαντασίας και του ανήσυχου πνεύματός του. Σε αυτό, με χαριτωμένο λόγο και περιπαικτική διάθεση, σατιρίζει τα περιπετειώδη μυθιστορήματα της εποχής του επινοώντας ένα υπερπόντιο ταξίδι που τον οδηγεί σε μια απίστευτη συνάντηση...

Πλέομεν ὅσον τριακοσίους σταδίους καὶ νήσῳ μικρᾷ καὶ ἐρήμῃ προσφερόμεθα. Μείναντες δὲ ἡμέρας ἐν τῇ νήσῳ πέντε, τῇ ἕκτῃ ἐξορμῶμεν καὶ τῇ ὀγδόῃ καθορῶμεν ἀνθρώπους πολλοὺς ἐπὶ τοῦ πελάγους διαθέοντας, ἅπαντα ἡμῖν προσεοικότας καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ μεγέθη, πλὴν τῶν ποδῶν μόνων· ταῦτα γὰρ φέλλινα ἔχουσιν· ἀφ' οὗ δή, οἶμαι, καὶ καλοῦνται Φελλόποδες. Θαυμάζομεν οὖν ὁρῶντες οὐ βαπτιζομένους, ἀλλὰ ὑπερέχοντας τῶν κυμάτων καὶ ἀδεῶς ὁδοιποροῦντας. Οἱ δὲ καὶ προσέρχονται καὶ ἀσπάζονται ἡμᾶς ἑλληνικῇ φωνῇ λέγουσί τε εἰς Φελλὼ τὴν αὑτῶν πατρίδα ἐπείγεσθαι. Μέχρι μὲν οὖν τινος συνοδοιποροῦσι ἡμῖν παραθέοντες, εἶτα ἀποτρεπόμενοι τῆς ὁδοῦ βαδίζουσιν εὔπλοιαν ἡμῖν ἐπευχόμενοι.

Λουκιανός, *Ἀληθὴς Ἱστορία* 2.3-4 (διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 29

Γλωσσικά σχόλια

τὸ στάδιον (πληθ. *τὰ στάδια* και *οἱ στάδιοι*)	το στάδιο, αρχαία μονάδα μέτρησης μήκους ίση με 185 μ. περίπου (πβ. ν.ε.: στάδιο, σταδιοδρομία)
προσφέρομαι	προσορμίζομαι, αγκυροβολώ (πβ. ν.ε.: προσφορά, πρόσφορο, αντιπροσφορά)
ἐξορμάω, ἐξορμῶ	ξεκινώ (πβ. ν.ε.: εξόρμηση, παρορμητικός, εφόρμηση)
καθοράω, καθορῶ	διακρίνω (πβ. ν.ε.: κάτοπτρο, κατοπτεύω)
διαθέοντας (μτχ. ρ. *διαθέω*)	να τρέχουν εδώ κι εκεί (πβ. ν.ε.: βοήθεια)
ἅπαντα ἡμῖν προσεοικότας	που έμοιαζαν μ' εμάς σε όλα
πλὴν τῶν ποδῶν	εκτός από τα πόδια
ὁ φέλλινος, ἡ φελλίνη, τὸ φέλλινον	κατασκευασμένος από φελλό
ἀφ' οὗ δή, οἶμαι	γι' αυτόν τον λόγο μάλιστα, νομίζω
θαυμάζω	απορώ, θαυμάζω
ὁρῶντες (μτχ. ρ. *ὁράω, ὁρῶ*)	βλέποντας (πβ. ν.ε.: ορατός, όραση, διορατικός)
οὐ βαπτιζομένους, ἀλλὰ ὑπερέχοντας τῶν κυμάτων καὶ ἀδεῶς ὁδοιποροῦντας	να μη βουλιάζουν, αλλά να μένουν πάνω στα κύματα και να βαδίζουν χωρίς φόβο
προσέρχομαι	πλησιάζω
ἀσπάζομαι	χαιρετώ, καλωσορίζω
ἡμᾶς (προσ. αντων. α' προσ.)	εμάς
λέγουσί τε ἐπείγεσθαι (απαρ. ρ. *ἐπείγομαι*)	και λένε ότι βιάζονται (να φτάσουν)
μέχρι μὲν οὖν τινος συνοδοιποροῦσι ἡμῖν παραθέοντες	μέχρις ενός σημείου, λοιπόν, μας συνοδεύουν τρέχοντας δίπλα μας
εἶτα ἀποτρεπόμενοι τῆς ὁδοῦ βαδίζουσιν εὔπλοιαν ἡμῖν ἐπευχόμενοι	έπειτα αλλάζουν δρόμο και προχωρούν ευχόμενοι σ' εμάς «καλό ταξίδι»

Ερμηνευτικά σχόλια

Ο **Λουκιανός** στο έργο του *Ἀληθὴς Ἱστορία* διακωμωδεί μια κατηγορία λογοτεχνικών έργων που ήταν ιδιαίτερα αγαπητά στην εποχή του, ήταν όμως γεμάτα από υπερβολές και εξωπραγματικές καταστάσεις. Ο συγγραφέας ξεκινά για ένα θαλάσσιο ταξίδι με πολλά απρόοπτα· επισκέπτεται, μεταξύ άλλων, και το νησί των Φελλοπόδων, όπου όλα είναι ασυνήθιστα και παράξενα. Ενδεικτική της δροσιάς που αποπνέει ο λόγος του Λουκιανού είναι και η αφέλεια με την οποία εξηγούνται όλα τα δυσεξήγητα που μας περιγράφει.

ἅπαντα ἡμῖν προσεοικότας καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ μεγέθη: Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο του τρόπου με τον οποίο ο Λουκιανός παρουσιάζει τους φανταστικούς ήρωές του είναι τα σχεδόν ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά τους. Ο ανθρωπομορφισμός στην παρουσίαση φανταστικών πλασμάτων είναι ένα χαρακτηριστικό που επιβιώνει έως τις μέρες μας. Ας θυμηθούμε τις ταινίες κινουμένων σχεδίων, όπου τα διάφορα ζώα σκέφτονται, ενεργούν και αντιδρούν όπως ακριβώς και οι άνθρωποι. Από το χαρακτηριστικό αυτό ελάχιστες φορές έχει ξεφύγει και η πλέον προωθημένη «επιστημονική φαντασία» στη λογοτεχνία και στον κινηματογράφο, όπου ακόμα και τα πιο αποκρουστικά εξωγήινα και άλλα εχθρικά όντα έχουν χαρακτηριστικά ανθρώπου.

Ερωτήσεις

1. Ποια αξιοπερίεργα χαρακτηριστικά παρουσιάζουν οι Φελλόποδες που περιγράφει ο Λουκιανός;
2. Πώς συμπεριφέρθηκαν οι Φελλόποδες στον αφηγητή και στους συντρόφους του;
3. Να συγκρίνετε τους φανταστικούς ήρωες του Λουκιανού με τους αγαπημένους σας χαρακτήρες από τον κόσμο των κινουμένων σχεδίων ή της επιστημονικής φαντασίας.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 30

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἡ φωνή

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *φωνῇ*]

Ομόρριζα		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
	απλά	*φωνητός* [= αυτός που μπορεί να ειπωθεί]	*τὸ φώνημα* *φωνητικός* *φωνῆεν*	φωνάζω φωναχτά φωνακλάς φωνηεντικός
	σύνθετα	*ἀντιφωνέω, ἀντιφωνῶ* *εὔφωνος* *μικρόφωνος* *ἡ μικροφωνία* *μεγαλόφωνος*	*φωνασκέω, φωνασκῶ* [= (α.ε.) καλλιεργώ τη φωνή μου, (ν.ε.) φωνάζω δυνατά, κραυγάζω] *ἡ φωνασκία* *ἡ εὐφωνία* *ἀναφωνέω, ἀναφωνῶ* *διαφωνέω, διαφωνῶ* *ἡ διαφωνία* *συμφωνέω, συμφωνῶ* *ἡ συμφωνία* *σύμφωνος* *ἄφωνος* *ἡ ἀφωνία* *καλλίφωνος* *παράφωνος* *ἡ παραφωνία* *πολύφωνος* *ἡ πολυφωνία*	ευφωνικός μικρόφωνο μεγάφωνο πολυφωνικός μεγαλόφωνα (ή -ως) γραμμόφωνο φωνογράφος φωνοληψία φωνολογία φωνολογικός

Ασκήσεις

1. Συνδυάζοντας τις λέξεις της στήλης Α′ με τις κατάλληλες από τη στήλη Β′ να δημιουργήσετε ονοματικά σύνολα:

Α′	Β′
1. μικροφωνική	**α.** γνώμη
2. σύμφωνη	**β.** πάθη
3. φωνητικές	**γ.** ευφωνίας
4. χάριν	**δ.** χορωδία
5. παράφωνη	**ε.** χορδές
6. φωνηεντικά	**στ.** εγκατάσταση

2. Χρησιμοποιώντας λέξεις μόνο από τον Λεξιλογικό Πίνακα να δώσετε ένα συνώνυμο ή ένα αντώνυμο των παρακάτω λέξεων:

Συνώνυμα	Αντώνυμα
έριδα, διχογνωμία →	*χαμηλόφωνα* →
εὔφωνος →	*διαφωνία* →
πλουραλισμός →	*ψιθυρίζω* →
κραυγάζω →	*μονοφωνία* →
κακόφωνος →	
δυσαρμονία →	

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:38   Page 31

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Ουσιαστικά παράγονται:

- **1.** από **ουσιαστικά**
- **2.** από **ρήματα**
- **3.** από **επίθετα**

Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (α′ μέρος)

- **Υποκοριστικά – Περιεκτικά – Τοπικά**

Υποκοριστικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά τα οποία δηλώνουν πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση της πρωτότυπης λέξης.

Περιεκτικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά τα οποία σημαίνουν το μέρος που περιέχει πολλά από εκείνα που φανερώνει η πρωτότυπη λέξη ή πολλά όμοια πράγματα που βρίσκονται στο ίδιο μέρος.

Τοπικά είναι τα παράγωγα ουσιαστικά τα οποία σημαίνουν τον τόπο όπου μένει ή εργάζεται το πρόσωπο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή τον τόπο όπου γίνεται μια ενέργεια.

Καταλήξεις υποκοριστικών

-άριον	*ἀνθρωπάριον < ἄνθρωπος*
-ιον	*σωμάτιον < σῶμα*
-ίδιον	*οἰκίδιον < οἶκος*
-ίς	*νησίς < νῆσος*
-ίσκος	*νεανίσκος < νεανίας*
-ύδριον	*νησύδριον < νῆσος*
-ύλλιον	*εἰδύλλιον < εἶδος* (σύντομο ποίημα συχνά με βουκολικό περιεχόμενο)

Καταλήξεις περιεκτικών

-(ε)ών	*ἀμπελών < ἄμπελος*
	ἐλαιών < ἐλαία
-ιά	*μυρμηκιά < μύρμηξ*
	στρατιά < στρατός

Καταλήξεις τοπικών

-ιον	*ἐμπόριον < ἔμπορος*
-(ε)ῖον	*ἰατρεῖον < ἰατρός*

Ασκήσεις

1. **Να κατατάξετε τα παρακάτω παράγωγα ουσιαστικά στην κατηγορία στην οποία ανήκουν. Στη συνέχεια να υπογραμμίσετε την κατάληξή τους:** *παιδάριον, λογεῖον, θυρίς, πυργίδιον, παρθενών, μαγειρεῖον, παιδίσκη, ξιφίδιον.*

2. **Να γράψετε την πρωτότυπη λέξη των ουσιαστικών της προηγούμενης άσκησης.**

3. **Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά της στήλης Α′ με τα πρωτότυπα ουσιαστικά της στήλης Β′ και να γράψετε στη στήλη Γ′ αν αυτά είναι υποκοριστικά, περιεκτικά ή τοπικά:**

Α′	Β′	Γ′
1. *ἀρχεῖον*	**α.** *ξένος*	______________
2. *σφηκιά*	**β.** *οἶκος*	______________
3. *οἰκίσκος*	**γ.** *σάνδαλον*	______________
4. *σανδάλιον*	**δ.** *σανίς*	______________
5. *ξενών*	**ε.** *σφήξ*	______________
6. *σανίδιον*	**στ.** *ἀρχή*	______________

4. **Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά (στήλη Α′) με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (στήλη Β′):**

Α′	Β′
1. *πετρίδιον*	
2. *ἐπύλλιον*	**α.** υποκοριστικό
3. *κουρεῖον*	
4. *περιστερεών*	**β.** τοπικό
5. *πλοιάριον*	
6. *ψηφίς*	**γ.** περιεκτικό
7. *χρυσίον*	

5. **Να γράψετε παράγωγα ουσιαστικά των παρακάτω λέξεων που να δηλώνουν αυτό που ζητείται στην παρένθεση:**

χῶρος (υποκοριστικό) → ______________ *θήρ* (υποκοριστικό) → ______________
γραφεύς (τοπικό) → ______________ *ὄμμα* (υποκοριστικό) → ______________
κίων (υποκοριστικό) → ______________ *ᾠδή* (τοπικό) → ______________

Γ. Γραμματική

1. Το άρθρο

Όπως και στη ν.ε., το άρθρο είναι μονοσύλλαβη κλιτή λέξη η οποία χρησιμοποιείται πριν από ουσιαστικά και επίθετα (ή πριν από λέξεις που παίζουν τον ρόλο ουσιαστικών και επιθέτων, όπως στη φράση: **το** λέγω είναι ρήμα), π.χ. ***τῇ*** *νήσῳ,* ***τοῦ*** *πελάγους,* ***τὰ*** *σώματα,* ***τὰ*** *μεγέθη,* ***τῶν*** *ποδῶν,* ***τῶν*** *κυμάτων,* ***τὴν*** *πατρίδα,* ***τῆς*** *ὁδοῦ.*

	αρσενικό γένος		**θηλυκό γένος**		**ουδέτερο γένος**	
	ενικός αριθμός	**πληθυντικός αριθμός**	**ενικός αριθμός**	**πληθυντικός αριθμός**	**ενικός αριθμός**	**πληθυντικός αριθμός**
ονομαστική	*ὁ*	*οἱ*	*ἡ*	*αἱ*	*τό*	*τά*
γενική	*τοῦ*	*τῶν*	*τῆς*	*τῶν*	*τοῦ*	*τῶν*
δοτική	*τῷ*	*τοῖς*	*τῇ*	*ταῖς*	*τῷ*	*τοῖς*
αιτιατική	*τόν*	*τούς*	*τήν*	*τάς*	*τό*	*τά*
κλητική	*(ὦ)*	*(ὦ)*	*(ὦ)*	*(ὦ)*	*(ὦ)*	*(ὦ)*

Ο τύπος ***ὦ*** δεν είναι τύπος του άρθρου, αλλά **επιφώνημα,** που χρησιμοποιείται μπροστά από ονόματα **κλητικής** πτώσης.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 33

2. Β′ κλίση ουσιαστικών

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη Ενότητα, στην α.ε. υπάρχουν τρεις κλίσεις: η πρώτη, η δεύτερη και η τρίτη. Σε αυτή την Ενότητα θα μελετήσετε τη **β′ κλίση.**

Β′ κλίση

αρσενικά και θηλυκά σε -*ος* | **ουδέτερα σε -*ον***

Οι **καταλήξεις** των πτώσεων είναι οι εξής:

	αρσενικό και θηλυκό		ουδέτερο	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	-*ος*	-*οι*	-*ον*	-*α*
γενική	-*ου*	-*ων*	-*ου*	-*ων*
δοτική	-*ῳ*	-*οις*	-*ῳ*	-*οις*
αιτιατική	-*ον*	-*ους*	-*ον*	-*α*
κλητική	-*ε*	-*οι*	-*ον*	-*α*

◗ **Να εντοπίσετε τα ουσιαστικά του κειμένου της Ενότητας που ανήκουν στη β′ κλίση.**

◗ **Να συμπληρώσετε την κλίση του ουσιαστικού *ὁ νόμος* με τη βοήθεια του προηγούμενου πίνακα. Να προσθέσετε και το άρθρο:**

	ενικός αριθμός			πληθυντικός αριθμός		
	α.ε.		ν.ε.	α.ε.		ν.ε.
ονομ.	__	*νόμος*	νόμος	__	________	νόμοι
γεν.	__	________	νόμου	__	________	νόμων
δοτ.	__	________		__	________	
αιτ.	__	________	νόμο	__	________	νόμους
κλητ.	__	________	νόμε	__	________	νόμοι

➥ Παρατηρήσεις

1. Η **κατάληξη -*α*** στον πληθυντικό των ουδετέρων είναι **βραχεία**, π.χ. *τὰ δῶρα.*

2. Η **δίφθογγος *οι***, όταν βρίσκεται στο τέλος κλιτής λέξης (πλην ευκτικής ρήματος), είναι **βραχεία**, π.χ. *οἱ χῶροι* (αλλά *τοῖς χώροις*).

3. Η **γενική** και η **δοτική** των ουσιαστικών β′ κλίσης, όταν τονίζονται στη **λήγουσα, περισπώνται** και στους δύο αριθμούς, π.χ. *τοῦ ποταμοῦ, τῷ ποταμῷ, τῶν ποταμῶν, τοῖς ποταμοῖς.*

4. Τα **οξύτονα** και **παροξύτονα** ουσιαστικά β′ κλίσης διατηρούν τον τόνο τους στην **ίδια** συλλαβή σε όλες τις πτώσεις, π.χ. *ὁ νομός, τοῦ νομοῦ, τῷ νομῷ, τὸν νομόν.*

5. Τα **προπαροξύτονα** ουσιαστικά β′ κλίσης τονίζονται στην **προπαραλήγουσα**, όταν η **λήγουσα** είναι **βραχεία**, π.χ. *ὁ ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι.* Ο τόνος τους κατεβαίνει στην **παραλήγουσα**, όταν η **λήγουσα** είναι **μακρά**, π.χ. *τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀνθρώπων.*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:38 Page 34

Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τις πτώσεις που λείπουν στον παρακάτω πίνακα:

	ενικός αριθμός		**πληθυντικός αριθμός**	
ονομ.	*ἡ ἄμπελος*			
γεν.		*τοῦ ταύρου*		
δοτ.				*τοῖς ταύροις*
αιτ.			*τὰς ἀμπέλους*	
κλητ.				

2. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:
τοῖς ὀφθαλμοῖς, τῇ νήσῳ, τοῖς ἀνθρώποις, τὸν οἶνον, τοὺς ὅρκους, τῷ ποτηρίῳ.

3. Να αντιστοιχίσετε τα ουσιαστικά της στήλης Α′ με τις πτώσεις τους στη στήλη Β′:

Α′	**Β′**
1. *σταδίους*	**α.** γενική ενικού
2. *Λουκιανός*	**β.** ονομαστική ενικού
3. *ποταμῶν*	**γ.** αιτιατική πληθυντικού
4. *νήσῳ*	**δ.** γενική πληθυντικού
5. *τυροῦ*	**ε.** δοτική ενικού

4. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις και να τονίσετε τα ουσιαστικά και τους τύπους του άρθρου:
του μυστηρι____, την νησ____, τοις σταδι____, τα δενδρ____, των δωρ____, του οἰκ____, τον ἰατρ____, τω ἐφηβ____, του καρπ____, τοις ποταμ____, ταις ψηφ____, τους γεωργ____, τους ἀνθρωπ____, τον Λουκιαν____ .

5. Στις προτάσεις που ακολουθούν να συμπληρώσετε την κατάλληλη πτώση του ουσιαστικού και στη συνέχεια να γράψετε την ίδια πτώση του άλλου αριθμού:
α. *Οἱ ______________ (ταῦρος) ἄγριοί εἰσιν.* (________________)
β. *Διεφθάρη* (= έχασε) *δὲ ὁ Θάμυρις ὑπὸ ________________ (νόσος) τοὺς ________________ (ὀφθαλμός).* (________________)(________________)
γ. *Αἱ ________________ (ἄμπελος) τὸν ________________ (οἶνος) παρέχουσιν.* (________________) (________________)
δ. *Ἐπίστανται* (= γνωρίζουν) *τὰ γιγνόμενα οἱ ________________ (σύμμαχος) καὶ οἱ ________________ (πολέμιος) καὶ ἅπαντες Ἕλληνες καὶ ________________ (βάρβαρος).* (________________)(________________)(________________)
ε. *Παῦσον* (= σταμάτησε) *τοῦ ________________ (θρῆνος).* (________________)

3. Προσωπικές αντωνυμίες

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε τους τύπους *ἡμῖν* και *ἡμᾶς*, οι οποίοι ανήκουν στις προσωπικές αντωνυμίες της α.ε.

Ακολουθεί η κλίση του α′ και β′ προσώπου (το γ′ πρόσωπο δεν απαντά συχνά στα πεζά κείμενα):

α′ πρόσωπο

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
	α.ε.	**ν.ε.**	**α.ε.**	**ν.ε.**
ονομ.	*ἐγώ*	εγώ	*ἡμεῖς*	εμείς
γεν.	*ἐμοῦ, μου*	εμένα, μου	*ἡμῶν*	εμάς, μας
δοτ.	*ἐμοί, μοι*		*ἡμῖν*	
αιτ.	*ἐμέ, με*	εμένα, με	*ἡμᾶς*	εμάς, μας

β′ πρόσωπο

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
	α.ε.	**ν.ε.**	**α.ε.**	**ν.ε.**
ονομ.	*σύ*	εσύ	*ὑμεῖς*	εσείς
γεν.	*σοῦ, σου*	εσένα, σου	*ὑμῶν*	εσάς, σας
δοτ.	*σοί, σοι*		*ὑμῖν*	
αιτ.	*σέ, σε*	εσένα, σε	*ὑμᾶς*	εσάς, σας

➥ Παρατήρηση

Οι αντωνυμίες **δεν έχουν κλητική** (εξαιρείται η δεικτική αντωνυμία *οὗτος*, την οποία θα εξετάσουμε σε επόμενη Ενότητα).

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τους τύπους προσωπικών αντωνυμιών της στήλης Α′ με τη γραμματική τους ταυτότητα στη στήλη Β′:

Α′	Β′
1. *ὑμῖν*	**α.** γενική ενικού α′ προσώπου
2. *με*	**β.** δοτική ενικού β′ προσώπου
3. *ἡμῶν*	**γ.** δοτική πληθυντικού β′ προσώπου
4. *ἐμοῦ*	**δ.** αιτιατική ενικού α′ προσώπου
5. *σοι*	**ε.** γενική πληθυντικού α′ προσώπου

2. Να υπογραμμίσετε τις προσωπικές αντωνυμίες των παρακάτω φράσεων και να τις αναγνωρίσετε γραμματικά:

α. *Αἱ ψυχαὶ ἡμῶν καθαραί εἰσιν.*
β. *Μάχονται ἡμῖν οἱ πολέμιοι.*
γ. *Αἱροῦνται ἡμᾶς στρατηγούς.*
δ. *Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός.*
ε. *Ὁ λόγος σου γλυκύς ἐστι.*
στ. *Οἱ πρόγονοι ὑμῶν γενναῖοι ἦσαν.*
ζ. *Λέγω σοι καὶ τοῦτο.*

Λίαν φιλῶν σεαυτὸν οὐχ ἕξεις φίλον
Μένανδρος, *Γνῶμαι Μονόστιχοι*

Εάν αγαπάς υπερβολικά τον εαυτό σου, δε θα έχεις φίλους.

Ο Τριπτόλεμος ξεκίνησε από την Αττική επάνω σε φτερωτό άρμα, για να διδάξει στους ανθρώπους όλης της Γης την καλλιέργια του σιταριού, όπως του ανατέθηκε από τη θεά Δήμητρα (5ος αι. π.Χ., Βρετανικό Μουσείο)

Ο πλούτος της αττικής γης

Α. Κείμενο

Ο Αθηναίος Ξενοφών (περ. 430-355 π.Χ.) καταπιάστηκε στη διάρκεια της ζωής του με ποικίλες δραστηριότητες –μεταξύ άλλων, πήρε μέρος (401 π.Χ.) στην εκστρατεία του Κύρου του Νεοτέρου εναντίον του αδερφού του, βασιλιά της Περσίας, Αρταξέρξη –, διατηρώντας παράλληλα ζωντανή σχέση με τη συγγραφή. ΄Εγραψε έργα ιστορικά, φιλοσοφικά, πολιτικά, οικονομικά κ.ά. Με το έργο του *Πόροι* καταθέτει μια πρόταση προκειμένου η αποδυναμωμένη Αθήνα του 4ου αι. π.Χ. να καταφέρει να βελτιώσει την οικονομική κατάστασή της και να διασφαλίσει την ευημερία των πολιτών. Στο απόσπασμα που θα μελετήσουμε ο Ξενοφών απαριθμεί οικονομικούς πόρους της πόλης που θα μπορούσαν να της εξασφαλίσουν ανάπτυξη, χωρίς να αναγκάζεται να στρέφεται εναντίον άλλων ελληνικών πόλεων ασκώντας επεκτατική πολιτική.

Τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων ἔλεγόν τινες ὡς γιγνώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζονται ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις. Ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἴ πη δύναιντ᾽ ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν. Τοῦτο μὲν οὖν εὐθὺς ἀνεφαίνετό μοι, ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἵα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. Αἱ μὲν γὰρ ὧραι ἐνθάδε πρᾳόταταί εἰσιν· ἃ δὲ πολλαχοῦ οὐδὲ βλαστάνει ἐνθάδε καρποφορεῖ. Ὥσπερ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλαττα παμφορωτάτη ἐστίν. Καὶ μὴν ὅσαπερ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρῳαίτατα μὲν ἄρχεται, ὀψιαίτατα δὲ λήγει. Πρὸς τούτοις καὶ ἀίδια ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄφθονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοί, κάλλιστοι δὲ βωμοὶ γίγνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματα. Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἣ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπόν, ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σῖτον ἔφερε. Καὶ μὴν ὑπάργυρός ἐστι.

Ξενοφῶν, *Πόροι* 1.1-5 (διασκευή)

Διαδικασία εξόρυξης αργιλοχώματος στα ορυχεία του Λαυρίου (6ος αι. π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου)

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:38   Page 37

Γλωσσικά σχόλια

τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων (ρ. *προΐσταμαι*) *τινές*	μερικοί / κάποιοι από τους ηγέτες της Αθήνας (πβ. ν.ε.: προϊστάμενος)
ὡς (ειδ. σύνδ.) *γιγνώσκουσι*	ότι δήθεν γνωρίζουν (πβ. ν.ε.: γνώση, γνωστικός)
διὰ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν (ουσ. *ἡ πενία*)	λόγω της φτώχειας του λαού
ἐκ τούτου	εξαιτίας αυτού, για τον λόγο αυτό
ἐπεχείρησα σκοπεῖν (ρ. *σκοπέω, σκοπῶ*)	επιχείρησα να διερευνήσω (πβ. ν.ε.: σκοπός, σκέψη)
εἴ πῃ δύναιντ᾽ ἂν διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν	αν θα μπορούσαν με κάποιον τρόπο να συντηρηθούν από τη χώρα τους
ἀνεφαίνετό μοι	άρχισα να σχηματίζω τη γνώμη
ἡ χώρα πέφυκεν οἵα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι	η χώρα είναι από τη φύση της ικανή να παρέχει πάρα πολλούς πόρους / έσοδα
αἱ μὲν γὰρ ὧραι ἐνθάδε πρᾳόταταί εἰσιν	γιατί οι εποχές εδώ είναι πάρα πολύ ήπιες
ἃ (αναφ. αντων.) *δὲ πολλαχοῦ οὐδὲ βλαστάνει ἐνθάδε*	και τα φυτά που σε πολλά άλλα μέρη ούτε καν φυτρώνουν εδώ
ὥσπερ... οὕτω	όπως ακριβώς... έτσι
ὁ/ἡ πάμφορος, τὸ πάμφορον (< *πᾶν* + *φέρω*)	αυτός που παρέχει κάθε λογής αγαθά, ο πολύ εύφορος
καὶ μήν	και ασφαλώς
ὅσαπερ (αναφ. αντων.)	όσα βέβαια
ἐνταῦθα	εδώ
πρῳαίτατα ἄρχεται	πάρα πολύ νωρίς (πβ. ν.ε.: πρώιμος, πρωί, πρωινός) αρχίζουν (πβ. ν.ε.: αρχή, αρχηγός, άρχοντας)
ὀψιαίτατα	πάρα πολύ αργά (πβ. ν.ε.: όψιμος)
πρὸς τούτοις	πέρα από αυτά, επιπλέον
ὁ/ἡ ἀΐδιος, τὸ ἀΐδιον	παντοτινός, διαρκής
πέφυκε (ρ. *φύομαι*)	υπάρχει εκ φύσεως
ἐξ οὗ	από τον οποίο (ενν. λίθο)
ὁ κάλλιστος, ἡ καλλίστη, τὸ κάλλιστον (επίθ. *ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν*)	πάρα πολύ όμορφος
ὁ/ἡ εὐπρεπής, τὸ εὐπρεπές	κομψός
ἔστι δὲ καὶ γῆ ἣ σπειρομένη	υπάρχουν και μερικές περιοχές που, όταν καλλιεργούνται
ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σῖτον ἔφερε	όταν όμως αξιοποιούνται για εξόρυξη, μπορούν να θρέψουν πολύ περισσότερους απ᾽ όσους θα έτρεφαν, αν καλλιεργούνταν (πβ. ν.ε.: όρυγμα, ορυχείο, μεταλλωρύχος, αλατωρυχείο)
ὁ/ἡ ὑπάργυρος, τὸ ὑπάργυρον	αυτός που έχει κοιτάσματα αργύρου

Ερμηνευτικά σχόλια

Τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων... τὰς πόλεις: Ο Ξενοφών υποστηρίζει ότι ηγέτες της Αθήνας προβάλλουν την αδυναμία της αττικής γης να εξασφαλίσει τα αναγκαία αγαθά στους πολίτες της ως δικαιολογία για την επεκτατική και ηγεμονική πολιτική που ασκεί η πόλη τους έναντι των άλλων ελληνικών πόλεων. Δηλώνει πως ο ισχυρισμός αυτός τον ώθησε να διερευνήσει κατά πόσο η αττική γη είναι ικανή να συντηρήσει τον πληθυσμό της πόλης. Στη συνέχεια καταδεικνύει πόσο γενναιόδωρη υπήρξε η φύση με την Αττική επικαλούμενος στοιχεία, όπως το εύκρατο κλίμα και το πλούσιο υπέδαφός της.

Ερωτήσεις

1. Ποιον ισχυρισμό προβάλλουν μερικοί άρχοντες των Αθηναίων, για να δικαιολογήσουν το ότι μερικές φορές αδικούν τους άλλους Έλληνες; Πώς αντιμετωπίζει αυτόν τον ισχυρισμό τους ο Ξενοφών; Ποια επιχειρήματα προβάλλει, για να στηρίξει την άποψή του;
2. Ο Ξενοφών περιγράφει την Αττική ως τόπο με ιδανικό κλίμα και εξαιρετικές δυνατότητες και προοπτικές ανάπτυξης. Ποιες από αυτές πιστεύετε ότι έχουν αξιοποιηθεί από τους σύγχρονους Έλληνες, ποιες έχουν παραμεληθεί και ποιες έχουν χαθεί για πάντα;
3. Λαμβάνοντας υπόψη όσα γνωρίζετε από το μάθημα της Ιστορίας να αναφέρετε άλλους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στους οποίους διακρίθηκαν οι Αθηναίοι. Ποιοι γεωγραφικοί και άλλοι παράγοντες πιστεύετε ότι τους έστρεψαν σε αυτούς;

Λεπτομέρειες από τη μεγαλοπρεπή πομπή των Παναθηναίων που απεικονίζεται στην πλάκα της βόρειας ζωφόρου του Παρθενώνα (Μουσείο Ακροπόλεως Αθήνας)

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἡ γῆ
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο γῆ]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά		*γήινος* *γεώδης* (και *γαιώδης*)	
	σύνθετα	*ὁ γεωρύχος* [= αυτός που σκάβει τη γη] *ὁ γεωμόρος* [= κτηματίας] *γεωργέω, γεωργῶ* *ὁ γεωτόμος* [= αυτός που κόβει, ανοίγει το έδαφος] *ἔγγαιος* (συν. *ἔγγειος*) [= ντόπιος, εγχώριος]	*ὁ/ἡ γηγενής, τὸ γηγενές* *ὁ γεωπόνος* *ὁ γεωργός* *ὁ γεωγράφος* *ὁ γήλοφος* και *γεώλοφος* (= λοφίσκος) *τὸ γήπεδον* (-ο) [= (α.ε.) τεμάχιο γης, (ν.ε.) εγκατάσταση διεξαγωγής αθλητικών συναντήσεων] *ἡ γεωμετρία* *ἐπίγειος* *ἔγγειος* *μεσόγειος* *ὑπόγειος*	γεωλόγος γεώμηλο [= πατάτα] γεώτρηση γεωτρύπανο γεωδυναμική γεωπολιτικός γηπεδούχος περίγειο απόγειο υδρόγειος ισόγειος υπέργειος απογειώνω προσγειώνω

Ασκήσεις

1. Να εξηγήσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων της ν.ε. και να τις χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις:

α. δίνω γη και ύδωρ
β. η Γη της Επαγγελίας
γ. όπου γης και πατρίς

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από τον Λεξιλογικό Πίνακα:

α. Εγκαινιάστηκε η νέα ______________ γραμμή του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου.
β. Οι ______________ μελετούν τα στρώματα του φλοιού της Γης και τις μεταβολές τους.
γ. Οι ποδοσφαιριστές συγκεντρώθηκαν πριν από την έναρξη του αγώνα στο κέντρο του ______________ .
δ. Παρά τις επανειλημμένες ______________ δεν μπόρεσαν να βρουν νερό.
ε. Το παραθαλάσσιο χωριό στο οποίο παραθερίσαμε φέτος ήταν ένας ______________ παράδεισος.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 40

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (β′ μέρος)

- **Παρώνυμα – Εθνικά – Πατρωνυμικά – Γονεωνυμικά**

Παρώνυμα είναι τα παράγωγα ουσιαστικά που σημαίνουν πρόσωπο σχετικό με αυτό που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή πρόσωπο που ανήκει σε αυτό.

Εθνικά λέγονται τα ουσιαστικά που παράγονται από κύρια ονόματα χωρών, πόλεων και τόπων και σημαίνουν εκείνον που κατάγεται από κάποιον τόπο ή ανήκει σε αυτόν.

Πατρωνυμικά ονομάζονται τα ουσιαστικά που παράγονται από κύριο όνομα πατέρα, μητέρας ή άλλου προγόνου και σημαίνουν τον γιο, την κόρη και γενικά τον απόγονο.

εἴμ᾽ Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης (*Ὀδύσσεια*, θ 19)

Στον Όμηρο ο Οδυσσέας ονομάζεται «*Λαερτιάδης*», δηλαδή «γιος του Λαερτίου (Λαέρτη)», ενώ ο Αγαμέμνων και ο Μενέλαος «*Ἀτρεῖδαι*», δηλαδή «γιοι του Ατρέα».

Γονεωνυμικά λέγονται τα ουσιαστικά που σημαίνουν το νεογνό ζώου.

Καταλήξεις παρωνύμων

-εύς *κεραμεύς < κέραμος*

-της: -(ί)της, -(έ)της, -(ώ)της

πολίτης < πόλις

ναύτης < ναῦς

τεχνίτης < τέχνη

φυλέτης (= αυτός που ανήκει στη φυλή) < *φυλή*

ἠπειρώτης < ἤπειρος, νησιώτης < νῆσος

Καταλήξεις εθνικών

-ιος: -(α)ῖος, -(ε)ῖος, -(ω)ιος > -ῷος

Κορίνθιος < Κόρινθος

Κερκυραῖος < Κέρκυρα,

Κῷος < Κῶς

-εύς *Μεγαρεύς < Μέγαρα,*

Χολαργεύς < Χολαργός

-νός *Ἀσιανός < Ἀσία*

-ῖνος *Ἀμοργῖνος < Ἀμοργός*

-της: -(ά)της, -(ιά)της, -(ή)της, -(ί)της, -(ώ)της

Τεγεάτης < Τεγέα

Σπαρτιάτης < Σπάρτη, Σικελιώτης < Σικελία

-ήσιος *Ἰθακήσιος < Ἰθάκη*

Καταλήξεις πατρωνυμικών

-(ά)δης *Αἰνειάδης < Αἰνείας,*

Λαερτιάδης < Λαέρτιος ἢ Λαέρτης

-(ε)ίδης *Πριαμίδης < Πρίαμος,*

Ἀτρείδης < Ἀτρεύς

-ίων (κυρίως στην ποίηση) *Κρονίων < Κρόνος*

Καταλήξεις γονεωνυμικών

-ιδεύς *λαγιδεύς < λαγώς* (ν.ε. λαγός)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 41

Ασκήσεις

1. Να καταγράψετε εθνικά ουσιαστικά της ν.ε. που σχηματίζονται με τις καταλήξεις που διδαχτήκατε.

2. Να γράψετε τις παράγωγες λέξεις που ζητούνται συμπληρώνοντας τη σωστή κατάληξη στα παρακάτω ουσιαστικά με βάση τους πίνακες:

Ἐρέτρια → *Ἐρετρι-*____ (εθνικό), *γράμμα* → *γραμματ-*____ (παρώνυμο), *ἀετός* → *ἀετ-*____ (γονεωνυμικό), *Κρόνος* → *Κρον-*____ (πατρωνυμικό), *Μῆλος* → *Μήλ-*____ (εθνικό), *πρέσβυς* → *πρεσβύ-*____ (παρώνυμο), *Μυτιλήνη* → *Μυτιλην-*____ (εθνικό).

3. Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά της στήλης Α′ με την κατηγορία στην οποία ανήκουν από τη στήλη Β′:

Α′	Β′
1. *Δαναΐδης*	
2. *Μιλήσιος*	**α.** παρώνυμο
3. *ὁπλίτης*	**β.** εθνικό
4. *τοξότης*	**γ.** πατρωνυμικό
5. *Ἰταλιώτης*	

4. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με τις παράγωγες λέξεις που ζητούνται:

ἵππος	παρώνυμο →
Τάνταλος	πατρωνυμικό →
Αἴγυπτος	εθνικό →
πελαργός	γονεωνυμικό →
Ῥόδος	εθνικό →
δῆμος	παρώνυμο →

Γ. Γραμματική

1. Οριστική ενεστώτα ρήματος *εἰμί*

Το ***εἰμί*** (= είμαι, υπάρχω) είναι βοηθητικό ρήμα της α.ε., όπως το **είμαι** και το **έχω** της ν.ε. Στην οριστική του ενεστώτα κλίνεται ως εξής:

	α.ε.	ν.ε.
ἐγώ	*εἰμί*	είμαι
σύ	*εἶ*	είσαι
(οὗτος, αὕτη, τοῦτο)	*ἐστί(ν)*	είναι
ἡμεῖς	*ἐσμέν*	είμαστε
ὑμεῖς	*ἐστέ*	είστε
(οὗτοι, αὗται, ταῦτα)	*εἰσί(ν)*	είναι

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 42

2. Οριστική ενεστώτα και μέλλοντα ενεργητικής φωνής βαρύτονων ρημάτων

Σε αυτή την Ενότητα θα διδαχτείτε τον σχηματισμό της οριστικής έγκλισης του ενεστώτα και του μέλλοντα στην ενεργητική φωνή των **βαρύτονων ρημάτων**, δηλ. των ρημάτων που **δεν τονίζονται στη λήγουσα**. Η οριστική έγκλιση φανερώνει κάτι βέβαιο, πραγματικό.

οριστική ενεστώτα		οριστική μέλλοντα	
α.ε.	**ν.ε.**	**α.ε.**	**ν.ε.**
*τοξεύ-**ω***	τοξεύω	*τοξεύ-**σ-ω***	θα τοξεύσω
*τοξεύ-**εις***	τοξεύεις	*τοξεύ-**σ-εις***	θα τοξεύσεις
*τοξεύ-**ει***	τοξεύει	*τοξεύ-**σ-ει***	θα τοξεύσει
*τοξεύ-**ομεν***	τοξεύουμε	*τοξεύ-**σ-ομεν***	θα τοξεύσουμε
*τοξεύ-**ετε***	τοξεύετε	*τοξεύ-**σ-ετε***	θα τοξεύσετε
*τοξεύ-**ουσι(ν)***	τοξεύουν	*τοξεύ-**σ-ουσι(ν)***	θα τοξεύσουν

Παρατηρούμε ομοιότητα στις καταλήξεις της οριστικής του ενεστώτα και του μέλλοντα ε.φ. με τις αντίστοιχες της ν.ε. (υπάρχει μικρή διαφοροποίηση μόνο στο α′ και το γ′ πληθυντικό πρόσωπο).

Ο **μέλλοντας** έχει τις ίδιες καταλήξεις με τον ενεστώτα, μόνο που προστίθεται ένα **-σ-** (ο **χρονικός χαρακτήρας**) πριν από τις καταλήξεις:

Σχηματισμός οριστικής μέλλοντα ε.φ.

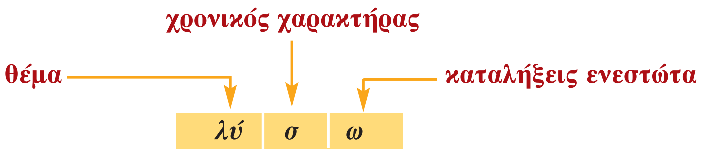

3. Οριστική μέλλοντα ενεργητικής φωνής αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

Τα αφωνόληκτα ρήματα τα οποία έχουν χαρακτήρα άφωνο σύμφωνο, δηλαδή ουρανικό, χειλικό ή οδοντικό) σχηματίζουν την οριστική του μέλλοντα όπως τα φωνηεντόληκτα, με τη διαφορά ότι από τη **συγχώνευση του χαρακτήρα των ρημάτων αυτών με τον χρονικό χαρακτήρα -σ-** προκύπτουν τα ακόλουθα:

Χειλικός χαρακτήρας *π, β, φ* (*πτ*) + *σ* → *ψ*

τρέπ-ω → *τρέ**π*** + ***σ**-ω* → *τρέψω*

βλάπτω (θ. *βλαβ-*) → *βλά**β*** + ***σ**-ω* → *βλάψω*

Ουρανικός χαρακτήρας *κ, γ, χ* (*ττ, σσ*) + *σ* → *ξ*

λέγ-ω → *λέγ* + ***σ**-ω* → *λέξω*

τάττω (θ. *ταγ-*) → *τάγ* + ***σ**-ω* → *τάξω*

Οδοντικός χαρακτήρας *τ, δ, θ* (*ζ*) + *σ* → αποβάλλεται ο οδοντικός χαρακτήρας και μένει το *-σ-*

πείθ-ω → *πεί**θ*** + ***σ**-ω* → *πείσω*

ψεύδω → *ψεύ**δ*** + ***σ**-ω* → *ψεύσω*

Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τον σωστό τύπο του ρ. *εἰμί* στις παρακάτω φράσεις:

α. *Ἐγώ ___________ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.*
β. *Ἡμεῖς ___________ προγόνων ἀγαθῶν.*
γ. *Ὑμεῖς ___________ σύμμαχοι.*
δ. *Ἡ πόλις ἡμῶν ἀρχαιοτάτη ___________.*
ε. *Οἱ ἄνθρωποι θνητοί ___________.*

2. Να αντιστοιχίσετε τις φράσεις των δύο στηλών:

Α′	Β′
1. *Αἱ ὧραι πραόταται*	**α.** *ἐσμέν*
2. *Ἡ γῆ παμφορωτάτη*	**β.** *ἐστέ*
3. *Ἡμεῖς Ἕλληνες*	**γ.** *εἰμί*
4. *Ὑμεῖς προεστηκότες*	**δ.** *ἐστίν*
5. *Ἐγὼ διδάσκαλος τῆς ἀληθείας*	**ε.** *εἰσίν*

3. Να γράψετε τον ίδιο τύπο της οριστικής μέλλοντα των ρηματικών τύπων: *παρέχουσι, κηρύττει.*

4. Να κλίνετε στην οριστική ενεστώτα και μέλλοντα τα ρήματα: *καταλύω, πείθω, τρέπω, λήγω.*

5. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους στο ίδιο πρόσωπο του άλλου αριθμού:
λέγουσι ___________, *παρέχει* __________, *βλαστάνει* ____________, *ἔχει* ________, *φονεύεις* _______________, *κρούσομεν* ________________, *λούετε* ______________, *παύσουσιν* ________________, *λύεις* ___________, *ἱκετεύσετε* _____________, *ἱδρύομεν* ______________, *ἀριστεύσει* _____________, *βασιλεύω* _______________, *θεραπεύσουσιν* ___________.

6. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω φράσεων από τον ενεστώτα στον μέλλοντα:

α. *Ὁ στρατηγὸς κελεύει θαρσεῖν.* _________________
β. *Οἱ διδάσκαλοι παιδεύουσιν τοὺς μαθητάς.* _________________
γ. *Ἡμεῖς λύομεν τὰς σπονδάς.* _________________
δ. *Ὑμεῖς θύετε τοῖς θεοῖς.* _________________

7. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων από τον μέλλοντα στον ενεστώτα:

α. *Ἡμεῖς ἀριστεύσομεν.* _________________
β. *Οἱ ἄνθρωποι τοὺς θεοὺς ἱκετεύσουσιν.* _________________
γ. *Οἱ πολέμιοι ἐνεδρεύσουσιν.* _________________
δ. *Ὑμεῖς τοξεύσομεν ταύρους ἀγρίους.* _________________
ε. *Ὁ ἁλιεὺς ἰχθῦς ἁλιεύσει.* _________________

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ
Εὐριπίδης, *Φοίνισσαι*, στ. 469

Η αλήθεια λέγεται με απλά λόγια.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 44

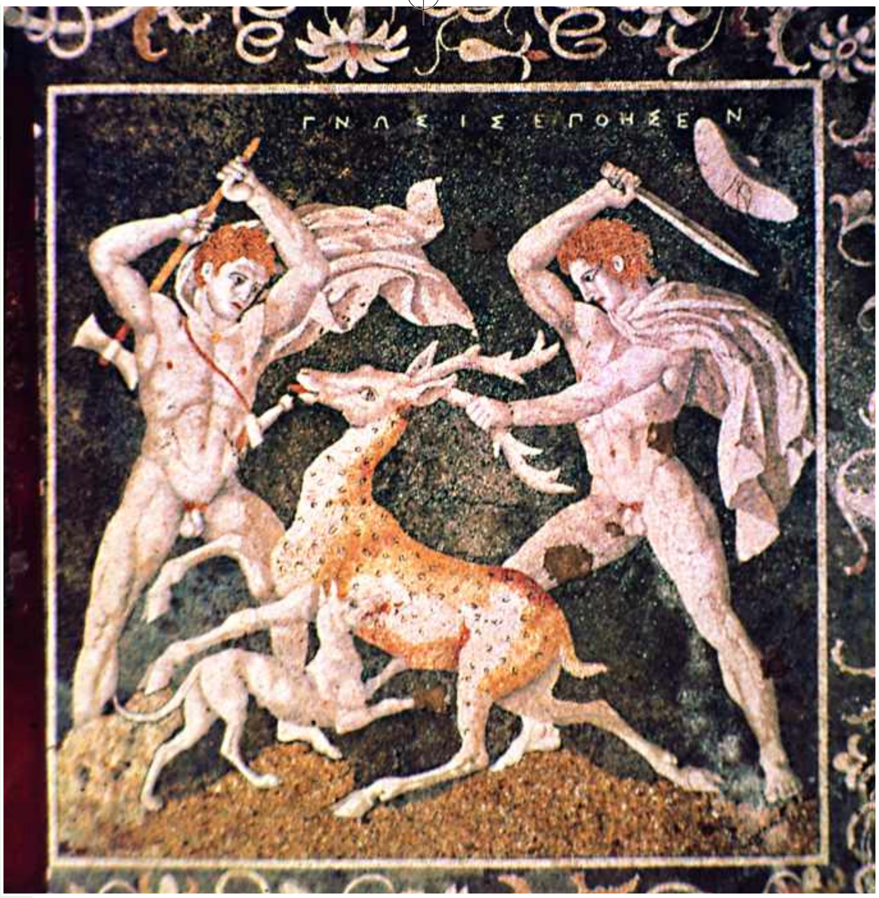

Ψηφιδωτό δάπεδο από την Πέλλα με παράσταση κυνηγιού ελαφιού (τέλος 4ου αι. π.Χ.)

Η ομορφιά δεν είναι το παν

Α. Κείμενο

Οι πασίγνωστοι μύθοι του Αισώπου ήταν ευχάριστο και διδακτικό ανάγνωσμα όλων των εποχών. Ξεχωρίζουν για τη διεισδυτική ματιά και την ευφυΐα του δημιουργού τους, αναδεικνύουν με χιουμοριστικό πνεύμα τις ανθρώπινες αδυναμίες και παρακινούν για τη διόρθωσή τους. Μια από αυτές είναι και η υπερεκτίμηση της φυσικής ομορφιάς, την οποία πλήρωσε ακριβά το ελάφι του μύθου που θα μελετήσετε.

Ἔλαφος εὐμεγέθης ὥρᾳ θέρους διψῶν παραγίνεται ἐπί τινα πηγὴν διαυγῆ καὶ βαθεῖαν καὶ πιὼν ὅσον ἤθελεν προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος ἰδέᾳ. Καὶ μάλιστα μὲν ἐπῄνει τὴν φύσιν τῶν κεράτων ὡς κόσμος εἴη παντὶ τῷ σώματι. Ἔψεγεν δὲ τὴν τῶν σκελῶν λεπτότητα ὡς οὐχ οἵων τε ὄντων φέρειν πᾶν τὸ βάρος. Ἐν ᾧ δὲ πρὸς τούτοις ἦν, ὑλακή τε κυνῶν αἰφνιδίως ἀκούεται καὶ κυνηγέται πλησίον. Ὁ δὲ πρὸς φυγὴν ὥρμα καὶ μέχρις ὅπου διὰ πεδίου ἐποιεῖτο τὸν δρόμον, ἐσῴζετο ὑπὸ τῆς ὠκύτητος τῶν σκελῶν. Ἐπεὶ δὲ εἰς πυκνὴν καὶ δασεῖαν ὕλην ἐνέπεσεν, ἐμπλακέντων αὐτῷ τῶν κεράτων ἑάλω, πείρᾳ μαθὼν ὅτι ἄρα ἄδικος ἦν τῶν ἰδίων κριτὴς ψέγων μὲν τὰ σῴζοντα, ἐπαινῶν δὲ τὰ προδόντα αὐτόν.

Μύθος του Αισώπου (διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 45

Γλωσσικά σχόλια

ὁ/ἡ ἔλαφος	το ελάφι
ὁ/ἡ εὐμεγέθης, τὸ εὐμέγεθες	αυτός που έχει μεγάλο μέγεθος, ο μεγάλος (πβ. ν.ε.: μεγεθύνω, μεγεθυντικός)
ἡ ὥρα	η εποχή (πβ. ν.ε.: ώρα, ωραίος)
παραγί(γ)νομαι	φτάνω κοντά
τινά (αόρ. αντων. *τὶς, τὶς, τὶ*)	κάποια
ὁ/ἡ διαυγής, τὸ διαυγές	καθαρός (πβ. ν.ε.: διαύγεια, αυγή)
πιών (ρ. *πίνω*)	αφού ήπιε
προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος ἰδέᾳ	παρατηρούσε τη μορφή του σώματός του
μάλιστα	πάρα πολύ, κυρίως
ἐπῄνει (ρ. *ἐπαινέω, ἐπαινῶ*)	επαινούσε
ἡ φύσις	η φύση, η μορφή (πβ. ν.ε.: φυσικός)
ὡς κόσμος εἴη παντὶ τῷ σώματι	με την ιδέα ότι ήταν στολίδι για όλο το σώμα του
ψέγω	κατηγορώ, κατακρίνω (πβ. ν.ε.: ψεγάδι, ψόγος, αψεγάδιαστος, άψογος)
τὸ σκέλος	το πόδι (πβ. ν.ε.: ισοσκελίζω, υποσκελίζω)
ὡς οὐχ οἵων τε ὄντων φέρειν	επειδή κατά τη γνώμη του δεν μπορούσαν να αντέξουν / να σηκώσουν
ἐν ᾧ δὲ πρὸς τούτοις ἦν	κι ενώ ασχολούνταν με αυτά
ὑλακὴ κυνῶν (ουσ. *ὁ/ἡ κύων*)	γάβγισμα σκυλιών
αἰφνιδίως	ξαφνικά
κυνηγέται (ουσ. *ὁ κυνηγέτης*)	κυνηγοί
ὥρμα πρὸς φυγήν (ρ. *ὁρμάω, ὁρμῶ*)	άρχισε να τρέχει ορμητικά, για να ξεφύγει
μέχρις ὅπου διὰ πεδίου ἐποιεῖτο τὸν δρόμον	όσο έτρεχε σε ομαλό έδαφος (πβ. ν.ε.: πεδιάδα, πεδινός, πεδίο)
ὑπὸ τῆς ὠκύτητος	από την ταχύτητα
ἐπεί	όταν
ὁ δασύς, ἡ δασεῖα, τὸ δασύ	πυκνός
ἡ ὕλη	το δάσος (πβ. ν.ε.: υλοτόμος, υλοτομία)
ἐνέπεσεν (ρ. *ἐμπίπτω*)	έπεσε σε (πβ. ν.ε.: πέφτω, πέσιμο)
ἐμπλακέντων (ρ. *ἐμπλέκομαι*) *αὐτῷ*	επειδή του μπλέχτηκαν (πβ. ν.ε.: εμπλοκή)
ἑάλω (ρ. *ἁλίσκομαι*)	παγιδεύτηκε, πιάστηκε (πβ.: η Πόλις εάλω· ν.ε.: άλωση, αιχμάλωτος)
πεῖρα μαθών (ρ. *μανθάνω*)	και έμαθε εξ ιδίας πείρας
ἄρα	λοιπόν, πράγματι
ἴδιος, ἰδία, ἴδιον	ατομικός, προσωπικός, δικός του (πβ. ν.ε.: ιδιαίτερος)
ψέγων (ρ. *ψέγω*) *τὰ σῴζοντα, ἐπαινῶν δὲ τὰ προδόντα* (ρ. *προδίδωμι*) *αὐτόν*	επειδή κατηγορούσε αυτά που το έσωζαν (που μπορούσαν να το σώσουν), ενώ επαινούσε αυτά που το πρόδωσαν

Ερμηνευτικά σχόλια

ἐπήνει τὴν φύσιν τῶν κεράτων ὡς κόσμον παντὶ τῷ σώματι: Η ομορφιά κατέχει σε όλες τις εποχές υψηλή θέση στην ιεραρχία των αξιών. Οι νέοι γύμναζαν και γυμνάζουν το σώμα τους, για να αποκτήσουν όχι μόνο ευρωστία, αλλά και ομορφιά. Η φιλαρέσκεια εκφραζόταν στην αρχαιότητα με πολλούς τρόπους: άντρες και γυναίκες φρόντιζαν την καθαριότητα του σώματός τους, έκαναν ωραία χτενίσματα, άλειφαν το σώμα τους με φυσικά μύρα και έλαια, διακοσμούσαν τα ρούχα τους και φορούσαν στεφάνια από χρυσό ή φύλλα. Ωστόσο, δεν είναι μόνο η ομορφιά που κάνει κάτι να είναι σημαντικό, αλλά και η χρησιμότητά του.

Ο Αίσωπος συνομιλεί με την αλεπού (450 π.Χ., Μουσείο Βατικανού)

Ερωτήσεις

1. Γιατί καμάρωνε το ελάφι κοιτάζοντας την εικόνα του μέσα στο νερό; Ποιο ανατομικό χαρακτηριστικό του θεωρούσε ότι δεν ταίριαζε με τη συνολικά καλή εικόνα του;
2. Ποιο χαρακτηριστικό του ελαφιού το βοήθησε να ξεφύγει αρχικά από τους κυνηγούς; Ποιο χαρακτηριστικό του, αντίθετα, αποδείχθηκε μοιραίο;
3. Τι νομίζετε ότι διδάσκει ο μύθος αυτός του Αισώπου;
4. Πιστεύετε ότι στις μέρες μας αποδίδουμε σημασία στην εξωτερική εμφάνιση ή στον εσωτερικό μας κόσμο; Να επικαλεστείτε συγκεκριμένα παραδείγματα.

*Όλγα Κοτσιρέα, **Αισώπου μυθοπλασίες**, ακρυλικό σε ξύλο, 2004*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 47

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

πίνω

θ. *πι-, πο-, πω-*

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *πιών*]

Ομόρριζα		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
	απλά	*τὸ πῶμα* [= το ποτό] *τὸ πόμα* [= το ποτό] *ὁ πότος* [= το συμπόσιο, το φαγοπότι] *ὁ ποτισμός*	*τὸ ποτόν* (-ό) *ὁ πότης* *τὸ ποτήριον* (-ι) *πόσιμος* [στην α.ε. κυρίως *πότιμος* (= κατάλληλος να τον πιεις)] *ἡ πόσις* (-η) *ποτίζω* *τὸ πότισμα*	πιόμα πιωμένος
	σύνθετα	*ὁ ὑδροπότης* [= αυτός που πίνει νερό]	*καταπίνω* *ἡ κατάποσις* (-η) *προπίνω* [= πίνω πρώτος ή στην υγειά κάποιου] *ἡ πρόποσις* (-η) *ὁ συμπότης* *τὸ συμπόσιον* (-ιο) *ἡ ἄμπωτις* (-η) [= η υποχώρηση του νερού της θάλασσας κατά την παλίρροια] *ἡ ὑδροποσία* *ὁ οἰνοπότης* *ἡ οἰνοποσία* *ἡδύποτος*	ποτοποιός ποτοαπαγόρευση το ηδύποτο [= γλυκό αλκοολούχο ποτό]

Ασκήσεις

1. Να γράψετε σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται οι παρακάτω φράσεις:

α. πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)
β. πίνω το αμίλητο νερό
γ. πίνω το πικρό ποτήρι (π.χ. της αχαριστίας)

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από τον Λεξιλογικό Πίνακα:

α. Βάλε τα _______________ του κρασιού και πάρε αυτά του ούζου από το τραπέζι.
β. Το νερό της βρύσης είναι _______________ ή είναι καλύτερο να πίνουμε εμφιαλωμένο;
γ. Θα κάνω εγώ την _______________ . Στην υγειά των νεονύμφων!
δ. Χτες το βράδυ γύρισε σπίτι _______________· είχε μεγάλη στενοχώρια και προσπάθησε να βρει παρέα στο _______________ , αλλά βέβαια ήταν για λύπηση.
ε. Σε αρκετές Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών ισχύει _______________ για νέους κάτω των 18 ετών.
στ. Ο Τομέας Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών διοργανώνει διεθνές επιστημονικό _______________ με θέμα την αρχαία ελληνική λυρική ποίηση.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 48

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (α′ μέρος)

Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

Σημαίνουν:

- το πρόσωπο που ενεργεί
- ενέργεια, πάθος, κατάσταση
- αποτέλεσμα ενέργειας
- όργανο ή μέσο
- τόπο

• Ουσιαστικά που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί

Η λέξη *κριτής* του κειμένου της Ενότητας, όπως και στη ν.ε., προέρχεται από το ρήμα *κρίνω* (*κριτής* < *κρίνω*) και δηλώνει αυτόν ο οποίος κρίνει, το πρόσωπο δηλαδή που ενεργεί.

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί

-εύς	*γραφεύς* < *γράφω*
-ός	*ἀρωγός* < *ἀρήγω* (= βοηθώ)
-της	*κριτής* < *κρίνω*
-άς	*φυγάς* < *φεύγω*
-μών	*ἡγεμών* < *ἡγέομαι, ἡγοῦμαι*
-τήρ	*σωτήρ* < *σῴζω*
-τωρ	*πράκτωρ* < *πράττω*

• Ουσιαστικά που δηλώνουν ενέργεια, πάθος, κατάσταση ή το αποτέλεσμα ενέργειας

Το ουσιαστικό *φυγή* που απαντά στο κείμενο της Ενότητας προέρχεται από το θ. *φυγ-* του ρήματος *φεύγω* (ορ. αορ. *ἔ-φυγ-ον*) και δηλώνει ενέργεια. Το ουσιαστικό *φύσις* (< ρ. *φύω*) δηλώνει κατάσταση.

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν:

α. ενέργεια, πάθος, κατάσταση

-σις	*φύσις* < *φύω*
-σία	*δοκιμασία* < *δοκιμάζω*
-ή	*φυγή* < *φεύγω*
-ά	*χαρά* < *χαίρω*
-ία	*μανία* < *μαίνομαι*
-ε-ία	*βασιλεία* < *βασιλεύω* (κυρίως από ρήματα σε -εύω)
-ος	*τρόμος* < *τρέμω*
-μός	*ὀδυρμός* < *ὀδύρομαι*
-(ε)τός	*τρυγητός* < *τρυγάω, τρυγῶ*

β. το αποτέλεσμα μιας ενέργειας

-μα	*ποίημα* < *ποιέω, ποιῶ*
-μη	*γραμμή* < *γράφω*
-ος	*ψεῦδος* < *ψεύδομαι*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:39 Page 49

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τα παρακάτω παράγωγα ουσιαστικά με την κατηγορία στην οποία ανήκουν:

A′	B′
1. *κάθαρσις*	
2. *βλέμμα*	
3. *κλητήρ*	**α.** αποτέλεσμα ενέργειας
4. *κλίσις*	
5. *πομπός*	**β.** ενέργεια, κατάσταση
6. *τοκεύς*	
7. *μαντεία*	**γ.** πρόσωπο που ενεργεί
8. *μάντευμα*	
9. *βρῶσις*	

2. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα που δίνονται στη στήλη A′ με τα παράγωγα ουσιαστικά τους στη στήλη B′:

A′	B′
	α. *παίδευμα*
1. *θεάομαι, θεῶμαι*	**β.** *θεατής*
	γ. *τιμητής*
2. *βόσκω*	**δ.** *παίδευσις*
	ε. *φθορά*
3. *φθείρω*	**στ.** *τίμημα*
	ζ. *βοσκή*
4. *τιμάω, τιμῶ*	**η.** *θέαμα*
	θ. *βοσκός*
5. *παιδεύω*	**ι.** *παιδευτής*

3. Να κατατάξετε τα ουσιαστικά της στήλης B′ της προηγούμενης άσκησης στην κατηγορία που ανήκουν με βάση το τι δηλώνουν.

4. Χρησιμοποιώντας την κατάλληλη κατάληξη να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά της α.ε. που να δηλώνουν ό,τι ζητείται στην παρένθεση:

παύω	>	*ἡ παῦ-* ____	(κατάσταση, ενέργεια)
στρέφω	>	*ἡ στροφ-* ____	(ενέργεια)
αὐλέω, αὐλῶ	>	*ὁ αὐλη-* ____	(πρόσωπο που ενεργεί)
πέμπω	>	*ὁ πομπ-*____	(πρόσωπο που ενεργεί)
τίκτω	>	*ὁ τοκ-* ____	(ενέργεια)
ποιέω, ποιῶ	>	*τὸ ποίη-* ____	(αποτέλεσμα ενέργειας)
μηνύω	>	*τὸ μήνυ-* ____	(αποτέλεσμα ενέργειας)

5. Να αναζητήσετε στα κείμενα των προηγούμενων Ενοτήτων και να καταγράψετε τα παράγωγα ουσιαστικά που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί, ενέργεια, κατάσταση, αποτέλεσμα ενέργειας.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:40 Page 50

Γ. Γραμματική

Α′ κλίση ουσιαστικών

Η α′ κλίση ουσιαστικών περιλαμβάνει **αρσενικά** και **θηλυκά** ουσιαστικά.

Α′ κλίση

αρσενικά σε -ας και -ης | **θηλυκά σε -α και -η**

Να εντοπίσετε τα ουσιαστικά του κειμένου της Ενότητας που ανήκουν στην α′ κλίση.

Οι **καταλήξεις** των πτώσεων είναι οι εξής:

	αρσενικά		θηλυκά		αρσενικά και θηλυκά
	ενικός αριθμός				πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	-ας	-ης	-α	-η	-αι
γενική	-ου	-ου	-ας/-ης	-ης	-ῶν
δοτική	-ᾳ	-ῃ	-ᾳ/-ῃ	-ῃ	-αις
αιτιατική	-αν	-ην	-αν	-ην	-ας
κλητική	-α	-η/-α	-α	-η	-αι

Να συμπληρώσετε την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών *ὁ κοχλίας* και *ὁ κριτὴς* με τη βοήθεια του πίνακα των καταλήξεων:

	ενικός αριθμός				πληθυντικός αριθμός			
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.
ονομ.	*ὁ κοχλί**ας***	κοχλίας	*ὁ κριτ**ής***	κριτής	*οἱ κοχλί......*	κοχλίες	*οἱ κριτ......*	κριτές
γεν.	*τοῦ κοχλί.....*	κοχλία	*τοῦ κριτ**οῦ***	κριτή	*τῶν κοχλι......*	κοχλιών	*τῶν κριτ**ῶν***	κριτών
δοτ.	*τῷ κοχλί......*		*τῷ κριτ......*		*τοῖς κοχλί......*		*τοῖς κριτ**αῖς***	
αιτ.	*τὸν κοχλί.....*	κοχλία	*τὸν κριτ......*	κριτή	*τοὺς κοχλί......*	κοχλίες	*τοὺς κριτ......*	κριτές
κλητ.	*(ὦ) κοχλί......*	κοχλία	*(ὦ) κριτά*	κριτή	*(ὦ) κοχλί......*	κοχλίες	*(ὦ) κριτ......*	κριτές

Να συμπληρώσετε την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών *ἡ ὥρα* και *ἡ πηγή* με τη βοήθεια του πίνακα των καταλήξεων:

	ενικός αριθμός				πληθυντικός αριθμός			
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.
ονομ.	*ἡ ὥρ**α***	ώρα	*ἡ πηγ**ή***	πηγή	*αἱ ὥρ......*	ώρες	*αἱ πηγ.....*	πηγές
γεν.	*τῆς ὥρ......*	ώρας	*τῆς πηγ......*	πηγής	*τῶν ὡρ......*	ωρών	*τῶν πηγ.....*	πηγών
δοτ.	*τῇ ὥρ......*		*τῇ πηγ.....*		*ταῖς ὥρ......*		*ταῖς πηγ.....*	
αιτ.	*τὴν ὥρ......*	ώρα	*τὴν πηγ.....*	πηγή	*τὰς ὥρ......*	ώρες	*τὰς πηγ.....*	πηγές
κλητ.	*(ὦ) ὥρα......*	ώρα	*(ὦ) πηγ.....*	πηγή	*(ὦ) ὥρ......*	ώρες	*(ὦ) πηγ.....*	πηγές

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:40 Page 51

Παρατηρήσεις

1. Η **κατάληξη *-ας*** είναι **μακρά**, π.χ. *τοὺς κριτάς, τῆς ὥρας, τὰς ὥρας.*
2. Η **δίφθογγος *αι***, όταν βρίσκεται στο τέλος κλιτής λέξης (πλην ευκτικής ρήματος), είναι **βραχεία**, π.χ. *οἱ κριταί* (αλλά *τοῖς κριταῖς*), *αἱ ὧραι* (αλλά *ταῖς ὥραις*).
3. Η **γενική πληθυντικού** των ουσιαστικών α′ κλίσης τονίζεται πάντοτε στη **λήγουσα** και **περισπάται**, π.χ. *τῶν κριτῶν, τῶν κοχλιῶν, τῶν ὡρῶν, τῶν πηγῶν.*
4. Η **γενική** και **η δοτική** των ουσιαστικών α′ κλίσης, όταν τονίζονται στη **λήγουσα**, **περισπώνται** και στους δύο αριθμούς, π.χ. *τοῦ κριτοῦ, τῷ κριτῇ, τῶν κριτῶν, τοῖς κριταῖς, τῆς πηγῆς, τῇ πηγῇ, τῶν πηγῶν, ταῖς πηγαῖς.*
5. Τα **οξύτονα** και **παροξύτονα** ουσιαστικά α′ κλίσης διατηρούν τον τόνο τους στην **ίδια** συλλαβή σε όλες τις πτώσεις (στη γενική βέβαια του πληθυντικού όλα τονίζονται στη λήγουσα), π.χ. *ὁ κριτής, τοῦ κριτοῦ, τῷ κριτῇ, τὸν κριτήν.*
6. Προσοχή στην **κλητική ενικού** των **αρσενικών σε *-ης***! Τα περισσότερα σχηματίζουν κλητική σε ***-α* βραχύ**. Μόνο τα ουσιαστικά σε ***-δης*** (π.χ. *εὐπατρίδης*) και το κύριο όνομα ***Αἰσχίνης*** διατηρούν την κατάληξη ***-η***.
7. Τα **θηλυκά σε *-η*** στον ενικό διατηρούν το ***-η*** σε όλες τις πτώσεις. Τα **θηλυκά σε *-α*** στον ενικό διατηρούν το ***-α*** σε όλες τις πτώσεις, εκτός από όσα πριν από το ***-α*** έχουν **σύμφωνο** (πλην *ρ*). Τα τελευταία έχουν κανονικά κατάληξη ***-α* βραχύ** και το **τρέπουν στη γενική και δοτική του ενικού σε *-η***, π.χ. *ἡ χώρα → τῆς χώρας, τῇ χώρᾳ*, αλλά *ἡ γλῶσσα → τῆς γλώσσ**ης**, τῇ γλώσσ**ῃ***.

Ασκήσεις

1. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

στρατιωτῶν → ________________
θεατάς → ________________
νομοθετῶν → ________________
κεφαλήν → ________________
μανδύαις → ________________
ἰδιώτου → ________________

2. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις των παρακάτω ουσιαστικών και να τα τονίσετε:

τὴν ἀνδρει___, τῇ μαζ___, τῆς βοηθει___, αἱ χωρ___, τοὺς ἐργατ___, ὦ μαθητ___ (πληθ.), *τῆς βασιλισσ___, τῶν ἀθλητ___, τῷ ἐργατ___, τοῖς τεχνιτ___, τῇ ἰδε___, τῇ ὑλ___.*

3. Να συμπληρώστε τα κενά των παρακάτω προτάσεων με τον κατάλληλο τύπο του ουσιαστικού που δίνεται στην παρένθεση:

α. *Οἱ ________________ (στρατιώτης) ἐν πολλῇ ________________ (ἀπορία) εἰσίν.*
β. *Οἱ νόμοι ἐπιμελοῦνται* (= φροντίζουν) *τῶν ________________ (πολίτης).*
γ. *Τὴν πόλιν ὅπλων καὶ βελῶν καὶ σίτου καὶ ________________ (παρασκευή) ἁπάσης ἐνέπλησαν* (= γέμισαν).
δ. *Οἱ ______________ (πρεσβύτης) θαυμάζουσι τὰς ______________ (ἀρετή) τῶν ______________ (νεανίας).*
ε. *Μεγίστης ________________ (τιμή) ἀπολαύουσιν* (= απολαμβάνουν) *οἱ ________________ (νικητής).*

4. Να συνδυάσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τις κατάλληλες λέξεις της στήλης Β′ και να σχηματίσετε με αυτές προτάσεις στη ν.ε. Κατόπιν να μεταγράψετε τις φράσεις στην Αρχαία Ελληνική:

Α′	Β′
1. *δημοσία*	**α.** *ψυχής*
2. *η εσχάτη*	**β.** *της ύλης*
3. *δόξα*	**γ.** *δαπάνη*
4. *εν βρασμώ*	**δ.** *ευκαιρία*
5. *εφ' όλης*	**ε.** *των ποινών*
6. *επί τη*	**στ.** *τω θεώ*

κρεῖττον τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν ἢ τῇ γλώσσῃ
Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων* 7.26

Είναι προτιμότερο το στραβοπάτημα με τα πόδια παρά με τη γλώσσα.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:40 Page 52

Ο Αλέξανδρος στη μάχη της Ισσού (Πομπηία, Εθνικό Μουσείο Νεαπόλεως)

Η λύση του γόρδιου δεσμού

Α. Κείμενο

Ο Φλάβιος Αρριανός (περ. 95-175 μ.Χ.) καταγόταν από τη Νικομήδεια της Βιθυνίας και προερχόταν από επιφανή οικογένεια. Τιμήθηκε με ιερατικά αξιώματα στην πόλη του και αργότερα κατέλαβε υψηλές διοικητικές και στρατιωτικές θέσεις του ρωμαϊκού κράτους. Νέος παρακολούθησε τη διδασκαλία του στωικού φιλοσόφου Επικτήτου, της οποίας κατέγραψε τα βασικά στοιχεία. Στα μέσα του 2ου αι. ήρθε στην Αθήνα, όπου έλαβε την ιδιότητα του πολίτη και εκλέχθηκε επώνυμος άρχοντας (147-148 μ.Χ.). Εκτός από το έργο του για τη φιλοσοφία του Επικτήτου, συνέγραψε στρατιωτικές πραγματείες και βιογραφίες. Το σπουδαιότερο έργο του, όμως, είναι η *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις*, η σημαντικότερη πηγή για την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου στην Ασία, συμπλήρωμα της οποίας είναι η *Ἰνδική*.

Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἐς Γόρδιον παρῆλθε, πόθος λαμβάνει αὐτὸν τὴν ἅμαξαν ἰδεῖν τὴν Γορδίου καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμάξης τὸν δεσμόν. Πρὸς δὲ δὴ ἄλλοις καὶ τόδε περὶ τῆς ἁμάξης ἐμυθεύετο, ὅστις λύσειε τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμάξης τὸν δεσμόν, τοῦτον χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας. Ἦν δὲ ὁ δεσμὸς ἐκ φλοιοῦ κρανίας καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ ἐφαίνετο. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀπόρως μὲν εἶχεν ἐξευρεῖν λύσιν τοῦ δεσμοῦ, ἄλυτον δὲ περιιδεῖν οὐκ ἤθελε, μή τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσηται, παίσας τῷ ξίφει διέκοψε τὸν δεσμὸν καὶ λελύσθαι ἔφη. Ἀπηλλάγη δ' οὖν ἀπὸ τῆς ἁμάξης αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ὡς τοῦ λογίου τοῦ ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δεσμοῦ ξυμβεβηκότος. Καὶ γὰρ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης βρονταί τε καὶ σέλας ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσήμηναν· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραίᾳ Ἀλέξανδρος τοῖς φήνασι θεοῖς τά τε σημεῖα καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν.

Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις 2.3.1-8 (διασκευή)

Τα σωζόμενα ερείπια της φρυγικής πόλης Γόρδιον, όπου ο Μέγας Αλέξανδρος έκοψε τον γόρδιο δεσμό (Αρχείο Παπύρου)

Γλωσσικά σχόλια

ὡς ἐς Γόρδιον παρῆλθε (οριστ. αορ. ρ. *παρέρχομαι*)	όταν έφτασε στο Γόρδιον (πβ. ν.ε.: παρελθόν)
πρὸς δὲ ἄλλοις	και μεταξύ άλλων
τόδε ἐμυθεύετο (οριστ. παρατ. ρ. *μυθεύομαι*)	αυτό λεγόταν (πβ. ν.ε.: μύθευμα, μυθιστόρημα)
ὅστις λύσειε (ευκτ. αορ. ρ. *λύω*)	όποιος λύσει (πβ. ν.ε.: λύση, λυτός)
τοῦτον χρῆναι (απαρ. ενεστ. απροσ. ρ. *χρή*) *ἄρξαι* (απαρ. αορ. ρ. *ἄρχω*)	ότι αυτός ήταν ορισμένο από τη μοίρα να εξουσιάσει
ἡ κρανία καὶ ἡ κράνεια	η κρανιά, είδος δέντρου
ὡς ἀπόρως μὲν εἶχεν ἐξευρεῖν (απαρ. αορ. ρ. *ἐξευρίσκω*)	επειδή αδυνατούσε να βρει (πβ. ν.ε.: τα εύρετρα)
περιιδεῖν (απαρ. αορ. ρ. *περιοράω, περιορῶ*)	να τον αφήσει
μή τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσηται (υποτ. αορ. ρ. *ἐργάζομαι*)	(ενν. φοβούμενος) μήπως αυτό προκαλέσει αναταραχή (εξέγερση) στο πλήθος
παίσας (μτχ. αορ. ρ. *παίω*) *τῷ ξίφει* (δοτ. εν. ουσ. *τὸ ξίφος*)	αφού το χτύπησε με το ξίφος
λελύσθαι (απαρ. παρακ. ρ. *λύομαι*) *ἔφη* (οριστ. παρατ. ρ. *φημί*)	είπε ότι λύθηκε
ἀπηλλάγη (οριστ. παθ. αορ. ρ. *ἀπαλλάσσομαι*)	απαλλάχθηκε, απομακρύνθηκε (πβ. ν.ε.: απαλλαγή)
αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτόν	ο ίδιος και οι σύντροφοί του
ὡς τοῦ λογίου τοῦ ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δεσμοῦ ξυμβεβηκότος (μτχ. παρακ. ρ. *ξυμβαίνω*)	με την ιδέα ότι ο χρησμός για τη λύση του δεσμού είχε εκπληρωθεί (πβ. ν.ε.: συμβάν)
καὶ γάρ	και πράγματι
τὸ σέλας	το φως, η λάμψη
ἐπεσήμηναν (οριστ. αορ. ρ. *ἐπισημαίνω*)	έδωσαν σημείο επιδοκιμασίας (πβ. ν.ε.: σήμανση, σημείο, σημαντικός)
ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραίᾳ	γι' αυτόν τον λόγο / εξαιτίας αυτών προσέφερε θυσίες την επόμενη μέρα
τοῖς φήνασι (μτχ. αορ. ρ. *φαίνω*) *θεοῖς τά τε σημεῖα καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν*	στους θεούς που του φανέρωσαν τα σημάδια και τον τρόπο λύσης του δεσμού

Ερμηνευτικά σχόλια

Γόρδιον: Η πρωτεύουσα της Μεγάλης Φρυγίας, που βρισκόταν κοντά στον Σαγγάριο ποταμό (στα βάθη της Μικράς Ασίας). Στην ακρόπολή της υπήρχαν τα ανάκτορα και η άμαξα του Γορδίου, πατέρα του θρυλικού βασιλιά Μίδα, η οποία είχε προσφερθεί ως αφιέρωμα στον Δία. Η παράδοση έλεγε πως όποιος έλυνε τον γόρδιο δεσμό θα γινόταν κύριος της Ασίας.

παίσας τῷ ξίφει: Σύμφωνα με τον Αριστόβουλο, ο οποίος συμμετείχε στην εκστρατεία και έζησε από κοντά τα γεγονότα, ο Αλέξανδρος δεν έκοψε τον δεσμό με το ξίφος, αλλά αφαίρεσε το μεγάλο ξύλινο καρφί που τον συγκρατούσε. Την εκδοχή αυτή αναφέρει και ο Αρριανός. Ως μεταγενέστερος όμως (γράφει το έργο του πέντε αιώνες μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου βασιζόμενος σε προγενέστερα σχετικά έργα), αφηγείται και την εκδοχή της κοπής του δεσμού με ξίφος, που τονίζει την αποφασιστικότητα του νεαρού στρατηλάτη.

μή τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσηται: Ενδεχόμενη αποτυχία του Αλεξάνδρου ίσως ερμηνευόταν ως ένδειξη αδυναμίας, την οποία θα έσπευδαν να εκμεταλλευτούν ορισμένοι υποκινώντας εξέγερση εναντίον του.

Χάρτης της πορείας του Μ. Αλεξάνδρου στη Μικρά Ασία

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:40 Page 54

Ερωτήσεις

1. Γιατί θέλησε ο Αλέξανδρος να λύσει τον γόρδιο δεσμό;
2. Ποιες δυσκολίες παρουσίαζε το εγχείρημα του Αλεξάνδρου και πώς τις ξεπέρασε ο νεαρός βασιλιάς;
3. Πώς αποδεικνύεται από το κείμενο η πίστη του Αλεξάνδρου στα θεϊκά σημάδια και στους χρησμούς;
4. Γνωρίζετε από την Ιστορία άλλα περιστατικά επίδειξης αποφασιστικότητας εκ μέρους σημαντικών ιστορικών προσώπων; Πώς αξιοποιήθηκαν αυτά τα περιστατικά από μέρους τους προκειμένου να πείσουν τις μάζες για την αξία τους και για τη σοβαρότητα των επιδιώξεών τους;

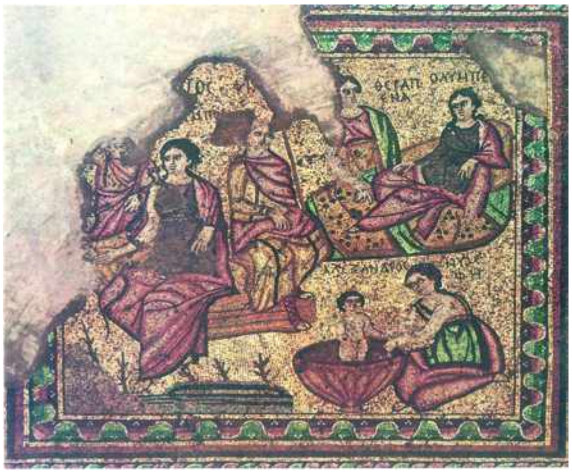

Σύμφωνα με τον θρύλο, η γέννηση του Αλεξάνδρου που απεικονίζεται σε αυτό το ελληνορωμαϊκό ψηφιδωτό, συνδεόταν με την καταστροφή του μεγάλου ιερού της Αρτέμιδος στην Έφεσο από πυρκαγιά, που προανάγγελλε την κατάκτηση της Ασίας από τον Αλέξανδρο (Εθνικό Μουσείο Βηρυτού)

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ζευγνύω (και *ζεύγνυμι*) **[= δένω μαζί με κάτι άλλο, ζευγαρώνω, ζεύω]**
θ. *ζευγ-, ζυγ-*
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *ζυγοῦ*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	*ὁ ζύγιος* *ἡ ζεύγλη* [= το καμπύλο μέρος του ζυγού]	*ἡ ζεῦξις* (-η) [= (α.ε.) 1. η σύνδεση, 2. το ζέψιμο αλόγων] *τὸ ζεῦγμα* [= (α.ε.) το μέσο που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση] *τὸ ζεῦγος* *τὸ ζευγάριον* (-ι) *ὁ ζευγίτης* *ζευκτήριος* [= (α.ε.) ο κατάλληλος για ζεύξη] *ζευκτός* *ζυγόω, ζυγῶ* (-ώνω) [= (α.ε.) ενώνω κάτω από τον ίδιο ζυγό, (ν.ε.) πλησιάζω] *τὸ ζυγόν* και *ὁ ζυγός* *τὸ ζύγωμα*	ζεύω [= τοποθετώ ζώα στον ζυγό, για να σύρουν φορτίο] ζέψιμο ζευγάς [= ο ζευγίτης] ζευγαρώνω ζευγαρωτός ζυγαριά ζύγισμα ζύγιση ζύγι ζυγωματικός
	σύνθετα	*διαζεύγνυμι* *ζυγοστατέω, ζυγοστατῶ* [= ζυγίζω] *ζυγοποιέω, ζυγοποιῶ* [= φτιάχνω ζυγούς] *τὸ ζυγόδεσμον* *τὸ ζύγαστρον* [= κουτί, κιβώτιο] *ζευγοτρόφος* *ὁ σύζυξ* [= ο συζευγμένος] *παραζεύγνυμι* [= 1. ζεύω μαζί, 2. ενώνω, παντρεύω] *ὁ ἄζυξ* [= άζευκτος, άγαμος]	*ζευγηλάτης* [= (α.ε.) ο οδηγός ζεύγους βοδιών, ο ζευγίτης, (ν.ε.) ο ζευγολάτης] *ἡ διάζευξις* (-η) *ἡ σύζευξις* (-η) *ὁ συζυγής* [= αυτός που είναι συνδεδεμένος με άλλον σε ενιαίο σύνολο] *ἡ συζυγία* *σύζυγος* *ὁ ὁμόζυξ* (ν.ε. ομόζυγος)	ζυγοστάθμιση διαζύγιο διαζευκτήριο διαζευγμένος σύζευγμα [= το αποτέλεσμα της σύζευξης] συζυγικός

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:40 Page 55

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τι δηλώνουν σε σχέση με όσα διδαχτήκατε στις προηγούμενες Ενότητες (πρόσωπο που ενεργεί, κατάσταση κτλ.) τα παράγωγα ουσιαστικά του ρ. *ζεύγνυμι*:

ἡ ζεῦξις → ________________
τὸ ζεῦγμα → ________________
τὸ ζεῦγος → ________________

2. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τις κατάλληλες από τη στήλη Β′:

Α′	Β′
1. ζευγαρωτή	**α.** λύσατε
2. συζυγείς	**β.** α′ συζυγίας
3. τους ζυγούς	**γ.** διαζύγιο
4. συζυγική	**δ.** σύνδεσμος
5. ζυγαριά	**ε.** αριθμοί
6. διαζευκτικός	**στ.** κλίνη
7. παίρνω	**ζ.** ακριβείας
8. ρήματα	**η.** ομοιοκαταληξία

3. Να γράψετε λέξεις της α.ε. από τον Λεξιλογικό Πίνακα που αντιστοιχούν στους ορισμούς που δίνονται:

α. αυτός που δεν έχει ζευγάρι, ο άγαμος ________________
β. ο διαχωρισμός ________________
γ. ο ενωμένος με κάποιον άλλο κάτω από τον ίδιο ζυγό / ο έγγαμος ________________
δ. η ένωση ________________

4. Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω φράσεων με την κατάλληλη λέξη από αυτές που δίνονται στο πλαίσιο:

α. «Στοιχηθείτε κατά ____________» είπε ο γυμναστής και οι μαθητές έφτιαξαν δυάδες.
β. Αβάσταχτος ήταν για τους Έλληνες ο ____________ (μτφ.) του Τούρκου κατακτητή.
γ. Η ____________ Ρίου-Αντιρρίου είναι από τα έργα υποδομής που έλυσαν χρόνια προβλήματα.
δ. Από τα δώρα που πήρα για τη γιορτή μου αυτό που μου άρεσε ιδιαίτερα ήταν ένα ____________ κόκκινα γάντια.

ζεύγη
ζευγάρι
ζυγός
ζεύξη

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (β′ μέρος)

• **Ουσιαστικά που δηλώνουν όργανο ή μέσο**

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν όργανο ή μέσο

-τρον ή **-θρον**	*ἄροτρον*	< *ἀρόω, ἀρῶ*
-τρα ή **-θρα**	*ξύστρα*	< *ξύω, ἀποβάθρα* < *ἀποβαίνω*
-τήρ	*λουτήρ*	< *λούω*
-τηρία	*ἀρτηρία*	< *ἀείρω*
-τήριον	*ποτήριον*	< *πίνω*
-ανον	*δρέπανον*	< *δρέπω*
-άνη	*σκαπάνη*	< *σκάπτω*
-όνη	*ἀγχόνη*	< *ἄγχω*
-ίς	*γραφίς*	< *γράφω*

• **Ουσιαστικά που δηλώνουν τόπο**

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν τόπο

-τήριον	*ὁρμητήριον*	< *ὁρμάομαι, ὁρμῶμαι*
-τρα	*παλαίστρα*	< *παλαίω*
-τρον	*θέατρον*	< *θεάομαι, θεῶμαι*
-θρον	*βάθρον*	< *βαίνω*

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά που να φανερώνουν όργανο ή μέσο από τα παρακάτω ρήματα:

θέλγω → τὸ ________________
κομίζω → τὰ ________________
φοβέω, φοβῶ → τὸ ________________
πλήττω → τὸ ________________
λάμπω → ὁ ________________
λύω → τὸ ________________
χέω → ἡ *χύ*________________
ἡ *χο-*________________

2. Να σχηματίσετε από τα παρακάτω ρήματα παράγωγα ουσιαστικά που να φανερώνουν τόπο:

ἐργάζομαι → τὸ ________________
ὀρχέομαι, ὀρχοῦμαι → ἡ ________________
δικάζω → τὸ ________________
γυμνάζω → τὸ ________________

3. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα της στήλης Α′ με τα παράγωγα ουσιαστικά τους στη στήλη Β′ και να γράψετε δίπλα στο καθένα τι δηλώνει:

Α′	Β′	δηλώνει
1. *κεράννυμι* (= αναμειγνύω)	**α.** *λέκτρον* (= κρεβάτι)	________________
2. *κλείω* (= κλείνω)	**β.** *κρατήρ*	________________
3. *λέχομαι* (= κοιμίζω κάποιον)	**γ.** *νιπτήρ*	________________
4. *γλύφω* (= σκαλίζω)	**δ.** *κλεῖθρον* (= κλειδί)	________________
5. *νίζω / νίπτω* (= πλένω)	**ε.** *γλύφανον* (= σμίλη)	

Γ. Γραμματική

1. Η αύξηση

Τα ρήματα στην **οριστική** των **ιστορικών χρόνων**, δηλ. του παρατατικού, του αορίστου και του υπερσυντελίκου, παίρνουν στην αρχή του θέματος **αύξηση**, η οποία δηλώνει το **παρελθόν**. Υπάρχουν δύο είδη αύξησης: η **συλλαβική** και η **χρονική**.

ρήματα που αρχίζουν από **σύμφωνο**
▼
συλλαβική αύξηση

προσθήκη ενός ἐ- πριν από το θέμα

λύω	→	*ἔ-λυ-ον*
γράφω	→	*ἔ-γραφ-ον*

ρήματα που αρχίζουν από **φωνήεν** ή **δίφθογγο**
▼
χρονική αύξηση

έκταση του αρχικού βραχύχρονου φωνήεντος

α, ε → η	*ἄρχω*	→	***ἦ**ρχον*	*ἐλπίζω*	→	***ἤ**λπιζον*
αι, ει → ῃ	*αἴρω*	→	***ᾖ**ρον*	*εἰκάζω*	→	***ᾔ**καζον*
ο → ω	*ὁρίζω*	→	***ὥ**ριζον*			
οι → ῳ	*οἰκίζω*	→	***ᾤ**κιζον*			
ῐ, ῠ → ῑ, ῡ	*ἱδρύω*	→	***ἵ**δρυον*	*ὑβρίζω*	→	***ὕ**βριζον*
αυ, ευ → ηυ	*αὔξω*	→	***ηὖ**ξον*	*εὕδω*	→	***ηὗ**δον*

➥ **Παρατηρήσεις**

1. Τα **ρήματα που αρχίζουν από ῥ-**, όταν παίρνουν αύξηση, γράφονται με **δύο ρ**, π.χ. *ῥίπτω → **ἔρ**ριπτον*.

2. Στα σύνθετα ή παρασύνθετα* ρήματα με **α΄ συνθετικό πρόθεση**, η αύξηση μπαίνει **μετά την πρόθεση,** π.χ. *ἀπάγω → ἀπ**ῆ**γον, ἐκφέρω → ἐξ**έ**φερον, ἐγκωμιάζω → ἐν**ε**κωμίαζον.*

2. Οριστική παρατατικού ρήματος *εἰμί*

Ο παρατατικός, όπως και στη ν.ε., είναι ο ιστορικός χρόνος που δηλώνει ότι μια πράξη γινόταν **διαρκώς ή επανειλημμένα στο παρελθόν**.

Το ρ. *εἰμί* κλίνεται στην οριστική του παρατατικού ως εξής (να συμπληρώσετε τους τύπους των προσωπικών αντωνυμιών που λείπουν):

α.ε.		ν.ε.
____________	*ἦ και ἦν*	ήμουν
____________	*ἦσθα*	ήσουν
(οὗτος, αὕτη, τοῦτο)	*ἦν*	ήταν
____________	*ἦμεν*	ήμαστε
____________	*ἦτε*	ήσαστε
(οὗτοι, αὗται, ταῦτα)	*ἦσαν*	ήταν

* **Παρασύνθετα** λέγονται τα ρήματα που προέρχονται: α. από συγγενή σύνθετα ονόματα, π.χ. *δυστυχής* > *δυστυχῶ*, ή β. από δύο ή περισσότερες λέξεις που αποτελούν μία έννοια, π.χ. *ἐν χειρὶ τίθημι* (= τοποθετώ στο χέρι) > *ἐγχειρίζω*.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:40 Page 58

3. Οριστική παρατατικού και αορίστου ενεργητικής φωνής βαρύτονων ρημάτων

Σε αυτή την Ενότητα θα διδαχτείτε τον σχηματισμό της **οριστικής** έγκλισης του **παρατατικού** και του **αορίστου ενεργητικής φωνής** των **βαρύτονων ρημάτων**.

Σχηματισμός οριστικής παρατατικού ε.φ.

αύξηση	θέμα	καταλήξεις
ἐ	***τόξευ***	***ον***

Σχηματισμός οριστικής αορίστου ε.φ.

αύξηση	θέμα	χρονικός χαρακτήρας	καταλήξεις
ἐ	***τόξευ***	***σ***	***α***

Κλίση

οριστική παρατατικού		οριστική αορίστου	
α.ε.	**ν.ε.**	**α.ε.**	**ν.ε.**
*ἐ-τόξευ-**ον***	τόξευα	*ἐ-τόξευ-**σ-α***	τόξευσα
*ἐ-τόξευ-**ες***	τόξευες	*ἐ-τόξευ-**σ-ας***	τόξευσες
*ἐ-τόξευ-**ε***	τόξευε	*ἐ-τόξευ-**σ-ε(ν)***	τόξευσε
*ἐ-τοξεύ-**ομεν***	τοξεύαμε	*ἐ-τοξεύ-**σ-αμεν***	τοξεύσαμε
*ἐ-τοξεύ-**ετε***	τοξεύατε	*ἐ-τοξεύ-**σ-ατε***	τοξεύσατε
*ἐ-τόξευ-**ον***	τόξευαν	*ἐ-τόξευ-**σ-αν***	τόξευσαν

- **Να υπογραμμίσετε στο κείμενο της Ενότητας τα ρήματα που έχουν καταλήξεις παρατατικού και αορίστου ίδιες με αυτές της ν.ε.** (π.χ. έδενες, έδεσα).

4. Οριστική αορίστου ενεργητικής φωνής αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

Ισχύουν όσα διδαχτήκατε στην προηγούμενη Ενότητα για τη συγχώνευση του άφωνου χαρακτήρα του ρήματος με τον χρονικό χαρακτήρα **-σ-** στον μέλλοντα:

χειλικόληκτα: -*ψα*, π.χ. *τρέπ-ω → ἔ-τρεπ-σ-α → ἔτρεψα, βλάπτω → ἔβλαψα.*
ουρανικόληκτα: -*ξα*, π.χ. *λήγω → ἔληγ-σ-α → ἔληξα, τάττω → ἔταξα.*
οδοντικόληκτα: -*σα*, π.χ. *πείθω → ἔπειθ-σ-α → ἔπεισα.*

Ασκήσεις

1. **Να συμπληρώσετε τον κατάλληλο τύπο οριστικής παρατατικού του ρήματος *εἰμὶ* στις παρακάτω φράσεις:**
   α. *Ὁ Ἀριστείδης δίκαιος* ____________ .
   β. *Ἰατρὸς* ____________ *ἄτεχνος* (= χωρίς γνώση της τέχνης του, αδαής).
   γ. *Ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ καλαὶ* ____________ .
   δ. *Ἐγὼ σύμβουλος ἀγαθὸς* ____________ *ὑμῖν.*
   ε. *Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως οὗτος* ____________ .

2. Να γράψετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων στον αντίστοιχο τύπο του παρατατικού (όσα δίνονται στον ενεστώτα) ή του ενεστώτα (όσα δίνονται στον παρατατικό):

α. *Ὁ δοῦλος βοηθὸς ἦν τοῦ κυρίου αὐτοῦ.*
β. *Ὑμεῖς ἐστε προγόνων ἀγαθῶν.*
γ. *Οἱ τριάκοντα ἦσαν τύραννοι.*
δ. *Σὺ εἶ φίλος ἡμῖν.*
ε. *Δημοσθένης ἦν δεινότατος λέγειν.*

3. Να μεταφέρετε τις ακόλουθες φράσεις στην α.ε.:

εσύ άλλαξες → ____________________
εγώ έβλαψα → ____________________
εμείς διδάσκαμε → ____________________
εσείς ψηφίσατε → ____________________
οι πολίτες κινδύνευαν → ____________________

4. Να συμπληρώσετε τους αντίστοιχους τύπους των άλλων χρόνων των ρημάτων που δίνονται στον πίνακα:

ενεστώτας	παρατατικός	μέλλοντας	αόριστος
ἀγοράζεις			
	ἐδίωκε		
		κόψετε	
			ἔπαυσαν
τρέπομεν			
	ἐγύμναζες		
			ἔπεισαν
πλήττει			
		ἁρπάσομεν	
	ἐστρέφετε		

5. Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω προτάσεων:

α. *Ὁ στρατηγὸς* ________________ (*κηρύττει*, οριστ. αορ.) *τὸν πόλεμ*___ .
β. *Αἱ μυροφόρ*___ *μύρον* ________________ (*φέρω*, οριστ. παρατ.).
γ. *Οἱ πολέμι*___ *τὴν αὐτῶν δύναμιν* ________________ (*ἀθροίζω*, οριστ. παρατ.).
δ. *Κῦρος* ________________ (*κελεύω*, οριστ. αορ.) *τοὺς στρατιώτ*___ *μάχεσθαι.*
ε. *Σὺ* ________________ (*φυλάττω*, οριστ. αορ.) *τὴν τῶν νόμ*___ *τάξιν.*

6. Συμπληρώνοντας τις λέξεις που ζητούνται στα αντίστοιχα τετραγωνίδια θα σχηματιστεί στην έγχρωμη στήλη το όνομα της συζύγου του Περικλή:

α. α' πληθ. οριστ. αορ. ρ. *ἀθροίζω*
β. γ' εν. οριστ. αορ. ρ. *κρούω*
γ. β' εν. οριστ. παρατ. ρ. *κόπτω*
δ. β' εν. οριστ. αορ. ρ. *σῴζω*
ε. γ' εν. οριστ. αορ. ρ. *ἱππεύω*
στ. γ' πληθ. οριστ. παρατ. ρ. *νομίζω*
ζ. β' πληθ. οριστ. αορ. ρ. *ἐλπίζω*

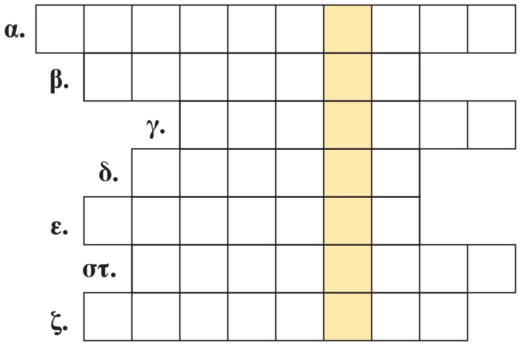

Οὐδὲν ἀλυσιτελέστερόν ἐστι φιλοδοξίας
Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων* 5.41

Τίποτε δεν είναι πιο ανώφελο από τη φιλοδοξία.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 60

Γενειοφόρος άνδρας και νεαρός οινοχόος προετοιμάζονται για το συμπόσιο (6ος αι. π.Χ., Μουσείο Λούβρου)

΄Ενα μοιραίο λάθος

Α. Κείμενο

Στόχος της σκληρής κοινωνικής κριτικής που άσκησε ο Λουκιανός (βλ. Ενότητα 4) στην εποχή του ήταν οι κάθε λογής «παράσιτοι», δηλαδή όλοι εκείνοι που ζούσαν προσκολλημένοι σε κάποιον πλούσιο με την ελπίδα ποικίλων ανταλλαγμάτων (συνήθως κληρονομιάς). Ο διάλογος που ακολουθεί προέρχεται από το έργο του Λουκιανού *Νεκρικοί Διάλογοι*, που παρουσιάζει συζητήσεις μεταξύ νεκρών στον Άδη. Ο Καλλιδημίδης περιγράφει στον Ζηνόφαντο ποια κατάληξη είχε η προσπάθειά του να επισπεύσει τον θάνατο του ηλικιωμένου προστάτη του Πτοιοδώρου.

ΖΗΝ.: *Σὺ δέ, ὦ Καλλιδημίδη, πῶς ἀπέθανες; Ἐγὼ μὲν γὰρ παράσιτος ὢν Δεινίου πλέον τοῦ ἱκανοῦ ἐμφαγὼν ἀπεπνίγην.*

ΚΑΛ.: *Τὸ δὲ ἐμὸν παράδοξόν τι ἐγένετο. Οἶσθα γὰρ καὶ σύ που Πτοιόδωρον τὸν γέροντα;*

ΖΗΝ.: *Τὸν ἄτεκνον, τὸν πλούσιον;*

ΚΑΛ.: *Ἐκεῖνον αὐτὸν ἀεὶ ἐθεράπευον ὑπισχνούμενον ἐπ' ἐμοὶ τεθνήξεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὑπὲρ τὸν Τιθωνὸν ὁ γέρων ἔζη, ἐπίτομόν τινα ὁδὸν ἐπὶ τὸν κλῆρον ἐξηῦρον· πριάμενος γὰρ φάρμακον ἀνέπεισα τὸν οἰνοχόον, ἐπειδὰν τάχιστα ὁ Πτοιόδωρος αἰτήσῃ πιεῖν, ἐμβαλόντα εἰς κύλικα ἕτοιμον ἔχειν αὐτὸ καὶ ἐπιδοῦναι αὐτῷ· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσει, ἐλεύθερον ἐπωμοσάμην ἀφήσειν αὐτόν.*

ΖΗΝ.: *Τί οὖν ἐγένετο; Πάνυ γάρ τι παράδοξον ἐρεῖν ἔοικας.*

ΚΑΛ.: *Ἐπεὶ τοίνυν λουσάμενοι ἥκομεν, δύο δὴ ὁ μειρακίσκος κύλικας ἑτοίμους ἔχων οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμοὶ μὲν τὸ φάρμακον, Πτοιοδώρῳ δὲ τὸ ἀφάρμακτον ἔδωκεν· εἶτα ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ αὐτίκα μάλα ἐκτάδην ἐκείμην ὑποβολιμαῖος ἀντ' ἐκείνου νεκρός. Τί τοῦτο γελᾷς, ὦ Ζηνόφαντε; Καὶ μὴν οὐκ ἔδει γε ἑταίρῳ ἀνδρὶ ἐπιγελᾶν.*

Λουκιανός, *Νεκρικοὶ Διάλογοι* 17 (διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 61

Γλωσσικά σχόλια

ὢν (μτχ. ενεστ. ρ. εἰμί)	όντας (πβ. ν.ε.: ουσία, οντολογία)
πλέον (συγκρ. βαθμ. επιρρ. πολύ) τοῦ ἱκανοῦ ἐμφαγών ἀπεπνίγην (οριστ. παθ. αορ. β΄ ρ. ἀποπνίγομαι)	επειδή έφαγα περισσότερο απ' όσο έπρεπε, έσκασα
τὸ δὲ ἐμὸν παράδοξόν τι ἐγένετο	η δική μου περίπτωση όμως υπήρξε κάπως περίεργη
οἶσθα (οριστ. ενεστ. ρ. οἶδα) που	γνωρίζεις ίσως
ἀεί	πάντοτε, συνεχώς
θεραπεύω	καλλιεργώ (αγρό), λατρεύω (θεό), φροντίζω (άνθρωπο)
ὑπισχνούμενον ἐπ' ἐμοὶ τεθνήξεσθαι (απαρ. συντ. μέλλ. ρ. θνήσκω)	επειδή υποσχόταν ότι μετά τον θάνατό του θα τον κληρονομούσα (επί λέξει: ο θάνατός του θα ήταν προς όφελός μου)
ὑπὲρ τὸν Τιθωνόν	πιο πολύ και από τον Τιθωνό
ὁ/ἡ ἐπίτομος, τὸ ἐπίτομον (< ἐπί + τέμνω)	σύντομος
ὁ κλῆρος	η κληρονομιά
ἐξηῦρον (οριστ. αορ. β΄ ρ. ἐξευρίσκω)	βρήκα, ανακάλυψα
πριάμενος (μτχ. αορ. ρ. ὠνέομαι, ὠνοῦμαι)	αφού αγόρασα
τὸ φάρμακον	το δηλητήριο
ἀναπείθω	πείθω κάποιον παρά τη θέλησή του, παρασύρω
ἐπειδὰν τάχιστα αἰτήσῃ (υποτ. αορ. ρ. αἰτέω, αἰτῶ) πιεῖν (απαρ. αορ. β΄ ρ. πίνω)	αμέσως μόλις ζητήσει να πιει (πβ. ν.ε.: αίτηση, αίτημα)
ἐμβαλόντα (μτχ. αορ. β΄ ρ. ἐμβάλλω) εἰς κύλικα (ουσ. ἡ κύλιξ, τῆς κύλικος)... καὶ ἐπιδοῦναι (απαρ. αορ. β΄ ρ. ἐπιδίδωμι)	αφού το βάλει σε ποτήρι του κρασιού... και να το δώσει
ἐλεύθερον ἐπωμοσάμην (οριστ. αορ. ρ. ἐπόμνυμαι) ἀφήσειν (απαρ. μέλλ. ρ. ἀφίημι)	ορκίστηκα ότι θα τον αφήσω ελεύθερο
πάνυ	πολύ
ἐρεῖν (απαρ. μέλλ. ρ. λέγω) ἔοικας (οριστ. παρακ. ρ. ἔοικα)	δείχνεις / μοιάζεις ότι θα πεις
ἐπεὶ τοίνυν λουσάμενοι (μτχ. αορ. ρ. λούομαι) ἥκομεν	αφού, λοιπόν, μετά το λουτρό μας ήρθαμε (στο σπίτι)
ὁ μειρακίσκος	το παλικαράκι
οὐκ οἶδ' ὅπως	δεν ξέρω πώς
ὁ/ἡ ἀφάρμακτος, τὸ ἀφάρμακτον	αυτός που δεν περιέχει δηλητήριο
εἶτα	έπειτα
αὐτίκα μάλα	αμέσως, την ίδια στιγμή
ἐκείμην (οριστ. παρατ. ρ. κεῖμαι) ἐκτάδην	κειτόμουν ξαπλωμένος (πβ. ν.ε.: κείμενο, κοιτώνας, κοίτασμα)
ὁ ὑποβολιμαῖος, ἡ ὑποβολιμαία, τὸ ὑποβολιμαῖον	αυτός που παίρνει τη θέση κάποιου άλλου (πβ. ν.ε.: υποβολή, υποβάλλω)
καὶ μήν	κι όμως
οὐκ ἔδει (οριστ. παρατ. απρόσ. ρ. δεῖ) γε ἐπιγελᾶν (απαρ. ενεστ. ρ. ἐπιγελάω, ἐπιγελῶ) ἑταίρῳ	δεν έπρεπε βέβαια να γελάς εις βάρος ενός συντρόφου / φίλου (πβ. ν.ε.: εταιρεία, εταιρικός)

Ερμηνευτικά σχόλια

ὑπὲρ τὸν Τιθωνόν: Η Ηώς, η θεά της αυγής, ερωτεύτηκε τον Τιθωνό, γιο του βασιλιά της Τροίας Λαομέδοντα. Αφού τον έκλεψε, παρακάλεσε τον Δία να του χαρίσει την αθανασία. Λησμόνησε, όμως, να ζητήσει να παραμείνει για πάντα νέος, με αποτέλεσμα, όταν ο Τιθωνός άρχισε να γερνά, να πάψει να τον επιθυμεί και, τελικά, να τον μεταμορφώσει σε τζίτζικα.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν η «σύντομη οδός» που ανακάλυψε ο Καλλιδημίδης για την κληρονομιά του Πτοιοδώρου;
2. Ποια ήταν η κατάληξη του σχεδίου του Καλλιδημίδη;
3. Ποια παροιμία σάς θυμίζει το πάθημα του Καλλιδημίδη;

Η πορεία προς τον Άδη. Ο Ερμής ψυχοπομπός οδηγεί μια γυναίκα στον Χάροντα που περιμένει στη βάρκα του (425 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

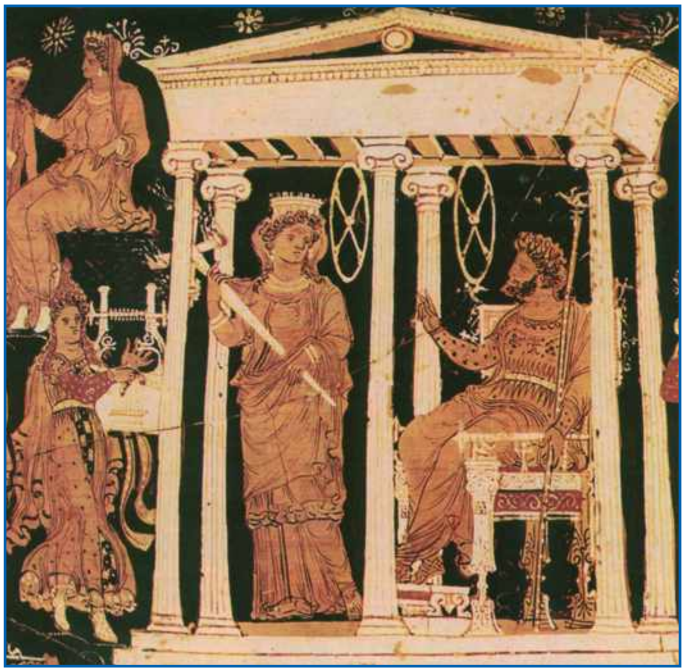

Ο Πλούτων, ο άρχοντας του Κάτω Κόσμου, κάθεται στο παλάτι του συντροφιά με τη γυναίκα του Περσεφόνη (4ος αι. π.Χ., Staatlische Antikensammlungen Μονάχου)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 63

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἐλεύθερος
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *ἐλεύθερον*]

Ομόρριζα		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
	απλά	*αἱ Ἐλευθεραί* (περιοχή της αρχαίας Αττικής)	*ἐλευθερόω, ἐλευθερῶ* (-ώνω) *ἡ ἐλευθερία* *ἡ ἐλευθέρωσις* (-η) *ὁ ἐλευθερωτής* *ἐλευθεριάζω* *ἡ ἐλευθεριότης* (-τητα) [= (α.ε.) η συμπεριφορά ελεύθερου ανθρώπου, (ν.ε.) η έλλειψη ηθικών φραγμών] *ἐλευθέριος* [= (α.ε.) αυτός που χαρακτηρίζει ελεύθερο άνθρωπο, και ως επίθ. του Δία Ελευθερωτή, (ν.ε.) χωρίς περιορισμούς]	λευτεριά λεύτερος Λευτέρης
	σύνθετα	*ὁ ἐλευθερόπαις* [= αυτός που έχει ελεύθερα παιδιά] *ἐλευθεροποιός* *ἐλευθεροπρεπής* [= αυτός που ταιριάζει σε ελεύθερο άντρα]	*ἐλευθερόστομος* [= αυτός που μιλάει ελεύθερα] *ἡ ἐλευθεροστομία* *ἀπελεύθερος* *ἡ ἀπελευθέρωσις* (-η) *φιλελεύθερος*	ελευθεροτυπία ελευθερόφρων [= 1. αυτός που σκέφτεται ελεύθερα, 2. ο απαλλαγμένος από προκαταλήψεις] φιλελευθεροποιώ φιλελευθερισμός απελευθερώνω

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τι δηλώνουν τα παράγωγα ουσιαστικά *ἐλευθέρωσις* και *ἐλευθερωτής*, σε σχέση με όσα διδαχτήκατε στις προηγούμενες Ενότητες (πρόσωπο που ενεργεί, κατάσταση κτλ.).

2. α. Να συνδυάσετε σε φράσεις το επίθετο «ελεύθερος» με τα ουσιαστικά «ζώνη», «σκοπευτής», «χρόνος» και να γράψετε τη σημασία των φράσεων που θα σχηματίσετε.
β. Να γράψετε προτάσεις με τις φράσεις: «προσωπική ελευθερία», «ελευθερία του λόγου», «ελευθερία του Τύπου».

3. Να αποδώσετε τη σημασία των υπογραμμισμένων φράσεων:
α. Ο γενικός διευθυντής απέσυρε την υποψηφιότητά του για τη θέση του προέδρου αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο σε άλλους υποψηφίους.
β. Μόλις άρχισαν οι πόνοι, έφυγαν για το μαιευτήριο και όλοι της ευχήθηκαν «καλή λευτεριά».
γ. Σταμάτα επιτέλους να αγχώνεσαι με τη δουλειά και άφησε τον εαυτό σου ελεύθερο να απολαύσει τις διακοπές.
δ. Εξέτισε την ποινή φυλάκισής του και αφέθηκε ελεύθερος.

4. Να βρείτε από τον Λεξιλογικό Πίνακα ν.ε. αντώνυμα των παρακάτω λέξεων: «υποδουλώνω», «κατακτητής», «εξαρτημένος» / «δεσμευμένος», «εξάρτηση» / «δέσμευση».

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 64

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από επίθετα

Τα ουσιαστικά που παράγονται από επίθετα είναι **αφηρημένα** ουσιαστικά, γένους **θηλυκού** ή **ουδετέρου**, και φανερώνουν **ιδιότητα**. Συνηθισμένες παραγωγικές καταλήξεις, ανάλογα με την κλίση των επιθέτων, είναι:

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από επίθετα

-ία	από επίθετα β′ κλίσης σε *-ος* και από μερικά γ′ κλίσης *κακός > ἡ κακία, ἀτυχής > ἡ ἀτυχία*
-(ε)ια (προπαροξύτονα)	από επίθετα γ′ κλίσης σε *-ης, -ης, -ες* *ὑγιής > ἡ ὑγίεια*
-(ο)ια (προπαροξύτονα)	από συνηρημένα επίθετα β′ κλίσης σε *-ους* *εὔνους > ἡ εὔνοια*
-ος	από επίθετα γ′ κλίσης σε *-ύς, -εῖα, -ύ* *πλατύς > τὸ πλάτος*
-σύνη	από επίθετα β′ κλίσης και γ′ κλίσης σε *-ων, -ων, -ον* *δίκαιος > ἡ δικαιοσύνη, ἄφρων > ἡ ἀφροσύνη*
-(υ)της	από επίθετα γ′ κλίσης σε *-ύς, -εῖα, -ύ* *βαρύς > ἡ βαρύτης, ταχύς > ἡ ταχυτής / ἡ ταχύτης*
-(ό)της	από επίθετα β′ κλίσης σε *-ος* *ἀρχαῖος > ἡ ἀρχαιότης*
-άς	από αριθμητικά επίθετα *μόνος > ἡ μονάς*

Ασκήσεις

1. Να γράψετε ουσιαστικά παράγωγα των παρακάτω επιθέτων:

σοφός > ____________________
εὐγενής > ____________________
δοῦλος > ____________________
ἀγαθός > ____________________
σώφρων > ____________________
γενναῖος > ____________________
δριμύς > ____________________

2. Να βρείτε από ποια επίθετα προέρχονται τα παρακάτω ουσιαστικά:

ἁβρότης (= τρυφερότητα) > ____________________
εὖρος > ____________________
βραδυτής > ____________________
ἀπείθεια > ____________________
ἀπειρία > ____________________
αὐθάδεια > ____________________
ὡραιότης > ____________________

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 65

3. Να συμπληρώσετε στα τετραγωνίδια παράγωγα ουσιαστικά των επιθέτων που δίνονται. Στην έγχρωμη στήλη σχηματίζεται παράγωγο ουσιαστικό του επιθέτου *λαμπρός*.

α. *λεπτός*
β. *αἴτιος*
γ. *ἀμελής*
δ. *ἄπνους*
ε. *ἀκριβής*
στ. *πρᾶος*
ζ. *ἄτακτος*
η. *κύριος*
θ. *θρασύς*

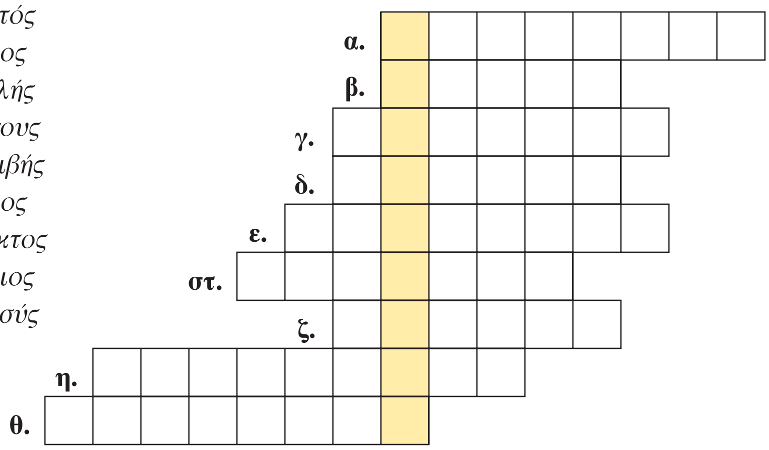

Γ. Γραμματική

1. Δευτερόκλιτα επίθετα

Όπως και στη ν.ε., τα επίθετα προσδίδουν μια **ιδιότητα** σε ένα ουσιαστικό. Στην α.ε. υπάρχουν δευτερόκλιτα και τριτόκλιτα επίθετα. Στα δευτερόκλιτα περιλαμβάνονται επίθετα **τρικατάληκτα** (δηλ. με τρεις καταλήξεις, μία για κάθε γένος) και **δικατάληκτα** (δηλ. με δύο καταλήξεις, μία **κοινή** για το αρσενικό και το θηλυκό και μία για το ουδέτερο). Συγκεκριμένα:

	αρσενικό	**θηλυκό**	**ουδέτερο**	
τρικατάληκτα	**-ος**	**-η** **-α**	**-ον**	*ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν* *ὁ δίκαιος, ἡ δικαία, τὸ δίκαιον*
δικατάληκτα	**-ος**	**-ος**	**-ον**	*ὁ ἔνδοξος, ἡ ἔνδοξος, τὸ ἔνδοξον*

➥ Παρατηρήσεις

1. Στα τρικατάληκτα δευτερόκλιτα επίθετα το **αρσενικό** και το **ουδέτερο** γένος κλίνονται σύμφωνα με τη **β′ κλίση** των ουσιαστικών (βλ. Ενότητα 4), ενώ το **θηλυκό** κλίνεται σύμφωνα με την **α′ κλίση** των ουσιαστικών (βλ. Ενότητα 6).
2. Το **θηλυκό** γένος των τρικατάληκτων δευτερόκλιτων επιθέτων κανονικά λήγει σε **-η**. Όταν, όμως, πριν από την κατάληξη **-ος** του αρσενικού υπάρχει **φωνήεν ή -ρ-**, τότε λήγει σε **-α (μακρό)**, π.χ. *ἀγαθ-ός, ἀγαθ-ή, ἀγαθ-όν*, αλλά *πλούσι-ος, πλουσί-α* (προσοχή στον τονισμό, η λήγουσα είναι μακρά), *πλούσι-ον* και *μικρ-ός, μικρ-ά, μικρ-όν*.
3. Το **θηλυκό** των τρικατάληκτων δευτερόκλιτων επιθέτων στην **ονομαστική**, **γενική** και **κλητική** του πληθυντικού τονίζεται όπου και όπως το **αρσενικό** στις αντίστοιχες πτώσεις, π.χ. *πλούσιαι, πλουσίων* (αρσ.: *πλούσιοι, πλουσίων*).
4. **Δικατάληκτα** είναι κυρίως τα περισσότερα σύνθετα επίθετα σε **-ος**, π.χ. *ὁ/ἡ ἔνδοξος, τὸ ἔνδοξον – ὁ/ἡ ἀθάνατος, τὸ ἀθάνατον*.

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:41   Page 66

◗ **Να συμπληρώσετε τις πτώσεις που λείπουν:**

	αρσενικό	**θηλυκό**	**ουδέτερο**
	ενικός αριθμός		
ονομ.	*ὁ φαιδρός*	______________	*τὸ φαιδρόν*
γεν.	__________	______________	__________
δοτ.	__________	______________	__________
αιτ.	__________	______________	__________
	πληθυντικός αριθμός		
ονομ.	__________	______________	__________
γεν.	__________	______________	__________
δοτ.	__________	______________	__________
αιτ.	__________	______________	__________

◗ **Να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα του κειμένου της Ενότητας και να τα γράψετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη.**

2. Η δεικτική αντωνυμία *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*

Η αντωνυμία ***οὗτος, αὕτη, τοῦτο*** (= αυτός, -ή, -ό) είναι **τρικατάληκτη** και κλίνεται ως εξής:

	αρσενικό		**θηλυκό**		**ουδέτερο**	
	ενικός αριθμός	**πληθυντικός αριθμός**	**ενικός αριθμός**	**πληθυντικός αριθμός**	**ενικός αριθμός**	**πληθυντικός αριθμός**
ονομαστική	*οὗτος*	*οὗτοι*	*αὕτη*	*αὗται*	*τοῦτο*	*ταῦτα*
γενική	*τούτου*	*τούτων*	*ταύτης*	*τούτων*	*τούτου*	*τούτων*
δοτική	*τούτῳ*	*τούτοις*	*ταύτῃ*	*ταύταις*	*τούτῳ*	*τούτοις*
αιτιατική	*τοῦτον*	*τούτους*	*ταύτην*	*ταύτας*	*τοῦτο*	*ταῦτα*
κλητική	*οὗτος*	—	*αὕτη*	—	—	—

➥ Παρατηρήσεις

1. Είναι η μόνη αντωνυμία που έχει **κλητική** πτώση στον **ενικό** αριθμό του **αρσενικού** και του **θηλυκού** γένους.
2. Το **ουδέτερο** δεν έχει τελικό ***-ν*** στην **ονομαστική** και **αιτιατική ενικού**.
3. Οι τύποι του **ουδετέρου** γένους και οι **πλάγιες πτώσεις** του **αρσενικού** και του **θηλυκού** γένους έχουν αρχικό γράμμα ***τ-***.
4. Για τις υπόλοιπες δεικτικές αντωνυμίες βλ. *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 67

Ασκήσεις

1. Να κλίνετε τα ονοματικά σύνολα: *ἡ ὡραία νῆσος, ὁ καλὸς μαθητής, τὸ γνήσιον τέκνον.*

2. Να γράψετε τα επίθετα που δίνονται στην παρένθεση στον κατάλληλο τύπο, ώστε να συμφωνούν με τα αντίστοιχα ουσιαστικά:

α. *τὰς* _______________ *συμφοράς (δεινός)* **δ.** *οἱ* _______________ *στρατιῶται (γενναῖος)*
β. *τὴν* _______________ *πολιτείαν (δίκαιος)* **ε.** *τοῖς* _______________ *ἀνθρώποις (ἔντιμος)*
γ. *τῶν* _______________ *δένδρων (ἄκαρπος)*

3. Να μεταφέρετε τα παρακάτω επίθετα στα υπόλοιπα γένη διατηρώντας τον αριθμό και την πτώση:

	αρσενικό	**θηλυκό**	**ουδέτερο**
α.	*τοὺς ἀρχαίους*	____________	____________
β.	_______________	*τῇ δεξιᾷ*	____________
γ.	*τῶν θείων*	____________	____________
δ.	____________	*αἱ ὠφέλιμοι*	____________
ε.	____________	____________	*τῶν ὀλίγων*

4. Να συμπληρώσετε τα κενά με τον κατάλληλο τύπο της δεικτικής αντωνυμίας *οὗτος, αὕτη, τοῦτο* και, σε όσες περιπτώσεις είναι νοηματικά αποδεκτό, να μεταφέρετε τις προτάσεις στον άλλον αριθμό:

α. *Οἱ τόποι* _______________ *χθαμαλοί* (= χαμηλοί, χωρίς ορεινούς όγκους) *εἰσιν.*
β. *Τὰ παιδία* _______________ *οὐκ ἐγίγνωσκον τοὺς κινδύνους.*
γ. _______________ *τὸ ἀριστεῖον λαμβάνει.*
δ. *Ἐκεῖνοι εἰς* _______________ *τὸν ἀγῶνα κατέστησαν ἡμᾶς.*
ε. _______________ *ἡ ψῆφος τοῦ δικαστοῦ ἐστιν.*

5. Να εντοπίσετε στο παρακάτω κείμενο τα δευτερόκλιτα επίθετα και να τα μεταφέρετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη:

Ἀνὴρ πλούσιος Ἀθηναῖος μεθ' ἑτέρων τινῶν ἔπλει. Καὶ δὴ χειμῶνος σφοδροῦ γενομένου καὶ τῆς νηὸς περιτραπείσης οἱ μὲν λοιποὶ πάντες διενήχοντο, ὁ δὲ Ἀθηναῖος παρ' ἕκαστα τὴν Ἀθηνᾶν ἐπικαλούμενος μυρία ἐπηγγέλλετο, εἰ περισωθείη. Εἷς δέ τις τῶν συνναυαγηκότων παρανηχόμενος ἔφη πρὸς αὐτόν· σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

Μύθος του Αισώπου

Γλωσσικά σχόλια

μεθ' ἑτέρων τινῶν ἔπλει	ταξίδευε με καράβι μαζί με άλλους
ὁ χειμών	η κακοκαιρία, η θαλασσοταραχή
τῆς νηὸς περιτραπείσης	αφού ανατράπηκε το πλοίο του
διενήχοντο (ρ. *διανήχομαι*)	κολυμπούσαν
τὴν Ἀθηνᾶν ἐπικαλούμενος μυρία ἐπηγγέλλετο	επικαλούνταν συνεχώς την Αθηνά τάζοντάς της ένα σωρό πράγματα
παρανηχόμενος	που κολυμπούσε πλάι του
σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει	μαζί με την επίκληση στην Αθηνά, κούνα και τα χέρια σου

Πενίαν φέρειν οὐ παντός, ἀλλ' ἀνδρὸς σοφοῦ
Μένανδρος, *Γνῶμαι Μονόστιχοι*

Δεν μπορεί ο καθένας να αντέξει τη φτώχεια, παρά μόνο ο σοφός.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 68

Στην Ἰλιάδα ο Αχιλλέας οργανώνει αγώνες, για να τιμήσει τον νεκρό φίλο του Πάτροκλο (τμήμα αττικού μελανόμορφου αγγείου, 580-570 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Ανυπέρβλητα πρότυπα

Α. Κείμενο

Γύρω στα 373 π.Χ., μετά τον θάνατο του βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα, ανεβαίνει στον θρόνο ο νεαρός γιος του Νικοκλής. Ο Αθηναίος δάσκαλός του Ισοκράτης του απευθύνει τρεις λόγους (*Πρὸς Νικοκλέα, Νικοκλῆς, Εὐαγόρας*), στους οποίους περιλαμβάνει –πέραν του εγκωμίου του νεκρού Ευαγόρα– διεξοδικές οδηγίες και παραινέσεις για σωστή διακυβέρνηση. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Ισοκράτης επισημαίνει τη σημασία που έχει για τους επιφανείς άντρες η υστεροφημία τους.

Ὁρῶν, ὦ Νικόκλεις, τιμῶντά σε τὸν τάφον τοῦ πατρὸς οὐ μόνον τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων, ἀλλὰ καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ἡγησάμην Εὐαγόραν, εἴ τίς ἐστιν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσιν περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων, χαίρειν ὁρῶντα τήν τε περὶ αὑτὸν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν. Πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχοι, εἴ τις δυνηθείη περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν κινδύνων αὐτοῦ ἀξίως εἰπεῖν· εὑρήσομεν γὰρ τοὺς φιλοτίμους καὶ μεγαλοψύχους τῶν ἀνδρῶν πάντα ποιοῦντας ὅπως ἀθάνατον τὴν περὶ αὑτῶν μνήμην καταλείψουσιν. Τίς δ' οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν, ὅταν ὁρᾷ τοὺς μὲν περὶ τὰ Τρωϊκὰ γενομένους ὑμνουμένους, αὑτὸν δὲ προειδῇ, μηδ' ἂν ὑπερβάλλῃ τὰς ἐκείνων ἀρετάς, μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιωθησόμενον; Τούτων δ' αἴτιος ὁ φθόνος· οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥσθ' ἥδιον ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν οὓς οὐκ ἴσασιν εἰ γεγόνασιν, ἢ τούτων ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες αὐτοὶ τυγχάνουσιν.

Ἰσοκράτης, *Εὐαγόρας* 1-6 (διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 69

Γλωσσικά σχόλια

τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων	με το πλήθος και τη λαμπρότητα των προσφορών σου
γυμνικοῖς ἀγῶσιν (δοτ. πληθ. ουσ. *ὁ ἀγών*)	με αθλητικούς αγώνες
ἡγησάμην (οριστ. αορ. ρ. *ἡγέομαι, ἡγοῦμαι*)	θεώρησα, σκέφτηκα
εἴ τίς ἐστιν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσιν περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων	εάν νιώθουν κάτι οι νεκροί για όσα γίνονται εδώ (στον κόσμο των ζωντανών)
ἡ ἐπιμέλεια	η φροντίδα
τὴν σήν (κτητ. αντων. β΄ προσ.) *μεγαλοπρέπειαν*	τη μεγαλοπρέπεια των τιμών σου προς αυτόν
πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω (συγκρ. βαθμ. επιθ. *πολύς, πολλή, πολύ*) *χάριν ἔχοι*	και θα όφειλε πολύ μεγαλύτερη ευγνωμοσύνη
εἴ τις δυνηθείη (ευκτ. παθ. αορ. α΄ ρ. *δύναμαι*)	αν κάποιος μπορούσε (πβ. ν.ε.: δύναμη, δυναστεία, δυνάστης)
τὰ ἐπιτηδεύματα	οι αρχές, οι συνήθειες του βίου
ὁ κίνδυνος	η ριψοκίνδυνη πράξη
εὑρήσομεν γὰρ τοὺς φιλοτίμους καὶ μεγαλοψύχους τῶν ἀνδρῶν πάντα ποιοῦντας	διότι θα διαπιστώσουμε ότι οι φιλόδοξοι και γενναίοι άντρες κάνουν τα πάντα
ὅπως... καταλείψουσιν	(φροντίζοντας) πώς θα αφήσουν πίσω τους (πβ. ν.ε.: κατάλοιπο, εγκατάλειψη)
τίς δ' οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν (ευκτ. αορ. ρ. *ἀθυμέω, ἀθυμῶ*)	και ποιος δε θα στενοχωριόταν (πβ. ν.ε.: ευθυμώ, ευθυμία)
οἱ περὶ τὰ Τρωϊκὰ γενόμενοι	αυτοί που έζησαν τον καιρό των Τρωικών
(ὅταν) αὑτὸν δὲ προειδῇ (ρ. *πρόοιδα*) *μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιωθησόμενον* (μτχ. παθ. μέλλ. α΄ ρ. *ἀξιόομαι, ἀξιοῦμαι*)	ενώ για τον εαυτό του γνωρίζει εκ των προτέρων ότι ποτέ δε θα κριθεί άξιος για τέτοιους επαίνους (πβ. ν.ε.: αξίωση, αξίωμα, αξιωματικός)
μηδ' ἂν ὑπερβάλλῃ	και αν ακόμα ξεπεράσει (πβ. ν.ε.: υπερβολή, υπερβολικός)
οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν (οριστ. παρακ. ρ. *φύομαι*)	γιατί τόσο μικρόψυχοι είναι μερικοί από τη φύση τους (πβ. ν.ε.: φυτό, φυτικός)
ὥστε ἥδιον (συγκρ. βαθμ. επιρρ. *ἡδέως*) *ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν* (ευκτ. ενεστ. ρ. *ἀκούω*)	ώστε με μεγαλύτερη ευχαρίστηση θα άκουγαν να επαινούνται (πβ. ν.ε.: ευλογία, εύλογος)
οὓς οὐκ ἴσασιν (οριστ. ενεστ. ρ. *οἶδα*) *εἰ γεγόνασιν* (οριστ. παρακ. ρ. *γίγνομαι*)	αυτοί για τους οποίους δε γνωρίζουν εάν έχουν υπάρξει (πβ. ν.ε.: ιστορία, είδος, ιδέα)
ἢ τούτων ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες (μτχ. παρακ. ρ. *πάσχω*) *τυγχάνουσιν* (β΄ όρος σύγκρισης)	παρά αυτοί από τους οποίους συμβαίνει να έχουν ευεργετηθεί

Ερμηνευτικά σχόλια

χοροῖς καὶ μουσικῇ καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν: Από τον λόγο του Ισοκράτη αντλούμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις μεγαλοπρεπείς και πλουσιοπάροχες τελετές με τις οποίες ο Νικοκλής τίμησε τον νεκρό πατέρα του: τέλεσε μουσικούς και αθλητικούς αγώνες, καθώς και διαγωνισμούς ιππικής και ναυτικής δεξιοτεχνίας. Η τέλεση αγώνων για να τιμηθεί κάποιος νεκρός ήταν συνήθης κατά την αρχαιότητα (βλ. *Ἰλιάδα Ψ*).

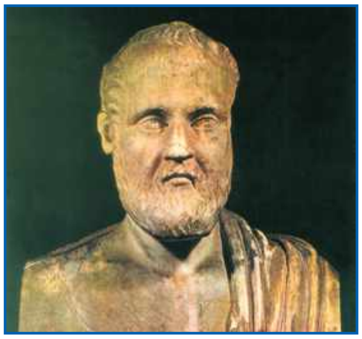

Ο Ισοκράτης (ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του 4ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νεαπόλεως)

ὅπως ἀθάνατον τὴν περὶ αὑτῶν μνήμην καταλείψουσιν: Η υστεροφημία παρουσιάζεται από τον Ισοκράτη (όπως και στα ομηρικά έπη) ως βασική επιδίωξη των ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από φιλοδοξία και προβαίνουν σε μεγαλειώδεις πράξεις. Άξια προσοχής είναι η παρατήρηση του Ισοκράτη, η οποία απαντά και σε πολλούς άλλους συγγραφείς, ότι οι ζωντανοί προκαλούν τον φθόνο με την ευτυχία τους.

Ερωτήσεις

1. Πώς τίμησε ο Νικοκλής τον πατέρα του; Τι θεωρεί ο Ισοκράτης ότι θα ικανοποιούσε περισσότερο τον Ευαγόρα;
2. Πώς λειτουργεί ο φθόνος όταν πρόκειται να τιμηθούν κατορθώματα ένδοξων αντρών;

3. Ο Περικλής στον *Επιτάφιο* λόγο που εκφωνεί προς τιμήν των Αθηναίων που έπεσαν κατά το πρώτο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου παρατηρεί: *μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἑτέρων λεγόμενοι, ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἱκανὸς εἶναι δρᾶσαί τι ὧν ἤκουσεν· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν* (Θουκ. 2.35.2-3: γιατί μέχρι αυτού του σημείου είναι ανεκτοί οι έπαινοι, όταν λέγονται για άλλους, στον βαθμό δηλαδή που ο καθένας νομίζει ότι είναι ικανός να κάνει κάτι από όσα άκουσε· επειδή όμως καταλαμβάνονται από φθόνο για ό,τι τους ξεπερνάει, δείχνουν γι' αυτό δυσπιστία). Να συγκρίνετε την άποψη αυτή με όσα διαβάσατε στο κείμενο του Ισοκράτη.

Ο Αχιλλέας ξεπερνούσε όλους τους Αχαιούς στην ομορφιά και στην ανδρεία (450 π.Χ., Μουσείο Βατικανού)

Ο Ηρακλής αποτελεί το πρότυπο του ισχυρού και ακατάβλητου ήρωα. Στην παράσταση αυτή εικονίζεται η πάλη του με το λιοντάρι της Νεμέας (520 π.Χ., Βρετανικό Μουσείο).

Ο Θησέας ορμά με το ξίφος του στον Μινώταυρο (470 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Spina Φερράρας)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 71

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ὁ πατήρ

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *τοῦ πατρός*]

Ομόρριζα	Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
απλά	*ἡ πάτρα* [= η πατρίδα]	*ἡ πατρίς* (-ίδα) *πάτριος* (αναφέρεται κυρίως σε νόμους, σε παραδόσεις και σε προγονικά έθιμα) *πατρικός* *ἡ πατριά* [= η καταγωγή, η οικογένεια] *πατρῷος* [= αυτός που ανήκει στον πατέρα, στον πρόγονο] *ὁ πατριώτης* *πατριωτικός* *πατρόθεν* [= από τον πατέρα] *ὁ πατρυιός* (ν.ε. πατριός)	πατρότητα πατερικός το πατριωτάκι πατριωτικά πατριωτισμός
σύνθετα	*ὁ ὁμοπάτωρ* [= ο ομοπάτριος] *ὁ φιλοπάτωρ* [= αυτός που αγαπάει τον πατέρα του] *ὁ/ἡ πατρομήτωρ* [= ο παππούς / η γιαγιά] *ὁ πατραλοίας* [= ο πατροκτόνος] *πατρωνύμιος* [= αυτός που έχει το όνομα του πατέρα]	*πατροπαράδοτος* *πατροφόνος* *πατροκτόνος* *ὁ πατριάρχης* [= 1. ο αρχηγός της οικογένειας, 2. ιερατικός τίτλος] *πατρωνυμικός* *ὁ/ἡ ἀπάτωρ* [= ο αγνώστου πατρός] *ὁ προπάτωρ* (-ορας) *ὁμοπάτριος* *ἡ Κλεοπάτρα* [κύριο όνομα = αυτή που κατάγεται από ένδοξο πατέρα] *ὁ φιλόπατρις* *ἡ φιλοπατρία* *ἄπατρις*	πατρώνυμο πατρογονικός πατρολογία πατριδογνωσία πατριδολατρία Πατριαρχείο

Ασκήσεις

1. Να συνδυάσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τις λέξεις της στήλης Β′ και, αφού δημιουργήσετε αποδεκτά ονοματικά σύνολα, να τα χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις:

Α′	Β′
1. πατρογονικός	**α.** εστίες
2. πατριωτικός	**β.** φιλοξενία
3. δεύτερη	**γ.** αγώνας
4. πατερικός	**δ.** Πατριαρχείο
5. πατροπαράδοτος	**ε.** πατρίδα
6. Οικουμενικός	**στ.** κείμενο

2. Να αναζητήσετε στον Λεξιλογικό Πίνακα λέξεις της ν.ε. συνώνυμες των παρακάτω:

συμπολίτης, συντοπίτης → ________________
πρόγονος → ________________
εθνικός → ________________
πατριωτισμός → ________________

3. Σε ποιες περιπτώσεις και με ποια ειδικότερη σημασία χρησιμοποιούνται οι φράσεις; «Πάτερ ημών», «Πατέρες της Εκκλησίας», «πάτερ φαμίλιας», «πνευματικός πατέρας», «παίρνω (κάτι) πατριωτικά».

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 72

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ρημάτων

Ρήματα παράγονται:

1. από **ονόματα**
2. από **άλλα ρήματα**
3. από **επιρρήματα ή επιφωνήματα**

Παραγωγή ρημάτων από ονόματα

Τα ρήματα που παράγονται από ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα) σημαίνουν **είμαι**, **κάνω**, **έχω** ή **προξενώ** αυτό που δηλώνει το όνομα από το οποίο προέρχονται.

Στην παραγωγή ρημάτων από ονόματα χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες **παραγωγικές καταλήξεις**, οι οποίες προέρχονται από αρχική παραγωγική κατάληξη **-jω** (*βάλ-jω > βάλλω, τιμά-jω > τιμάω*):

Καταλήξεις ρημάτων που παράγονται από ονόματα

-(ι)άω	*τιμ-άω, τιμῶ < τιμή, ἐρυθρ-ιάω, ἐρυθριῶ < ἐρυθρός*
-έω	*φθον-έω, φθονῶ < φθόνος*
-όω	*ἀξι-όω, ἀξιῶ < ἄξιος*
-εύω	*κινδυν-εύω < κίνδυνος*
-σσω / **-ττω**	*αἱμά-σσω / -ττω* (= ματώνω) *< αἷμα*
-ζω	*ἀγορά-ζω < ἀγορά*
-άζω	*ὀνομ-άζω < ὄνομα*
-ίζω	*ἁγν-ίζω < ἁγνός*
-αίνω	*ὑγι-αίνω < ὑγιής*
-ύνω	*αἰσχ-ύνω < αἶσχος*
-αίρω	*καθ-αίρω < καθαρός*
-λω	*ποικίλ-λω < ποικίλος*

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τα ονόματα της στήλης Α′ με τα παράγωγα ρήματα της στήλης Β′:

Α′	Β′
	α. *βοάω, βοῶ*
1. *ἱκέτης*	**β.** *δουλόω, δουλῶ*
2. *παῖς*	**γ.** *ἀνιάω, ἀνιῶ*
3. *μέλας*	**δ.** *δοξάζω*
4. *ἐχθρός*	**ε.** *σκηνέω, σκηνῶ*
5. *ἀνία*	**στ.** *δουλεύω*
6. *σκηνή*	**ζ.** *ἐχθραίνω*
7. *δοῦλος*	**η.** *παιδεύω*
8. *δόξα*	**θ.** *μελαίνω*
9. *βοή*	**ι.** *παίζω*
	ια. *ἱκετεύω*

2. Να σχηματίσετε παράγωγα ρήματα από τα παρακάτω ονόματα:

τόλμη > ____________
παγίς (-ίδος) > ____________
θερμός > ____________
εὐεργέτης > ____________
νόσος > ____________
πόνος > ____________

3. Να γράψετε από ποια ονόματα προέρχονται τα παρακάτω ρήματα:

ὁρίζω < ____________
λαμπρύνω < ____________
φονεύω < ____________
ἐρίζω < ____________
στεφανῶ (-όω) < ____________
ὁρμάω (-άω) < ____________

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:41 Page 73

Γ. Γραμματική

1. Ο αναδιπλασιασμός

Οι συντελικοί χρόνοι, δηλαδή ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας, έχουν στην αρχή του θέματος **αναδιπλασιασμό** σε όλες τις εγκλίσεις και στους ονοματικούς τύπους (απαρέμφατο, μετοχή).

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε τρεις τύπους παρακειμένου με αναδιπλασιασμό: ***πε****φύκασιν*, ***γε****γόνασιν* και ***πε****πονθότες*.

Είδη ομαλού αναδιπλασιασμού

	Το ρήμα αρχίζει από:	είδος αναδιπλασιασμού
Α.	**1. απλό σύμφωνο** (εκτός του *ῥ-*) **2. δύο σύμφωνα,** από τα οποία: το πρώτο είναι άφωνο (*κ, γ, χ, π, β, φ, τ, δ, θ*) και το δεύτερο υγρό ή ένρινο (*μ, ν, λ, ρ*)	**επανάληψη του αρχικού συμφώνου + ε** *λύω* → ***λέ****λυκα* *γράφω* → ***γέ****γραφα*
Β.	**1. διπλό σύμφωνο** (*ζ, ξ, ψ*) **2. *ῥ-*** **3. δύο σύμφωνα,** χωρίς να είναι το πρώτο άφωνο και το δεύτερο υγρό ή ένρινο **4. τρία σύμφωνα**	**συλλαβική αύξηση** (βλ. Ενότητα 7) *ψεύδω* → ***ἔ****ψευκα* *ῥάπτω* → ***ἔρ****ραφα* (Προσοχή στον διπλασιασμό του ρ!) *κτείνω* → ***ἔ****κτονα* *στρατεύω* → ***ἐ****στράτευκα*
Γ.	**φωνήεν** ή **δίφθογγο**	**χρονική αύξηση** (βλ. Ενότητα 7) *ἐλπίζω* → ***ἤ****λπικα* *ἀθροίζω* → ***ἤ****θροικα*

➥ Παρατηρήσεις

1. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται στον αναδιπλασιασμό που παίρνουν τα ρήματα που **αρχίζουν από δασέα σύμφωνα (*χ, φ, θ*)**, τα οποία **τρέπονται στα αντίστοιχα ψιλά (*κ, π, τ*)**:

χ → κ	*χορεύω*	→	***κε****-χόρευκα*
φ → π	*φυλάττω*	→	***πε****-φύλαχα*
θ → τ	*θύω*	→	***τέ****-θυκα*

2. Στα σύνθετα ή παρασύνθετα ρήματα με **α΄ συνθετικό πρόθεση** ο αναδιπλασιασμός μπαίνει **μετά** την πρόθεση, π.χ. *ἀπο-γράφω* → *ἀπο-****γέ****-γραφα*.

3. Ιδιαίτερο είδος αναδιπλασιασμού είναι ο **αττικός**.
Ρήματα που αρχίζουν από **α, ε, ο**, στους συντελικούς χρόνους **επαναλαμβάνουν τους δύο πρώτους φθόγγους του θέματος** και συγχρόνως **τρέπουν σε μακρό το αρχικό φωνήεν**, δηλαδή **α → η, ε → η, ο → ω**, π.χ. *ἀκούω* → *ἀκήκοα* (<*ἀκ-ἀκο-α*), *ἐλαύνω* → *ἐλήλακα* (<*ἐλ-έλα-κα*), *ὀρύττω* → *ὀρώρυχα* (<*ὀρ-ὀρυ-χα*).

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:41   Page 74

2. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου ενεργητικής φωνής βαρύτονων ρημάτων

Σε αυτή την Ενότητα θα διδαχτείτε τον σχηματισμό της οριστικής έγκλισης του παρακειμένου και του υπερσυντελίκου των βαρύτονων φωνηεντόληκτων ρημάτων στην ενεργητική φωνή.

Σχηματισμός οριστικής παρακειμένου ε.φ.

αναδιπλασιασμός → **τε** | θέμα → **τόξευ** | καταλήξεις → **κα**

Σχηματισμός οριστικής υπερσυντελίκου ε.φ.

συλλαβική αύξηση* → **ἐ** | αναδιπλασιασμός → **τε** | θέμα → **τοξεύ** | καταλήξεις → **κειν**

Κλίση

οριστική παρακειμένου	οριστική υπερσυντελίκου
*τε-τόξευ-**κα***	*ἐ-τε-τοξεύ-**κειν***
*τε-τόξευ-**κας***	*ἐ-τε-τοξεύ-**κεις***
*τε-τόξευ-**κε***	*ἐ-τε-τοξεύ-**κει***
*τε-τοξεύ-**καμεν***	*ἐ-τε-τοξεύ-**κεμεν***
*τε-τοξεύ-**κατε***	*ἐ-τε-τοξεύ-**κετε***
*τε-τοξεύ-**κασι(ν)***	*ἐ-τε-τοξεύ-**κεσαν***

3. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου ενεργητικής φωνής αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

α. Ουρανικόληκτα: Σχηματίζουν την οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου με **μετατροπή του ουρανικού χαρακτήρα του θέματος σε -χ-**, π.χ. *κηρύττω* → *κε-κήρυ**χ**-α* → *ἐ-κε-κηρύ**χ**-ειν*, *τάττω* → *τέ-τα**χ**-α* → *ἐ-τε-τά**χ**-ειν*.

β. Χειλικόληκτα: Σχηματίζουν την οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου με **μετατροπή του χειλικού χαρακτήρα του θέματος σε -φ-**, π.χ. *τρίβω* → *τέ-τρι**φ**-α* → *ἐ-τε-τρί**φ**-ειν*, *κόπτω* → *κέ-κο**φ**-α* → *ἐ-κε-κό**φ**-ειν*.

γ. Οδοντικόληκτα: Σχηματίζουν την οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου με τον χρονικό χαρακτήρα -κ-, αφού προηγουμένως **αποβάλουν τον οδοντικό χαρακτήρα**, π.χ. *πείθω* → *πέ-πει-κα* → *ἐ-πε-πεί-κειν*, *κομίζω* → *κε-κόμι-κα* → *ἐ-κε-κομί-κειν*.

* Μόνο τα ρήματα που ως αναδιπλασιασμό επαναλαμβάνουν το αρχικό σύμφωνο μαζί με ένα **-ε-**. Τα υπόλοιπα στον υπερσυντέλικο παρουσιάζουν μόνο αναδιπλασιασμό, π.χ. *ἀθροίζω* → ***ἤ**θροικα* → ***ἠ**θροίκειν*, *στρατεύω* → ***ἐ**στράτευκα* → ***ἐ**στρατεύκειν*.

Ασκήσεις

1. Να κλίνετε την οριστική του παρακειμένου και του υπερσυντελίκου των ρημάτων: *ἱδρύω, κωλύω, πράττω.*

2. Να μεταφέρετε τα ρήματα από την οριστική του ενεστώτα στην οριστική των χρόνων που ζητούνται:

ενεστώτας	παρακείμενος	υπερσυντέλικος
ταράττει		
βλάπτομεν		
σπουδάζετε		
πταίουσιν		

3. Στις προτάσεις που ακολουθούν να συμπληρώσετε τον σωστό τύπο της οριστικής του παρακειμένου:

α. *Ἡ πόλις ἡμῶν σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα πολλάκις ἤδη* __________________ (σῴζω).

β. *Ἡμεῖς* __________________ (στρατεύω) *ἐπὶ βασιλέα.*

γ. *Ὑμεῖς ταῦτα* __________________ (πράττω) *κατὰ τοὺς θεῶν ὅρκους.*

δ. *Σὺ δὲ* __________________ (φροντίζω), *ὥστε μηδὲν τῶν ἐπιτηδείων ἐλλείπειν* (= ώστε να μη λείπει τίποτε από τα αναγκαία).

ε. *Ἀλκιβιάδης* __________________ (βλάπτω) *τοὺς συνόντας* (= αυτούς που τον συναναστρέφονται).

4. Να συμπληρώσετε οριζοντίως τους αντίστοιχους τύπους των άλλων χρόνων των παρακάτω ρημάτων:

ενεστώτας	παρατατικός	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος	υπερσυντέλικος
γυμνάζεις					
			ἐπίστευσαν		
	ἐσκεύαζε				
		διαπράξομεν			
				κεκηρύχαμεν	
					ἐτεθύκετε

5. Να μεταφέρετε τα υπογραμμισμένα ρήματα στην οριστική του παρακειμένου και του υπερσυντελίκου:

α. *Ἐγὼ γὰρ οὕτω σφόδρα ἐμαυτῷ πιστεύω* (= τόσο μεγάλη εμπιστοσύνη έχω στον εαυτό μου), *ὥστε σύνειμι ἀδεῶς* (= συναναστρέφομαι χωρίς φόβο) *τοῖς πονηροτάτοις.* (______________ / ______________)

β. *Θαυμάζω δὲ Λακεδαιμονίων πάντων μάλιστα.* (______________ / ______________)

γ. *Καὶ οὐ τοῦτο μόνο συνεβούλευον τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔδωκα τριάκοντα δραχμὰς ἑκατέρῳ.* (______________ / ______________)

δ. *Τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα οὔτε τοὺς ἰδιώτας οὔτε τὸ κοινὸν τῆς πόλεως βλάπτει.* (______________ / ______________)

6. Να γράψετε τα παρακάτω ρήματα στην α.ε.:

έχει αλλάξει *(ἀλλάττω)*	→	______________	είχες καταδιώξει *(διώκω)*	→	______________
έχουμε φυλάξει *(φυλάττω)*	→	______________	είχαν γράψει *(γράφω)*	→	______________

Τιμαὶ γὰρ καὶ ἆθλα, δελέατα ἃ ὁ θεὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις, μεγάλων πόνων καὶ ἱδρώτων εἰς ἀνάγκας καθιστᾶσι

Ἀντιφῶν 49 (έκδ. Diels-Kranz)

Οι τιμές και τα βραβεία, δολώματα που ο θεός έδωσε στους ανθρώπους, τους αναγκάζουν να υπομένουν μεγάλα βάσανα και μόχθους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στενών φίλων ήταν ο Αχιλλέας και ο Πάτροκλος. Στην εικόνα ο Αχιλλέας δένει με προσοχή το τραύμα του φίλου του (περ. 500 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου).

Ο Σωκράτης για τη φιλία

Α. Κείμενο

Ο Ξενοφών (περ. 430-355 π.Χ.), συγγραφέας με έργο πολύπλευρο (βλ. Ενότητα 5), αποτελεί –μαζί με τον Πλάτωνα και τον Αριστοφάνη– μία από τις σημαντικότερες πηγές που διαθέτουμε για τον βίο και τη διδασκαλία του Σωκράτη, αφού ο τελευταίος απέφυγε συνειδητά να ασχοληθεί με τη συγγραφή. Υπήρξε για μικρό χρονικό διάστημα μαθητής του και δέχτηκε επίδραση από τον μεγάλο φιλόσοφο. Στο έργο του *Ἀπομνημονεύματα* ο Ξενοφών καταγράφει αναμνήσεις όσων άκουσε από τον δάσκαλό του, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι ακόλουθες απόψεις του Σωκράτη για τη φιλία.

Τοῦτο μὲν πολλῶν ἀκούω, ὡς πάντων κτημάτων κράτιστόν ἐστι φίλος σαφὴς καὶ ἀγαθός, παντὸς δὲ μᾶλλον ἐπιμέλονται οἱ πολλοὶ ἢ φίλων κτήσεως. Καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκεύη ἐπιμελῶς κτῶνται, φίλον δέ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναί φασιν, οὐχ ὅπως κτήσωνται φροντίζουσι. Καίτοι ποῖος ἵππος ἢ ποῖον ζεῦγος οὕτω χρήσιμον ὥσπερ ὁ χρηστὸς φίλος; Ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὔνουν καὶ παραμόνιμον; Ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω πάγχρηστον; Ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ καί, ἄν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέῃ, συνεπισχύει, ἄν τέ τις φόβος ταράττῃ, συμβοηθεῖ, καὶ εὖ μὲν πράττοντα πλεῖστα εὐφραίνει, σφαλλόμενον δὲ πλεῖστα ἐπανορθοῖ. Ἀλλ᾽ ὅμως ἔνιοι δένδρα μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἕνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλεῖστοι ἐπιμέλονται.

Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 2.4.1-7 (διασκευή)

Άγαλμα του Σωκράτη έξω από την Ακαδημία Αθηνών

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:42 Page 77

Γλωσσικά σχόλια

πολλῶν ἀκούω	ακούω από πολλούς
ὡς πάντων κτημάτων κράτιστόν (υπερθ. βαθμ. επιθ. *ἀγαθός, ἀγαθή, ἀγαθόν*) *ἐστι φίλος*	ότι δηλαδή απ' όλα τα περιουσιακά στοιχεία (πβ. ν.ε.: απόκτηση, κτητικός, κτήμα) το πιο σημαντικό (πβ. ν.ε.: κράτος, εγκρατής, κραταιός) είναι ο φίλος
παντὸς δὲ μᾶλλον (συγκρ. βαθμ. επιρρ. *μάλα*) *ἐπιμέλονται* (ρ. *ἐπιμέλομαι* ή *ἐπιμελέομαι, ἐπιμελοῦμαι*) *οἱ πολλοὶ ἢ φίλων κτήσεως* (β′ όρος σύγκρισης)	όμως οι περισσότεροι φροντίζουν (πβ. ν.ε.: επιμέλεια, επιμελητής, ατημέλητος) περισσότερο για οτιδήποτε άλλο παρά για την απόκτηση φίλων
καὶ γάρ	γιατί πράγματι
τὸ ἀνδράποδον	ο δούλος (πβ. ν.ε.: εξανδραποδισμός)
κτῶνται (γ′ εν. οριστ. ενεστ. ρ. *κτάομαι, κτῶμαι*)	αποκτούν
οὐχ ὅπως κτήσονται φροντίζουσι	δε φροντίζουν να αποκτήσουν
καίτοι	και όμως
τὸ ζεῦγος	ζευγάρι ζώων που χρησιμοποιούνται σε αγροτικές εργασίες (πβ. ν.ε.: ζυγός, ζευγάς, ζευγαρώνω)
οὕτω... ὥσπερ	έτσι / τόσο... όπως / όσο βέβαια
ὁ χρήσιμος, ἡ χρησίμη / χρήσιμος, τὸ χρήσιμον	ανώτερος, σημαντικότερος (εδώ)
ὁ χρηστός, ἡ χρηστή, τὸ χρηστόν	ενάρετος, καλός
ὁ/ἡ εὔνους, τὸ εὖνουν	ευνοϊκός, καλοπροαίρετος
ὁ/ἡ παραμόνιμος, τὸ παραμόνιμον	διαρκής, σταθερός, πιστός
ὁ/ἡ πάγχρηστος, τὸ πάγχρηστον	χρήσιμος σε όλα
ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ	αφιερώνεται στην κάλυψη των αναγκών του φίλου του
ἄν τέ τινα εὖ ποιῆσαι (απαρ. αορ. ρ. *ποιέω, ποιῶ*) *δέῃ* (υποτ. ενεστ. απρόσ. ρ. *δεῖ*)	και αν χρειάζεται (πβ. ν.ε.: ένδεια, δέηση) να κάνει καλό σε κάποιον
συνεπισχύω	ενισχύω κάποιον βοηθώντας τον
συμβοηθέω, συμβοηθῶ	βοηθώ κάποιον μαζί με άλλους
εὖ μὲν πράττοντα (μτχ. ενεστ. ρ. *πράττω*) *πλεῖστα* (υπερθ. βαθμ. επιρρ. *πολύ*) *εὐφραίνει*	όταν ευτυχεί, του προσφέρει μεγάλη ευχαρίστηση
σφαλλόμενον δὲ πλεῖστα ἐπανορθοῖ (οριστ. ενεστ. ρ. *ἐπανορθόω, ἐπανορθῶ*)	ενώ, όταν δυστυχεί (πβ. ν.ε.: σφάλμα, επισφαλής, ανασφάλεια), καταβάλλει πάρα πολλές προσπάθειες να τον στήσει πάλι στα πόδια του (πβ. ν.ε.: ανεπανόρθωτος, επανόρθωση)
ἔνιοι (αόρ. αντων.) *πειρῶνται* (γ′ εν. οριστ. ενεστ. ρ. *πειράομαι, πειρῶμαι*) *δένδρα θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἕνεκεν*	μερικοί προσπαθούν να καλλιεργήσουν δέντρα για τον καρπό τους
παμφορώτατος (υπερθ. βαθμ. επιθ. *ὁ/ἡ πάμφορος, τὸ πάμφορον*)	αυτός που παράγει κάθε λογής καρπούς
ἀργῶς καὶ ἀνειμένως	με βραδύτητα και αμέλεια

Ερωτήσεις

1. Ποια αντίφαση διαπιστώνει ο Σωκράτης ανάμεσα σε όσα ακούει να λέγονται για τη φιλία και σε όσα βλέπει να συμβαίνουν;

2. Γιατί ο καλός και πιστός φίλος είναι αναντικατάστατος κατά τον Σωκράτη; Ποια επιχειρήματα προβάλλει, για να ενισχύσει την άποψή του;

3. Ποιοι πιστεύετε ότι είναι οι μεγαλύτεροι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει μια φιλική σχέση στην εποχή μας;

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:42 Page 78

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

κτάομαι, κτῶμαι [= αποκτώ]

θ. *κτα-, κτη-, κτε-*

[στο κείμενο συναντήσατε τους τύπους *κτημάτων, κτήσεως, κτῶνται, κτήσωνται, κτῆμα* και *κτήματος*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	**απλά**	*τὸ κτέανον* (συνήθως: *τὰ κτέανα*) [= τὸ κτῆμα] *κτηνηδόν* [= σαν κτήνος]	*τὸ κτῆμα* *κτηματικός* *κτητικός* *ὁ κτήτωρ* (-ορας) [= ο κάτοχος] *ἡ κτῆσις* (-η) [= η απόκτηση] *τὸ κτῆνος* [= (α.ε.) κτῆμα, συνήθως στον πληθ.: περιουσία που αποτελείται από ζώα, (ν.ε.) ζώο] *κτηνώδης*	-κτώ / -κτώμαι (μόνο ως β′ συνθετικό) κτηματίας τα κεκτημένα [= αυτά που έχουν αποκτηθεί / κατοχυρωθεί] κτητορικός κτηνωδία
	σύνθετα	*ἐπικτῶμαι* [= αποκτώ, κερδίζω επιπλέον] *ἡ ἐπίκτησις* [= το πρόσθετο κέρδος] *ἄκτητος* [= αυτός που δεν μπορεί να αποκτηθεί]	*ἀποκτῶμαι* [= (α.ε.) χάνω την περιουσία μου, (ν.ε.) γίνομαι κτήμα κάποιου] *ἡ ἀπόκτησις* (-η) [= (α.ε.) η απώλεια, (ν.ε.) η απόκτηση] *κατακτῶμαι* (ν.ε. κατακτώ) *ἡ κατάκτησις* *ἐπίκτητος* [= αυτός που έχει αποκτηθεί] *ἀκτήμων* *ἡ ἀκτημοσύνη* [= η έλλειψη περιουσιακών στοιχείων, η πενία] *ὁ κτηνοτρόφος*	αποκτώ απόκτημα [= ό,τι έχει αποκτήσει κάποιος] κτηματαγορά κτηματολόγιο κτηματομεσίτης κοινοκτημοσύνη

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τι δηλώνουν τα παράγωγα ουσιαστικά *ἡ κτῆσις, ὁ κτήτωρ, τὸ κτῆμα* σε σχέση με όσα διδαχτήκατε σε προηγούμενες Ενότητες (πρόσωπο που ενεργεί, κατάσταση κτλ.).

2. Να εξηγήσετε σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται οι φράσεις:

α. υπερασπίζομαι τα κεκτημένα μου
β. λόγω κεκτημένης ταχύτητας
γ. κτήμα ες αεί

3. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από αυτές που σας δίνονται στο πλαίσιο, αφού τις προσαρμόσετε στην κατάλληλη πτώση και –στην περίπτωση των επιθέτων– στο κατάλληλο γένος:

α. Οι αντωνυμίες που φανερώνουν τον κτήτορα ονομάζονται ____________ αντωνυμίες.
β. Τονίστηκε η επιτακτική ανάγκη σύνταξης εθνικού ______________
γ. Θεωρούσε σπουδαιότερο ______________ του το υπερπολυτελές αυτοκίνητό του.
δ. Μετά από πολλά χρόνια σκληρής προσπάθειας ______________ τις απαραίτητες γνώσεις, ώστε να αντιμετωπίζει τα προβλήματα αποτελεσματικά.

απόκτημα
κτητικός
κτηματολόγιο
αποκτώ

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:42 Page 79

Β2. Ετυμολογικά

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τους πίνακες με κατάλληλες παράγωγες λέξεις της α.ε.:

	πρόσωπο που ενεργεί
ἀγοράζω	
γεννάω, γεννῶ	
φονεύω	
ἡγοῦμαι	

	ενέργεια / κατάσταση
λαμβάνω	
κρούω	
λέγω	
χαίρω	

	όργανο ή μέσο
ξύω	
ἀποβαίνω	
σκάπτω	

2. Να ενώσετε τα παρακάτω παράγωγα ουσιαστικά της α.ε. με τη σωστή κατηγορία σημασίας:

τόπος ενέργειας — **όργανο ή μέσο ενέργειας** — **πρόσωπο που ενεργεί** — **αποτέλεσμα ενέργειας**

βουλευτήριον
φόβητρον *παλαίστρα*
βῆμα *ἀγχόνη* *δόγμα* *βάθρον*
ὀρχήστρα *τροφός* *ψεῦδος*
νόμισμα *τὰ κόμιστρα*

3. Να εντάξετε, ανάλογα με τη σημασία τους, τα παρακάτω ουσιαστικά στην κατάλληλη στήλη:
ἀσπίδιον, τεχνίτης, Σταγειρίτης, ἱππάριον, παιδίσκη, πυργίσκος, παρθενών, θιασώτης, γραΐδιον, σωμάτιον, πρυτανεῖον, Κροτωνιάτης, γυμνάσιον.

υποκοριστικά	**περιεκτικά**	**τοπικά**	**παρώνυμα**	**εθνικά**

4. Να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά από τα επίθετα:
κακός > __________, *εὐγενής* > __________, *εὔνους* > __________, *ἄφρων* > __________, *εὔπορος* > __________.

5. Χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες καταλήξεις από τη στήλη Β΄ να σχηματίσετε ρήματα παράγωγα από τα ουσιαστικά της στήλης Α΄. Να χρησιμοποιηθούν όλες οι καταλήξεις:

Α΄	**Β΄**
1. *πόνος*	**α.** _______*ύνω*
2. *σῆμα*	**β.** _______*ω*
3. *βαρύς*	**γ.** _______*ῶ*
4. *βασιλεύς*	**δ.** _______*ίζω*
5. *ἐλπίς*	**ε.** _______*αίνω*

Γ. Γραμματική

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να κλίνετε τα ονοματικά σύνολα: *ὁ ἀγαθὸς φίλος, τὸ μέγιστον ἀγαθόν.*

2. Να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα του κειμένου της Ενότητας και να τα γράψετε στο ίδιο γένος και στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού.

3. Να γράψετε τις παρακάτω λέξεις στη γενική και δοτική ενικού:
τοὺς ἀγρούς _____________ / _____________, *ἡ οἰκία* _____________ / _____________, *τὰ ἀνδράποδα* _____________ / _____________, *τοῦ ἵππου* _____________ / _____________, *ὦ φόβε* _____________ / _____________, *τοῖς δένδροις* _____________ /_____________, *τοῦ καρποῦ* _____________ /_____________.

4. Να συμπληρώσετε τα κενά του πίνακα:

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.			*αὕτη ἡ εὔφορος χώρα*	
γεν.	*τούτου τοῦ ποταμοῦ*			
δοτ.				
αιτ.				

5. Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω φράσεων με τον κατάλληλο τύπο της δεικτικής αντωνυμίας *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*:
α. *Δαρεῖος οὐκ ἦλθεν εἰς* _____________ *τὴν οἰκίαν.*
β. *Καὶ τῆς νυκτὸς* _____________ *οὐδεὶς ἐκοιμήθη.*
γ. *Τὰ παιδία* _____________ *οὐκ ἐγίγνωσκον τοὺς κινδύνους.*
δ. *Ἀλκιβιάδης ἐν* _____________ *ταῖς ὁδοῖς ἐπορεύετο.*

6. Να συμπληρώσετε τα κενά του πίνακα με το ίδιο πρόσωπο των ρημάτων στους υπόλοιπους χρόνους:

ενεστώτας	παρατατικός	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος	υπερσυντέλικος
τάττει					
συνεπισχύεις					
θεραπεύουσι					

7. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων στην οριστική ενεστώτα και μέλλοντα (στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό):
α. *Τῆς πόλεως ἦρχον οἱ πλούσιοι.* (_____________ / _____________)
β. *Οὐκ ἔπεισαν τοὺς συμμάχους οἱ τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβεις.* (_____________ / _____________)
γ. *Δαρεῖος ἔπεμψεν ἄγγελον εἰς τὰς Ἀθήνας.* (_____________ / _____________)
δ. *Οἱ Πέρσαι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον τοῖς Ἀθηναίοις.* (_____________ / _____________)
ε. *Οἱ παῖδες ἐφύλαξαν τὰς τοῦ πατρὸς συμβουλάς.* (_____________ / _____________)

8. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων στην οριστική παρατατικού και αορίστου (στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό):

α. *Ὁ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ.* (____________ / ____________)

β. *Οἱ σύμμαχοι κινδυνεύουσιν.* (____________ / ____________)

γ. *Ὁ παιδοτρίβης τοὺς παῖδας γυμνάζει.* (____________ / ____________)

δ. *Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν.* (____________ / ____________)

ε. *Ἀγαμέμνων τὴν θυγατέρα Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι θύει.* (____________ / ____________)

9. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων στην οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου (στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό):

α. *Τὰ συσσίτιά τε ὑμῖν συντάττει* (= προστάζει να οργανωθούν) *ὁ νόμος καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὴν τῶν ὅπλων ἕξιν* (= συνήθεια). (____________ / ____________)

β. *Ἔνιοι* (= μερικοί) *δὲ κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐκβαλόντες* (= αφού τραβήξουν) *μάχαιραν ἤ τι τῶν ἄλλων ὅπλων παραλόγως ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πολεμίους.* (____________ / ____________)

γ. *Καὶ τὰ Μηδικὰ ἅρματα πείθει Κῦρος Κυαξάρην εἰς τὸν τρόπον τοῦτον μετασκευάσαι.* (____________ / ____________)

δ. *Σὺ δ' οὕτω σφόδρα πιστεύεις τοῖς σεαυτοῦ λόγοις, ὥστε πείσειν νομίζεις τοὺς δικαστάς.* (____________ / ____________) (____________ / ____________)

ε. *Ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ* (= στη φυλακή) *πλείω* (= περισσότερο) *χρόνον ἢ ἔξω διατρίβει* (= περνάει τον καιρό του). (____________ / ____________)

10. Εάν συμπληρώσετε στα τετραγωνίδια τις λέξεις που ζητούνται, στην έγχρωμη στήλη θα σχηματιστεί η λέξη που λείπει από τον στίχο «*ὦ γλυκύ μου* _______, *γλυκύτατόν μου τέκνον*» :

α. γ΄ εν. οριστ. αορ. ρ. *ταράττω*

β. αιτ. πληθ. β΄ προσ. προσωπικής αντωνυμίας

γ. δοτ. εν. ουσ. *ὁ ὑποκριτής*

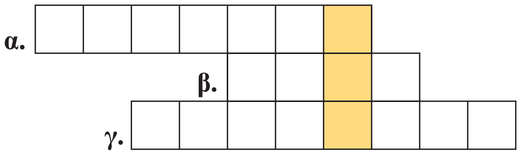

11. Να μεταφέρετε στον άλλο αριθμό τα δευτερόκλιτα ουσιαστικά και επίθετα του κειμένου, διατηρώντας την πτώση και το γένος (στα επίθετα):

Καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται (= αγωνίζονται), *ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἕκαστον καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι* (= υποδεικνύοντας) *ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν, καὶ τόδε μὲν ὅσιον, τόδε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει* (= να τα κάνεις), *τὰ δὲ μὴ ποίει.*

Πλάτων, *Πρωταγόρας* 325c-d

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρεῖσσον ἢ φίλος σαφής,
οὐ πλοῦτος, οὐ τυραννίς

Εὐριπίδης, *Ὀρέστης*, στ. 1155-6

Τίποτε δεν είναι καλύτερο από τον ειλικρινή φίλο,
ούτε τα πλούτη ούτε το βασιλικό αξίωμα.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:48 Page 82

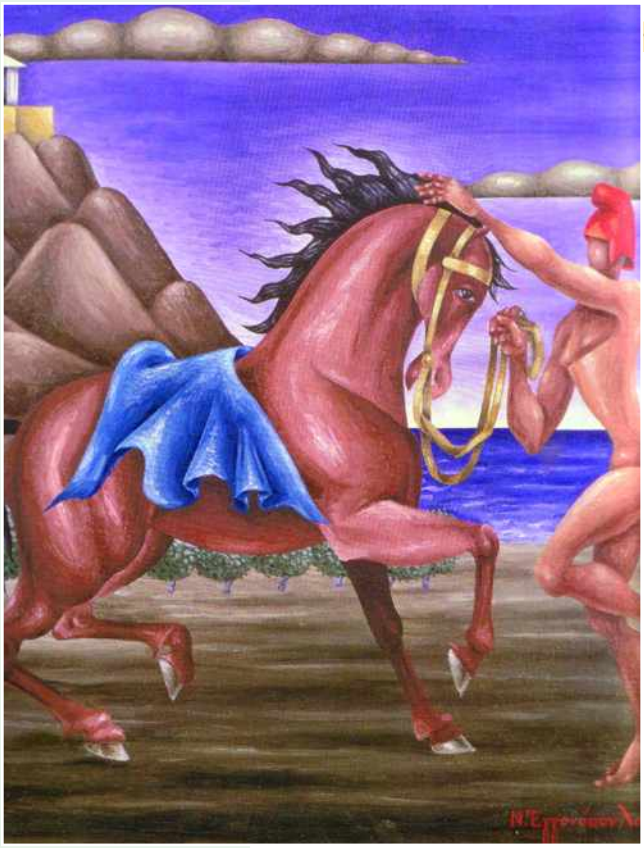

Νίκος Εγγονόπουλος, Αλέξανδρος και Βουκεφάλας (από το αρχείο της Λένας Εγγονοπούλου)

Η αγάπη του Αλεξάνδρου για τον Βουκεφάλα

Α. Κείμενο

Στο έργο του *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις*, (βλ. Ενότητα 7) ο Φλάβιος Αρριανός (περ. 95-175 μ.Χ.) αφηγείται και το τέλος του Βουκεφάλα, του αγαπημένου αλόγου του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Εκτός από την περιγραφή του αλόγου, ο Αρριανός παραδίδει και ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο που καταδεικνύει τον στενό δεσμό του μεγάλου στρατηλάτη με τον πιστό σύντροφό του.

Ἵνα δὲ ἡ μάχη συνέβη καὶ ἔνθεν ὁρμηθεὶς ἐπέρασεν τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν πόλεις ἔκτισεν Ἀλέξανδρος. Καὶ τὴν μὲν Νίκαιαν τῆς νίκης τῆς κατ᾽ Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ Βουκεφάλαν ἐς τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ ὑπὸ καύματός τε καὶ ἡλικίας καματηρὸς γενόμενος, πολλὰ δὲ πρόσθεν ξυγκαμών τε καὶ συγκινδυνεύσας Ἀλεξάνδρῳ, ἀναβαινόμενός τε πρὸς μόνου Ἀλεξάνδρου, ὅτι τοὺς ἄλλους πάντας ἀπηξίου ἀμβάτας, καὶ μεγέθει μέγας καὶ τῷ θυμῷ γενναῖος.

Σημεῖον δέ οἱ ἦν βοὸς κεφαλὴ ἐγκεχαραγμένη, ἐφ᾽ ὅτῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο λέγουσιν ὅτι ἔφερεν· οἱ δὲ λέγουσιν ὅτι λευκὸν σῆμα εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, μέλας ὢν αὐτός, ἐς βοὸς κεφαλὴν μάλιστα εἰκασμένον. Οὗτος ὁ ἵππος ἐν τῇ Οὐξίων χώρᾳ ἀφανὴς ἐγένετο Ἀλεξάνδρῳ, καὶ Ἀλέξανδρος προεκήρυξεν ἀνὰ τὴν χώραν πάντας ἀποκτενεῖν Οὐξίους, εἰ μὴ ἀπάξουσιν αὐτῷ τὸν ἵππον. Τοσήδε γὰρ σπουδὴ Ἀλεξάνδρῳ ἀμφ᾽ αὐτὸν ἦν.

Ἀρριανός, *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* 5.19.4-6 (διασκευή)

Ο Μ. Αλέξανδρος σε μεταξοτυπία του Andy Warhol (1981, Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:48 Page 83

Γλωσσικά σχόλια

ἵνα	εκεί όπου
ἔνθεν ὁρμηθείς (μτχ. παθ. αορ. ρ. *ὁρμάομαι, ὁρμῶμαι*) *ἐπέρασεν*	στο σημείο από το οποίο ξεκίνησε και πέρασε (πβ. ν.ε.: ορμή, ορμητήριο, παρόρμηση)
τὴν Νίκαιαν τῆς νίκης τῆς κατ' Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε	έδωσε στην πόλη το όνομα Νίκαια από τη νίκη του κατά των Ινδών (πβ. ν.ε.: επωνυμία)
αὐτοῦ	εκεί, σε αυτό το σημείο (με τη σημασία αυτή επιβιώνει και στη ν.ε.)
ὑπὸ καύματός (ουσ. *τὸ καῦμα, τοῦ καύματος*) *τε καὶ ἡλικίας καματηρὸς γενόμενος*	επειδή καταβλήθηκε από τον καύσωνα και τα γηρατειά (πβ. ν.ε.: καυστήρας, καυστικός)
ὁ καματηρός, ἡ καματηρά, τὸ καματηρόν	καταβεβλημένος, καταπονημένος
πολλὰ δὲ πρόσθεν ξυγκαμών (μτχ. αορ. β΄ ρ. *ξυγκάμνω*) *τε καὶ συγκινδυνεύσας* (μτχ. αορ. ρ. *συγκινδυνεύω*) *Ἀλεξάνδρῳ*	αφού είχε υποφέρει προηγουμένως πολλά και είχε περάσει πολλούς κινδύνους μαζί με τον Αλέξανδρο
ἀναβαινόμενός τε πρὸς μόνου Ἀλεξάνδρου	και τον οποίο ίππευε μόνο ο Αλέξανδρος
ὅτι ἀπηξίου (οριστ. παρατ. ρ. *ἀπαξιόω, ἀπαξιῶ*)	επειδή απαξίωνε, απέρριπτε ως ανάξιους
ὁ ἀμβάτης (ποιητ. τύπος αντί *ὁ ἀναβάτης*)	ο αναβάτης
μεγέθει (δοτ. εν. ουσ. *τὸ μέγεθος, τοῦ μεγέθους*) *μέγας*	μεγαλόσωμος (πβ. ν.ε.: μεγεθύνω, μεγεθυντικός)
τῷ θυμῷ γενναῖος	δυνατός
σημεῖον δέ οἱ (δοτ. εν. γ΄ προσ. προσ. αντων.) *ἦν*	και είχε σημάδι
βοὸς (γεν. εν. ουσ. *ὁ βοῦς*) *κεφαλὴ ἐγκεχαραγμένη*	ένα κεφάλι βοδιού χαραγμένο πάνω του
ἐφ' ὅτῳ (δοτ. εν. ουδ. αναφ. αντων. *ὅστις, ἥτις, ὅ,τι*)	εξαιτίας του οποίου
τὸ σῆμα	το σημάδι (πβ. ν.ε.: σημειώνω, σήμα, σημαία)
μέλας (επίθ. *ὁ μέλας, ἡ μέλαινα, τὸ μέλαν*) *ὢν αὐτός*	ενώ ο ίδιος ήταν μαύρος (πβ. ν.ε.: μελάνι, μελανιάζω)
ἐς βοὸς κεφαλὴν μάλιστα εἰκασμένον (μτχ. παρακ. ρ. *εἰκάζομαι*)	που έμοιαζε πάρα πολύ με κεφάλι βοδιού (πβ. ν.ε.: εικαστικός, εικασία)
ἀφανὴς ἐγένετο Ἀλεξάνδρῳ	ο Αλέξανδρος τον έχασε
προκηρύσσω	διακηρύσσω δημόσια
ἀποκτενεῖν (απαρ. μέλλ. ρ. *ἀποκτείνω*)	ότι θα εκτελέσει / ότι θα φονεύσει
ἀπάγω	επιστρέφω κάτι
ἡ σπουδή	το ενδιαφέρον

Ερμηνευτικά σχόλια

Ἵνα δὲ ἡ μάχη συνέβη καὶ ἔνθεν ὁρμηθεὶς ἐπέρασεν τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν πόλεις ἔκτισεν Ἀλέξανδρος: Η ίδρυση των δύο πόλεων στις όχθες του ποταμού Υδάσπη (σήμερα ονομάζεται «Τζέλουμ») συνδέεται με τη μεγάλη μάχη που έγινε εκεί μεταξύ της στρατιάς του Αλεξάνδρου και των δυνάμεων του Ινδού βασιλιά Πώρου, που έληξε με νίκη των Μακεδόνων. Η Νίκαια χτίστηκε ακριβώς στο πεδίο της μάχης, ενώ η Βουκεφάλα ή Βουκέφαλα (κατά τον Πλούταρχο, «Βουκεφαλία») στο σημείο από το οποίο ξεκίνησε ο Αλέξανδρος με τον στρατό του, για να διαβεί τον Υδάσπη.

Οὔξιοι: Λαός της ανατολικής Σουσιανής στη μεθόριο της Περσίας. Κατοικούσαν στις πηγές του Τίγρη ποταμού (σημερινού Καρούμ). Η περιοχή όπου ζούσαν ήταν ιδιαίτερα εύφορη. Διακρίνονταν σε ορεινούς, που ήταν πιο σκληροτράχηλοι και ονομαστοί πολεμιστές, και πεδινούς. Κατά την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου υπήρξαν σύμμαχοι του Δαρείου, ώσπου το 331 π.Χ. τους υπέταξε ο Αλέξανδρος και τους έκανε φόρου υποτελείς.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:48 Page 84

Ερωτήσεις

1. Πώς πέθανε ο Βουκεφάλας;
2. Σε τι όφειλε το όνομά του το άλογο του Μ. Αλεξάνδρου;
3. Ποιο γεγονός επικαλείται ο Αρριανός, για να καταδείξει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Μ. Αλεξάνδρου για το άλογό του;
4. Μπορείτε να ανακαλέσετε στη μνήμη σας άλλες γνωστές περιπτώσεις στενού δεσμού μεταξύ ενός ανθρώπου και ενός ζώου;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἡ πόλις

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *πόλεις*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	*πολίζω* [= οικοδομώ, ιδρύω πόλη] *ἡ πολίχνη* [= η μικρή πόλη] *τὸ πόλισμα* [= το σύνολο των οικημάτων μιας πόλης, η πόλη, η κωμόπολη]	*ὁ πολίτης* *ἡ πολιτεία* [= (α.ε.) το πολίτευμα, ο τρόπος ζωής των πολιτών, (ν.ε.) το κράτος, η πόλη] *ὁ πολιτευτής* [= ο πολιτικός] *πολιτικός* *τὰ πολιτικά* *τὸ πολίτευμα* *πολιτεύω* [= είμαι πολίτης] *πολιτεύομαι* [= (α.ε.) είμαι ενεργός πολίτης, δρω ως πολίτης, (ν.ε.) θέτω υποψηφιότητα στις εκλογές] *ὁ πολιτισμός*	η πολιτική πολιτικάντης [= ο πολιτικός που αναδεικνύεται με ευτελή μέσα, δημαγωγία, πελατειακές σχέσεις] πολιτειακός [= αυτός που σχετίζεται με το πολίτευμα] πολιτισμένος πολιτιστικός
	σύνθετα	*ὁ ὑψίπολις* [= ο πολίτης ένδοξης πόλης] *ὁ ἄπολις* [= αυτός που δεν έχει πόλη, πατρίδα] *ἀπολίτευτος* *ὁ πολιτάρχης* [= ο αρχηγός της πόλης]	*ἡ ἀκρόπολις* (-η) *ἡ κωμόπολις* (-η) *πολιορκῶ* *ἡ πολιορκία* *ὁ πολιοῦχος* [= ο προστάτης της πόλης] *πολιτογραφῶ* [= (α.ε.) εγγράφω κάποιον ως πολίτη, (ν.ε.) δίνω υπηκοότητα] *ὁ πολιτοφύλαξ* (-ακας) [= αυτός που φυλάει τους πολίτες] *συμπολιτεύω* (ν.ε. συμπολιτεύομαι) *ἡ συμπολίτευσις* (-η) *ὁ συμπολίτης* *ἀντιπολιτεύομαι* [= είμαι πολιτικός αντίπαλος]	πολιτικοποιώ πολιτικοποίηση πολιτικολογώ πολιτοφυλακή [= ένοπλο σώμα πολιτών για τη διατήρηση της τάξης] πολεοδόμος πολεοδομία αντιπολίτευση απολίτιστος απολιτικός

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:48 Page 85

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τι δηλώνουν τα παρακάτω α.ε. παράγωγα του ρ. *πολιτεύω*: *πολιτεία, πολίτευμα*.

2. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τις λέξεις της στήλης Β′ δημιουργώντας αποδεκτά ονοματικά σύνολα:

Α′	Β′
1. πολιτιστικός	**α.** πολιορκία
2. πολιτισμένος	**β.** θεσμός
3. στενή	**γ.** πόλη
4. πολιτειακός	**δ.** πολίτης
5. συνήγορος του	**ε.** χώρες
6. σχέδιο	**στ.** πρωτεύουσα

3. Να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων με την κατάλληλη λέξη από αυτές που δίνονται στο πλαίσιο:

α. Λίγες πόλεις στην Ελλάδα έχουν σωστό ____________ σχεδιασμό.
β. Το Παρίσι αποκαλείται « ____________ του φωτός».
γ. Η φιλολαϊκή ____________ της κυβέρνησης απέδωσε καρπούς.
δ. Άλλο η ____________ και άλλο η κομματικοποίηση.

πόλη
πολιτική
πολιτικοποίηση
πολεοδομικός

4. Να σχηματίσετε στη ν.ε. όσο το δυνατόν περισσότερα ονοματικά σύνολα με τη λέξη «πολιτικός» και να δώσετε τη σημασία τους. Συμβουλευτείτε τα λεξικά σας.

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ρημάτων

Παραγωγή ρημάτων από άλλα ρήματα, επιρρήματα και επιφωνήματα

Ρήματα παράγονται και από άλλα **ρήματα** και μπορεί να σημαίνουν:

α. Πράξη που αρχίζει να γίνεται **(εναρκτικά)**. ΄Εχουν παραγωγική κατάληξη ***-σκω***, π.χ. *γηράσκω* < *γηράω* (= γερνάω).

β. Πράξη που γίνεται συχνά ή με ένταση **(θαμιστικά** ή **επιτατικά)**. ΄Εχουν παραγωγικές καταλήξεις ***-άζω***, ***-ίζω***, ***-ύζω***, π.χ. *στενάζω* (= στενάζω συχνά) < *στένω*.

γ. ΄Εφεση, μεγάλη επιθυμία για εκείνο που δηλώνει το πρωτότυπο ρήμα **(εφετικά)**. ΄Εχουν παραγωγικές καταλήξεις ***-ιάω (-ιῶ), -είω***, π.χ. *κλαυσιάω, -ιῶ* < *κλαίω*.

Επίσης, ρήματα παράγονται και από:

α. Επιρρήματα, π.χ. *διχάζω* (= διαιρώ σε δύο μέρη) < *δίχα* (= σε δύο μέρη), *ἐγγίζω* (= φέρνω κοντά) < *ἐγγύς* (= κοντά).

β. Επιφωνήματα, π.χ. *οἰμώζω* (= θρηνώ) < *οἴμοι* (= αλίμονο).

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:48 Page 86

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά των ρ. ***κτίζω*** **και** ***βαίνω*** **(στήλη Α′) με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (στήλη Β′):**

Α′	Β′
1. *κτίσις*	**α.** το πρόσωπο που ενεργεί
2. *κτίστης*	**β.** ενέργεια, κατάσταση
3. *κτίσμα*	**γ.** αποτέλεσμα ενέργειας
4. *βῆμα*	**δ.** τόπος
5. *βάθρον*	**ε.** όργανο, μέσο
6. *βαθμός*	
7. *βατήρ*	

2. Να γράψετε παράγωγα ρήματα της α.ε. από τα παρακάτω ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα):

βάρβαρος > ______________
σπουδή > ______________
εὐθύς > ______________
νίκη > ______________
φόβος > ______________

3. Να γράψετε παράγωγα ουσιαστικά της α.ε. από τα επίθετα:

γενναῖος > ______________
ἀφανής > ______________
εὐθύς > ______________

Γ. Σύνταξη

Οι βασικοί όροι μιας απλής πρότασης

Οι βασικοί όροι μιας απλής πρότασης είναι δύο, το **υποκείμενο** και το **κατηγόρημα**.

Υποκείμενο είναι το ονοματικό σύνολο που φανερώνει **ποιος** ενεργεί ή πάσχει ή βρίσκεται σε μία κατάσταση. Βρίσκεται πάντοτε σε πτώση **ονομαστική**.

Κατηγόρημα είναι το σύνολο των λέξεων της πρότασης που **αναφέρονται στο υποκείμενο.** Οι **μορφές** που μπορεί να πάρει το κατηγόρημα είναι οι εξής:

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 87

Απλή πρόταση

υποκείμενο

κατηγόρημα

μονολεκτικό

Όταν το ρήμα της πρότασης είναι είτε ενεργητικής διάθεσης* και αμετάβατο είτε ουδέτερης ή παθητικής διάθεσης, το κατηγόρημα περιλαμβάνει **μόνο τον ρηματικό τύπο,** π.χ. *Ὁ παῖς* ***ὑπνώττει*** / Το παιδί **παίζει**.

περιφραστικό

συνδετικό ρήμα + κατηγορούμενο

Όταν το ρήμα της πρότασης είναι συνδετικό (*εἰμί, γίγνομαι, φαίνομαι* κ.ά.) παθητικής ή ουδέτερης διάθεσης, το κατηγόρημα περιλαμβάνει τον **ρηματικό τύπο** και το **κατηγορούμενο**, έναν όρο που δηλώνει μια **ιδιότητα του υποκειμένου**, π.χ. *Ὁ χρησμὸς* ***σαφής ἐστι*** / Το παιδί **είναι ήσυχο**.

ενεργητικό μεταβατικό ρήμα + αντικείμενο (+2ο αντικείμενο)

Όταν το ρήμα της πρότασης είναι ενεργητικό μεταβατικό, το κατηγόρημα περιλαμβάνει τον **ρηματικό τύπο** και το **αντικείμενο**, έναν όρο που δηλώνει το πρόσωπο, ζώο ή πράγμα στο οποίο μεταβαίνει η ενέργεια του ρήματος, π.χ. *Σὺ μὴ ἐλπίσῃς* ***ταῦτα*** / Εσύ μην ακούς **τους άλλους**.

Μερικά ενεργητικά μεταβατικά ρήματα χρειάζονται δύο αντικείμενα, για να αποδώσουν ολοκληρωμένο νόημα (**δίπτωτα ρήματα**)· για τον λόγο αυτό το κατηγόρημα των προτάσεων αυτών περιλαμβάνει και **δύο αντικείμενα**, π.χ. *Διηγήσομαι* ***ὑμῖν μῦθον*** / Η Πολιτεία παρέχει **κίνητρα στους επιχειρηματίες**.

ενεργητικό μεταβατικό ρήμα + αντικείμενο + κατηγορούμενο

Όταν το ρήμα της πρότασης είναι ενεργητικό μεταβατικό και σημαίνει «αποκαλώ», «θεωρώ», «εκλέγω», «μετατρέπω (κάτι σε κάτι άλλο)», το κατηγόρημα εκτός από **τον ρηματικό τύπο** περιλαμβάνει και το **αντικείμενο** και το **κατηγορούμενο του αντικειμένου**, π.χ. *Οἱ Ἀθηναῖοι εἵλοντο* ***Περικλέα στρατηγόν*** / Ο διευθυντής **με** αποκάλεσε **ασυνεπή**.

---

* **Ενεργητικής διάθεσης** χαρακτηρίζονται τα ρήματα που δηλώνουν ότι το υποκείμενό τους ενεργεί. Περαιτέρω διακρίνονται σε **μεταβατικά**, που δηλώνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου τους μεταβαίνει σε ένα άλλο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα, και σε **αμετάβατα**, που δε δηλώνουν μετάβαση ενέργειας, π.χ. Ο Γιάννης **περπατάει** στον κήπο (ενεργητικό αμετάβατο) / Η Μαρία **σκέφτεται** με νοσταλγία τις περσινές διακοπές της (ενεργητικό μεταβατικό).
Παθητικής διάθεσης χαρακτηρίζονται τα ρήματα που δηλώνουν ότι το υποκείμενό τους γίνεται αποδέκτης της ενέργειας κάποιου άλλου, π.χ. Το αεροσκάφος **καταρρίφθηκε** από εχθρικά πυρά.
Ουδέτερης διάθεσης χαρακτηρίζονται τα ρήματα που δηλώνουν ότι το υποκείμενό τους δεν ενεργεί ούτε παθαίνει, απλώς βρίσκεται σε μια κατάσταση, π.χ. Ο Κώστας **κοιμάται**.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 88

➥ Παρατηρήσεις

Υποκείμενο

1. Το υποκείμενο μιας πρότασης βρίσκεται με την ερώτηση, **«ποιος / ποια / ποιο + ρήμα;»**.

*Ἀ**λέξανδρος** τοὺς στρατιώτας συνήγαγε.*

2. Ως υποκείμενο μιας πρότασης είναι δυνατόν να τεθούν: ουσιαστικά, αντωνυμίες, επίθετα, μετοχές, αριθμητικά, απαρέμφατα, δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις κ.ά.

3. Το ρήμα συμφωνεί με το υποκείμενο της πρότασης (όταν αυτό είναι πτωτικό) στο πρόσωπο και στον αριθμό. Εξαίρεση αποτελεί η **αττική σύνταξη**, που χαρακτηρίζει κυρίως την ιωνική-αττική διάλεκτο. Όταν το υποκείμενο της πρότασης είναι **ουδέτερο πληθυντικού αριθμού,** το ρήμα τίθεται στο γ′ ενικό αντί του γ′ πληθυντικού, π.χ. *τὰ παιδία παίζει.*

Κατηγορούμενο

1. Το κατηγορούμενο αποδίδει μία **ιδιότητα** στο υποκείμενο (ή στο αντικείμενο) με τη μεσολάβηση ενός συνδετικού ρήματος (*εἰμί, γίγνομαι, φαίνομαι, διατελῶ, διάγω* κ.ά.). Το εντοπίζουμε με την ερώτηση **«τι (λογής) + ρήμα;»**.

*Ἡ πόλις **ἀνάστατος** ἐγένετο.*

2. Το κατηγορούμενο είναι συνήθως επίθετο. Ως κατηγορούμενο σε μια πρόταση είναι δυνατόν, επίσης, να τεθούν: ουσιαστικά, αντωνυμίες, μετοχές, αριθμητικά, απαρέμφατα, δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις (κυρίως αναφορικές) κ.ά.

3. Το κατηγορούμενο, όταν είναι επίθετο, συμφωνεί με το υποκείμενο ή το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται στο **γένος**, στον **αριθμό** και στην **πτώση**, π.χ. *Καὶ ἦν ἡ μάχη **καρτερά**.* Όταν είναι ουσιαστικό, συμφωνεί υποχρεωτικά στην πτώση και ενδεχομένως στον αριθμό και στο γένος, π.χ. *Τὰ δὲ Κύθηρα **νῆσός** ἐστιν.* Μερικές φορές τίθεται στο ουδέτερο γένος, π.χ. *Καλὸν ἡ σωφροσύνη, ἀλλ' ἐπίπονον*, ή σε γενική (κατηγορηματική), π.χ. *Ὁ θρόνος τοῦ μεγάλου βασιλέως **χρυσοῦ** ἦν.*

Αντικείμενο

1. Με αντικείμενο συντάσσονται τα ενεργητικής διάθεσης **μεταβατικά** ρήματα, όσα δηλαδή δε δηλώνουν απλώς ότι το υποκείμενο ενεργεί, αλλά και ότι η ενέργειά του **μεταβαίνει** σε ένα άλλο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα.

2. Το αντικείμενο βρίσκεται σε μία από τις **πλάγιες πτώσεις** (γεν., δοτ., αιτ.), **ποτέ σε ονομαστική**. Το εντοπίζουμε με την ερώτηση **«ποιον / ποιαν / τι + ρήμα;»**.

*Κλέαρχος **τοὺς στρατιώτας** συνήγαγε.*

3. Στα δίπτωτα ρήματα το δεύτερο αντικείμενο το εντοπίζουμε με την ερώτηση **«σε / με / για / από ποιον ή τι + ρήμα;»**.

*Ἔπαυσαν **Τιμόθεον τῆς στρατηγίας**:* **από τι** *ἔπαυσαν Τιμόθεον;* → (από τη στρατηγία) *τῆς στρατηγίας* → αντικείμενο.

4. Μερικά ρήματα άλλες φορές λειτουργούν ως μεταβατικά και άλλοτε ως αμετάβατα. Συγκρίνετε, π.χ., στη ν.ε.: Μη μου μιλάς! **Σκέφτομαι**... (αμετάβατη χρήση), **αλλά:** Ο παππούς **σκεφτόταν** πάντα με νοσταλγία το **χωριό** (μεταβατική χρήση).

Ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε το ρήμα, το υποκείμενο και το κατηγορούμενο στις παρακάτω προτάσεις:

α. *Οὗτοί εἰσι πονηροί.*

β. *Σὺ ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων διατελεῖς* (= είσαι διαρκώς).

γ. *Ὁ πόλεμος πολλῶν αἴτιος κακῶν γεγένηται.*

δ. *Ἐμπόριον ἦν τὸ χωρίον* (= η περιοχή ήταν εμπορικό λιμάνι) *καὶ ὥρμουν αὐτόθι* (= αγκυροβολούσαν εκεί) *ὁλκάδες πολλαί.*

ε. *Οἱ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι ὀνομάζονται.*

στ. *Ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχὺς γηράσκει, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ῥώμη ἀγήρατός ἐστι.*

ζ. *Οὐδείς ἔστι μοι ἀλλότριος* (= ξένος), *ἂν χρηστὸς ᾖ.*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 89

2. Να συμπληρώσετε το κατηγορούμενο στις παρακάτω προτάσεις:

α. *Ἐγὼ καὶ σὺ ______________ (φίλος) ἐσμέν.*
β. *______________ (μαθητής) τοῦ Σωκράτους ἐστέ;*
γ. *Οἱ πρόγονοι ἦσαν ______________ (σοφός) καὶ ______________ (ἀγαθός).*
δ. *Οἱ ἀδικοῦντες τὴν πόλιν ἡμέτεροι ______________ (ἐχθρός) εἰσιν.*
ε. *Ἐκείνη ἡ γραῦς ______________ (δίκαιος) ἦν.*

3. Να βρείτε το ρήμα, το υποκείμενο και το αντικείμενο στις παρακάτω προτάσεις:

α. *Ἀλέξανδρος ἐθήρευεν ἐλάφους ἐν τῷ ὄρει.*
β. *Σωκράτης διδάσκει τὴν ἀρετήν.*
γ. *Ὁ στρατηγὸς τὴν ἑλληνικὴν δύναμιν ἤθροιζεν.*
δ. *Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος.*
ε. *Οἱ δικασταὶ ἐθαύμασαν τὴν σοφίαν τοῦ νομοθέτου.*

4. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις που λείπουν στις παρακάτω προτάσεις και να βρείτε τα κατηγορούμενα:

α. *Ἡ πόλις ἡμῶν ἔνδοξ___ ἐγένετο.*
β. *Σὺ τυφλ___ τά τ' ὦτα τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματ'* (= και στα αυτιά και στο νου και στα μάτια) *εἶ.*
γ. *Ἀλέξανδρος ἦν υἱ___ Φιλίππου.*
δ. *Καὶ ἦν ἡ μάχη καρτερ___.* (= σφοδρή).
ε. *Πᾶν ἀναγκαῖον πρᾶγμ ἀνιαρ___ ἔφυ.*

5. Να βρείτε τα αντικείμενα στις παρακάτω προτάσεις:

α. *Οἱ Φελλόποδες εὔχονται ἡμῖν εὔπλοιαν.*
β. *Βασιλεὺς ἤκουσε Τισσαφέρνους τὴν Κύρου στρατείαν* (= εκστρατεία).
γ. *Μή μοι φθονήσῃς τοῦ μαθήματος* (= μη μου αρνηθείς από φθόνο το μάθημα).

6. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις που λείπουν στις παρακάτω προτάσεις και να βρείτε τα αντικείμενα των ρημάτων:

α. *Οὗτος ἐθαύμαζε τὴν ἀρετ___ τῶν προγόνων.*
β. *Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμπον τοὺς νέ___ πρὸς τοὺς διδασκάλους.*
γ. *Καὶ ἔνθεν ὁρμηθεὶς πόλ___ ἔκτισεν Ἀλέξανδρος.*
δ. *Ἡ πόλις ἐκράτησε τῶν ἐχθρ___ καὶ τρόπαι___ ἔστησεν.*
ε. *Οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς συμμάχ___ ὠργίζοντο.*

7. Να βρείτε τα ρήματα και τα υποκείμενά τους στις παρακάτω προτάσεις και στη συνέχεια να τα μεταφέρετε στον αντίστοιχο τύπο του άλλου αριθμού:

α. *Ὑμεῖς ἐκινδυνεύσατε τὸν ἔσχατον κίνδυνον.*
β. *Οὗτος ἐθαύμαζε τὴν ἀρετὴν τῶν προγόνων.*
γ. *Οἱ στρατιῶται διέβαινον ἐκ τῆς Θρᾴκης εἰς τὴν Ἀσίαν.*
δ. *Στέφανον ὁ νικητὴς λαμβάνει.*

8. Να βρείτε το ρήμα, το υποκείμενο και το αντικείμενο στις παρακάτω προτάσεις και στη συνέχεια να μεταφέρετε τα αντικείμενα στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

α. *Οὐ φέρει καλὸν καρπὸν τοῦτο τὸ δένδρον.*
β. *Γέρων ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους εἶχε.*
γ. *Οἱ Ἕλληνες φρουροῦσι τὰς πύλας.*
δ. *Οἱ Σμυρναῖοι ἀποστέλλουσιν ἐς Κλάρον θεωρούς.*
ε. *Οἱ ἡμέτεροι σύμμαχοι ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους.*

Ἀδύνατον οἰκεῖσθαι πόλιν ἄνευ δικαιοσύνης καὶ πολιτικῆς ἀρετῆς
Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά* 1283a 21

Είναι αδύνατο να υπάρξει πόλη χωρίς δικαιοσύνη και πολιτική αρετή.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 90

Τοιχογραφία από το Ακρωτήρι της Θήρας που εικονίζει νηοπομπή (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Αθήνα και Ατλαντίδα

Α. Κείμενο

Στον διάλογό του *Τίμαιος* ο Πλάτων (427-347 π.Χ.) περιλαμβάνει μια ιστορία που υποτίθεται ότι τη διηγήθηκαν στον Σόλωνα κατά την επίσκεψή του στην Αίγυπτο (590 π.Χ.) Αιγύπτιοι ιερείς. Στην ιερή πόλη Σάιν, στο δέλτα του Νείλου, υπήρχε ναός της Νηίθ, της θεάς που θεωρούνταν ιδρύτρια της πόλης και συσχετιζόταν, κατά την αφήγηση, με τη θεά Αθηνά. Εκεί ο Σόλων πληροφορήθηκε για μια μεγάλη δύναμη, την Ατλαντίδα, η οποία σε πολύ προγενέστερους χρόνους είχε συγκρουστεί με όλες τις δυνάμεις, καθώς και με τον στρατό της Αθήνας.

Ἐν δὲ δὴ τῇ Ἀτλαντίδι νήσῳ μεγάλη συνέστη καὶ θαυμαστὴ δύναμις βασιλέων, κρατοῦσα μὲν ἁπάσης τῆς νήσου, πολλῶν δὲ ἄλλων νήσων καὶ μερῶν τῆς ἠπείρου. Αὕτη δὴ πᾶσα συναθροισθεῖσα εἰς ἓν ἡ δύναμις τόν τε παρ' ὑμῖν καὶ τὸν παρ' ἡμῖν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον μιᾷ ποτὲ ἐπεχείρησεν ὁρμῇ δουλοῦσθαι. Τότε οὖν ὑμῶν, ὦ Σόλων, τῆς πόλεως ἡ δύναμις εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους διαφανὴς ἀρετῇ τε καὶ ῥώμῃ ἐγένετο· πάντων γὰρ προέστη εὐψυχίᾳ καὶ τέχναις ὅσαι κατὰ πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους ἀφικομένη κινδύνους, καὶ κρατήσασα μὲν τῶν ἐπιόντων τρόπαιον ἔστησε, τοὺς δὲ μήπω δεδουλωμένους διεκώλυσε δουλωθῆναι, τοὺς δ' ἄλλους ἀφθόνως ἅπαντας ἠλευθέρωσεν. Ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων, ἡ Ἀτλαντὶς νῆσος κατὰ τῆς θαλάττης δῦσα ἠφανίσθη· διὸ καὶ νῦν ἄπορον καὶ ἀδιερεύνητον γέγονεν τοὐκεῖ πέλαγος.

Πλάτων, *Τίμαιος* 25a-d (διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 91

Γλωσσικά σχόλια

συνέστη (οριστ. αορ. β΄ ρ. *συνίσταμαι*)	συγκροτήθηκε (πβ. ν.ε.: σύσταση, συστατικό)
κρατοῦσα (μτχ. ενεστ. ρ. *κρατέω, κρατῶ*) *ἁπάσης τῆς νήσου*	που εξουσίαζε ολόκληρο το νησί, κυριαρχούσε σε ολόκληρο το νησί (πβ. ν.ε.: κράτος, κράτηση)
συναθροισθεῖσα (μτχ. παθ. αορ. α΄ ρ. *συναθροίζομαι*) *εἰς ἕν*	αφού συνενώθηκε (πβ. ν.ε.: συνάθροιση)
τόν τε παρ' ὑμῖν καὶ τὸν παρ' ἡμῖν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον	τον δικό σας και τον δικό μας τόπο και όλη την περιοχή που βρίσκεται μέσα στο στόμιο (ενν. μέσα από τις Ηράκλειες στήλες, το σημερινό Γιβραλτάρ)
μιᾷ ποτὲ ἐπεχείρησεν ὁρμῇ δουλοῦσθαι (απαρ. ενεστ. ρ. *δουλόομαι, δουλοῦμαι*)	επιχείρησε κάποτε να υποδουλώσει με μια και μόνη επίθεση (πβ. ν.ε.: ορμητήριο)
διαφανὴς ἀρετῇ καὶ ῥώμῃ ἐγένετο	έγινε ξακουστή (πβ. ν.ε.: διαφάνεια, αδιαφανής) για τη γενναιότητα και το σθένος της (πβ. ν.ε.: ρωμαλέος)
πάντων προέστη (οριστ. αορ. β΄ ρ. *προΐσταμαι*)	ξεχώρισε απ' όλες (πβ. ν.ε.: προστάτης, προστασία)
εὐψυχίᾳ καὶ τέχναις ὅσαι κατὰ πόλεμον	στη γενναιότητα και στις πολεμικές τέχνες
ἀφικομένη (μτχ. αορ. β΄ ρ. *ἀφικνέομαι, ἀφικνοῦμαι*) *ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους κινδύνους*	αφού διέτρεξε (πβ. ν.ε.: άφιξη, ικανός, ικανότητα) τους έσχατους κινδύνους
κρατήσασα τῶν ἐπιόντων (μτχ. ενεστ. ρ. *ἐπέρχομαι*) *τρόπαιον ἔστησε*	αφού νίκησε τους επιδρομείς / τους επιτιθέμενους, έστησε μνημείο νίκης (πβ. ν.ε.: τροπαιούχος, τροπαιοφόρος)
τοὺς δὲ μήπω δεδουλωμένους (μτχ. παρακ. ρ. *δουλόομαι, δουλοῦμαι*) *διεκώλυσε δουλωθῆναι*	και παρεμπόδισε (πβ. ν.ε.: κώλυμα) την υποδούλωση όσων δεν είχαν ακόμη υποδουλωθεί
ἀφθόνως	χωρίς υστεροβουλία, με μεγαλοψυχία
ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων	και αργότερα, αφού έγιναν πολύ δυνατοί (πβ. ν.ε.: αίσιος, απαίσιος) σεισμοί και κατακλυσμοί
δῦσα (μτχ. αορ. β΄ ρ. *δύομαι*) *ἠφανίσθη* (οριστ. παθ. αορ. α΄ ρ. *ἀφανίζομαι*)	βυθίστηκε (πβ. ν.ε.: κατάδυση, ανάδυση) και εξαφανίστηκε
διό	γι' αυτό
ὁ/ἡ ἄπορος, τὸ ἄπορον	αδιάβατος (πβ. ν.ε.: πόρος, απορία)
ὁ/ἡ ἀδιερεύνητος, τὸ ἀδιερεύνητον	ανεξερεύνητος, αυτός που είναι δύσκολο να εξερευνηθεί
τοὐκεῖ = τὸ ἐκεῖ (κράση)	

Ερμηνευτικά σχόλια

τῇ Ἀτλαντίδι νήσῳ: Ο θρύλος για τη χαμένη Ατλαντίδα είναι γνωστός σε όλο τον κόσμο. Σύμφωνα με τον μύθο, επρόκειτο για ένα μεγάλο νησί με ανεπτυγμένο πολιτισμό ή για μια μεγάλη χώρα που καταποντίστηκε στη θάλασσα. Ο Πλάτων πραγματεύεται τον μύθο αυτό στους διαλόγους *Κριτίας* και *Τίμαιος*.

κρατοῦσα μὲν ἁπάσης τῆς νήσου... καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον: Σύμφωνα με την εκδοχή που παρουσιάζει ο Πλάτων στον *Τίμαιο*, η Ατλαντίδα βρισκόταν έξω από τις Ηράκλειες στήλες (τον σημερινό πορθμό του Γιβραλτάρ). Ήδη στην αρχαιότητα αμφισβητήθηκε η ύπαρξη της Ατλαντίδας, (βλ. Στράβ. 2.3.6). Μεταξύ άλλων την αμφισβητούσε και ο Αριστοτέλης.

Στη Σχολή των Αθηνών, έργο του Ραφαήλ, ο Πλάτων στέκεται δίπλα στον Αριστοτέλη κρατώντας τον* Τίμαιο *(1509-1510, Βατικανό)

Ερωτήσεις

1. Ποιες πληροφορίες αντλούμε από το κείμενο για τη δύναμη της Ατλαντίδας;
2. Ποια ήταν, σύμφωνα με τη διήγηση, η συμβολή της Αθήνας στην αντιμετώπιση του συνασπισμού των βασιλέων της Ατλαντίδας, που υπήρξε μεγάλη απειλή για τους λαούς του ευρύτερου χώρου της Μεσογείου;
3. Πώς καταστράφηκε η Ατλαντίδα σύμφωνα με το κείμενο;
4. Η Ατλαντίδα και ο μύθος της εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να εξάπτουν το ενδιαφέρον και τη φαντασία. Σε τι οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η διαχρονική απήχηση μύθων και αφηγήσεων για άγνωστους ή χαμένους πολιτισμούς;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

κρατέω, κρατῶ **[= 1. είμαι ισχυρός, έχω την εξουσία, 2. επικρατώ]**
< *κράτος* [= (α.ε.) η ισχύς, η δύναμη, (ν.ε.) η χώρα]
θ. *κρατ-, κρατεσ-*
[στο κείμενο συναντήσατε τους τύπους *κρατοῦσα* και *κρατήσασα*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	*κρατύνω* [= 1. ενισχύω, 2. κυβερνώ] *κρατερός* [= ισχυρός]	*τὸ κράτος* [= (α.ε.) δύναμη] *ὁ κραταιός* [= ισχυρός] *ἡ κράτησις* (-η) [(α.ε.) ως β′ συνθετικό] *τὸ κράτημα* *κράτιστος* [= 1. ισχυρότατος, 2. άριστος]	κρατούντες [= οι κυβερνώντες] κρατικός κρατητήριο κρατίδιο κρατούμενος / κρατούμενο
	σύνθετα	*θαλασσοκρατῶ* *ἀριστοκρατοῦμαι* [= κυβερνώμαι από τους άριστους] *δημοκρατοῦμαι* *αὐτοκρατής* [= αυτός που κυβερνάει όπως θέλει] *Ξενοκράτης* *Ἰσοκράτης* *Μενεκράτης*	*ἐπικρατῶ* *ἡ ἐπικράτησις* (-η) *ἐπικρατής* *ἡ ἐπικράτεια* [= 1. κυριαρχία, 2. χώρα] *κατακρατῶ* [= υποτάσσω κάποιον] *ἡ κατακράτησις* (-η) *ἀκρατής* [= ανίσχυρος] *ἡ ἀκράτεια* *ἡ γυναικοκρατία* *ἐγκρατής* [= 1. αυτός που έχει την εξουσία, 2. αυτός που είναι κύριος του εαυτού του] *ἡ ἐγκράτεια* *συγκρατῶ* *ἡ συγκράτησις* (-η) *ὁ αὐτοκράτωρ* [= ο κύριος του εαυτού του] *ὁ θαλασσοκράτωρ* *ἡ ἀριστοκρατία* *ἀριστοκρατικός* *ἡ δημοκρατία* *δημοκρατικός* *ἡ τιμοκρατία* [= (α.ε.) πολίτευμα όπου η συμμετοχή των πολιτών στην εξουσία ήταν ανάλογη της περιουσίας τους] *τιμοκρατικός* *Σωκράτης* *Ἱπποκράτης*	κρατικοποιώ [= κάνω μια επιχείρηση ή οργανισμό ιδιοκτησία του κράτους] κρατικοποίηση αποκρατικοποίηση ανδροκρατία γραφειοκράτης γραφειοκρατία γραφειοκρατικός τεχνοκράτης τεχνοκρατικός αποικιοκράτης αποικιοκρατικός τρομοκρατώ τρομοκράτης τρομοκρατικός Τουρκοκρατία Ενετοκρατία

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 93

Ασκήσεις

1. Να αναζητήσετε στον Λεξιλογικό Πίνακα τρία ουσιαστικά της α.ε. που προέρχονται από επίθετα.

2. Να συνδυάσετε το επίθετο «κρατικός» με τα παρακάτω ουσιαστικά και να χρησιμοποιήσετε τις φράσεις σε προτάσεις: υπάλληλος, υπηρεσία, φορέας, μηχανή.

3. Να γράψετε από τον Λεξιλογικό Πίνακα τις συνώνυμες ή αντώνυμες λέξεις της ν.ε. που ζητούνται:

Συνώνυμα		**Αντώνυμα**	
δημόσιος	______________	ιδιωτικοποίηση	______________
φυλακή	______________	ανίσχυρος	______________
κυριαρχώ	______________		

4. Να αποδώσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων που περιέχουν το ρήμα «κρατώ».

α. Τον κρατούσα σε απόσταση, γιατί ήταν φορτικός.
β. Κράτησε χαρακτήρα και δεν απάντησε στην προσβολή που του έγινε.
γ. Δεν κρατώ ποτέ κακία σε κανέναν.
δ. Ο χορός στο πανηγύρι καλά κρατεί.
ε. Κράτησε τον λόγο του και ξαναγύρισε.

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή επιθέτων

Επίθετα παράγονται:

1. από **ουσιαστικά** — **2.** από **ρήματα** — **3.** από **επιρρήματα**

Παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά (α′ μέρος)

Καταλήξεις επιθέτων τα οποία σημαίνουν:

α) αυτόν που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό

-ιος (-αιος, -ειος, -οιος, -ῷος > ῷος)
οὐράν-ιος < οὐρανός
ἀναγκ-αῖος < ἀνάγκη
τέλ-ειος < τέλος
παντ-οῖος < πᾶς
πατρ-ῷος < πατήρ

-κός (-ακός, -ικός, -υκός, -εικός)
Κορινθι-ακός < Κορίνθιος
φυσ-ικός < φύσις
ἁλ-υκός (= αλμυρός) *< ἅλς*
κεραμ-εικός < κεραμεύς

β) ύλη ή (σπάνια) χρώμα

-οῦς (< -εος)
ἀργυρ-οῦς < ἄργυρος
-ινος
λίθ-ινος < λίθος

γ) τον κατάλληλο για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη

-(ι)μος
νόμ-ιμος < νόμος

➥ Παρατήρηση Σε **-ειος** (και όχι σε **-ιος**) λήγουν κανονικά τα επίθετα που παράγονται από ονόματα **προσώπων** ή **ζώων**, π.χ. *κύκνειος < κύκνος*.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 94

Ασκήσεις

1. Ποιες από τις παραπάνω καταλήξεις έχετε συναντήσει και στην παραγωγή επιθέτων της ν.ε.;

2. Να κατατάξετε τα παρακάτω επίθετα της α.ε. στην κατάλληλη στήλη ανάλογα με τη σημασία τους: *οἰκεῖος, πολιτικός, μητρῷος, τίμιος, πένθιμος, χρυσοῦς, σπουδαῖος, κόσμιος, σπονδεῖος, χρόνιος, τιμητικός, σιδηροῦς, ἀλλοῖος.*

αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό	ύλη ή χρώμα	αυτός που είναι κατάλληλος για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη

Γ1. Γραμματική

Γ′ κλίση ουσιαστικών

Οι τύποι *Ἀτλαντίδι, δύναμις, βασιλέων, μερῶν, στόματος, πόλεως* και *πέλαγος*, που συναντήσατε στο κείμενο της Ενότητας, ανήκουν σε ουσιαστικά της γ′ κλίσης.

Στη γ′ κλίση ανήκουν ουσιαστικά και των **τριών γενών**. Διακρίνονται στις εξής **κατηγορίες**:

α. Κατηγορίες ουσιαστικών γ′ κλίσης

1. Με κριτήριο τον χαρακτήρα του θέματος

- **φωνηεντόληκτα** (χαρακτήρας φωνήεν) *πόλις, πόλεως*
- **συμφωνόληκτα** (χαρακτήρας σύμφωνο)
  - **αφωνόληκτα** (χαρακτήρας άφωνο σύμφωνο)
    - **ουρανικόληκτα** *κόραξ, κόρακος*
    - **χειλικόληκτα** *φλέψ, φλεβός*
    - **οδοντικόληκτα** *καῦμα, καύματος*
  - **ημιφωνόληκτα** (χαρακτήρας ημίφωνο σύμφωνο)
    - **ενρινόληκτα** *Ἕλλην, Ἕλληνος*
    - **υγρόληκτα** *ῥήτωρ, ῥήτορος*
    - **σιγμόληκτα** *βέλος, βέλους (< βέλεσος)*

2. Με κριτήριο τον αριθμό των θεμάτων

- **μονόθεμα** (ένα θέμα σε όλες τις πτώσεις) ***Ἕλλην**, **Ἕλλην**ος*
- **διπλόθεμα** (δύο θέματα κατά την κλίση) ***πόλι**ς, **πόλε**ως*

3. Με κριτήριο την κατάληξη

- **καταληκτικά** (ονομαστική ενικού σε -ς) *πόλι**ς**, πόλεως*
- **ακατάληκτα** (ονομαστική ενικού σε *-α, -η, -ι, -υ, -ω, -ν, -ρ*) ***καῦμα**, καύματος*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 95

β. Οι καταλήξεις των ουσιαστικών γ′ κλίσης

	αρσενικά και θηλυκά		ουδέτερα	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	-ς ή –	-ες	–	-α
γεν.	-ος ή -ως	-ων	-ος ή -ως	-ων
δοτ.	-ι	-σι(ν)	-ι	-σι(ν)
αιτ.	-α ή -ν	-ας ή -ς	–	-α
κλητ.	-ς ή –	-ες	–	-α

γ. Καταληκτικά διπλόθεμα φωνηεντόληκτα σε -ις (γεν. -εως)

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε τα φωνηεντόληκτα ουσιαστικά *δύναμις* και *πόλις*. Τα ουσιαστικά αυτά παρουσιάζουν στη ν.ε. ονομαστική ενικού σε **-η** και γενική ενικού σε **-ης** (π.χ. η δύναμη, της δύναμης)· συχνά όμως χρησιμοποιείται και η γενική ενικού σε **-εως**, π.χ. Είναι θέμα ηθικής τάξεως / Σχέδιο πόλεως.

Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας χαρακτηρίζονται **διπλόθεμα**, γιατί παρουσιάζουν ένα θέμα σε **-ι** (στην ονομ., αιτ. και κλητ. ενικού) και ένα σε **-ε** (στη γεν. και δοτ. ενικού και σε όλο τον πληθυντικό), π.χ. ονομ. εν. ***πρᾶξι***-*ς*, αιτ. εν. ***πρᾶξι***-*ν*, δοτ. πληθ. ***πράξε***-*σι*.

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	*ἡ δύναμι**ς***	*αἱ δυνάμ**εις***
γεν.	*τῆς δυνάμ**εως***	*τῶν δυνάμ**εων***
δοτ.	*τῇ δυνάμ**ει***	*ταῖς δυνάμ**εσι(ν)***
αιτ.	*τὴν δύναμι**ν***	*τὰς δυνάμ**εις***
κλητ.	*(ὦ) δύναμι*	*(ὦ) δυνάμ**εις***

➥ Παρατηρήσεις

1. Στη **γενική ενικού** η **κατάληξη** είναι **-ως**. Τονίζονται στη γενική ενικού και πληθυντικού στην προπαραλήγουσα, μολονότι η λήγουσα είναι μακρά. Αυτό οφείλεται στο ότι ο αρχικός τύπος γενικής ενικού είχε θέμα σε *-η-* (*δυνάμηος*). Αργότερα με αντιμεταχώρηση* προέκυψε ο τύπος *δυνάμεως*. Αυτό δεν επηρέασε τον τονισμό της λέξης.
2. Η **κλητική ενικού** είναι **ακατάληκτη**.
3. Τα **δίχρονα φωνήεντα** στις **καταλήξεις** των ουσιαστικών της γ′ κλίσης είναι **βραχέα**.

δ. Καταληκτικά μονόθεμα φωνηεντόληκτα σε -εύς (γεν. -έως)

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε έναν τύπο ουσιαστικού αυτής της κατηγορίας, *βασιλέων*. Στη ν.ε. τα ουσιαστικά αυτά έχουν κατάληξη **-ας** και γενική ενικού σε **-α**. Ωστόσο, συχνά χρησιμοποιείται η γενική σε **-έως** (π.χ. *ο γραφέας → του γραφέα / του γραφέως*).

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	*ὁ ἱππ**εύς***	*οἱ ἱππ**εῖς** (< ἱππέες)*
γεν.	*τοῦ ἱππ**έως***	*τῶν ἱππ**έων***
δοτ.	*τῷ ἱππ**εῖ***	*τοῖς ἱππ**εῦσι(ν)***
αιτ.	*τὸν ἱππ**έα***	*τοὺς ἱππ**έας***
κλητ.	*(ὦ) ἱππ**εῦ***	*(ὦ) ἱππ**εῖς** (< ἱππέες)*

* **Αντιμεταχώρηση** ονομάζεται η αμοιβαία αλλαγή ποσότητας / διάρκειας δύο διαδοχικών φωνηέντων, ενός μακρού και ενός βραχέος, π.χ. *-ηο- > -εω-*.

➥ Παρατηρήσεις

1. Το **-υ-** αποβάλλεται, όταν ακολουθεί φωνήεν στην κατάληξη.
2. Στη **δοτική ενικού** το **-ε-** του θέματος συναιρείται με το **-ι** της κατάληξης σε **-ει**.
3. Η **κλητική ενικού** είναι **ακατάληκτη**.

ε. Ουδέτερα ακατάληκτα μονόθεμα οδοντικόληκτα σε -α (γεν. -ατος)

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε το ουσιαστικό *τὸ στόμα*, που ανήκει σε αυτή την κατηγορία.

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	*τὸ σῆμα*	*τὰ σήματ**α***
γεν.	*τοῦ σήματ**ος***	*τῶν σημάτ**ων***
δοτ.	*τῷ σήματ**ι***	*τοῖς σήμα**σι*** (< *σήματ-σι*)
αιτ.	*τὸ σῆμα*	*τὰ σήματ**α***
κλητ.	*(ὦ) σῆμα*	*(ὦ) σήματ**α***

➥ Παρατήρηση

Η **ονομαστική, αιτιατική** και **κλητική** ενικού σχηματίζονται από το θέμα **χωρίς κατάληξη** (*σηματ-*). Το *-τ-* αποβάλλεται, επειδή στην Ελληνική ληκτικά σύμφωνα είναι μόνο τα *-ν*, *-ρ*, *-ς*. Από την αποβολή αυτή εξηγείται η φαινομενική ύπαρξη δύο θεμάτων.

Γ2. Σύνταξη

Τα είδη των προτάσεων ως προς τους όρους τους

Απλές

΄Εχουν μόνο τους βασικούς όρους.

Τίς δ' οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν; (υποκείμενο και ρήμα)
Σὺ Ἕλλην εἶ. (Υποκείμενο, ρήμα και κατηγορούμενο)
Συνέμειξαν (= συγκρούστηκαν) *οἱ Μακεδόνες τοῖς Πέρσαις.* (Υποκείμενο, ρήμα και αντικείμενο)
Οὐ τοῦτο ἐρωτῶ σε. (Υποκείμενο, ρήμα και δύο διαφορετικά αντικείμενα)
Ἀθηναῖοι στρατηγὸν εἵλοντο (= εξέλεξαν) *Περικλέα.* (Υποκείμενο, ρήμα, αντικείμενο και κατηγορούμενο)

Σύνθετες

΄Εχουν περισσότερα από ένα υποκείμενα, αντικείμενα ή κατηγορούμενα, που συνδέονται μεταξύ τους με σύνδεσμο ή χωρίζονται με κόμμα.

Κάστωρ *καὶ* ***Πολυδεύκης*** *ἀθάνατοι ἐγένοντο.* (Δύο υποκείμενα)
Σοφὸς *καὶ* ***θεῖος*** *ὁ ἀνήρ ἐστι.* (Δύο κατηγορούμενα)
Λακεδαιμόνιοι τά τε μακρὰ ***τείχη*** *καὶ* ***τὸν Πειραιᾶ*** *κατέλαβον.* (Δύο αντικείμενα)

Ελλειπτικές

Παραλείπεται κάποιος ή κάποιοι βασικοί όροι τους (ως ευκόλως εννοούμενοι).

Πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχοι. (Παραλείπεται το υποκείμενο *Εὐαγόρας*)
Τούτων δ' αἴτιος ὁ φθόνος. (Παραλείπεται το ρ. *ἐστί*)

Επαυξημένες

Εκτός από τους κύριους όρους έχουν και προσδιορισμούς, δηλ. όρους που διευκρινίζουν και συμπληρώνουν τους κύριους όρους τους.

Εἴ τις δυνηθείη ***περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων*** *καὶ* ***τῶν κινδύνων αὐτοῦ ἀξίως*** *εἰπεῖν.*
Οὕτω *γάρ τινες* ***δυσκόλως*** *πεφύκασιν.*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 97

Ασκήσεις

1. Να εντάξετε τα παρακάτω ουσιαστικά σε κατηγορίες ουσιαστικών της γ′ κλίσης και στη συνέχεια να τα κλίνετε: *τὸ σῶμα, ἡ φράσις, ὁ βασιλεύς, ἡ ἀκρόπολις.*

2. Να γράψετε τους τύπους που ζητούνται στην παρένθεση:
ἡ θλῖψις _____________ (γεν. εν.), *τὸ καῦμα* _____________ (δοτ. εν.), *ἡ σύνεσις* _____________ (δοτ. εν.), *ὁ πορθμεύς* _____________ (αιτ. πληθ.), *ἡ κτῆσις* _____________ (αιτ. πληθ.), *ἡ πρᾶξις* _____________ (δοτ. πληθ.), *ἡ φρόνησις* _____________ (κλητ. εν.), *ὁ χαλκεύς* _____________ (γεν. εν.), *ἡ πόλις* _____________ (αιτ. εν.), *ὁ γονεύς* _____________ (γεν. εν.), *ἡ τύψις* _____________ (δοτ. πληθ.), *τὸ χάσμα* _____________ (δοτ. πληθ.).

3. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

τοῦ δώματος	→	_______________	*τὸν ἱερέα*	→	_______________
(ὦ) γραφεῖς	→	_______________	*τῶν πραγμάτων*	→	_______________
τὰς δύσεις	→	_______________	*(ὦ) ῥήσεις*	→	_______________
ταῖς ἀκροπόλεσι	→	_______________	*τὴν ὅπλισιν*	→	_______________
τῇ φύσει	→	_______________	*τῷ ἱδρύματι*	→	_______________
τοῦ φάσματος	→	_______________	*τῶν φραγμάτων*	→	_______________
τὰς τάξεις	→	_______________	*(ὦ) φύσι*	→	_______________
ταῖς λύσεσι	→	_______________	*τῷ βαφεῖ*	→	_______________
τοῖς ἱερεῦσι	→	_______________	*τῷ κλάσματι*	→	_______________

4. α. Να μεταγράψετε τις παρακάτω λόγιες φράσεις της ν.ε. σύμφωνα με την ορθογραφία της α.ε. β. Να εντοπίσετε τα τριτόκλιτα ουσιαστικά και να τα μεταφέρετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού. γ. Στη συνέχεια να σχηματίσετε με αυτές τις φράσεις προτάσεις της ν.ε.: *έχω υπ' όψιν, εν εξελίξει, κοινή συναινέσει.*

5. Να μεταφέρετε τις παρακάτω προτάσεις στον άλλο αριθμό:
α. *Ἐν ταῖς νήσοις ταύταις θαυμασταὶ δυνάμεις πόλεων βαρβάρων ἦσαν.*
β. *Μεγίστων ἐπαίνων ἀξίαν νομίζω εἶναι τὴν πόλιν.*

6. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως προς τους όρους τους:
α. *Ἡμεῖς φυλάττομεν τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους.*
β. *Οἱ ἀγαθοὶ σῴζονται.*
γ. *Μηδὲν ἄγαν.*
δ. *Σοφὸν τὸ σαφές.*
ε. *Λακεδαιμόνιοι ἐποιοῦντο εἰρήνην.*
στ. *Λύσανδρος τάς τε ναῦς* (= τα πλοία) *καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τἆλλα πάντα εἰς Λάμψακον ἀπήγαγεν* (= οδήγησε, μετέφερε).

7. Να εξετάσετε αν ο χαρακτηρισμός των προτάσεων είναι σωστός (Σ) ή λανθασμένος (Λ) και να δικαιολογήσετε την απάντησή σας:

α. *Οὔποτε ὁ ἐχθρὸς φίλος ἐστίν:* σύνθετη πρόταση
β. *Ὁ Ἀλκιβιάδης ᾤχετο* (= αναχώρησε, έφυγε): επαυξημένη πρόταση
γ. *Πολιτεία τροφὴ ἀνθρώπων ἐστί:* σύνθετη πρόταση
δ. *Θηραμένης ᾑρέθη* (= εκλέχθηκε) *πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαίμονα:* ελλειπτική πρόταση
ε. *Αἱ κατηγορίαι ἐγίγνοντο πολλαί:* επαυξημένη πρόταση
στ. *Ἀθηναῖοι ἐπείθοντο τοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς νόμοις:* απλή πρόταση

Διὰ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται
Πλάτων, *Φαίδων* 66c

Όλοι οι πόλεμοι γίνονται για την απόκτηση αγαθών.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 98

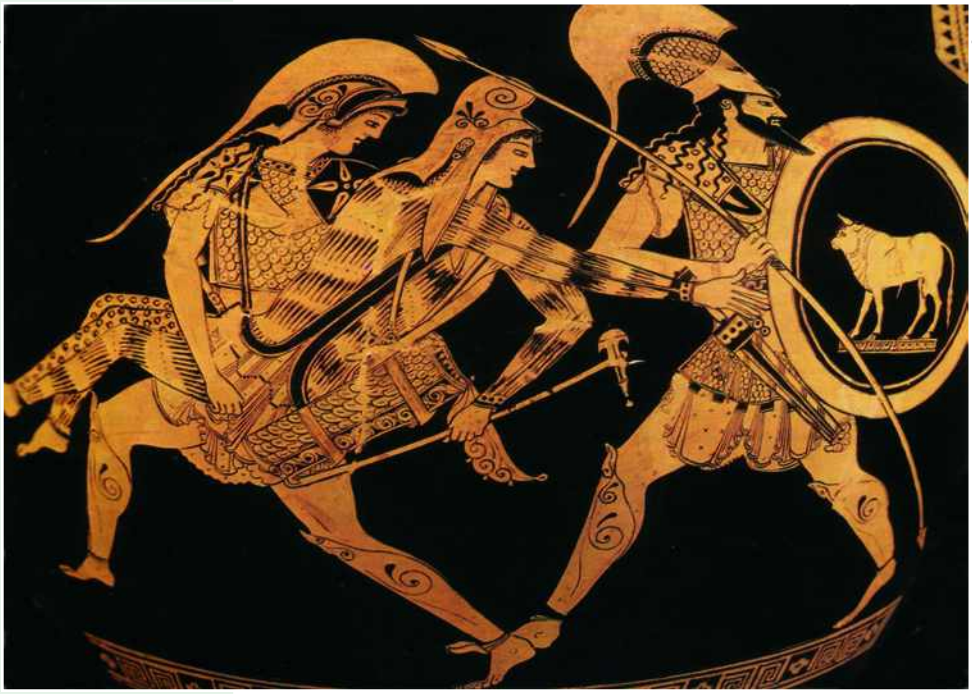

Παράδειγμα στενής φιλίας υπήρξε και εκείνη που συνέδεε τον Θησέα με τον βασιλιά των Λαπιθών Πειρίθου. Στην εικόνα ο Θησέας απάγει τη βασίλισσα των Αμαζόνων, ενώ ο Πειρίθους φυλάει τα νώτα τους (500-490 π.Χ., Μουσείο Λούβρου).

Δάμων και Φιντίας

Α. Κείμενο

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (1ος αι. π.Χ.) στο έργο του *Βιβλιοθήκη*, που αριθμούσε σαράντα βιβλία, αλλά δε σώζεται ολόκληρο, συνδυάζει πολλές και ποικίλες πηγές, για να παρουσιάσει παράλληλα την ελληνική και τη ρωμαϊκή ιστορία. Απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό, γι' αυτό και περιλαμβάνει στο έργο του υλικό ανεκδοτολογικού χαρακτήρα, που δε στηρίζεται απαραίτητα σε ιστορικές μαρτυρίες. Το περιστατικό με τον Δάμωνα και τον Φιντία που ακολουθεί είναι χαρακτηριστικό του υλικού που περιέχει η *Βιβλιοθήκη*.

Διονυσίου τυραννοῦντος Φιντίας τις Πυθαγόρειος ἐπιβεβουλευκὼς τῷ τυράννῳ, μέλλων δὲ τῆς τιμωρίας τυγχάνειν, ᾐτήσατο παρὰ τοῦ Διονυσίου χρόνον εἰς τὸ πρότερον ἃ βούλεται διοικῆσαι· δώσειν δ' ἔφησεν ἐγγυητὴν τῶν φίλων ἕνα. Τοῦ δὲ δυνάστου θαυμάσαντος, εἰ τοιοῦτός ἐστι φίλος ὃς ἑαυτὸν εἰς τὴν εἱρκτὴν ἀντ' ἐκείνου παραδώσει, προεκαλέσατό τινα τῶν γνωρίμων ὁ Φιντίας, Δάμωνα ὄνομα, Πυθαγόρειον φιλόσοφον, ὃς ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη. Τινὲς μὲν οὖν ἐπῄνουν τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τοὺς φίλους εὐνοίας, τινὲς δὲ τοῦ ἐγγύου προπέτειαν καὶ μανίαν κατεγίνωσκον. Πρὸς δὲ τὴν τεταγμένην ὥραν ἅπας ὁ δῆμος συνέδραμεν, καραδοκῶν εἰ φυλάξει τὴν πίστιν Φιντίας. Ἤδη δὲ τῆς ὥρας συγκλειούσης Φιντίας ἀνελπίστως ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ χρόνου ῥοπῆς δρομαῖος ἦλθε. Θαυμάσας οὖν ὁ Διονύσιος ἀπέλυσεν τῆς τιμωρίας τὸν ἐγκαλούμενον καὶ παρεκάλεσε τοὺς ἄνδρας τρίτον ἑαυτὸν εἰς τὴν φιλίαν προσλαβέσθαι.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη* 10.4.3-6 (διασκευή)

Ο Ηρακλής και ο πιστός σύντροφός του Ιόλαος επάνω σε τέθριππο άρμα (520-510 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:49 Page 99

Γλωσσικά σχόλια

Διονυσίου τυραννοῦντος (μτχ. ενεστ. ρ. *τυραννέω, τυραννῶ*)	όταν ασκούσε την εξουσία (ήταν τύραννος) ο Διονύσιος
ἐπιβεβουλευκώς (μτχ. παρακ. ρ. *ἐπιβουλεύω*) *τῷ τυράννῳ μέλλων τῆς τιμωρίας τυγχάνειν*	που είχε συνωμοτήσει εναντίον του άρχοντα και επρόκειτο να τιμωρηθεί
ᾐτήσατο (οριστ. αορ. ρ. *αἰτέομαι, αἰτοῦμαι*)	ζήτησε (πβ. ν.ε.: αίτηση, αίτημα, απαραίτητος)
εἰς τὸ πρότερον ἃ βούλεται διοικῆσαι (απαρ. αορ. ρ. *διοικέω, διοικῶ*)	για να τακτοποιήσει προηγουμένως τις υποθέσεις του
ἔφησεν (οριστ. αορ. ρ. *φημί*)	είπε (πβ. ν.ε.: αφασία, αντιφατικός, καταφατικός)
τοῦ δὲ δυνάστου θαυμάσαντος (μτχ. αορ. ρ. *θαυμάζω*)	κι επειδή ο άρχοντας απόρησε
εἰ τοιοῦτός ἐστι φίλος ὃς ἑαυτὸν εἰς τὴν εἱρκτὴν ἀντ' ἐκείνου παραδώσει	αν υπάρχει τέτοιος φίλος που θα δεχτεί να φυλακιστεί (πβ. ν.ε.: κάθειρξη) αντί για κείνον
προεκαλέσατο (οριστ. αορ. ρ. *προκαλέομαι, προκαλοῦμαι*)	προσκάλεσε
ὃς ἔγγυος ἐγενήθη (οριστ. παθ. αορ. α' ρ. *γίγνομαι*)	ο οποίος μπήκε εγγυητής
ἐπῄνουν (οριστ. παρατ. ρ. *ἐπαινέω, ἐπαινῶ*) *τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τοὺς φίλους εὐνοίας*	επαινούσαν την υπερβολή της αγάπης προς τους φίλους
τοῦ ἐγγύου προπέτειαν καὶ μανίαν κατεγί(γ)νωσκον	καταλόγιζαν επιπολαιότητα και παραφροσύνη στον εγγυητή (πβ. ν.ε.: εγγύηση, εχέγγυο, φερέγγυος)
ἡ τεταγμένη ὥρα	η καθορισμένη ώρα
ἅπας ὁ δῆμος συνέδραμεν (οριστ. αορ. β' ρ. *συντρέχω*)	όλος ο λαός συγκεντρώθηκε (πβ. ν.ε.: συνδρομή, συνδρομητικός)
καραδοκῶν (μτχ. ενεστ. ρ. *καραδοκέω, καραδοκῶ*)	περιμένοντας με αγωνία
φυλάττω τὴν πίστιν (τεχνικός νομικός όρος)	τηρώ την υπόσχεσή μου
ἤδη δὲ τῆς ὥρας συγκλειούσης	και όταν πια πλησίαζε η ώρα
ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ χρόνου ῥοπῆς	στο έσχατο γύρισμα του χρόνου, την τελευταία στιγμή
ἔρχομαι δρομαῖος	έρχομαι τρέχοντας
ἀπέλυσεν τῆς τιμωρίας τὸν ἐγκαλούμενον (μτχ. ενεστ. ρ. *ἐγκαλέομαι, ἐγκαλοῦμαι*)	απάλλαξε από την τιμωρία τον κατηγορούμενο (πβ. ν.ε.: έγκλημα, εγκληματικός)
τρίτον ἑαυτὸν εἰς τὴν φιλίαν προσλαβέσθαι (απαρ. αορ. β' ρ. *προσλαμβάνομαι*)	να τον δεχτούν ως φίλο τους

Ερμηνευτικά σχόλια

Διονυσίου τυραννοῦντος: Πρόκειται για τον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιο τον Πρεσβύτερο (430-367 π.Χ.) ή τον Νεότερο (γεννήθηκε γύρω στο 397 π.Χ.), καθώς ο ακριβής χρονικός προσδιορισμός του περιστατικού είναι αδύνατος.

Φιντίας τις Πυθαγόρειος: Φιλόσοφος από τις Συρακούσες, οπαδός του Πυθαγόρα. Ο Πυθαγόρας από τη Σάμο (περ. 569-475 π.Χ.) υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους μαθηματικούς της αρχαιότητας. Πίστευε ότι οι αριθμοί είναι η αρχή των όντων, πως μόνο ό,τι προσδιορίζεται αριθμητικά είναι υπαρκτό· θεωρούσε επίσης ότι η αρμονία που επικρατεί στο σύμπαν είναι η ίδια αρμονία που διέπει τις σχέσεις των αριθμών. Η διδασκαλία του συνδύαζε την επιστήμη με τη θρησκεία και περιείχε μυστικιστικά στοιχεία. Καθώς δεν έχουν σωθεί γραπτά του, ήδη από την αρχαιότητα είχε αναπτυχθεί έντονη μυθοπλασία γύρω από το πρόσωπό του.

Δάμων: Πυθαγόρειος φιλόσοφος του 4ου αι. π.Χ. από τις Συρακούσες. Η ιστορία των δύο φίλων, που παραδίδεται σε πολλές παραλλαγές, δεν είναι βέβαιο ότι απηχεί την ιστορική πραγματικότητα. Είναι μάλλον ανεκδοτολογικού χαρακτήρα, οπωσδήποτε όμως αντανακλά τον στενό δεσμό που συνέδεε τους πυθαγορείους μεταξύ τους.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 100

Ερωτήσεις

1. Για ποιον λόγο είχε καταδικαστεί ο Φιντίας από τον Διονύσιο των Συρακουσών;

2. Ποια χάρη ζήτησε ο Φιντίας πριν από την εκτέλεση της ποινής του; Ποια εγγύηση έδωσε για την επιστροφή του;

3. Πώς αντέδρασε η κοινή γνώμη στην προσφορά του Δάμωνα;

4. Ποια ήταν η αντίδραση του Διονυσίου, όταν διαπίστωσε τη συγκινητική φιλία που συνέδεε τον Δάμωνα και τον Φιντία και τη συναίσθηση καθήκοντος που διέκρινε τους πυθαγορείους; Γνωρίζετε άλλα χαρακτηριστικά παραδείγματα πιστών φίλων;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ὁ τύραννος **[= ο απόλυτος άρχων στο πολίτευμα της τυραννίδας]**

θ. *τυρανν‑*

[στο κείμενο συναντήσατε τους τύπους *τυραννοῦντος* και *τυράννῳ*]

Ομόρριζα		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
	απλά	*τυραννεύω* *τυραννίζω*	*τυραννῶ* *τυραννία* *ἡ τυραννίς (-ίδα)* *τυραννικός*	τυραννίσκος [= ο μικρής αξίας τύραννος] τυράννισμα
	σύνθετα	*τυραννοκτονῶ* *τυραννοποιός* *ἀτυράννευτος* *μισοτύραννος* *φιλοτύραννος* *κατατυραννῶ*	*ὁ τυραννοκτόνος* *ἡ τυραννοκτονία*	ο τυραννόσαυρος [= είδος σαρκοβόρου δεινοσαύρου]

Ασκήσεις

1. Να συνδυάσετε το επίθετο «τυραννικός» με τα ουσιαστικά «εξουσία» και «συμπεριφορά» και να γράψετε στη ν.ε. μία πρόταση με τις φράσεις που προκύπτουν.

2. Να βρείτε από τον Λεξιλογικό Πίνακα συνώνυμα των λέξεων: δικτάτορας – καταπιεστικός και ταλαιπωρία – μαρτύριο.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 101

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή επιθέτων

Παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά (β΄ μέρος)

Καταλήξεις επιθέτων που σημαίνουν:

α. πλησμονή, δηλ. αφθονία κάποιου πράγματος

-εις	*τολμήεις* (γεν. *-εντος*) < *τόλμη*
-όεις	*ἀστερόεις* < *ἀστήρ*
-(ει)νός	*σκοτεινός* < *σκότος*
-λός	*φειδωλός* < *φειδώ*
-(η)λός	*ἀπατηλός* < *ἀπάτη*
-(α)λέος	*ῥωμαλέος* < *ῥώμη*
-ρός (-αρός, -ερός, -ηρός, -υρός)	*λιπαρός* < *λίπος*, *δροσερός* < *δρόσος*
-ώδης	*μανιώδης* < *μανία*

β. χρόνο ή μέτρο

-(ι)αῖος	*μηνιαῖος* < *μήνη* (= σελήνη)
-ήσιος	*ἡμερήσιος* < *ἡμέρα*
-ινός	*ἐαρινός* < *ἔαρ*

Ασκήσεις

1. Από τα παρακάτω ουσιαστικά να σχηματίσετε επίθετα που δηλώνουν πλησμονή, χρόνο ή μέτρο:

ὀδύνη > ______________________________

τύχη > ______________________________

θέρος > ______________________________

φλόξ (γεν. *φλογός*) > ______________________________

ἔτος > ______________________________

φθόνος > ______________________________

2. Να αντιστοιχίσετε τα επίθετα (στήλη Α΄) με τις έννοιες που αυτά δηλώνουν (στήλη Β΄). Στη συνέχεια να γράψετε από ποια ουσιαστικά της α.ε. παράγονται:

Α΄	Β΄
1. *ξύλινος*	
2. *μάχιμος*	**α.** ύλη ή χρώμα
3. *χαρίεις*	**β.** αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό
4. *ἠθικός*	
5. *μολύβδινος*	**γ.** κατάλληλος για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη
6. *ἐχθρός*	
7. *σθεναρός*	**δ.** πλησμονή
8. *πειναλέος*	**ε.** χρόνος ή μέτρο
9. *μανικός*	
10. *μεσημβρινός*	

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 102

Γ1. Γραμματική

Απαρέμφατα και μετοχές ενεργητικής φωνής βαρύτονων ρημάτων

Εκτός από τις εγκλίσεις, το ρήμα σχηματίζει δύο **ονοματικούς τύπους**, το **απαρέμφατο** και τη **μετοχή**.

α. Το απαρέμφατο

Το απαρέμφατο λέγεται έτσι, γιατί η κατάληξή του **δε δηλώνει συγκεκριμένο πρόσωπο του λόγου** (στερητικό *ἀ- + παρεμφαίνω*). Είναι άκλιτος ρηματικός τύπος που, όταν είναι έναρθρο, ισοδυναμεί με αφηρημένο ουσιαστικό (βλ. παρακάτω στη Σύνταξη).

• **Καταλήξεις απαρεμφάτων βαρύτονων ρημάτων στην ενεργητική φωνή**

	ενεστώτας	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος
φωνηεντόληκτα	**-ειν** τοξεύειν	**-σειν** τοξεύσειν	**-σαι** τοξεῦσαι	**-κέναι** τετοξευκέναι
ουρανικόληκτα	**-ειν** πράττειν	**-ξειν** πράξειν	**-ξαι** πρᾶξαι	**-χέναι** πεπραχέναι
χειλικόληκτα	**-ειν** γράφειν	**-ψειν** γράψειν	**-ψαι** γράψαι	**-φέναι** γεγραφέναι
οδοντικόληκτα	**-ειν** πείθειν	**-σειν** πείσειν	**-σαι** πεῖσαι	**-κέναι** πεπεικέναι

➥ Παρατηρήσεις

1. Το απαρέμφατο του **αορίστου δεν παίρνει αύξηση** (όπως και οι εγκλίσεις του ίδιου χρόνου πλην της οριστικής).
2. Το απαρέμφατο του **παρακειμένου** διατηρεί τον **αναδιπλασιασμό**, π.χ. *βε-βουλευκέναι, τε-θαυμακέναι, ἐ-σκευακέναι*.
3. Το απαρέμφατο ενεστώτα του ρ. *εἰμί* είναι: ***εἶναι***.

β. Η μετοχή

Η μετοχή είναι ρηματικό επίθετο που παρουσιάζει **τρία γένη** και αντίστοιχα **τρεις καταλήξεις** (τριγενές και τρικατάληκτο).

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 103

• **Καταλήξεις μετοχών βαρύτονων ρημάτων στην ενεργητική φωνή**

	ενεστώτας	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος
φωνηεντόληκτα	***-ων, -ουσα, -ον*** *ὁ τοξεύ-ων,* *ἡ τοξεύ-ουσα* *τὸ τοξεῦ-ον*	***-σων, -σουσα, -σον*** *ὁ τοξεύ-σων* *ἡ τοξεύ-σουσα* *τὸ τοξεῦ-σον*	***-σας, -σασα, -σαν*** *ὁ τοξεύ-σας* *ἡ τοξεύ-σασα* *τὸ τοξεῦ-σαν*	***-κώς, -κυῖα, -κός*** *ὁ τετοξευ-κώς* *ἡ τετοξευ-κυῖα* *τὸ τετοξευ-κός*
ουρανικόληκτα	***-ων, -ουσα, -ον*** *ὁ πράττων* *ἡ πράττουσα* *τὸ πρᾶττον*	***-ξων, -ξουσα, -ξον*** *ὁ πράξων* *ἡ πράξουσα* *τὸ πρᾶξον*	***-ξας, -ξασα, -ξαν*** *ὁ πράξας* *ἡ πράξασα* *τὸ πρᾶξαν*	***-χώς, -χυῖα, -χός*** *ὁ πεπραχώς* *ἡ πεπραχυῖα* *τὸ πεπραχός*
χειλικόληκτα	***-ων, -ουσα, -ον*** *ὁ γράφων* *ἡ γράφουσα* *τὸ γράφον*	***-ψων, -ψουσα, -ψον*** *ὁ γράψων* *ἡ γράψουσα* *τὸ γράψον*	***-ψας, -ψασα, -ψαν*** *ὁ γράψας* *ἡ γράψασα* *τὸ γράψαν*	***-φώς, -φυῖα, -φός*** *ὁ γεγραφώς* *ἡ γεγραφυῖα* *τὸ γεγραφός*
οδοντικόληκτα	***-ων, -ουσα, -ον*** *ὁ πείθων* *ἡ πείθουσα* *τὸ πεῖθον*	***-σων, -σουσα, -σον*** *ὁ πείσων* *ἡ πείσουσα* *τὸ πεῖσον*	***-σας, -σασα, -σαν*** *ὁ πείσας* *ἡ πείσασα* *τὸ πεῖσαν*	***-κώς, -κυῖα, -κός*** *ὁ πεπεικώς* *ἡ πεπεικυῖα* *τὸ πεπεικός*

➥ Παρατηρήσεις

1. Η μετοχή του αορίστου **δεν παίρνει αύξηση**.
2. Η μετοχή του **παρακειμένου** διατηρεί τον **αναδιπλασιασμό**, π.χ. *ὁ ἐσκευακώς, ἡ ἐσκευακυῖα, τὸ ἐσκευακός*.
3. Η μετοχή ενεστώτα του ρ. *εἰμὶ* είναι: ***ὤν, οὖσα, ὄν***.
4. Το **αρσενικό** και **ουδέτερο** γένος των μετοχών όλων των χρόνων της ενεργητικής φωνής κλίνονται σύμφωνα με τη ***γ' κλίση***, ενώ το **θηλυκό** σύμφωνα με τα θηλυκά σε ***-α*** της ***α' κλίσης***. Επιπλέον, το θηλυκό στη γενική του πληθυντικού τονίζεται πάντοτε στη λήγουσα, π.χ. *τῶν λυουσῶν, τῶν λυσουσῶν, τῶν λυσασῶν, τῶν λελυκυιῶν*.

Γ2. Σύνταξη

1. Το απαρέμφατο

Η ονοματική φύση του απαρεμφάτου φαίνεται από το ότι μπορεί να έχει άρθρο (ουδετέρου γένους, ενικού αριθμού) σε όλες τις πτώσεις, π.χ. *τὸ πράττειν, τοῦ πράττειν*. Λέγεται τότε **έναρθρο απαρέμφατο** και παρουσιάζει τις συντακτικές χρήσεις ενός ουσιαστικού (δέχεται άρνηση *μή*), π.χ. *Τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν* (το έναρθρο απαρέμφατο *τὸ λακωνίζειν* είναι υποκείμενο του ρήματος *ἐστί*).

Το **άναρθρο απαρέμφατο** (ειδικό και τελικό) είναι πιο συχνό και έχει πολλές συντακτικές χρήσεις, οι κυριότερες από τις οποίες είναι: **αντικείμενο** σε προσωπικά ρήματα και **υποκείμενο** σε απρόσωπα ρήματα ή απρόσωπες εκφράσεις.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 104

άναρθρο απαρέμφατο

Είδος	
Ειδικό: • μεταφράζεται με τις λέξεις «ότι», «πως», • εξαρτάται από ρήματα που σημαίνουν «λέω», «νομίζω», «γνωρίζω», «αντιλαμβάνομαι» κ.ά., • δέχεται άρνηση *οὐ*: *Ἐκείνους* ***λύειν*** *φημὶ τὴν εἰρήνην.*	**Τελικό:** • μεταφράζεται με τη λέξη «να», • εξαρτάται από ρήματα που σημαίνουν «θέλω», «μπορώ», «προτρέπω», «απαγορεύω» κ.ά., • δέχεται άρνηση *μή*: *Τὰς συνθήκας* ***λύειν*** *ἐπιχειροῦσιν.*

Βασικές συντακτικές χρήσεις

- **Αντικείμενο** σε **προσωπικά ρήματα**, δηλ. ρήματα που κλίνονται σε όλα τα πρόσωπα και έχουν ως υποκείμενο κάποιο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα.
  Ἔφησε ***δώσειν*** *ἐγγυητὴν ἕνα τῶν φίλων.*
- **Υποκείμενο** σε **απρόσωπα ρήματα**, δηλ. ρήματα που απαντούν μόνο στο γ΄ εν. πρόσωπο και δεν έχουν ως υποκείμενο κάποιο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα. Είναι παρόμοια με τα ν.ε. «πρέπει», «λέγεται», «ενδέχεται» κ.ά.· συνηθέστερα στην α.ε. είναι τα *δεῖ*, *χρή* (= πρέπει), *προσήκει* (= αρμόζει). Την ίδια συντακτική θέση παίρνει το απαρέμφατο και με **απρόσωπες εκφράσεις**, δηλ. φράσεις που αποτελούνται από ένα επίθετο ή ένα επίρρημα και το γ΄ ενικό πρόσωπο των ρημάτων *εἰμὶ* και *ἔχω*, π.χ. *δίκαιόν ἐστι* (= είναι δίκαιο / είναι σωστό), *καλόν ἐστι* (= είναι όμορφο / είναι καλό), *καλῶς ἔχει* (= *καλόν ἐστι*):
  Προσήκει ὑμῖν τοὺς προγόνους ***μιμεῖσθαι***.
  Δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ μεγάλων ἐγκλημάτων δεινὰς ***ποιεῖσθαι*** *τὰς τιμωρίας.*

2. Η μετοχή

Οι μετοχές, ανάλογα με τη συντακτική τους λειτουργία, διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: **επιθετικές**, **κατηγορηματικές**, **επιρρηματικές**.

Επιθετική

- Μεταφράζεται ως αναφορική πρόταση με τις λέξεις **«που»**, **«ο οποίος»**. Συνήθως είναι έναρθρη.
- Συντακτικά καταλαμβάνει θέσεις ουσιαστικών και επιθέτων. *Ὁ φεύγων πόνους φεύγει τιμάς* (= αυτός που αποφεύγει τους κόπους αποφεύγει και τις τιμές).

Κατηγορηματική

- Μεταφράζεται με τις λέξεις **«να»**, **«ότι»** και (σπανιότερα, όταν εξαρτάται από ρήμα ψυχικού πάθους) **«που»**.
- Εξαρτάται συνήθως από ρ. συνδετικά, γνωστικά, αισθητικά, έναρξης, λήξης, ψυχικού πάθους.
  Ἐμοὶ χαρίζου ἀποκρινόμενος (= Κάνε μου τη χάρη να μου απαντήσεις).

Επιρρηματική

Λειτουργεί ως **επίρρημα**. Μπορεί να είναι:

- **τροπική** [μτφρ. με ν.ε. μετοχή (-ντας), «με το να»]
  Ἦλθεν ἔχων (= έχοντας) *ὀλίγας ναῦς.*
- **χρονική** (μτφρ. «όταν», «αφού», «ενώ»)
  Οὗτος τοσαῦτα εἰπὼν (= αφού είπε) *ἀπῆλθεν.*
- **αιτιολογική** (μτφρ. «επειδή», «αφού», «εφόσον»)
  Κινδυνεύσαντες (= επειδή κινδύνευσαν) *ἡττηθῆναι ἀπεχώρησαν.*
- **τελική** (μτφρ. «για να», δηλώνει σκοπό και βρίσκεται σε χρόνο μέλλοντα)
  Τοῦτο λέξων (= για να πω) *ἔρχομαι.*
- **υποθετική** (μτφρ. «αν»)
  Ταῦτα ποιοῦντες (= αν κάνετε) *τὰ δίκαια ψηφιεῖσθε.*
- **εναντιωματική** (μτφρ. «αν και», «μολονότι»)
  Ὀλίγοι ὄντες (= αν και ήταν) *ἐνίκησαν.*

Ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε τα απαρέμφατα ε.φ. του κειμένου της Ενότητας και να αναγνωρίσετε τον χρόνο και το είδος τους.

2. Να σχηματίσετε τα απαρέμφατα και τις μετοχές (και στα τρία γένη) όλων των χρόνων των παρακάτω ρημάτων: *ἐπιβουλεύω, φυλάττω, θαυμάζω.*

3. Να κλίνετε το θηλυκό γένος της μετοχής ενεστώτα του ρ. *ἐπιβουλεύω*, της μετοχής μέλλοντα του ρ. *φυλάττω* και της μετοχής αορίστου του ρ. *θαυμάζω*.

4. Να εντοπίσετε τις μετοχές στις παρακάτω φράσεις, να προσδιορίσετε το είδος τους και να τις κλίνετε στον χρόνο και στο γένος που βρίσκονται:

α. *Ταῦτα πράξας ἐκείνους εὐδαίμονας ποιήσεις.*
β. *Ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς ἀρετὴν μακρά ἐστι.*
γ. *Ἐγὼ πειράσομαί σε διδάσκειν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὄψεως.*
δ. *Χαίρουσι περὶ τῶν ἄλλων κακῶς λέγοντες.*
ε. *Τριήρεις ἐξέπεμπον ὡς γῆς καὶ θαλάττης ἄρξοντες.*

5. Να εντοπίσετε τα απαρέμφατα στις παρακάτω φράσεις, να προσδιορίσετε το είδος τους και να τα μεταφέρετε στους άλλους χρόνους:

α. *Τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι ῥᾳδίως καθορῶσιν* (= κοιτάζουν), *εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύνανται ἀντιβλέπειν.*
β. *Κίμων ἠνάγκασε τὸν βασιλέα συνάψαι μάχην.*
γ. *Οὗτος οἴεται* (= νομίζει) *δίκαια πράττειν.*
δ. *Ἀπὸ Κνίδου μέχρι Σινώπης Ἕλληνες τὴν Ἀσίαν παροικοῦσιν, οὓς* (= τους οποίους) *οὐ δεῖ πείθειν, ἀλλὰ μὴ κωλύειν* (= να μην εμποδίζουμε) *τοῦ πολέμου.*
ε. *Σωκράτης βούλεται* (= θέλει) *διδάσκειν τοὺς συνόντας* (= στους μαθητές του) *τὴν ἀρετήν.*

6. Συμπληρώνοντας τα ζητούμενα στα τετραγωνίδια θα σχηματίσετε στην έγχρωμη στήλη μια λέξη που σημαίνει στην α.ε. τη «φυλακή»:

α. απαρ. μέλλ. ρ. *λύω*
β. απαρ. αορ. ρ. *ῥάπτω*
γ. απαρ. παρακ. ρ. *πράττω*
δ. ονομ. εν. θηλ. μτχ. παρακ. ρ. *κόπτω*
ε. γεν. εν. αρσ. μτχ. ενεστ. ρ. *ῥίπτω*
στ. γεν. εν. θηλ. μτχ. αορ. ρ. *πείθω*

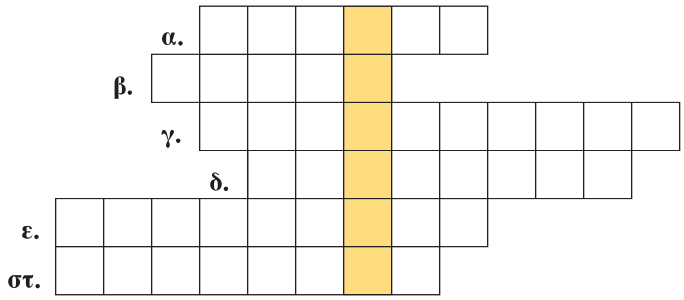

7. Να εντοπίσετε στο παρακάτω κείμενο τις μετοχές και τα απαρέμφατα ε.φ. και να αναγνωρίσετε το είδος τους.

Τὸ δὲ γεννηθὲν οὐκ ἦν κύριος ὁ γεννήσας τρέφειν, ἀλλ' ἔφερε λαβὼν εἰς τόπον τινὰ λέσχην καλούμενον, ἐν ᾧ καθήμενοι τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι (= οι γεροντότεροι από τους αρχηγούς των φυλών) *καταμαθόντες* (= αφού εξέταζαν) *τὸ παιδάριον, εἰ μὲν εὐπαγὲς εἴη* (= αν ήταν αρτιμελές) *καὶ ῥωμαλέον, τρέφειν ἐκέλευον.*

Πλούταρχος, *Λυκοῦργος* 16.1

Πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν ὥσπερ πρὸς αὑτόν (ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός)

Ἀριστοτέλης, *Ἠθικὰ Νικομάχεια* 1166a 31

Στον φίλο να συμπεριφέρεσαι όπως στον εαυτό σου (γιατί ο φίλος είναι ένας άλλος σου εαυτός).

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 106

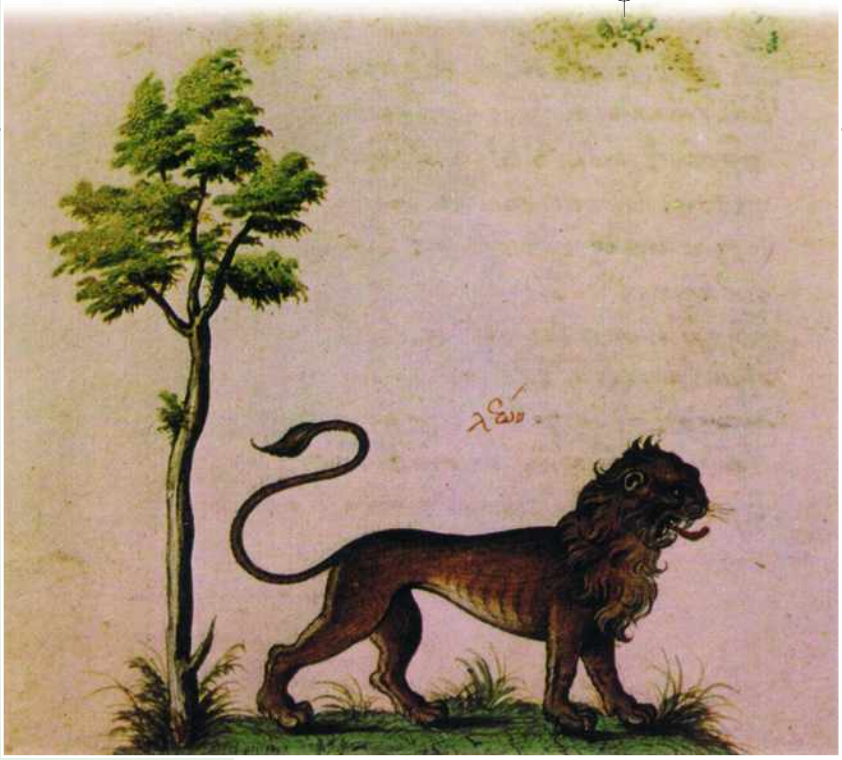

Εικόνα από χειρόγραφο του Αγγέλου Βεργικίου για το Περὶ ζῴων ἰδιότητος του Μ. Φιλή (Βοδλεϊανή Βιβλιοθήκη Οξφόρδης)

΄Ενα άδικο παράπονο

Α. Κείμενο

Ο μύθος του Αισώπου που θα μελετήσετε παρουσιάζει με χιουμοριστικό τρόπο πώς ένα μεγαλύτερο σε μέγεθος και ανώτερο σε μυϊκή δύναμη ον μπορεί να ηττηθεί από έναν αμελητέο στην όψη και ανίσχυρο φαινομενικά αντίπαλο.

Λέων κατεμέμφετο Προμηθέα πολλάκις, ὅτι μέγαν αὐτὸν ἔπλασεν καὶ καλὸν καὶ τῶν ἄλλων θηρίων δυνατώτερον· «τοιοῦτος δὲ ὤν», ἔφασκε, «τὸν ἀλεκτρυόνα φοβοῦμαι». Καὶ ὁ Προμηθεὺς ἔφη: «Τί με μάτην αἰτιᾷ; Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα ἔχεις, ὅσα πλάττειν ἐδυνάμην· ἡ δέ σου ψυχὴ πρὸς τοῦτο μόνον μαλθακή ἐστι». Ἔκλαιεν οὖν ἑαυτὸν ὁ λέων καὶ τῆς δειλίας κατεμέμφετο καὶ τέλος ἀποθανεῖν ἤθελεν. Οὕτω δὲ γνώμης ἔχων ἐλέφαντι περιτυγχάνει καὶ ὁρῶν διαπαντὸς τὰ ὦτα κινοῦντα, «Τί πάσχεις», ἔφη, «καὶ τί ποτε οὐδὲ μικρὸν ἀτρεμεῖ σου τὸ οὖς;» Καὶ ὁ ἐλέφας κατὰ τύχην περιπτάντος αὐτῷ κώνωπος, «Ὁρᾷς», ἔφη, «τοῦτο τὸ βραχύ, τὸ βομβοῦν; Ἢν εἰσδύνῃ μου τῇ τῆς ἀκοῆς ὁδῷ, τέθνηκα». Καὶ ὁ λέων, «Τί οὖν ἔτι ἀποθνήσκειν», ἔφη, «με δεῖ τοσοῦτον ὄντα καὶ ἐλέφαντος εὐτυχέστερον, ὅσον κρείττων κώνωπος ὁ ἀλεκτρυών;»

Μύθος του Αισώπου (διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

κατεμέμφετο (οριστ. παρατ. ρ. *καταμέμφομαι*)	κατηγορούσε (πβ. ν.ε.: μομφή, μεμπτός, αξιόμεμπτος)
ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν	όμορφος
τοιοῦτος δὲ ὢν (επιρρ. εναντ. μτχ.)	παρόλο που είμαι τέτοιος
ἔφασκε	έλεγε (πβ. ν.ε.: αποφατικός, αντιφατικός)
ὁ ἀλεκτρυών	ο πετεινός
τί με μάτην αἰτιᾷ (β′ εν. οριστ. ενεστ. ρ. *αἰτιάομαι, αἰτιῶμαι*);	γιατί με κατηγορείς άδικα; (πβ. ν.ε.: αιτίαση, αναίτιος, αιτιώδης)
τὰ γὰρ ἐμά (κτητ. αντων.) *πάντα ἔχεις, ὅσα πλάττειν ἐδυνάμην*	γιατί έχεις όλα τα δικά μου, όσα μπορούσα να δημιουργήσω
πρὸς τοῦτο μόνον μαλθακή ἐστι	σε αυτό μόνο δειλιάζει
ἔκλαιεν ἑαυτόν	έκλαιγε τον εαυτό του
τέλος	τελικά
οὕτω δὲ γνώμης ἔχων ἐλέφαντι περιτυγχάνει καὶ ὁρῶν (μτχ. ενεστ. ρ. *ὁράω, ὁρῶ*) *διαπαντὸς τὰ ὦτα* (ουσ. *τὸ οὖς*) *κινοῦντα* (μτχ. ενεστ. ρ. *κινέω, κινῶ*)... *ἔφη*	κι ενώ βρισκόταν σε αυτή την κατάσταση, συναντάει έναν ελέφαντα και βλέποντάς τον να κουνάει συνεχώς τα αυτιά του (πβ. ν.ε.: ωτορινολαρυγγολόγος)... είπε
πάσχω	παθαίνω
τί ποτε οὐδὲ μικρὸν ἀτρεμεῖ (οριστ. ενεστ. ρ. *ἀτρεμέω, ἀτρεμῶ*) *σου τὸ οὖς*;	γιατί επιτέλους δε μένει ακίνητο ούτε για λίγο το αυτί σου; (πβ. ν.ε.: τρεμούλα, τρόμος)
κατὰ τύχην περιπτάντος (μτχ. αορ. ρ. *περιπέτομαι*) *αὐτῷ κώνωπος*	καθώς ένα κουνούπι πέταξε τυχαία γύρω του (πβ. ν.ε.: πτήση, πτητικός)
ὁ βραχύς, ἡ βραχεῖα, τὸ βραχύ	ο κοντός, ο μικρός
τὸ βομβοῦν (μτχ. ενεστ. ρ. *βομβέω, βομβῶ*)	που βουίζει (πβ. ν.ε.: βόμβος, βομβητής, βόμβα)
ἢν εἰσδύνῃ (υποτ. ενεστ. ρ. *εἰσδύνω*) *μου τῇ τῆς ἀκοῆς ὁδῷ*	αν μπει στο αυτί μου
τέθνηκα (οριστ. παρακ. ρ. *θνήσκω*)	πεθαίνω, υποφέρω
τί οὖν ἔτι ἀποθνήσκειν με δεῖ τοσοῦτον ὄντα καὶ ἐλέφαντος εὐτυχέστερον;	γιατί, λοιπόν, πρέπει πια να πεθάνω, αφού είμαι τόσο μεγάλος και πιο τυχερός από τον ελέφαντα;
ὅσον κρείττων (συγκρ. βαθμ. επιθ. *ἀγαθός*) *κώνωπος* (β′ όρος σύγκρισης) *ὁ ἀλεκτρυών*	όσο δυνατότερος είναι ο πετεινός από το κουνούπι

Ερμηνευτικά σχόλια

Προμηθεύς: Τιτάνας ή γιος Τιτάνα, ευεργέτης και, κατά άλλη εκδοχή, δημιουργός του ανθρώπινου γένους. Όταν οι θεοί έπλασαν τα ζώα και τον άνθρωπο, ανέθεσαν στον Προμηθέα και τον Επιμηθέα να τα εξοπλίσουν με τα κατάλληλα εφόδια. Ο Επιμηθεύς επέδειξε απερισκεψία κατά τη διαδικασία αυτή και, όταν αργότερα ήρθε ο Προμηθεύς να επιθεωρήσει το έργο του, βρήκε τον άνθρωπο γυμνό και ανυπεράσπιστο. Τότε αναγκάστηκε να κλέψει από την Αθηνά και τον Ήφαιστο τη φωτιά και τις σχετικές με αυτήν τεχνικές γνώσεις και προίκισε με αυτές τον άνθρωπο, σώζοντάς τον έτσι από τον αφανισμό (βλ. Πλάτων, *Πρωταγόρας* 320d-322a). Ο μύθος του Αισώπου που διαβάσατε ακολουθεί την άλλη εκδοχή, σύμφωνα με την οποία ο Προμηθεύς υπήρξε ο δημιουργός του ανθρώπινου γένους και των ζώων· έπλασε τον άνθρωπο από πηλό και φωτιά με τη βοήθεια της Αθηνάς και γέννησε με την Πανδώρα τον Δευκαλίωνα, τον γενάρχη των ανθρώπων.

Ο Προμηθεύς τιμωρείται για την ευεργεσία του προς τους ανθρώπους (6ος αι. π.Χ. Μουσείο Βατικανού)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 108

Ερωτήσεις

1. Για ποιον λόγο κατηγορούσε τον Προμηθέα το λιοντάρι και πώς απάντησε εκείνος;
2. Γιατί ο ελέφαντας φοβόταν το κουνούπι;
3. Ποιο συμπέρασμα έβγαλε το λιοντάρι από όσα του είπε ο ελέφαντας; Ποιο νομίζετε ότι είναι το επιμύθιο (συμπέρασμα, δίδαγμα) της ιστορίας που διαβάσατε;

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἄρχω **[= αρχίζω, κυβερνώ, είμαι αρχηγός]**
θ. *ἀρχ-*
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *ἄρχεται*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	*ὁ ἀρχός* [= ο αρχηγός] *ἀρχεύω* [= είμαι αρχηγός]	*ἡ ἀρχή* *ὁ ἄρχων* (-οντας) *ἀρχίζω* *ἀρχικός* *ἀρχαῖος* *ἡ ἀρχαιότης* (-τητα) *ἀρχαϊκός* *ἀρχαΐζω* [= μιμούμαι τον τρόπο των αρχαίων] *τὸ ἀρχεῖον* (-ο)	αρχάριος αρχονταρίκι [= χώρος μοναστηριού για την περιποίηση των επισκεπτών] αρχοντιά αρχοντικός
	σύνθετα	*ὁ ἀρχιθεωρός* [= ο αρχηγός] *ἀρχέχορος* [= ο πρώτος του χορού] *ἀρχέκακος* [= ο πρώτος αίτιος του κακού] *ἀρχηγετῶ* [= ξεκινώ] *ὁ πείθαρχος* [= υπάκουος] *ἐξάρχω* [= αρχίζω κάτι] *ἡ τριηραρχία*	*ὁ ἀρχηγός* *ὁ ἀρχάγγελος* *ἀρχέγονος* [= αυτός που υπάρχει από την εμφάνιση του όντος, πρώτος] *τὸ ἀρχέτυπον* (-ο) [= πρωτότυπο] *ὁ ἀρχιερεύς* (-έας) *ὁ ἀρχιτέκτων* (-ονας) *ἡ ἀρχαιολογία* *ἡ ἀρχαιρεσία* [= εκλογή αρχόντων] *ἀρχαιοπρεπής* *ὑπάρχω* *ὁ ἔξαρχος* [= (α.ε.) αρχηγός, (ν.ε.) εκκλησιαστικός αντιπρόσωπος] *ἡ μοναρχία* *ὁ δήμαρχος* *ὁ φρούραρχος* *ἄναρχος* *ὁ γενάρχης* [= ο προπάτωρ] *ὁ γυμνασιάρχης* *ἡ πειθαρχία* *ὁ πατριάρχης*	αρχηγείο αρχοντοχωριάτης αρχοντόσπιτο αρχιμηνιά αρχιπέλαγος αρχιστράτηγος αρχαιογνωσία αρχαιοελληνικός αρχαιοκάπηλος αρχαιοδίφης αρχαιομαθής αρχειοθετώ πλοίαρχος εργοστασιάρχης θιασάρχης λυκειάρχης οικογενειάρχης ποιμενάρχης φεουδάρχης εξαρχής

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:50 Page 109

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της ν.ε. που δίνονται στη στήλη Α′ με αυτές της στήλης Β′ και να σχηματίσετε αποδεκτές φράσεις:

Α′	Β′
1. έξαρχος	**α.** ύφος
2. άναρχος	**β.** Αρχιερεύς
3. αρχαιοπρεπής	**γ.** ένστικτο
4. αρχαιολογικός	**δ.** πειθαρχία
5. στρατιωτικός	**ε.** Θεός
6. Μέγας	**στ.** Πανάγιος Τάφος
7. αρχέγονος	**ζ.** εύρημα

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με λέξεις της ν.ε. ετυμολογικώς συγγενείς με εκείνες του Λεξιλογικού Πίνακα:

ουσιαστικό	ουσιαστικό	επίθετο
ο δήμαρχος	η	
ο	η μοναρχία	
ο έξαρχος		
ο πατριάρχης	η	
	η πειθαρχία	
ο αρχηγός		
ο άναρχος	η	

3. Να χρησιμοποιήσετε τις παρακάτω λέξεις / φράσεις σε προτάσεις της ν.ε., ώστε να αναδειχθεί η διαφορά στη σημασία τους:

α. κατ᾽ αρχάς
β. κατ᾽ αρχήν
γ. αρχικά

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή επιθέτων

Παραγωγή επιθέτων από ρήματα (α′ μέρος)

Επίθετα παράγωγα από ρήματα είναι:

- **κυρίως ρηματικά επίθετα με καταλήξεις - *τέος*, - *τος***
- **άλλα επίθετα παράγωγα από ρήματα**

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:50   Page 110

Στον πίνακα που ακολουθεί εξετάζονται τα **κυρίως ρηματικά επίθετα**.

	Σημαίνουν:
ρηματικά επίθετα ***σε - τος***	• ό,τι και η **μετοχή παθητικού παρακειμένου** του ρήματος από το οποίο παράγονται. *γράφω > γραπτός* (= γραμμένος)
	• **εκείνον που μπορεί να πάθει** ό,τι σημαίνει το ρήμα από το οποίο παράγονται. *ἅπτομαι > ἁπτός* (= αυτός που μπορεί να δεχτεί το άγγιγμα κάποιου)
	• **εκείνον που αξίζει να πάθει** ό,τι σημαίνει το ρήμα από το οποίο παράγονται. *θαυμάζω > θαυμαστός*
	• ό,τι και η (ενεργητική ή παθητική) **μετοχή ενεστώτα ή αορίστου** του ρήματος από το οποίο παράγονται. *θνήσκω > θνητός* (= *ὁ θνήσκων*), *πράττω > ἄπρακτος* (= αυτός που δεν έπραξε)
ρηματικά επίθετα ***σε - τέος***	• **εκείνον που πρέπει να πάθει** ό,τι σημαίνει το ρήμα από το οποίο παράγονται. *γράφω > γραπτέος* (= αυτός που πρέπει να γραφεί)

➥ Παρατήρηση Τα κυρίως ρηματικά επίθετα γενικά είναι **δευτερόκλιτα τρικατάληκτα** π.χ. *λυτός, λυτή, λυτόν*. Όμως τα ***σύνθετα σε -τος*** είναι (προπαροξύτονα) δικατάληκτα, π.χ. *ὁ/ἡ ἄλυτος, τὸ ἄλυτον*.

Ασκήσεις

1. Να δώσετε πέντε παραδείγματα ρηματικών επιθέτων της α.ε. που χρησιμοποιούνται και στη ν.ε.

2. Να σχηματίσετε παράγωγα επίθετα από τα παρακάτω ρήματα που να φανερώνουν αυτόν που μπορεί ή αξίζει να πάθει ό,τι δηλώνει το ρήμα:

ἀγαπάω, ἀγαπῶ > ________________
βαίνω (θ. *βα-*) > ________________
σέβομαι > ________________
ὁράω, ὁρῶ > ________________

3. Να σχηματίσετε ρηματικά επίθετα σε -*τος* από τα παρακάτω ρήματα:

πλέκω > ________________
γιγνώσκω (θ. *γνω-σ-*) > ________________
ῥέω (θ. *ῥυ-*) > ________________
καλέω, καλῶ (θ. *κλη-*) > ________________

4. Να γράψετε από ποια ρήματα παράγονται και τι σημαίνουν τα επίθετα:

διδακτέον < ________________
ἐπιτρεπτέον < ________________
θεραπευτέος < ________________
λεκτέος < ________________
νομιστέος < ________________

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 111

Γ. Γραμματική

1. Γ′ κλίση ουσιαστικών

α. Ακατάληκτα διπλόθεμα οδοντικόληκτα σε *-ων* (γεν. *-οντος*)

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	*ὁ γέρων*	*οἱ γέροντ**ες***
γεν.	*τοῦ γέροντ**ος***	*τῶν γερόντ**ων***
δοτ.	*τῷ γέροντ**ι***	*τοῖς γέρου**σι*** (< *γέροντ-σι*)
αιτ.	*τὸν γέροντ**α***	*τοὺς γέροντ**ας***
κλητ.	*(ὦ) γέρον*	*(ὦ) γέροντ**ες***

Παρατηρήσεις

1. Η **κλητική ενικού** σχηματίζεται **χωρίς κατάληξη** από το ασθενές (βραχύ) θέμα. Το **-τ-** αποβάλλεται, επειδή στην Αρχαία Ελληνική ληκτικά σύμφωνα είναι μόνο τα *-ν*, *-ρ*, *-ς*.

2. Σύμφωνα με τα ουσιαστικά αυτά κλίνεται το **αρσενικό γένος των μετοχών ενεστώτα του ρ. *εἰμί* (*ὤν, οὖσα, ὄν*) και των βαρύτονων ρημάτων ενεργητικής φωνής** (*λύων, λύουσα, λῦον*), καθώς και το **αρσενικό γένος της μετοχής μέλλοντα των βαρύτονων ρημάτων ενεργητικής φωνής** (*λύσων, λύσουσα, λῦσον*). Όμως οι **μετοχές** σχηματίζουν την **κλητική ενικού όμοια με την ονομαστική** (*ὤν, λύων, λύσων*).

β. Καταληκτικά μονόθεμα οδοντικόληκτα σε *-ας* (γεν. *-αντος*)

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
ονομ.	*ὁ γίγα**ς***	*ὁ ἀνδριά**ς***	*οἱ γίγαντ**ες***	*οἱ ἀνδριάντ**ες***
γεν.	*τοῦ γίγαντ**ος***	*τοῦ ἀνδριάντ**ος***	*τῶν γιγάντ**ων***	*τῶν ἀνδριάντ**ων***
δοτ.	*τῷ γίγαντ**ι***	*τῷ ἀνδριάντ**ι***	*τοῖς γίγα**σι*** (< *γίγαντ-σι*)	*τοῖς ἀνδριᾶ**σι*** (< *ἀνδριάντ-σι*)
αιτ.	*τὸν γίγαντ**α***	*τὸν ἀνδριάντ**α***	*τοὺς γίγαντ**ας***	*τοὺς ἀνδριάντ**ας***
κλητ.	*(ὦ) γίγαν*	*(ὦ) ἀνδριά**ς***	*(ὦ) γίγαντ**ες***	*(ὦ) ἀνδριάντ**ες***

Παρατηρήσεις

1. Η κλητική ενικού στα βαρύτονα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι **ακατάληκτη** (*γίγαν*). Το **-τ- αποβάλλεται**, επειδή στην Αρχαία Ελληνική ληκτικά σύμφωνα είναι μόνο τα *-ν*, *-ρ*, *-ς*.

2. Η **κλητική ενικού** στα **οξύτονα** ουσιαστικά αυτής της τάξης είναι **όμοια με την ονομαστική** (*ἀνδριάς*).

3. Σύμφωνα με τα ουσιαστικά αυτά κλίνεται το **αρσενικό γένος της μετοχής αορίστου** των βαρύτονων ρημάτων ενεργητικής φωνής (*λύσας, λύσασα, λῦσαν*). Όμως η μετοχή σχηματίζει την **κλητική ενικού όμοια με την ονομαστική** (*λύσας*).

2. Οριστική ενεστώτα και μέλλοντα μέσης φωνής βαρύτονων ρημάτων

Στη μέση φωνή το α′ ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα (όπως και στη ν.ε.) και του μέλλοντα λήγουν σε ***-μαι***. Οι καταλήξεις της οριστικής ενεστώτα της μ.φ. στην α.ε. είναι περίπου οι ίδιες με τη ν.ε. (εκτός από το β′ ενικό πρόσωπο).

Ο **μέλλοντας** έχει τις ίδιες καταλήξεις με τον ενεστώτα, μόνο που προστίθεται, όπως και στην ενεργητική φωνή (βλ. Ενότητα 5), ο **χρονικός χαρακτήρας *-σ-*** πριν από τις καταλήξεις.

Να συμπληρώσετε και να τονίσετε τους τύπους της δεύτερης στήλης του πίνακα:

οριστική ενεστώτα	**οριστική μέλλοντα**
*βουλεύ-**ομαι***	*βουλευ-**σ**-*_____
*βουλεύ-**η*** (ή *-**ει***)	*βουλευ-**σ**-*_____ (ή _____)
*βουλεύ-**εται***	*βουλευ-**σ**-*_____
*βουλευ-**όμεθα***	*βουλευ-**σ**-*_____
*βουλεύ-**εσθε***	*βουλευ-**σ**-*_____
*βουλεύ-**ονται***	*βουλευ-**σ**-*_____

Παρατηρήσεις

1. Η μέση φωνή του ενεστώτα και του μέλλοντα στην α.ε. δηλώνουν τόσο τη **μέση** όσο και την **παθητική διάθεση**. Στην α.ε. η μέση διάθεση δε δηλώνει απλώς ότι το υποκείμενο ενεργεί και ότι η ενέργεια γυρίζει στον εαυτό του (όπως στη ν.ε., π.χ. ντύνομαι), αλλά και ότι το υποκείμενο **ενεργεί με αυξημένη προσωπική συμμετοχή ή ιδιαίτερο ενδιαφέρον** για την ενέργειά του αυτή. Έτσι, πολλές φορές τύποι μέσης φωνής ενεστώτα και μέλλοντα αποδίδονται στη ν.ε. ενεργητικά:

*Οἱ Ἀθηναῖοι **λύονται** τὰς σπονδάς* (= οι Αθηναίοι **παραβιάζουν** τη συνθήκη) *καὶ **προαιροῦνται** μᾶλλον οὕτω κερδαίνειν* (= **προτιμούν** περισσότερο έτσι να κερδίζουν).

*Ὁ παῖς **λούεται**.*

2. Για τα **αφωνόληκτα ρήματα** ισχύουν όσα γνωρίζετε σχετικά με τον σχηματισμό της οριστικής του μέλλοντα της ενεργητικής φωνής.

Να συμπληρώσετε τον μέλλοντα των παρακάτω ρημάτων:

ουρανικόληκτα	**χειλικόληκτα**	**οδοντικόληκτα**
-___ομαι	**-___ομαι**	**-___ομαι**
*πρά*_______(ρ. *πράττομαι*)	*γρά*_______ (ρ. *γράφομαι*)	*πεί*_______(ρ. *πείθομαι*)

3. Οριστική μέλλοντα ρήματος *εἰμί*

Ο μέλλοντας του ρ. *εἰμί* στην οριστική είναι ***ἔσομαι*** και παρουσιάζει τις ίδιες καταλήξεις με τον **ενεστώτα** και τον **μέλλοντα μ.φ.** των βαρύτονων ρημάτων.

Να συμπληρώσετε στον πίνακα που ακολουθεί τα πρόσωπα που λείπουν:

ἔσομαι
____
ἔσται
____
____
____

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 113

Ασκήσεις

1. Να εντάξετε τα παρακάτω ουσιαστικά στις κατηγορίες ουσιαστικών της γ′ κλίσης και στη συνέχεια να τα κλίνετε: *ὁ λέων, ὁ ἐλέφας.*

2. Να γράψετε τους τύπους που ζητούνται:
ὁ δράκων _____________ (γεν. πληθ.), *ὁ ἀδάμας* ____________ (αιτ. πληθ.), *ὁ Ξενοφῶν* __________ (αιτ. εν.), *ὁ Αἴας* _____________ (κλητ. εν.), *ὁ ἱμάς* ____________ (δοτ. πληθ.).

3. Να κλίνετε στον χρόνο που βρίσκονται τους ρηματικούς τύπους: *γίγνομαι, ἄρξομαι, πείσομαι, βλάπτομαι.*

4. Να σχηματίσετε τις μετοχές ενεργητικής φωνής και να κλίνετε το αρσενικό γένος των μετοχών του ενεστώτα, του μέλλοντα και του αορίστου του ρ. *θαυμάζω*.

5. Να μεταφέρετε στο ίδιο πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα μέσης φωνής όσα από τα παρακάτω ρήματα βρίσκονται στον μέλλοντα και το αντίστροφο: *ἀποτρέπεσθε, ἀντιτασσόμεθα, φυλάττονται, παιδεύσεται, κόψῃ, πραξόμεθα.*

6. Να μεταφέρετε τις παρακάτω προτάσεις στον άλλο αριθμό:
- **α.** *Ἐπεκήρυξε καὶ ζημίαν* (= τιμωρία) *αὐτοῖς καὶ τοῖς θεράπουσι.*
- **β.** *Τοῦ ἐλέφαντος τὴν τίγριν ἀλκιμωτέραν* (= πιο δυνατή) *οὗτοι ἄγουσι* (= θεωρούν).

7. Να συμπληρώσετε τον σωστό τύπο οριστικής μέλλοντα του ρ. *εἰμὶ* στα αποσπάσματα:
- **α.** *Ἐὰν κολάζητε τοὺς ἀδικοῦντας,* ____________ *ὑμῖν οἱ νόμοι καλοὶ καὶ κύριοι.*
- **β.** *Ἐδιδάχθη ὑπό τινων ὅτι διορύξας τὸν ἰσθμόν* (= εάν ανοίξει διώρυγα στον ισθμό) *αἴτιος* ____________ *τοῦ κατακλυσθῆναι τὴν Αἴγυπτον.*
- **γ.** *Σοῦ οὐδεὶς* ____________ *δικαστὴς πικρότερος.*
- **δ.** *Οὗτοι, φίλιοι μὲν ἥκοντες* (= που έρχονται ως φίλοι) *καὶ εἰρηνικὰ διαγγέλλοντες, σωτῆρες* ____________

8. Να συμπληρώσετε τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος στην οριστική του χρόνου που δίνεται στην παρένθεση:
- **α.** *Ἐγώ, ἔφη,* ____________ (*παρασκευάζομαι*, μέλλ.) *πείθεσθαι τοῖς νόμοις.*
- **β.** *Ὁ ἑρμηνεὺς* (= ο διερμηνέας) *εἶπε περσιστί* (= στην περσική γλώσσα) *ὅτι παρὰ βασιλέως στρατιῶται* ____________ (*πορεύομαι*, μέλλ.) *πρὸς τὸν σατράπην.*
- **γ.** *Πατρὸς ὁ Κῦρος* ___________ (*λέγομαι*, ενεστ.) *γενέσθαι Καμβύσου.*
- **δ.** *Εἰς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου οἴκημα τὸ κοινὸν Προμηθεὺς λαθὼν* (= ξεφεύγοντας από την προσοχή, κρυφά) ___________ (*εἰσέρχομαι*, ενεστ.).
- **ε.** *Διαβεβηκόσι αὐτοῖς* (= όταν αυτοί είχαν διαβεί) *πάλιν* ____________ (*φαίνομαι*, ενεστ.) *Μιθραδάτης, ἔχων ἱππέας χιλίους, τοξότας δὲ καὶ σφενδονήτας εἰς τετρακισχιλίους.*

9. Στο παρακάτω γνωμικό του Μενάνδρου να συμπληρώσετε τον σωστό τύπο οριστικής μέλλοντα του ρ. *εἰμὶ* και να κλίνετε τις υπογραμμισμένες λέξεις:
Ἂν πάντα δουλεύειν ὁ <u>δοῦλος</u> μανθάνῃ, πονηρὸς ____________ . *Μεταδίδου <u>παρρησίας</u>* (= δίνε του ελευθερία λόγου), *βελτίονα* (= καλύτερο) *αὐτὸν <u>τοῦτο</u> ποιήσει πολύ.*

10. Να μεταφέρετε στην α.ε. τις παρακάτω προτάσεις:
- **α.** Εμείς θα είμαστε σύμμαχοι, ενώ εσείς (= *ὑμεῖς δέ*) θα είστε εχθροί.
- **β.** Οι Αθηναίοι θα σκεφτούν (ρ. *βουλεύομαι*) για την ειρήνη (*περί* + γενική).
- **γ.** Εσείς πολεμάτε (ρ. *μάχομαι*) για την πατρίδα (*ὑπέρ* + γενική).

Τρόπου καλοκαγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε

Στοβαῖος, *Ἀνθολόγιον* 3.37.30

Τον χρηστό χαρακτήρα να εμπιστεύεσαι πιο πολύ και από τον όρκο.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 114

Η Λητώ, μητέρα του Απόλλωνα και της Άρτεμης, κάθεται σε δίφρο, ενώ στηρίζεται σε μια φοινικιά, για να αντέξει τους πόνους της γέννας (επάνω όψη) (ερυθρόμορφη πυξίδα, 370 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Η μεταμόρφωση του Λευκίππου

Α. Κείμενο

Ο Αντωνίνος Λιβεράλις (πιθ. 2ος αι. μ.Χ.) έζησε στη Ρώμη και ασχολήθηκε με τη μυθογραφία. Στο έργο του *Μεταμορφώσεων Συναγωγὴ* καταγράφει σε πεζό λόγο μια σειρά μεταμορφώσεων ανθρώπων σε ζώα ή σε αντικείμενα. Μεταξύ αυτών παραδίδει και τον μύθο του Λευκίππου, που γεννήθηκε κορίτσι και χρειάστηκε θεϊκή παρέμβαση, για να μεταμορφωθεί σε αγόρι και να μη θανατωθεί από τον ίδιο τον πατέρα του.

Γαλάτεια ἡ Εὐρυτίου τοῦ Σπάρτωνος συνεζύγη ἐν Φαιστῷ τῆς Κρήτης Λάμπρῳ τῷ Πανδίονος, ἀνδρὶ τὰ μὲν εἰς γένος εὖ ἔχοντι, βίου δὲ ἐνδεεῖ. Οὗτος, ἐπειδὴ ἐγκύμων ἦν ἡ Γαλάτεια, ηὔξατο μὲν ἄρρενα γενέσθαι αὐτῷ παῖδα, προηγόρευσε δὲ τῇ γυναικί, ἐὰν γεννήσῃ κόρην, ἀφανίσαι. Τῇ δὲ Γαλατείᾳ θυγάτηρ ἐγένετο. Καὶ κατοικτείρασα τὸ βρέφος καὶ τὴν ἐρημίαν τοῦ οἴκου λογισαμένη ἐψεύσατο τὸν Λάμπρον ἄρρεν λέγουσα τεκεῖν καὶ ἐξέτρεφεν ὡς παῖδα κοῦρον ὀνομάσασα Λεύκιππον. Ἐπεὶ δὲ ηὔξετο ἡ κόρη καὶ ἐγένετο ἄφατόν τι κάλλος, δείσασα τὸν Λάμπρον ἡ Γαλάτεια, κατέφυγεν εἰς τὸ τῆς Λητοῦς ἱερὸν καὶ πλεῖστα τὴν θεὸν ἱκέτευσεν, εἴ πως αὐτῇ κόρος ἡ παῖς ἀντὶ θυγατρὸς δύναιτο γενέσθαι. Ἡ δὲ Λητὼ συνεχῶς ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν ᾤκτειρε τὴν Γαλάτειαν καὶ μετέβαλε τὴν φύσιν τῆς παιδὸς εἰς κόρον. Ταύτης ἔτι μέμνηνται τῆς μεταβολῆς Φαίστιοι καὶ τὴν ἑορτὴν Ἐκδύσια καλοῦσιν, ἐπεὶ τὸν πέπλον ἡ παῖς ἐξέδυ.

Ἀντωνῖνος Λιβεράλις, *Μεταμορφώσεων Συναγωγὴ* 17 (διασκευή)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 115

Γλωσσικά σχόλια

συνεζύγη (οριστ. παθ. αορ. β′ ρ. *συζεύγνυμαι*)	παντρεύτηκε
ἀνδρὶ τὰ μὲν εἰς γένος εὖ ἔχοντι, βίου δὲ ἐνδεεῖ (δοτ. εν. αρσ. επιθ. *ὁ/ἡ ἐνδεής, τὸ ἐνδεές*)	άντρα ευγενικής καταγωγής, αλλά φτωχό (πβ. ν.ε.: ένδεια, δέηση)
ἐπειδὴ ἐγκύμων ἦν	όταν εγκυμονούσε (πβ. ν.ε.: έγκυος, εγκυμοσύνη)
ηὔξατο (οριστ. αορ. ρ. *εὔχομαι*)	ευχήθηκε
ὁ/ἡ ἄρρην, τὸ ἄρρεν	αρσενικός (πβ. ν.ε.: αρρενωπός)
γενέσθαι αὐτῷ παῖδα	να αποκτήσει παιδί
προαγορεύω	λέω εκ των προτέρων, προειδοποιώ
κατοικτείρω	λυπάμαι
ἡ ἐρημία	η μοναξιά, η ερήμωση (πβ. ν.ε.: ερημιά, ερημίτης)
λογίζομαι	υπολογίζω, σκέφτομαι (πβ. ν.ε.: λογιστής, λογισμός, λογισμικό)
ἐψεύσατο (οριστ. αορ. ρ. *ψεύδομαι*)	είπε ψέματα, ξεγέλασε
τεκεῖν (απαρ. αορ. β′ ρ. *τίκτω*)	ότι γέννησε (πβ. ν.ε.: τόκος, τοκετός, πρωτότοκος)
ἐκτρέφω	ανατρέφω, μεγαλώνω (πβ. ν.ε.: εκτροφείο, εκτροφή)
ὡς παῖδα κοῦρον	σαν γιο
ηὔξετο (οριστ. παρατ. ρ. *αὔξομαι*)	μεγάλωνε (πβ. ν.ε.: αύξηση, αυξητικός, επαύξηση)
ὁ/ἡ ἄφατος, τὸ ἄφατον	ανείπωτος, ανώτερος από κάθε περιγραφή (πβ. ν.ε.: αφασία, κατάφαση, αποφατικός)
δείσασα (μτχ. αορ. ρ. *δέδοικα* και *δέδια*)	επειδή φοβήθηκε
πλεῖστα τὴν θεὸν ἱκέτευεν	ικέτευε θερμά τη θεά
εἴ πως αὐτῇ κόρος ἡ παῖς ἀντὶ θυγατρὸς δύναιτο γενέσθαι	μήπως με κάποιο τρόπο μπορούσε το κορίτσι να γίνει γι’ αυτήν αγόρι
ὀδύρομαι	θρηνώ (πβ. ν.ε.: οδυρμός)
ᾤκτειρε [οριστ. αορ. ρ. *οἰκτ(ε)ίρω*]	λυπήθηκε, ευσπλαχνίστηκε (πβ. ν.ε.: οικτιρμός, οικτίρμων)
ἔτι	ακόμα
μέμνηνται (οριστ. παρακ. ρ. *μιμνήσκομαι*)	θυμούνται (πβ. ν.ε.: μνημοσύνη, αμνήμων)
ἐξέδυ (οριστ. αορ. β′ ρ. *ἐκδύομαι*) *τὸν πέπλον*	έβγαλε τον πέπλο, (μεταφορικά) απέβαλε τη γυναικεία φύση

Ερμηνευτικά σχόλια

τὴν ἑορτὴν Ἐκδύσια: Γιορτή προς τιμήν της Φυτίας Λητώς που τελούνταν στη Φαιστό της Κρήτης σε ανάμνηση της θαυμαστής μεταμόρφωσης του κοριτσιού σε άντρα χάρη στην παρέμβαση της Λητώς. Κατά τη διεξαγωγή της γιορτής οι μελλόνυμφοι κοιμόνταν μπροστά στο άγαλμα του Λευκίππου που είχε στηθεί στο ιερό της θεάς. Κατόπιν είτε έγδυναν τελετουργικά το ξόανο του Λευκίππου είτε οι άντρες αντάλλασσαν τα ρούχα τους με τις υποψήφιες συζύγους τους. Σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες, η γιορτή συνδεόταν με τη μετάβαση των νεαρών Κρητών από την παιδική στην ανδρική ηλικία. Οι έφηβοι (που ονομάζονταν και *ἐκδυόμενοι*) άφηναν τα παιδικά ρούχα τους, έπαιρναν τα όπλα τους και γίνονταν πολίτες.

ἐπεὶ τὸν πέπλον ἡ παῖς ἐξέδυ: Πέρα από την κυριολεκτική σημασία της (το κορίτσι έβγαλε από πάνω του τον κοριτσίστικο πέπλο), η φράση μεταφορικά υποδηλώνει την αποβολή της γυναικείας φύσης.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 116

Ερωτήσεις

1. Τι ανάγκασε τη Γαλάτεια να καταφύγει στη βοήθεια της Λητώς;
2. Πώς αντέδρασε η Λητώ στους θρήνους της Γαλάτειας;
3. Σε ποια αίτια οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η παρατηρούμενη και στις μέρες μας (ιδίως σε φτωχότερους πληθυσμούς) προτίμηση για αρσενικά τέκνα; Γνωρίζετε έργα της ελληνικής ή της παγκόσμιας λογοτεχνίας που αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στο θέμα;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

φύω **[= (ενεργ.) κάνω να φυτρώσει, γεννώ, (μέσο) φυτρώνω, αναπτύσσομαι, είμαι εκ φύσεως, γεννιέμαι]**
θ. *φυ-*
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *τὴν φύσιν*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	*ἡ φυή* [= η φυσική διάπλαση, η σωματική ανάπτυξη]	*ἡ φύσις* (-η) *φυσικός* *ἡ φυλή* *τὸ φῦλον* (-ο) [= το γένος] *φυτεύω* *τὸ φυτόν* (-ό) *φυτικός* *ἡ φυτεία*	φυντάνι / φυντανάκι φύτρο [= το μικρό βλαστάρι] φύτρα [= 1. το φύτρο, 2. η γενιά] φυτρώνω
	σύνθετα	*φυσίζοος* [= αυτός που δίνει ζωή] *ἐμφύω*	*φυτοκομῶ* *ἡ φυτοκομία* *φυσιολογικός* *ἡ φυσιογνωμία* *φυσιογνωμικός* *τὸ φυτώριον* (-ο) *αὐτοφυής* *ἡ ἐμφύτευσις* (-η) *ἐμφυτεύω* *ἔμφυτος* *εὐφυής* *ἰδιοφυής* *ἡ ἰδιοφυΐα* *κατάφυτος*	φυτοζωώ [= καλύπτω με δυσκολία τις βιοτικές ανάγκες μου] φυτολογία φυτοφάγος φυσιοδίφης φυσιολάτρης φυσικοθεραπεία φυσιογνωμιστής φυσικομαθηματικός δενδροφύτευση μεγαλοφυής πυκνόφυτος τριχοφυΐα

Ασκήσεις

1. **Να γράψετε τι δηλώνουν τα παράγωγα του ρ. *φύω* ουσιαστικά *ἡ φύσις* και *ἡ φυή*, σύμφωνα με όσα έχετε διδαχτεί μέχρι τώρα (πρόσωπο που ενεργεί, ενέργεια/κατάσταση κτλ.).**
2. **Να συνδυάσετε το επίθετο «φυσικός» με τα παρακάτω ουσιαστικά σε προτάσεις της ν.ε. και να εξηγήσετε τη σημασία του σε καθεμία από αυτές:** πλούτος, επιστήμη, συνέπεια, φαινόμενο.
3. **Να βρείτε τη σημασία των παρακάτω φράσεων στη ν.ε. και να γράψετε μία πρόταση με καθεμία φράση:** **α.** φύσει αδύνατο(ν), **β.** νεκρή φύση, **γ.** εκ φύσεως, **δ.** πάσης φύσεως.
4. **Να βρείτε στον Λεξιλογικό Πίνακα λέξεις της ν.ε. συνώνυμες των λέξεων:** «βλαστάνω», «έξυπνος», «πυκνοφυτεμένος».

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 117

B2. Ετυμολογικά

Παραγωγή επιθέτων

Παραγωγή επιθέτων από ρήματα (β′ μέρος)

Στην προηγούμενη Ενότητα διδαχτήκατε τα κυρίως ρηματικά επίθετα. Στην Ενότητα αυτή εξετάζονται τα υπόλοιπα **παράγωγα από ρήματα επίθετα**:

Σημαίνουν:	**Καταλήξεις**
α. ό,τι και η μετοχή ενεστώτα ή παρακειμένου του ρήματος από το οποίο παράγονται	• **-άς (γεν. -άδος):** επίθετα γ′ κλίσης μονοκατάληκτα. *μιγάς* (= *ὁ μεμειγμένος*) < *μειγνύω* • **-ής (γεν. -οῦς):** επίθετα γ′ κλίσης δικατάληκτα (τα περισσότερα σύνθετα ή παρασύνθετα). *ἐπιτυχής* (= ο επιτυχημένος) < *ἐπιτυγχάνω* • **-ός, -(α)νός, -ρός, -ερός:** επίθετα β′ κλίσης τρικατάληκτα. *λοιπός* (= *ὁ ὑπολειπόμενος*) < *λείπω* *τερπνός* (= *ὁ τέρπων*) < *τέρπω* *πιθανός* (= *ὁ πείθων*) < *πείθω* (θ. *πιθ-*) *λαμπρός* (= *ὁ λάμπων*) < *λάμπω* *φανερός* (= *ὁ φαινόμενος*) < *φαίνω, -ομαι* (θ. *φαν-*)
β. εκείνον που έχει ικανότητα, κλίση ή επιτηδειότητα σε αυτό που δηλώνει το ρήμα από το οποίο παράγονται	• **-ικός, -τικός:** επίθετα β′ κλίσης τρικατάληκτα. *λεκτικός* < *λέγω* *ἀμυντικός* (= επιτήδειος στο να αμύνεται) < *ἀμύνω, -ομαι* • **-ιμος:** επίθετα β′ κλίσης δικατάληκτα. *φρόνιμος* < *φρονέω, φρονῶ* • **-μων (γεν. -ονος):** επίθετα γ′ κλίσης δικατάληκτα. *οἰκτίρμων* < *οἰκτ(ε)ίρω* (= σπλαχνίζομαι) • **-τήριος:** επίθετα β′ κλίσης δικατάληκτα ή τρικατάληκτα. *λυτήριος* < *λύω*

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε από τα παρακάτω ρήματα παράγωγα επίθετα που φανερώνουν ό,τι και η μετοχή ενεστώτα ή παρακειμένου των ρημάτων:

νέμομαι (θ. *νομ-*) > ______________
ἐμφαίνω > ______________
χαλάω (θ. *χαλα-*) > ______________
θάλλω (θ. *θαλ-*) > ______________
ἐπιρρέπω > ______________

2. Να σχηματίσετε παράγωγα επίθετα από τα ρήματα που σας δίνονται και να γράψετε τη σημασία τους:

κωλύω > ______________
ὠφελέω, ὠφελῶ > ______________
ἐλεέω, ἐλεῶ > ______________
ἄγω > ______________

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 118

3. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα της στήλης Α′ με τα παράγωγα επίθετά τους στη στήλη Β′ και να γράψετε δίπλα στο καθένα τη σημασία του:

Α′	Β′	σημασία επιθέτου
1. *μιαίνω*	**α.** *κυφός*	______________
2. *μνάομαι, μνῶμαι*	**β.** *ἱκανός*	______________
3. *κύπτω* (= σκύβω)	**γ.** *μνήμων*	______________
4. *μιμέομαι, μιμοῦμαι*	**δ.** *μιαρός*	______________
5. *ἱκνοῦμαι*	**ε.** *μιμητικός*	______________

Γ. Γραμματική

Οριστική παρατατικού και αορίστου μέσης φωνής βαρύτονων ρημάτων

Ο τύπος *ηὔξετο* του κειμένου της Ενότητας είναι τύπος οριστικής παρατατικού μέσης φωνής και οι τύποι *ηὔξατο* και *ἐψεύσατο* τύποι οριστικής αορίστου μέσης φωνής.

Η οριστική παρατατικού και αορίστου μέσης φωνής σχηματίζεται όπως και στην ενεργητική φωνή (βλ. Ενότητα 7), με διαφορετικές όμως καταλήξεις:

Σχηματισμός οριστικής παρατατικού μ.φ.

αύξηση → **ἐ** | θέμα → **βουλευ** | καταλήξεις → **όμην**

Σχηματισμός οριστικής αορίστου μ.φ.

αύξηση → **ἐ** | θέμα → **βουλευ** | χρονικός χαρακτήρας → **σ** | καταλήξεις → **άμην**

Κλίση

παρατατικός	αόριστος
*ἐ-βουλευ-***όμην**	*ἐ-βουλευ-***σ-άμην**
*ἐ-βουλεύ-***ου**	*ἐ-βουλεύ-***σ-ω**
*ἐ-βουλεύ-***ετο**	*ἐ-βουλεύ-***σ-ατο**
*ἐ-βουλευ-***όμεθα**	*ἐ-βουλευ-***σ-άμεθα**
*ἐ-βουλεύ-***εσθε**	*ἐ-βουλεύ-***σ-ασθε**
*ἐ-βουλεύ-***οντο**	*ἐ-βουλεύ-***σ-αντο**

➥ Παρατήρηση Στα **αφωνόληκτα ρήματα** για τον σχηματισμό της οριστικής αορίστου μέσης φωνής ισχύουν όσα γνωρίζετε σχετικά με τον σχηματισμό της οριστικής αορίστου της ενεργητικής φωνής.

Να συμπληρώσετε, σύμφωνα με αυτή την παρατήρηση, τον πίνακα:

ουρανικόληκτα	**χειλικόληκτα**	**οδοντικόληκτα**
ρ. τάττομαι	ρ. γράφομαι	ρ. κομίζομαι
ἐταξ**άμην**	ἐγραψ**άμην**	ἐκομι**σάμην**
ἐτάξ**ω**		
	ἐγραψ**άμεθα**	
		ἐκομί**σαντο**

Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα με τους χρόνους που ζητούνται στο πρόσωπο που δίνεται:

ενεστώτας	**παρατατικός**	**αόριστος**
λογίζεσθε		
		ἐψεύσατο
	ηὔχοντο	

2. Να κλίνετε τα ρήματα στον χρόνο που βρίσκονται: *ἐτάττετο, ηὔξατο, ἐφυλάξω, ἐπαύσασθε.*

3. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους στο ίδιο πρόσωπο του άλλου αριθμού διατηρώντας τον χρόνο και τη φωνή: *προηγόρευσε, κατελύσω, διεπράξαντο, ἐπορεύοντο, ἔκτισε, ἔπειθες.*

4. Να μεταφέρετε στο ίδιο πρόσωπο του παρατατικού της μέσης φωνής όσα από τα παρακάτω ρήματα βρίσκονται στον ενεστώτα και να μεταφέρετε στο ίδιο πρόσωπο του αορίστου όσα βρίσκονται στον μέλλοντα: *ἀποτρέπεσθε, ἀντιτασσόμεθα, φυλάττονται, παιδεύσεται, κόψῃ, πραξόμεθα.*

5. Να τοποθετήσετε τους ρηματικούς τύπους στη σωστή στήλη και να συμπληρώσετε τους υπόλοιπους χρόνους τους διατηρώντας την έγκλιση, τον αριθμό και το πρόσωπο: *προσδέχεται, ἧπτου, κατασκευάζονται, ἀναγκάσεσθε, συνεσκευάσω.*

ενεστώτας	**παρατατικός**	**μέλλοντας**	**αόριστος**

6. Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω προτάσεων με τον κατάλληλο τύπο οριστικής του χρόνου που ζητείται στην παρένθεση:

α. *Ὅσοι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὅπλα ____________ (φέρω, παρατ.), οὗτοι γυμνοὶ ____________ (γίγνομαι, παρατ.) πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τἆλλα βέλη· ἀνεχώρησαν οὖν καὶ αὐτοῦ ____________ (στρατοπεδεύομαι, αόρ.) παρὰ τὸν ποταμόν.*

β. *Οἱ μὲν Ἕλληνες ____________ (παρασκευάζομαι, παρατ.) πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ πρὸς τὸν κίνδυνον· οἱ δὲ πολέμιοι ____________ (τοξεύω, παρατ.) καὶ ἐσφενδόνων.*

γ. *Ἡριππίδας, ἐπεὶ ὑπέσχετο* (= υποσχέθηκε) *αὐτῷ, ____________ (θύομαι, παρατ.) καὶ ____________ (πορεύομαι, παρατ.) σὺν ᾗ εἶχε δυνάμει* (= με όση δύναμη είχε).

δ. *Μετὰ δὲ τοῦτο ____________ (ἄρχομαι, αόρ.) λόγου ὁ Φαρνάβαζος.*

Ὅστις νέμει κάλλιστα τὴν αὑτοῦ φύσιν, οὗτος σοφὸς πέφυκε πρὸς τὸ συμφέρον
Εὐριπίδης, *Ἀπόσπασμα* 634 (Nauck)

Όποιος ξέρει πολύ καλά να διαφεντεύει τον χαρακτήρα του αυτός ξέρει πολύ καλά το συμφέρον του.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 120

Το Θέατρο των Συρακουσών (φωτ. Πλάτων Μάξιμος)

Το θλιβερό τέλος ενός τυράννου

Α. Κείμενο

Ο Κλαύδιος Αιλιανός (περ. 170-235 μ.Χ.), Ρωμαίος στην καταγωγή, στο έργο του *Ποικίλη Ἱστορία*, που σώζεται τμηματικώς μόνο, περιλαμβάνει ανεκδοτολογικές διηγήσεις με ηθικολογικές προεκτάσεις. Από την άποψη αυτή το έργο του μπορεί να θεωρηθεί συγγενές με ανάλογα έργα που έγραψαν ο Πλούταρχος και ο Αθήναιος και χαρακτηριστικό της εποχής του, που έδειχνε ιδιαίτερη αγάπη για τα ανέκδοτα και τα παράδοξα. Στο απόσπασμα που θα μελετήσετε ο Αιλιανός αναφέρεται στον τύραννο Διονύσιο Β′, που κυβέρνησε την πόλη των Συρακουσών από το 367 έως το 345 π.Χ.

Διονύσιος ὁ δεύτερος τὴν ἀρχὴν εἶχεν εὖ μάλα περιπεφραγμένην. Ναῦς μὲν ἐκέκτητο οὐκ ἐλάττους τῶν τετρακοσίων, πεζῶν δὲ δύναμιν ἐς δέκα μυριάδας, ἱππεῖς δὲ ἐννεακισχιλίους. Ἡ δὲ πόλις τῶν Συρακοσίων λιμέσιν ἐκεκόσμητο μεγίστοις, καὶ τεῖχος αὐτῇ περιεβέβλητο ὑψηλότατον. Εἶχε δὲ καὶ συμμάχους παμπόλλους. Καὶ τούτοις ἐπιθαρρῶν ὁ Διονύσιος ἀδάμαντι δεδεμένην ᾤετο τὴν ἀρχὴν κεκτῆσθαι. Ἀλλ᾽ οὗτός γε εἶδε καὶ τοὺς υἱοὺς βιαίως ἀποσφαγέντας καὶ τὰς θυγατέρας ἀναιρεθείσας. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ ταφῆς τῆς νομιζομένης ἔτυχεν· οἱ μὲν γὰρ ζῶντες κατεκαύθησαν, οἱ δὲ κατατμηθέντες ἐς τὴν θάλατταν ἐξερρίφησαν. Αὐτὸς δὲ ἐν πενίᾳ διάγων κατέστρεψε τὸν βίον γηραιός. Καὶ ἦν δεῖγμα οὐ τὸ τυχὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐς σωφροσύνην καὶ τρόπου κόσμον ἡ τοῦ Διονυσίου ἐς οὕτω ταπεινὰ μεταβολή.

Αἰλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία* 6.12 (διασκευή)

Στατήρας του Κρότωνα, πόλης που κατέλαβε ο Διονύσιος στο πλαίσιο της επεκτατικής πολιτικής του (350 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 121

Γλωσσικά σχόλια

εὖ μάλα περιπεφραγμένην (μτχ. παρακ. ρ. *περιφράσσομαι*)	πολύ καλά προστατευμένη (πβ. ν.ε.: περίφραξη, φράγμα, απόφραξη)
ναῦς (αιτ. πληθ. ουσ. *ἡ ναῦς, τῆς νεώς*) *ἐκέκτητο* (οριστ. υπερσ. ρ. *κτάομαι, κτῶμαι*) *οὐκ ἐλάττους* (συγκρ. βαθ. επιθ. *ὁ ὀλίγος, ἡ ὀλίγη, τὸ ὀλίγον*) *τῶν τετρακοσίων*	είχε στην κατοχή του περισσότερα από τετρακόσια (πολεμικά) πλοία (πβ. ν.ε.: νηολόγιο, νηογνώμονας, νηοπομπή, ναυτικός)
ἐς δέκα μυριάδας	μέχρι εκατό χιλιάδες (πβ. ν.ε.: εκατομμύριο)
ἱππεῖς ἐννεακισχιλίους	εννέα χιλιάδες ιππείς
λιμέσιν (δοτ. πληθ. ουσ. *ὁ λιμήν, τοῦ λιμένος*) *ἐκεκόσμητο* (γ' εν. οριστ. υπερσ. ρ. *κοσμέομαι, κοσμοῦμαι*) *μεγίστοις*	είχε στολιστεί (πβ. ν.ε.: κοσμητικός, διάκοσμος) με πολύ μεγάλα λιμάνια (πβ. ν.ε.: λιμενικός, ελλιμενίζομαι)
τεῖχος αὐτῇ περιεβέβλητο (γ' εν. οριστ. υπερσ. ρ. *περιβάλλομαι*)	είχε χτιστεί γύρω της τείχος (πβ. ν.ε.: περιβάλλον, περίβλημα, περίβολος)
τούτοις ἐπιθαρρῶν (μτχ. ενεστ. ρ. *ἐπιθαρρέω, ἐπιθαρρῶ*)	έχοντας εμπιστοσύνη σε αυτά (πβ. ν.ε.: θαρραλέος, αναθαρρεύω, θρασύς)
ἀδάμαντι δεδεμένην (μτχ. παρακ. ρ. *δέομαι / δοῦμαι*) *ᾤετο* (οριστ. παρατ. ρ. *οἴομαι / οἶμαι*) *τὴν ἀρχὴν κεκτῆσθαι*	πίστευε ότι η εξουσία του ήταν πολύ σταθερή (πβ. ν.ε.: δετός, άδετος, δέμα)
τοὺς υἱοὺς βιαίως ἀποσφαγέντας (μτχ. παθ. αορ. β' ρ. *ἀποσφάττομαι ή ἀποσφάζομαι*)	τους γιους του να σφαγιάζονται
τὰς θυγατέρας ἀναιρεθείσας (μτχ. παθ. αορ. α' ρ. *ἀναιρέομαι, ἀναιροῦμαι*)	τις κόρες του να εκτελούνται (πβ. ν.ε.: αναίρεση, αναιρετικός)
οὐδεὶς τῶν ἀπ' αὐτοῦ ταφῆς τῆς νομιζομένης ἔτυχεν	κανείς από τους δικούς του δεν τάφηκε όπως έπρεπε
κατεκαύθησαν (οριστ. παθ. αορ. α' ρ. *κατακαίομαι ή κατακάομαι*)	κάηκαν (πβ. ν.ε.: καύση, καύσιμο, άκαυστος)
κατατμηθέντες (μτχ. παθ. αορ. α' ρ. *κατατέμνομαι*) *ἐς τὴν θάλατταν ἐξερρίφησαν* (οριστ. παθ. αορ. β' ρ. *ἐκρίπτομαι*)	αφού τους κομμάτιασαν, τους πέταξαν στη θάλασσα (πβ. ν.ε.: ρίψη, απόρριψη, απορρίμματα)
ἐν πενίᾳ διάγων κατέστρεψε τὸν βίον	τελείωσε τη ζωή του μες στη φτώχεια
ἦν δεῖγμα οὐ τὸ τυχόν	ήταν σπουδαίο παράδειγμα (πβ. ν.ε.: δειγματοληψία, επίδειξη)
ἐς τρόπου κόσμον	για την καλή συμπεριφορά
ἡ τοῦ Διονυσίου ἐς οὕτω ταπεινὰ μεταβολή	η τόσο ταπεινωτική κατάληξη του Διονυσίου

Ερμηνευτικά σχόλια

Διονύσιος δὲ ὁ δεύτερος: Γιος του Διονυσίου Α', τον οποίο διαδέχθηκε το 367/366 π.Χ. σε ηλικία περίπου τριάντα χρονών. Ήταν άνθρωπος με αδύναμο χαρακτήρα, άπειρος στην άσκηση της εξουσίας, αλλά και ιδιαίτερα καλλιεργημένος. Φιλοξένησε στην αυλή του ανθρώπους των τεχνών και των επιστημών, ενώ και ο ίδιος έγραψε ποίηση και ασχολήθηκε με τη φιλοσοφία. Δέχτηκε μάλιστα να εφαρμόσει τις θεωρίες του Πλάτωνα για τη διακυβέρνηση, αλλά, και τις δύο φορές που προσκάλεσε τον Αθηναίο φιλόσοφο, αθέτησε τις υποσχέσεις του και τον απέπεμψε. Το 356 π.Χ. ανετράπη από τον Δίωνα και κατέφυγε στους Επιζεφύριους Λοκρούς (στην Ιταλία), όπου έμεινε έως το 347/346 π.Χ., οπότε και ανακατέλαβε την εξουσία κατόπιν προδοσίας. Τελικά εκδιώχθηκε από τους Συρακουσίους με τη βοήθεια των Κορινθίων και πέθανε στην Κόρινθο σε βαθιά γεράματα μισότυφλος, φτωχός και περιφρονημένος.

Το κράτος του Διονυσίου Α' των Συρακουσών (379 π.Χ.) αποτελούσε, κατά την εποχή της μεγαλύτερης ακμής του, την ισχυρότερη ελληνική δύναμη.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 122

Ερωτήσεις

1. Ποια στοιχεία επικαλείται ο Αιλιανός, για να καταδείξει τη δύναμη των Συρακουσών στα χρόνια του Διονυσίου;
2. Από πού αντλούσε ο Διονύσιος τη σιγουριά για την εξουσία του σύμφωνα με το κείμενο;
3. Ποιες συμφορές γνώρισε ο Διονύσιος στη διάρκεια της ζωής του;
4. Στο εισαγωγικό σημείωμα του κειμένου της Ενότητας γίνεται λόγος για ηθικολογικές προεκτάσεις στο έργο του Αιλιανού. Μπορείτε να το επιβεβαιώσετε με βάση το απόσπασμα που μελετήσατε;
5. Γνωρίζετε από την Ιστορία ή άλλα μαθήματα παραδείγματα ανθρώπων που θα μπορούσαμε να πούμε ότι είχαν κατάληξη παρόμοια με εκείνη του Διονυσίου;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἡ θάλαττα / θάλασσα

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *θάλατταν*]

Ομόρριζα		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
	απλά	*θαλασσεύω* [= βρίσκομαι στη θάλασσα / ταξιδεύω διά θαλάσσης] *θαλασσίζω* [= μοιάζω με θαλασσινό νερό] *θαλασσῶ* [= μετατρέπω σε θάλασσα] *θαλαττοῦμαι* [= ταξιδεύω στη θάλασσα]	*θαλάσσιος*	θαλασσώνω θαλασσής το θαλασσί θαλασσινός τα θαλασσινά
	σύνθετα	*θαλασσοειδής* *θαλασσοκοπῶ* [= χτυπώ τη θάλασσα με το κουπί] *θαλασσουργῶ* [= ασχολούμαι με τη θάλασσα] *ἡ θαλασσουργία* *θαλασσουργός* *θαλασσόπληκτος*	*θαλασσοκρατῶ* *θαλασσοκράτωρ* *θαλασσοκρατία* *θαλασσοπόρος* *ἡ λιμνοθάλασσα* *παραθαλάσσιος*	θαλασσογραφία θαλασσοδέρνω θαλασσοπνίγομαι θαλασσόλυκος θαλασσοταραχή θαλασσοπούλι ακροθαλασσιά υποθαλάσσιος λαοθάλασσα φουσκοθαλασσιά

Ασκήσεις

1. **Να συνδυάσετε το επίθετο «θαλάσσιος» με τα παρακάτω ουσιαστικά σε προτάσεις της ν.ε.:** πανίδα, συγκοινωνία, ταξίδι, εξερεύνηση.

2. **Να βρείτε τη σημασία των φράσεων στη ν.ε. και να γράψετε μία πρόταση για κάθε φράση:**
   α. οργώνω τις θάλασσες
   β. τα κάνω θάλασσα
   γ. έχω φάει τη θάλασσα με το κουτάλι

3. **Να βρείτε από τον Λεξιλογικό Πίνακα ένα συνώνυμο των λέξεων στη ν.ε.:**

κοσμοπλημμύρα	→	_______________	γαλάζιος	→	_______________
τρικυμία	→	_______________	υποβρύχιος	→	_______________
θαλασσοδέρνομαι	→	_______________	ακρογιάλι	→	_______________

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 123

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή επιθέτων

Παραγωγή επιθέτων από επιρρήματα

Καταλήξεις επιθέτων που παράγονται από επιρρήματα

-ιος	*πρόσθιος*	<	*πρόσθεν*
-ιμος	*ὄψιμος*	<	*ὀψέ*
-(ι)νός	*περυσινός*	<	*πέρυσι*
-αῖος	*χυδαῖος*	<	*χύδην* (= ανακατεμένα)
-ικός	*καθολικός*	<	*καθόλου* (= γενικά)

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε παράγωγα επίθετα από τα επιρρήματα:

ὄπισθεν > ______________ *σήμερον* > ______________ *πρωί* > ______________ .

2. Να συμπληρώσετε τα κενά στον πίνακα που ακολουθεί. Στην έγχρωμη στήλη σχηματίζεται ένα παράγωγο επίθετο που στη ν.ε. σημαίνει «ορμητικός, βίαιος, σφοδρός, οξύς»:

α. Αυτός που έχει την τάση να φιλονικεί (ρηματικό επίθ. του ρ. *ἐρίζω*)
β. Αυτός που δε φαίνεται (ρηματικό επίθ. του ρ. *φαίνομαι*)
γ. Ο μισητός (ρηματικό επίθ. του ρ. *στυγέω, -ῶ*)
δ. Παράγωγο επίθετο του ρ. *φεύγω* (γεν. πληθ.)
ε. Παράγωγο επίθετο του ρ. *νέμομαι* (δοτ. εν.)
στ. Παράγωγο επίθετο του επιρρήματος *χθές* (ονομ. εν. αρσ.)
ζ. Παράγωγο επίθετο του ουσιαστικού *σκότος* (γεν. εν. αρσ.)
η. Αυτός που πρέπει να γίνει (κυρίως ρηματικό επίθ. του ρ. *πράττω*)

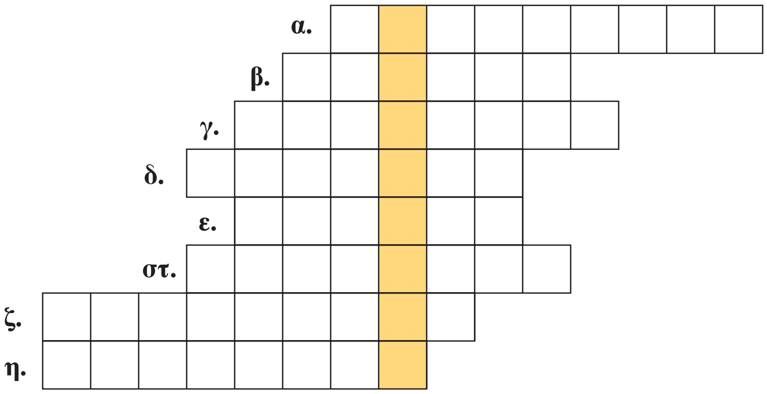

Γ. Γραμματική

1. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου μέσης φωνής βαρύτονων ρημάτων

Οι τύποι *ἐκέκτητο, ἐκεκόσμητο* και *περιεβέβλητο* του κειμένου της Ενότητας είναι τύποι οριστικής υπερσυντελίκου μέσης φωνής.

Η οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου μέσης φωνής σχηματίζεται όπως και στην ενεργητική φωνή (βλ. Ενότητα 9), με διαφορετικές όμως καταλήξεις:

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 124

Σχηματισμός οριστικής παρακειμένου μ.φ.

αναδιπλασιασμός → **βε** | θέμα → **βούλευ** | καταλήξεις → **μαι**

Σχηματισμός οριστικής υπερσυντελίκου μ.φ.

συλλαβική αύξηση* → **ἐ** | αναδιπλασιασμός → **βε** | θέμα → **βουλεύ** | καταλήξεις → **μην**

Κλίση

οριστική παρακειμένου	οριστική υπερσυντελίκου
*βε-βούλευ-**μαι***	*ἐ-βε-βουλεύ-**μην***
*βε-βούλευ-**σαι***	*ἐ-βε-βούλευ-**σο***
*βε-βούλευ-**ται***	*ἐ-βε-βούλευ-**το***
*βε-βουλεύ-**μεθα***	*ἐ-βε-βουλεύ-**μεθα***
*βε-βούλευ-**σθε***	*ἐ-βε-βούλευ-**σθε***
*βε-βούλευ-**νται***	*ἐ-βε-βούλευ-**ντο***

2. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου μ.φ. αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

Όπως συμβαίνει και στον μέλλοντα και τον αόριστο, τα αφωνόληκτα ρήματα ακολουθούν γενικά την κλίση των φωνηεντόληκτων, όμως **ο χαρακτήρας τους επηρεάζεται από την κατάληξη**. Έτσι, η κλίση της οριστικής των συντελικών χρόνων διαμορφώνεται ως εξής:

ουρανικόληκτα		χειλικόληκτα		οδοντικόληκτα	
ρ. *τάττομαι*		ρ. *γράφομαι*		ρ. *κομίζομαι*	
παρακείμενος	**υπερσυντέλικος**	**παρακείμενος**	**υπερσυντέλικος**	**παρακείμενος**	**υπερσυντέλικος**
*τέτα**γμαι***	*ἐτετά**γμην***	*γέγρα**μμαι***	*ἐγεγρά**μμην***	*κεκόμι**σμαι***	*ἐκεκομί**σμην***
*τέτα**ξαι***	*ἐτέτα**ξο***	*γέγρα**ψαι***	*ἐγέγρα**ψο***	*κεκόμι**σαι***	*ἐκεκόμι**σο***
*τέτα**κται***	*ἐτέτα**κτο***	*γέγρα**πται***	*ἐγέγρα**πτο***	*κεκόμι**σται***	*ἐκεκόμι**στο***
*τετά**γμεθα***	*ἐτετά**γμεθα***	*γεγρά**μμεθα***	*ἐγεγρά**μμεθα***	*κεκομί**σμεθα***	*ἐκεκομί**σμεθα***
*τέτα**χθε***	*ἐτέτα**χθε***	*γέγρα**φθε***	*ἐγέγρα**φθε***	*κεκόμι**σθε***	*ἐκεκόμι**σθε***
*τετα**γμένοι, -αι, -α εἰσίν***	*τετα**γμένοι, -αι, -α ἦσαν***	*γεγρα**μμένοι, -αι, -α εἰσίν***	*γεγρα**μμένοι, -αι, -α ἦσαν***	*κεκομι**σμένοι, -αι, -α εἰσίν***	*κεκομι**σμένοι, -αι, -α ἦσαν***

Παρατήρηση Το **γ' πληθυντικό πρόσωπο** οριστικής παρακειμένου και υπερσυντελίκου μέσης φωνής σχηματίζεται **περιφραστικά** από τη **μετοχή** του παρακειμένου μ.φ. και το **ρ. *εἰμὶ*** στον **ενεστώτα** και τον **παρατατικό** αντίστοιχα.

* Μόνο τα ρήματα που ως αναδιπλασιασμό επαναλαμβάνουν το αρχικό σύμφωνο μαζί με ένα **-ε-**. Τα υπόλοιπα ρήματα στον υπερσυντέλικο παρουσιάζουν μόνο αναδιπλασιασμό, π.χ. *ἀθροίζομαι* → ***ἤ**θροισμαι* → ***ἠ**θροίσμην*, *στρατεύομαι* → ***ἐ**στράτευμαι* → ***ἐ**στρατεύμην*.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:51 Page 125

Ασκήσεις

1. Να κλίνετε την οριστική παρακειμένου και υπερσυντελίκου των ρ. *λύομαι και προβουλεύομαι.*

2. Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα με τους χρόνους που ζητούνται στο πρόσωπο που δίνεται:

ενεστώτας	παρατατικός	υπερσυντέλικος
βλάπτεσθε		
ὁπλιζόμεθα		
ἀπαλλάττεται		
καταψεύδονται		

3. Να τοποθετήσετε τους ρηματικούς τύπους στη σωστή στήλη και να συμπληρώσετε τους υπόλοιπους χρόνους τους: *ἐκδιώκεται, κατεκοπτόμεθα, ἐκπαιδεύσεσθε, ἐλογίσω.*

ενεστώτας	παρατατικός	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος	υπερσυντέλικος

4. Να μεταφέρετε τα παρακάτω ρήματα στην α.ε.:

έχει καταγραφεί → ______________
έχουμε χτυπηθεί (*πλήττω* = χτυπώ) → ______________
έχετε προφυλαχθεί → ______________

5. Να συμπληρώσετε τα κενά των φράσεων με τους τύπους οριστικής των ρημάτων που βρίσκονται στην παρένθεση:

α. ______________ (*ἄρχομαι*, ενεστ.) *ὁ πόλεμος ἐνθένδε* (= από εκείνη τη στιγμή) *ἤδη Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων καὶ τῶν ἑκατέροις ξυμμάχων, ἐν ᾧ καταστάντες ξυνεχῶς ἐπολέμουν·* ______________ (*γράφομαι*, γ΄ εν. παρακ.) *δὲ ἑξῆς* (= με τη σειρά) *ὡς ἕκαστα* ______________ (*γίγνομαι*, γ΄ εν. παρατ.) *κατὰ θέρος καὶ χειμῶνα.*

β. *Οὗτος* ______________ (*κελεύω*, παρατ.) *οὖν τοὺς λέγοντας ἐν τῷ δήμῳ τῇ μὲν εἰρήνῃ μὴ ἐπιτιμᾶν* (= να μην κατηγορούν)· *εἰ δέ τι μὴ καλῶς* ______________ (*γράφομαι*, παρακ.) *ἐν τῇ εἰρήνῃ, τοῦτ᾽ ἐπανορθώσασθαι* (= να το διορθώσουν).

γ. *Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων* ______________ (*κομίζομαι*, παρακ.) *τιμωρίαν, πρῶτον μὲν παρὰ θεῶν, μετὰ δὲ ταῦτα παρ᾽ ἡμῶν τῶν ἀδικηθέντων.*

δ. *Βέλτιον ἂν ἡμῖν εἶχε* (= θα ήταν καλύτερα για εμάς), *ἐξ ἀρχῆς εἰ ταῦτ᾽* ______________ (*ἀποψηφίζομαι*, α΄ πληθ. υπερσ.).

ε. *Σὺ δὲ ταύτης* ______________ (*ἀπαλλάττομαι*, παρακ.) *τῆς ἀσθενείας καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν ἐνεγράφης πολιτείαν.*

Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος
Θουκυδίδης, *Ἱστορίαι* Α 143

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 126

Οι Τρεις Ιεράρχες (1450 κ.εξ., μονή Βατοπεδίου)

Ένα διδακτικό παράδειγμα από τη φύση

Α. Κείμενο

Πολύ συχνά στις παραινέσεις τους οι Πατέρες της Εκκλησίας χρησιμοποιούν παραδείγματα από τη φύση, για να κάνουν περισσότερο σαφή την ηθική διδασκαλία τους. Σε ένα κήρυγμά του ο Μέγας Βασίλειος (329-378 μ.Χ.) χρησιμοποιεί το παράδειγμα του κάβουρα που επιστρατεύει την πονηριά και την εφευρετικότητά του προκειμένου να εξασφαλίσει τη λεία του. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρων ο τρόπος με τον οποίο ο ιεράρχης αντιστρέφει το συμπέρασμα της αλληγορίας και εξηγεί στους πιστούς ποια είναι η ενδεδειγμένη προσέγγιση προς τον συνάνθρωπο.

Ὁ καρκῖνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου· ἀλλὰ δυσάλωτος ἡ ἄγρα αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται. Ἀρραγεῖ γὰρ ἑρκίῳ τὸ ἁπαλὸν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατησφαλίσατο. Διὸ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαίως ἄπρακτοί εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡδονῆς διαθαλπόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου τὰς πτυχὰς ἑαυτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λάθρᾳ ψηφῖδα παρεμβαλών, διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὑρίσκεται τὸ ἐλλεῖπον τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περιεχόμενος. [...] Ἐγὼ δέ σε βούλομαι τὸ ποριστικὸν καὶ εὐμήχανον τῶν καρκίνων ζηλοῦντα, τῆς βλάβης τῶν πλησίον ἀπέχεσθαι. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος δόλῳ, καὶ ταῖς τῶν πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέμενος, καὶ ταῖς ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἐντρυφῶν.

Μέγας Βασίλειος, *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον* 7.3

ARXAIA A GYMN(1-140)   10-11-05   14:52   Page 127

Γλωσσικά σχόλια

ὁ καρκῖνος	ο κάβουρας
τὸ ὄστρεον	το στρείδι
δυσάλωτος (επίθ. *ὁ/ἡ δυσάλωτος, τὸ δυσάλωτον*) *ἡ ἄγρα αὐτῷ*	δύσκολο (στη σύλληψη) το κυνήγι για αυτόν (πβ. ν.ε.: άλωση, κατανάλωση, παρανάλωμα)
διὰ τὴν περιβολήν	εξαιτίας του περιβλήματος
τὸ ὄστρακον	το σκληρό περίβλημα των οστρακόδερμων (πβ. ν.ε.: οστρακιά, εξοστρακίζομαι)
ἀρραγεῖ (δοτ. εν. ουδ. επιθ. *ὁ/ἡ ἀρραγής, τὸ ἀρραγές*) *ἑρκίῳ ἡ φύσις κατησφαλίσατο*	με άθραυστο (πβ. ν.ε.: ρήγμα, ρήξη, άρρηκτος) περίβλημα η φύση το διασφάλισε
διό	γι' αυτό
προσηγόρευται (οριστ. παρακ. ρ. *προσαγορεύομαι*)	έχει ονομαστεί, αποκληθεί (πβ. ν.ε.: αγόρευση)
δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι (μτχ. παρακ. ρ. *προσαρμόττομαι*)	τα δύο κελύφη που συναρμόζονται απόλυτα μεταξύ τους (πβ. ν.ε.: αρμός, προσαρμογή, εφαρμογή)
περιπτύσσομαι	αγκαλιάζω (πβ. ν.ε.: περίπτυξη, πτυχή)
ὁ/ἡ ἄπρακτος, τὸ ἄπρακτον	αναποτελεσματικός (πβ. ν.ε.: απραξία, πολυπραγμοσύνη, πρακτικός)
αἱ χηλαί	οι δαγκάνες
ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡδονῆς διαθαλπόμενον (μτχ. ενεστ. ρ. *διαθάλπομαι*) *καί... τὰς πτυχὰς διαπλώσαντα*	σε απάνεμα μέρη να απολαμβάνει τον ήλιο (πβ. ν.ε.: θαλπωρή, περιθάλπω, υπόθαλψη) και να έχει ανοίξει το κέλυφός του (πβ. ν.ε.: πτύχωση, πτυχίο, ανάπτυξη)
λάθρᾳ	κρυφά (πβ. ν.ε.: λαθραίος, λαθροχειρία, λαθροθήρας)
ψηφίδα (ουσ. *ἡ ψηφίς, τῆς ψηφῖδος*) *παρεμβαλών* (μτχ. αορ. β' ρ. *παρεμβάλλω*)	αφού βάλει (ανάμεσα στις πτυχές) πετραδάκι (πβ. ν.ε.: ψηφιδωτό, ψήφος)
διακωλύω	εμποδίζω (πβ. ν.ε.: κώλυμα, παρακώλυση)
ἡ σύμπτυξις	το κλείσιμο
εὑρίσκεται τὸ ἐλλεῖπον τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περιεχόμενος	παρουσιάζεται να αποκτά τη δύναμη που του λείπει με την εφευρετικότητά του
τὸ ποριστικὸν καὶ εὐμήχανον ζηλοῦντα (μτχ. ενεστ. ρ. *ζηλόω, ζηλῶ*)	ενώ θαυμάζεις την εφευρετικότητα (πβ. ν.ε.: πόρος, βιοπορισμός) και την επινοητικότητα
τῆς βλάβης τῶν πλησίον ἀπέχεσθαι (απαρ. ενεστ. ρ. *ἀπέχομαι*)	να αποφεύγεις (πβ. ν.ε.: αποχή) να κάνεις κακό (πβ. ν.ε.: επιβλαβής, αβλαβής) στο διπλανό σου
ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος δόλῳ	αυτός που πλησιάζει τον συνάνθρωπό του με δόλο
(*ὁ*) *ταῖς τῶν πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέμενος*	αυτός που επωφελείται από τις κακοτυχίες (πβ. ν.ε.: ευκαιρία, κακοκαιρία) των άλλων
ὁ ἀλλότριος, ἡ ἀλλοτρία, τὸ ἀλλότριον	ο ξένος, αυτός που ανήκει σε άλλον
ἐντρυφάω, ἐντρυφῶ	ευχαριστιέμαι, χαίρομαι

Ερωτήσεις

1. Ποιο τέχνασμα χρησιμοποιεί ο κάβουρας προκειμένου να γευθεί τη σάρκα του οστράκου;
2. Ποια συμπεριφορά αναμένει ο Μέγας Βασίλειος από όσους παρακολουθούν την ομιλία του;
3. Θέλοντας να αποτρέψει τους ακροατές του από συμπεριφορές που αρμόζουν σε άλογα όντα, ο Μέγας Βασίλειος χρησιμοποιεί το παράδειγμα του κάβουρα και του στρειδιού. Να σκεφτείτε ένα παρόμοιο παράδειγμα και να το παρουσιάσετε στην τάξη.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 128

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἡ σάρξ **[= η σάρκα]**
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *τῆς σαρκός*]

Ομόρριζα	Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
απλά	*σαρκῶ* [= ενδυναμώνω κάποιον]	*σαρκάζω* [= (α.ε.) τρώω σάρκες, (ν.ε.) ειρωνεύομαι] *ὁ σαρκασμός* *σαρκικός* *σάρκινος* *σαρκώδης* *τὸ σάρκωμα* *ἡ σάρκωσις* *τὸ σαρκίον*	σαρκαστής σαρκαστικός
σύνθετα	*σαρκολιπής* [= ισχνός] *σαρκοποιός* *σαρκοφόρος* *σαρκοφθόρος* *σαρκοφαγῶ* *σαρκοφυΐα*	*σαρκοβόρος* *σαρκοφάγος* *ἡ σαρκοφάγος* *λιπόσαρκος* *παχύσαρκος* *λευκόσαρκος*	ενσαρκώνω κατάσαρκα μετενσάρκωση

Ασκήσεις

1. α. Να γράψετε τι δηλώνουν (ύλη, πλησμονή κτλ.) τα α.ε. παράγωγα επίθετα του ουσιαστικού *ἡ σάρξ*: *σαρκικός, σάρκινος, σαρκώδης*.

β. Να γράψετε σε ποια κατηγορία ανήκει το παράγωγο ουσιαστικό *σαρκίον* (υποκοριστικό, περιεκτικό, τοπικό κτλ.).

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από αυτές που σας δίνονται στο πλαίσιο, αφού τις μεταφέρετε στον σωστό τύπο:

α. Τα ______________ σχόλια του δημοσιογράφου εις βάρος του προσκεκλημένου του προκάλεσαν την αντίδραση του κοινού.

β. Στο Μουσείο του Καΐρου εντυπωσιακό έκθεμα είναι και οι ______________ των φαραώ.

γ. Προσκάλεσα τον παππού μου στην εκδρομή, αλλά αυτός μου απάντησε: «Το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε ______________ ασθενής».

δ. Το λιοντάρι είναι ______________ ζώο.

ε. Φόρεσε τη μάλλινη μπλούζα του ______________ και ζεστάθηκε.

σαρξ
σαρκαστικός
σαρκοβόρος
κατάσαρκα
σαρκοφάγος

3. Να αναζητήσετε σε λεξικό τη σημασία και την προέλευση της φράσης «σάρκα από τη σάρκα μου» και να σχηματίσετε με αυτή μία πρόταση στη ν.ε.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 129

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή επιρρημάτων

Επιρρήματα παράγονται:

1. από **κλιτά μέρη του λόγου**
2. από **προθέσεις**
3. από **επιρρήματα**

	Παράγωγα επιρρήματα	
	καταλήξεις	**παραδείγματα**
Τοπικά	**-θι, -σι(ν), -οι (στάση σε τόπο)**	*ἄλλοθι* (= αλλού) < *ἄλλος* *Ἀθήνησι(ν)* < *Ἀθῆναι* *Μεγαροῖ* < *Μέγαρα*
	-ω, -σε, -δε (-ζε) (κίνηση προς τόπο)	*κάτω* < *κατά* *ἄλλοσε* (= προς άλλο μέρος) < *ἄλλος* *Ἀθήναζε* (*Ἀθήνασ-δε*) < *Ἀθῆναι*
	-θεν: -οθεν, -ωθεν (κίνηση από τόπο)	*ἄλλοθεν* (= από άλλο μέρος) < *ἄλλος* *πάντοθεν* (= από παντού) < *πᾶς* (*γεν. παντ-ός*) *ἄνωθεν* (= από πάνω) < *ἄνω*
Τροπικά	**-ως (-ῶς) (παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό επιρρημάτων από επίθετα, αντωνυμίες και μετοχές)**	*δικαίως* < *δίκαιος* *σαφῶς* < *σαφής* *ἄλλως* (= αλλιώς) < *ἄλλος* *ὁμολογουμένως* < *ὁμολογούμενος* (*ὁμολογέω, -ῶ*)
	-δην: -άδην, -ίνδην -(η)δόν -(τ)ί -εί -ς (παραγωγικές καταλήξεις για τον σχηματισμό επιρρημάτων από άλλα κλιτά μέρη του λόγου)	*βάδην* < *βαίνω* (θ. *βα-*) *τροχάδην* < *τρέχω* *ἀριστίνδην* < *ἄριστος* *ἀγεληδόν* < *ἀγέλη* *ἀμισθί* < *ἄμισθος* *ὀνομαστί* < *ὀνομάζω* *πανδημεί* < *πάνδημος* *ἐναλλάξ* (< *ἐναλλάγ-ς*) < *ἐναλλάσσομαι*
Ποσοτικά	**-ς -κις -άκις**	*τρίς* < *τρεῖς, τρία* *δεκάκις* < *δέκα* *πεντάκις* < *πέντε*
Χρονικά	**-τε**	*ἄλλοτε* < *ἄλλος*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 130

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε παράγωγα επιρρήματα από τις παρακάτω λέξεις. Για τον σχηματισμό των τοπικών επιρρημάτων να λάβετε υπόψη σας τα δεδομένα της τρίτης στήλης:

πρωτότυπη λέξη	παράγωγο επίρρημα	δηλώνει
Πλαταιαί >	→	στάση σε τόπο
πρός >	→	κίνηση προς τόπο
ἑκάτερος >	→	κίνηση από τόπο
καλός >	→	τρόπο
ἀληθής >	→	τρόπο
ἀναφαίνω >	→	τρόπο
ἑλληνίζω >	→	τρόπο

2. Χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες καταλήξεις από τη στήλη Β′ να σχηματίσετε επιρρήματα παράγωγα από τις λέξεις της στήλης Α′ και να γράψετε δίπλα τη σημασία τους:

Α′	Β′	σημασία
1. *ἕκαστος*	**α.** __________ *ί*	____________________
2. *πονηρός*	**β.** __________*κις*	____________________
3. *ἀμάχητος*	**γ.** __________*οῖ*	____________________
4. *ἑπτά*	**δ.** __________*τε*	____________________
5. *Πυθώ* (= οι Δελφοί)	**ε.** __________*εί*	____________________
6. *νήποινος* (= ατιμώρητος)	**στ.** __________*ῶς*	____________________

3. Να βρείτε τη διαφορά σημασίας μεταξύ των παρακάτω επιρρημάτων και να γράψετε από ποιες λέξεις παράγονται:

*αὐτόθι – αὐτόθεν*____

οἴκοι – οἴκαδε ή *οἰκόνδε – οἴκοθεν* ________________________________

*ἐκεῖσε – ἐκεῖθεν*____

πάντοθεν – πάντως ____

4. Με ποια σημασία χρησιμοποιούνται στη ν.ε. τα παρακάτω επιρρήματα και φράσεις της α.ε.;

*φύρδην μ(ε)ίγδην*____

πὺξ λάξ ____

*ἄλλοθι*____

Γ1. Γραμματική

Απαρέμφατα και μετοχές μέσης φωνής βαρύτονων ρημάτων

Καταλήξεις απαρεμφάτων βαρύτονων ρημάτων στη μέση φωνή

	ενεστώτας	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος
φωνηεντόληκτα	**-εσθαι** βουλεύεσθαι	**-σεσθαι** βουλεύσεσθαι	**-σασθαι** βουλεύσασθαι	**-σθαι** βε-βουλεῦ-σθαι
ουρανικόληκτα	**-εσθαι** πράττεσθαι	**-ξεσθαι** πράξεσθαι	**-ξασθαι** πράξασθαι	**-χθαι** πεπρᾶχθαι
χειλικόληκτα	**-εσθαι** γράφεσθαι	**-ψεσθαι** γράψεσθαι	**-ψασθαι** γράψασθαι	**-φθαι** γεγράφθαι
οδοντικόληκτα	**-εσθαι** πείθεσθαι	**-σεσθαι** πείσεσθαι	**-σασθαι** πείσασθαι	**-σθαι** πεπεῖσθαι

➥ Παρατηρήσεις

1. Όπως και στην ενεργητική φωνή, το απαρέμφατο του **αορίστου δεν έχει αύξηση.**
2. Το απαρέμφατο του **παρακειμένου** διατηρεί τον **αναδιπλασιασμό** (π.χ. ***βε***βουλεῦσθαι, ***ἠ***θελῆσθαι).
3. Το ***-αι*** στην κατάληξη των απαρεμφάτων είναι **βραχύ**.
4. Το απαρέμφατο του **παρακειμένου** της μέσης φωνής τονίζεται πάντοτε στην **παραλήγουσα**.

Καταλήξεις μετοχών βαρύτονων ρημάτων στη μέση φωνή

	ενεστώτας	μέλλοντας	αόριστος	παρακείμενος
φωνηεντόληκτα	**-όμενος, -η, -ον** ὁ βουλευόμενος ἡ βουλευομένη τὸ βουλευόμενον	**-σόμενος, -η, -ον** ὁ βουλευσόμενος ἡ βουλευσομένη τὸ βουλευσόμενον	**-σάμενος, -η, -ον** ὁ βουλευσάμενος ἡ βουλευσαμένη τὸ βουλευσάμενον	**-μένος, -η, -ον** ὁ βεβουλευμένος ἡ βεβουλευμένη τὸ βεβουλευμένον
ουρανικόληκτα	**-όμενος, -η, -ον** ὁ πραττόμενος ἡ πραττομένη τὸ πραττόμενον	**-ξόμενος, -η, -ον** ὁ πραξόμενος ἡ πραξομένη τὸ πραξόμενον	**-ξάμενος, -η, -ον** ὁ πραξάμενος ἡ πραξαμένη τὸ πραξάμενον	**-γμένος, -η, -ον** ὁ πεπραγμένος ἡ πεπραγμένη τὸ πεπραγμένον
χειλικόληκτα	**-όμενος, -η, -ον** ὁ γραφόμενος ἡ γραφομένη τὸ γραφόμενον	**-ψόμενος, -η, -ον** ὁ γραψόμενος ἡ γραψομένη τὸ γραψόμενον	**-ψάμενος, -η, -ον** ὁ γραψάμενος ἡ γραψαμένη τὸ γραψάμενον	**-μμένος, -η, -ον** ὁ γεγραμμένος ἡ γεγραμμένη τὸ γεγραμμένον
οδοντικόληκτα	**-όμενος, -η, -ον** ὁ ὀνομαζόμενος ἡ ὀνομαζομένη τὸ ὀνομαζόμενον	**-σόμενος, -η, -ον** ὁ ὀνομασόμενος ἡ ὀνομασομένη τὸ ὀνομασόμενον	**-σάμενος, -η, -ον** ὁ ὀνομασάμενος ἡ ὀνομασαμένη τὸ ὀνομασάμενον	**-σμένος, -η, -ον** ὁ ὠνομασμένος ἡ ὠνομασμένη τὸ ὠνομασμένον

➥ Παρατηρήσεις

1. Η μετοχή του **αορίστου δεν έχει αύξηση.**

2. Η μετοχή του **παρακειμένου διατηρεί τον αναδιπλασιασμό**, π.χ. ***βε****βουλευμένος, -η, -ον* και ***ἠ****θελημένος, -η, -ον.*

3. Το **αρσενικό** και το **ουδέτερο** γένος των μετοχών όλων των χρόνων στη μέση φωνή κλίνονται σύμφωνα με τα αντίστοιχα αρσενικά και ουδέτερα της **β′ κλίσης**, ενώ το **θηλυκό** σύμφωνα με τα αντίστοιχα θηλυκά της **α′ κλίσης**.

Γ2. Σύνταξη

1. Το υποκείμενο του απαρεμφάτου

Στην Ενότητα 13 γνωρίσατε τα είδη και τις κυριότερες συντακτικές λειτουργίες του απαρεμφάτου. Το υποκείμενο του απαρεμφάτου μπορεί να είναι:

α. Το **ίδιο με το υποκείμενο του ρήματος** από το οποίο εξαρτάται το απαρέμφατο. Σε αυτή την περίπτωση έχουμε το φαινόμενο της **ταυτοπροσωπίας**.

Οὗτοι ἐθέλουσιν ὑπὲρ πατρίδος θνῄσκειν (αυτοί θέλουν αυτοί να πεθάνουν).

β. **Διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος** από το οποίο εξαρτάται το απαρέμφατο και πάντοτε σε αιτιατική. Σε αυτή την περίπτωση έχουμε το φαινόμενο της **ετεροπροσωπίας**.

Οἴομαι πάντας ὑμᾶς γιγνώσκειν τὰ ῥηθέντα (εγώ νομίζω ότι εσείς γνωρίζετε).

2. Το υποκείμενο της μετοχής

Το υποκείμενο μιας μετοχής βρίσκεται στο **ίδιο γένος**, στον **ίδιο αριθμό** και στην **ίδια πτώση με τη μετοχή**. Από την άποψη του υποκειμένου της, μια επιρρηματική μετοχή μπορεί να είναι συνημμένη ή απόλυτη.

α. **Συνημμένη** χαρακτηρίζεται μια επιρρηματική μετοχή, όταν το υποκείμενό της **έχει και άλλη συντακτική θέση μέσα στην πρόταση**.

Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατιῶται παρεσκευάσαντο πρὸς μάχην (η φράση *οἱ στρατιῶται*, που είναι υποκείμενο της μετοχής *ἀκούσαντες*, είναι και υποκείμενο του ρήματος *παρεσκευάσαντο*).

β. **Απόλυτη** χαρακτηρίζεται μια επιρρηματική μετοχή, όταν το υποκείμενό της **δεν έχει άλλη συντακτική θέση μέσα στην πρόταση**. Σε μια τέτοια περίπτωση, αν παραλείψουμε τη μετοχή, το υποκείμενό της περιττεύει στην πρόταση:

Ἐστράτευσαν ἐπ' αὐτοὺς οὐδεμιᾶς διαφορᾶς πρότερον ὑπαρχούσης (το υποκείμενο *διαφορᾶς* της μετοχής δεν έχει καμία άλλη συντακτική θέση μέσα στην πρόταση).

➥ Παρατηρήσεις

1. Μόνο η **επιρρηματική** μετοχή μπορεί να είναι **απόλυτη**.

2. Η **απόλυτη** μετοχή βρίσκεται σε πτώση **γενική**, εάν ανήκει σε προσωπικό ρήμα, η **αιτιατική**, εάν ανήκει σε απρόσωπο ρήμα.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 133

Ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε το απαρέμφατο μ.φ. του κειμένου της Ενότητας, να δηλώσετε το είδος του και να δικαιολογήσετε την πτώση του υποκειμένου του.

2. Να εντοπίσετε τις μετοχές μ.φ. του κειμένου και να βρείτε τα υποκείμενά τους. Να εξετάσετε, όπου είναι απαραίτητο, αν είναι συνημμένες ή απόλυτες.

3. Να γράψετε σε όλους τους άλλους χρόνους, διατηρώντας τη φωνή, το γένος, τον αριθμό και την πτώση, τη μετοχή *προσηρμοσμέναι*.

4. Να εντοπίσετε τις μετοχές ε.φ. και μ.φ. στις παρακάτω προτάσεις, να βρείτε αν είναι συνημμένες ή απόλυτες και να τις κλίνετε στον χρόνο και στο γένος που βρίσκονται:

α. *Καὶ οἱ μὲν πολέμιοι οὕτω πράξαντες ἀπῆλθον, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀσφαλῶς πορευόμενοι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμόν.*

β. *Ἥλιον δὲ νεφέλη προκαλύψασα ἠφάνισε μέχρι ἐξέλιπον ἄνθρωποι, καὶ οὕτως ἡ πόλις ἑάλω* (= καταλήφθηκε).

5. Να αναγνωρίσετε το είδος των απαρεμφάτων στις παρακάτω προτάσεις, να δικαιολογήσετε την πτώση του υποκειμένου τους και να τα μεταφέρετε στους άλλους χρόνους στη φωνή που βρίσκονται:

α. *Οἱ στρατιῶται ἠναγκάζοντο προφυλάττεσθαι τὰ βέλη.*

β. *Οὐ πένητα κατέλιπέν μ'* (= με άφησε) *ὁ πατὴρ οὐδὲ πολλὴν οὐσίαν κεκτημένον, ἀλλὰ τοσαύτην ὅσην οὐδ' αὐτοὶ οὗτοι ἀποκρύψασθαι πρὸς τὴν πόλιν ἐδυνήθησαν.*

6. Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις με τους τύπους που ζητούνται στις παρενθέσεις:

α. *Αὕτη τῷ οἰκέτῃ* (= τον υπηρέτη) *προσέταξεν* ____________ (απαρ. ενεστ. ρ. *ἀπάγω*) *ἔξω τὸν κύνα· ____________* (απαρ. ενεστ. ρ. *βούλομαι*) *γὰρ* ____________ (απαρ. ενεστ. ρ. *ἀναπαύομαι*) *μεθ' ἡσυχίας Ἀλέξανδρον ἔφη.*

β. *Βούλομαι τοίνυν καὶ ὅλως* ____________ (μτχ. ενεστ. ρ. *ψεύδομαι*) *αὐτοὺς ἐπιδεῖξαι* (= να αποδείξω).

γ. *Δεῖ με, περὶ ὧν οὗτος* ____________ (ονομ. εν. αρσ. μτχ. παρακ. ρ. *ἐπιβουλεύω*) *ἥκει* (= έχει έρθει), *περὶ τοῦ πράγματος* ____________ (αιτ. εν. αρσ. μτχ. αορ. ρ. *ἀκούω*) *καὶ περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῆς οὐσίας* ____________ (απαρ. αορ. ρ. *ἀγωνίζομαι*).

δ. *Λέγουσι δ' οἱ νῦν Ἰλιεῖς καὶ τοῦτο, ὡς οὐδὲ τελέως* ____________ (απαρ. παρακ. ρ. *ἀφανίζομαι*) *συνέβαινεν τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, οὐδ' ἐξελείφθη οὐδέποτε.*

Φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί

Μένανδρος, *Γνῶμαι Μονόστιχοι*

Οι κακές συναναστροφές φθείρουν τα χρηστά ήθη.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 134

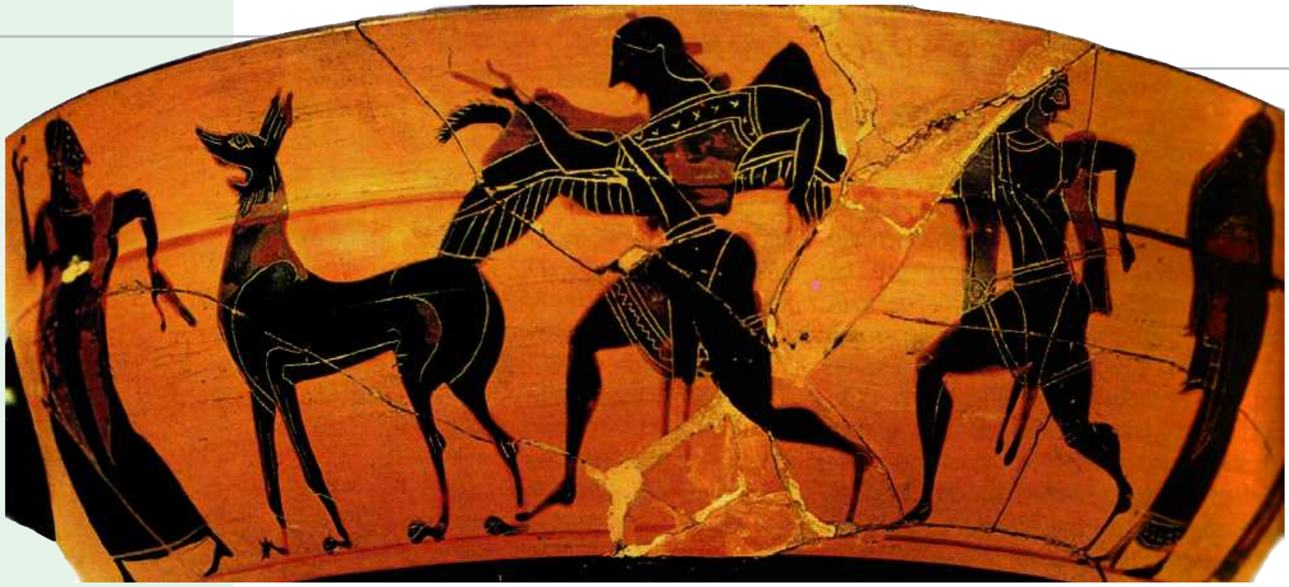

Ο Ερμής είναι ένας θεός που διώκει την αδικία και την παρανομία. Στην εικόνα κυνηγά τον πανούργο κλέφτη Πανδάρεω, που έκλεψε τον χρυσό σκύλο που φρουρούσε τον ναό του Δία (μελανόμορφη κύλικα, περ. 580 π.Χ., Μουσείο Λούβρου)

Η ειλικρίνεια ανταμείβεται

Α. Κείμενο

Στον μύθο του Αισώπου (βλ. Ενότητες 6 και 14) που ακολουθεί πρωταγωνιστούν δύο διαχρονικοί ανθρώπινοι τύποι. Ο ένας, τίμιος και ειλικρινής, λέει την αλήθεια, ακόμα και όταν αυτή δεν τον συμφέρει. Ο άλλος, πονηρός και επιτήδειος, προσπαθεί με δόλο να επωφεληθεί από τις περιστάσεις.

Ξυλευόμενός τις παρά τινα ποταμὸν τὸν πέλεκυν ἀπέβαλε. Τοῦ δὲ ῥεύματος παρασύραντος αὐτὸν ὠδύρετο, μέχρις οὗ ὁ Ἑρμῆς ἐλεήσας αὐτὸν ἧκε. Καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔκλαιε, τὸ μὲν πρῶτον καταβὰς χρυσοῦν αὐτῷ πέλεκυν ἀνήνεγκε καὶ ἐπυνθάνετο, εἰ οὗτος αὐτοῦ εἴη. Τοῦ δὲ εἰπόντος μὴ τοῦτον εἶναι, ἀργυροῦν ἀνήνεγκε καὶ ἠρώτα, εἰ τοῦτον ἀπέβαλεν. Ἀρνησαμένου δὲ καὶ τοῦτον τὸ τρίτον τὴν ἰδίαν ἀξίνην αὐτῷ ἐκόμισε. Τοῦ δὲ ἐπιγνόντος ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην πάσας αὐτῷ ἐχαρίσατο. Καὶ ὃς παραγενόμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους τὰ γεγενημένα αὐτοῖς διηγήσατο. Τῶν δέ τις ἀναλαβὼν πέλεκυν παρεγένετο ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποταμὸν καὶ ξυλευόμενος ἐπίτηδες τὴν ἀξίνην εἰς τὰς δίνας ἀφῆκε, καθεζόμενός τε ἔκλαιε. Ἑρμοῦ δὲ ἐπιφανέντος καὶ πυνθανομένου, τί τὸ συμβεβηκὸς εἴη, ἔλεγε τὴν τοῦ πελέκεως ἀπώλειαν. Τοῦ δὲ χρυσοῦν αὐτῷ ἀνενεγκόντος καὶ διερωτῶντος, εἰ τοῦτον ἀπολώλεκεν, ὑπὸ τοῦ κέρδους ἐξαφθεὶς ἔφασκεν αὐτὸν εἶναι. Καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ οὐκ ἐχαρίσατο, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἴδιον πέλεκυν ἀποκατέστησεν.

Μύθος του Αισώπου (διασκευή)

Μινωικός χρυσός πέλεκυς (περ. 1600 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 135

Γλωσσικά σχόλια

ξυλευόμενός τις παρά τινα ποταμόν	καθώς έκοβε ξύλα στην όχθη ενός ποταμού (πβ.: *δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται*)
τὸν πέλεκυν ἀπέβαλε (οριστ. αορ. β΄ ρ. *ἀποβάλλω*)	(εδώ) έχασε το τσεκούρι του (του έπεσε στο ποτάμι)
τοῦ δὲ ῥεύματος παρασύραντος αὐτὸν ὠδύρετο, μέχρις οὗ ὁ Ἑρμῆς ἐλεήσας (μτχ. αορ. ρ. *ἐλεέω, ἐλεῶ*) *αὐτὸν ἧκε*	και, επειδή το ρεύμα το παρέσυρε, έκλαιγε, μέχρι που ο Ερμής τον λυπήθηκε και ήρθε (κοντά του)
δι' ἣν (αιτ. εν. θηλ. αναφ. αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*)	εξαιτίας της οποίας
καταβάς (μτχ. αορ. β΄ ρ. *καταβαίνω*) *ἀνήνεγκε* (οριστ. αορ. β΄ ρ. *ἀναφέρω*)	(εδώ) βούτηξε στο ποτάμι και έφερε επάνω (πβ. ν.ε.: διένεξη)
πυνθάνομαι	ρωτώ
εἰ οὗτος αὐτοῦ εἴη (ευκτ. ενεστ. ρ. *εἰμί*)	αν ήταν δικό του
τοῦ δὲ εἰπόντος (μτχ. αορ. β΄ ρ. *λέγω*) *μὴ τοῦτον εἶναι*	κι όταν αυτός είπε ότι δεν ήταν αυτό (το τσεκούρι του)
τὸ τρίτον	την τρίτη φορά
ὁ ἴδιος, ἡ ἰδία, τὸ ἴδιον	ο δικός του (πβ. ν.ε.: ιδιωτικός, ιδιαίτερος, ιδιάζων)
ἡ ἀξίνη	είδος τσεκουριού
κομίζω	φέρνω (πβ. ν.ε.: κομιστής, κόμιστρο, νοσοκομείο)
τοῦ δὲ ἐπιγνόντος (μτχ. αορ. β΄ ρ. *ἐπιγιγνώσκω*)	κι όταν αυτός το αναγνώρισε
ἀποδέχομαι	επιδοκιμάζω
καὶ ὃς παραγενόμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους	κι αυτός ήρθε στους συντρόφους του (πβ. ν.ε.: εταιρεία) και
ἀναλαμβάνω	παίρνω μαζί μου (πβ. ν.ε.: ανάληψη)
ἡ δίνη	το ρεύμα
ἀφῆκε (οριστ. αορ. β΄ ρ. *ἀφίημι*)	άφησε
καθεζόμενός τε ἔκλαιε	κάθισε και έκλαιγε
Ἑρμοῦ ἐπιφανέντος (μτχ. παθ. αορ. β΄ ρ. *ἐπιφαίνομαι*)	όταν παρουσιάστηκε σ' αυτόν ο Ερμής
τοῦ δὲ χρυσοῦν αὐτῷ ἀνενεγκόντος (μτχ. αορ. β΄ ρ. *ἀναφέρω*)	όταν του ανέβασε χρυσό (τσεκούρι)
ἀπολώλεκεν (οριστ. παρακ. ρ. *ἀπόλλυμι*)	έχει χάσει
ὑπὸ τοῦ κέρδους ἐξαφθείς (μτχ. παθ. αορ. α΄ ρ. *ἐξάπτομαι*)	επειδή φλεγόταν από την επιθυμία του κέρδους (πβ. ν.ε.: έξαψη)
φάσκω	λέω, ισχυρίζομαι
ἀποκατέστησεν (οριστ. αορ. ρ. *ἀποκαθίστημι*)	έβαλε στη θέση του, επέστρεψε

Ερμηνευτικά σχόλια

ἐπιφανέντος: Όπως είδατε και στα ομηρικά έπη, πεποίθηση των αρχαίων Ελλήνων ήταν ότι οι θεοί μπορούσαν να παρουσιαστούν στους θνητούς με ανθρώπινη ή θεϊκή μορφή είτε για να επιβραβεύσουν τη θεοσέβειά τους είτε για να δοκιμάσουν την πίστη τους. Η *επιφάνεια* στον μύθο του Αισώπου δεν πρέπει συνεπώς να μας ξενίζει.

Ερωτήσεις

1. Γιατί παρουσιάστηκε ο Ερμής στον πρώτο ξυλοκόπο;
2. Γιατί επιβράβευσε ο Ερμής τον πρώτο ξυλοκόπο;
3. Τι παρακίνησε τον δεύτερο ξυλοκόπο να προσπαθήσει να εξαπατήσει τον θεό; Ποια κατάληξη είχε η απόπειρά του;
4. Ποιο είναι το ηθικό δίδαγμα του μύθου; Ποια αξία προβάλλει και πώς αντιμετωπίζεται αυτή στις μέρες μας;
5. Σε τι αποβλέπει ο Ερμής δοκιμάζοντας τους δύο ανθρώπους του μύθου; Μπορείτε να ανακαλέσετε ανάλογα παραδείγματα δοκιμασίας ανθρώπων από θεούς από τη μυθολογία, τα παραμύθια ή άλλες πηγές;
6. Μπορείτε να θυμηθείτε από τον Όμηρο περιπτώσεις «επιφάνειας» θεών σε ανθρώπους; Να συγκρίνετε τα χαρακτηριστικά των θεών οι οποίοι παρουσιάζονται σε θνητούς στο έπος με αυτά του Ερμή στον μύθο που μελετήσατε.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἡ δίκη **[= το ορθό, ο κανόνας, το δίκαιο, η δίκη]**
[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο *δικαιοσύνην*]

Ομόρριζα	Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
απλά		*δικάζω* *δικάσιμος* *ὁ δικαστής* *δικαστικός* *δικανικός* [= δικαστικός] *τὸ δικαστήριον* (-ιο) *δικαιῶ* (δικαιώνω) [= (α.ε.) επανορθώνω, (ν.ε.) αποδεικνύω σωστό] *τὸ δικαίωμα* *ἡ δικαίωσις* (-η) *ἡ δικαιοσύνη* *δίκαιος* *δίκην* [= σαν (επίρρ.)]	το δίκιο
σύνθετα	*δικηφόρος* [= αυτός που φέρνει δικαιοσύνη, ο τιμωρός] *δικολογῶ* *ὁ δικολόγος* [= δικηγόρος] *συνδικάζω* [= δικάζω μαζί με άλλον] *διαδικάζω*	*ὁ δικηγόρος* *ἡ δικογραφία* *ἡ δικαιολογία* *ἡ δικαιοδοσία* [= αρμοδιότητα] *ἀδικῶ* *τὸ ἀδίκημα* *ἀντιδικῶ* *ἡ ἀντιδικία* *ὁ ἀντίδικος* *καταδικάζω* *ἡ καταδίκη* *ἐκδικάζω* *ἡ ἐκδίκασις* (-η) *ἐκδικῶ* [= (ν.ε.) εκδικούμαι] *ἡ ἐκδίκησις* (-η) *ἡ διαδικασία* *προδικάζω* [= (α.ε.) υπερασπίζω, (ν.ε.) προεξοφλώ] *ὑπόδικος* *φυγόδικος*	δικολάβος [= 1. πρακτικός δικηγόρος χωρίς πτυχίο, 2. μτφ. αυτός που παρουσιάζει τα πράγματα κατά το συμφέρον του] δικαιούχος δικαιοπραξία αδικοχαμένος εξώδικος τελεσίδικος [= αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα] Στρατοδικείο Ναυτοδικείο Αεροδικείο Πταισματοδικείο Πλημμελειοδικείο

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 137

Ασκήσεις

1. Να κατατάξετε τα παρακάτω παράγωγα ουσιαστικά των ρ. *δικάζω* και *δικαιῶ* στην κατηγορία που ανήκουν:
δικαστής, δικαστήριον, δικαίωμα, δικαίωσις.

τόπος	ενέργεια, κατάσταση	πρόσωπο που ενεργεί	αποτέλεσμα ενέργειας
______________	______________	______________	______________

2. Ποια είναι η σημασιολογική διαφορά των λέξεων «δίκαιο» και «δίκιο» στη ν.ε.;

3. Να βρείτε τη σημασία των παρακάτω φράσεων και να γράψετε μία πρόταση με κάθε φράση:

α. θεία δίκη
β. με πνίγει το δίκιο
γ. κοιμάται τον ύπνο του δικαίου
δ. το δίκαιο του ισχυροτέρου

4. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από το πλαίσιο, αφού τη μεταφέρετε στον τύπο που απαιτείται:

α. Μελετούσα όλο το βράδυ τη ____________ , γιατί αύριο πρέπει να κάνω την τελική μου αγόρευση στο δικαστήριο.
β. Ο εκδοτικός οίκος εξασφάλισε τα πνευματικά ____________ αυτού του βιβλίου.
γ. Η λαμπρή εμφάνιση των αθλητών μας στους Ολυμπιακούς αγώνες ____________ τις προσδοκίες μας.
δ. Η υπόθεσή σας υπάγεται στη ____________ του Υπουργείου Εξωτερικών.
ε. Στις τελευταίες εκλογές διορίστηκε ____________ αντιπρόσωπος στην επαρχία.
στ. Μετά την ολοκλήρωση της προανάκρισης δεν απομένει παρά να οριστεί τακτική ____________ για την υπόθεση.

δικαιοδοσία
δικαιώνω
δικαίωμα
δικαστικός
δικογραφία
δικάσιμος

Β2. Ετυμολογικά

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να υπογραμμίσετε τα κυρίως ρηματικά επίθετα των παρακάτω προτάσεων και να γράψετε από ποια ρήματα παράγονται:

α. *Ἐγὼ οὐχ ὁμολογήσω ἄκλητος ἥκειν, ἀλλ᾽ ὑπὸ σοῦ κεκλημένος.*
β. *Ἐγὼ γένος μέν εἰμι τῆς περιρρύτου Σκύρου.*
γ. *Ἔδοξε παντάπασιν* (= οπωσδήποτε) *διαβατέον εἶναι τὸ χωρίον.*

2. Από τα παρακάτω ονόματα να σχηματίσετε παράγωγα επίθετα της α.ε. που να δηλώνουν ό,τι ζητείται στις παρενθέσεις:

αἴτιος > ____________ (πλησμονή)
ποταμός > ____________ (αυτόν που έχει σχέση ή ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη)
ἄργυρος > ____________ (χρώμα)
θεός > ____________ (αυτόν που έχει σχέση ή ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη)
θάνατος > ____________ (τον κατάλληλο για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη)
δίκη > ____________ (αυτόν που έχει σχέση ή ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη)

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 138

3. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με τα κυρίως ρηματικά επίθετα των ρημάτων:

ρήμα	ρηματικό επίθετο
ἐπαινέω, ἐπαινῶ	
πλάσσω	
γλύφω	
λέγω	
φέρω	
ἀποδέχομαι	

4. Να κατατάξετε τα παρακάτω επιρρήματα στην κατηγορία που ανήκουν (τοπικά, τροπικά κτλ.), ανάλογα με τις καταλήξεις τους:

σαφῶς	
ταυρηδόν	
ὁσάκις	
ἐγγύθεν	
θύραθεν	
βαρέως	

5. Να γράψετε από ποια ονόματα προέρχονται τα παρακάτω ρήματα και το αντίστροφο:

ρήμα	όνομα
ἀθλέω, ἀθλῶ	
	δίκη
ἐλευθερόω, ἐλευθερῶ	
	ἔλεος
ἀληθεύω	
	θάρρος
	πέλεκυς
χρυσόω, χρυσῶ	

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να κλίνετε τα παρακάτω ουσιαστικά και στους δύο αριθμούς: *ποταμόν, ῥεύματος, αἰτίαν, ἑταίρους, ἀπώλειαν.*

2. Να κλίνετε τις μετοχές στον χρόνο και στο γένος που βρίσκονται και στους δύο αριθμούς: *ἀποδεξάμενος, ἐλεήσας.*

3. Να μεταφέρετε τα απαρέμφατα στη μ.φ. στον χρόνο που βρίσκονται: *λύειν, γράφειν, παιδεύσειν, παιδεῦσαι, πέμψειν, πέμψαι.*

4. Να συμπληρώσετε τα άλλα δύο γένη των παραπάνω μετοχών στην ίδια πτώση, στον ίδιο χρόνο και στην ίδια φωνή: *ξυλευόμενος, καθεζόμενος, πυνθανομένου, λέγοντες, βουλευομένοις, ἀκουσάσης.*

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 139

5. Να γράψετε τη δοτική ενικού των μετοχών των ρημάτων και στα τρία γένη σε όλους τους χρόνους της ίδιας φωνής: *κατακόπτω, ἀποτάσσομαι.*

6. Να αντικαταστήσετε χρονικά τα ρήματα: *συμβουλεύεσθε, παρατάσσονται, ἐγράψω.*

7. Να μεταφέρετε τους τύπους στην οριστική της μ.φ., στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό και χρόνο: *ἔταξας, πεπράχαμεν, ἔλεγε, ἐβούλευες.*

8. Να συμπληρώσετε τα κενά με τον ρηματικό τύπο που ζητείται στην παρένθεση:

α. *Ἐν τῇ Σπάρτῃ πάντες* ____________ (*πείθομαι*, οριστ. ενεστ.) *ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς νόμοις.*

β. *Ἐν ταῖς πόλεσι πάντες* ____________ [*χρηματίζομαι* (= αποκτώ χρήματα), οριστ. ενεστ.], *ὅσον δύνανται· ὁ μὲν γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δὲ* ____________ (*ἐμπορεύομαι*, οριστ. ενεστ.), *οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν* ____________ (*τρέφομαι*, ενεστ.).

γ. *Οἱ παῖδες τοῦ Ἡρακλέους ἔφευγον μὲν Εὐρυσθέα,* ____________ (*ἐξελαύνομαι*, οριστ. παρατ.) *δὲ ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων.*

δ. *Τότε οὖν λόγοι πρὸς Λακεδαιμονίους περὶ τῆς εἰρήνης* ____________ (*γίγνομαι*, οριστ. παρατ.).

ε. *Κῦρος δ᾽ ἐπὶ τούτοις* ____________ (*μεταπέμπομαι*, οριστ. αορ.) *Λύσανδρον.*

9. Να βρείτε τη διάθεση των ρημάτων στις παρακάτω προτάσεις:

α. *Λύσανδρος ἀφικόμενος εἰς Ἔφεσον μετεπέμψατο Ἐτεόνικον ἐκ Χίου σὺν ταῖς ναυσί.*

β. *Οἱ Λακεδαιμονίων παῖδες ἀεὶ ἐγυμνάζοντο.*

γ. *Διὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν τριάκοντα καὶ Ἀγοράτου τουτουὶ ἀπέθανον.*

10. Αφού συμπληρώσετε τα ζητούμενα στα τετραγωνίδια, στην έγχρωμη στήλη θα σχηματιστεί ουσιαστικό ομόρριζο του ρ. *δανείζω*.

α. απαρ. αορ. ρ. *παιδεύω*

β. απαρ. αορ. ρ. *βλάπτομαι*

γ. δοτ. εν. αρσ. μτχ. ενεστ. ρ. *ἱδρύω*

δ. ονομ. πληθ. αρσ. μτχ. παρακ. ρ. *ἄρχω*

ε. ονομ. εν. θηλ. μτχ. παρακ. ρ. *γράφω*

στ. ονομ. εν. ουδ. μτχ. παρακ. ρ. *κόπτω*

ζ. απαρ. παρακ. ρ. *σῴζω*

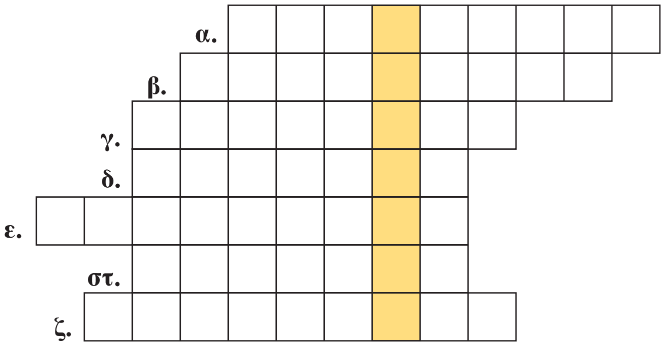

11. Να εντοπίσετε τις μετοχές των παρακάτω προτάσεων, να αναγνωρίσετε το είδος τους και να βρείτε αν είναι συνημμένες ή απόλυτες:

α. *Ξυλευόμενός τις παρά τινα ποταμὸν τὸν πέλεκυν ἀπέβαλε.*

β. *Τοῦ δὲ ῥεύματος παρασύραντος τὸν πέλεκυν ὁ ἄνθρωπος ὠδύρετο.*

γ. *Τινὲς δὲ τῶν Χαλδαίων ληζόμενοι* (= με τη ληστεία) *ζῶσιν.*

δ. *Ἀγησίλαος ἔτι νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας.*

12. *Πολλάκις ἐθαύμασα τίσι ποτε λόγοις Ἀθηναίους ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην ὡς ἄξιος εἴη θανάτου τῇ πόλει.*

α. *ἐθαύμασα, ἔπεισαν:* να βρείτε τα υποκείμενα των ρημάτων και να γράψετε την οριστική του μέλλοντα και του παρακειμένου στο πρόσωπο, στον αριθμό και στη φωνή που βρίσκονται.

β. *λόγοις, Ἀθηναίους, θανάτου, τῇ πόλει:* να γράψετε τις παραπάνω λέξεις στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού.

ARXAIA A GYMN(1-140) 10-11-05 14:52 Page 140

13. Στις προτάσεις που ακολουθούν να εντοπίσετε τα υποκείμενα, τα αντικείμενα και τα κατηγορούμενα:

α. *Οἱ τῶν πραγμάτων καιροὶ οὐ μένουσι τὴν ὑμετέραν βραδυτῆτα καὶ εἰρωνείαν.*

β. *Τάφρον περὶ τὸ ἱερὸν ἔσκαπτον.*

γ. *Προετάξαντο* (= προέταξαν, τοποθέτησαν μπροστά) *τῆς φάλαγγος οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἱππέας.*

δ. *Οὔτε πλοῦτος κάλλος φέρει τῷ κεκτημένῳ μετ' ἀνανδρίας.*

ε. *Ἀντὶ φίλων νῦν κόλακες καὶ θεοῖς ἐχθροὶ νομίζονται.*

στ. *Ἐπὶ τῶν καιρῶν τούτων ἐχειροτόνησαν Ἀθηναῖοι στρατηγὸν ἐπ' Ἀμφίπολιν Ἰφικράτην.*

14. Στις προτάσεις που ακολουθούν να εντοπίσετε τα απαρέμφατα και, αφού δηλώσετε το είδος και τη συντακτική θέση τους, να αιτιολογήσετε την πτώση του υποκειμένου τους:

α. *Διδάσκει σε μάχεσθαι ἐν ὅπλοις.*

β. *Δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι τούτων.*

γ. *Παισὶν δὲ αἰδῶ* (= σεβασμό, φιλότιμο) *χρὴ πολλήν, οὐ χρυσὸν καταλείπειν* (= να κληροδοτούμε).

δ. *Εἰκότως* (= εύλογα) *δοκεῖτε πάντα ταῦτα ὑπομένειν.*

15. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις με κριτήριο τους όρους τους:

α. *Τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος οἱ πλεῖστοι ἐπιμέλονται.*

β. *Λακεδαιμόνιοι ἔλυσαν τὰς σπονδάς.*

γ. *Οἱ ἄνθρωποι ἐν ναοῖς τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν.*

δ. *Ὁ νεανίας ἐν τῷ σταδίῳ δίσκον καὶ σφαῖραν ῥίπτει.*

ε. *Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν Ἡρώδης ἀπεκεφάλισεν.*

στ. *Δέσποτα, μέμνησο* (= να θυμάσαι) *τῶν Ἀθηναίων.*

Καὶ ἐπισφαλὲς καὶ ὅμοιον μαινομένῳ
δοῦναι μάχαιραν καὶ μοχθηρῷ δύναμιν

Ἰάμβλιχος, *Προτρεπτικὸς Λόγος* 9

Είναι το ίδιο πράγμα, και μάλιστα επικίνδυνο,
το να δώσει κανείς μαχαίρι σε τρελό και δύναμη σε μοχθηρό.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Ι. Παράλληλα κείμενα

Ενότητα 1

Το χελιδόνισμα της Ρόδου
Οι αρχαίες ρίζες της νεοελληνικής παράδοσης

Δεν ταξιδεύουν μόνο οι λέξεις στον χρόνο αλλά και τα έθιμα. Παρατίθεται παρακάτω ένα δημώδες άσμα το οποίο τραγουδούσαν παιδιά, καθώς πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι προαναγγέλλοντας τον ερχομό της άνοιξης και έπαιρναν γλυκίσματα. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η επιβίωση αυτού του εθίμου στη νεότερη εποχή, καθώς και η ύπαρξη ανάλογων νεοελληνικών «χελιδονισμάτων». Να συγκρίνετε το αρχαίο άσμα με το νεοελληνικό τραγούδι από τη Θράκη, όπως το μεταφέρει ο Ν.Γ. Πολίτης:

ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν
καλὰς ὥρας ἄγουσα,
καλοὺς ἐνιαυτούς,
ἐπὶ γαστέρα λευκά,
ἐπὶ νῶτα μέλαινα.
παλάθαν σὺ προκύκλει
ἐκ πίονος οἴκου
οἴνου τε δέπαστρον
τυροῦ τε κάνυστρον·
καὶ πύρνα χελιδὼν
καὶ λεκιθίταν
οὐκ ἀπωθεῖται· πότερ' ἀπίωμες ἢ λαβώμεθα;
εἰ μέν τι δώσεις· εἰ δὲ μή, οὐκ ἐάσομες·
ἢ τὰν θύραν φέρωμες ἢ τὸ ὑπέρθυρον
ἢ τὰν γυναῖκα τὰν ἔσω καθημέναν·
μικρὰ μέν ἐστι, ῥαδίως νιν οἴσομες.
ἂν δή τι φέρῃς, μέγα δή τι φέροις·
ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν χελιδόνι·
οὐ γὰρ γέροντές ἐσμεν, ἀλλὰ παιδία.

Page, *Poetae Melici Graeci* απ. 848, 1-19

Ήρθε, ήρθε χελιδόνα
ήρθε και άλλη μεληδόνα
κάθισε και λάλησε
και γλυκά κελάηδησε:
«Μάρτη, Μάρτη μου καλέ
και Φλεβάρη φοβερέ,
κι αν φλεβίσεις κι αν τσικνίσεις,
καλοκαίρι θα μυρίσεις.
Κι αν χιονίσεις κι αν κακίσεις,
πάλιν άνοιξη θ' ανθίσεις».
Συ καλή νοικοκυρά,
έμπα στο κελάρι σου,
δώσε και μιαν ορνιθίτσα
φέρε και μια κουλουρίτσα.

Μετάφραση

«Ήλθε το χελιδόνι ήλθε / φέρνει τις καλοκαιριές / και χαρούμενες χρονιές, / κάτασπρη έχει την κοιλιά, μαύρη την ουρά. / Ρίξε συκοπιταρίδα / από το αρχοντικό σου, / φέρε κύπελλο κρασί / και κανίστρι με τυρί. / Και το ξεροκόμματο, / μα και το αυγόψωμο / αγαπά το χελιδόνι. Να του δίνουμε ή θα καλοχεριστούμε; / Αν μας δώσεις – Αν μας αρνηθείς, ησυχία δε θα βρεις· / ή θα αρπάξουμε την πόρτα ή τ' ανώφλι της / ή τη νοικοκυρά που ναι μες στο σπίτι· / είναι μικροκαμωμένη, εύκολα σηκώνεται. / Αν θα μας φιλοδωρήσεις, να 'ναι κάτι που αξίζει. / Άνοιγε, άνοιγε τη θύρα στα χελιδονάκια· / δεν είμαστε δα γέροι, είμαστε παιδιά».

(μτφρ. Μ.Ζ. Κοπιδάκης)

Η αξία της ελληνικής γλώσσας

«Μου δόθηκε, αγαπητοί φίλοι, να γράψω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και μ' ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ, αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής, όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μια Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος [...]. Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος είκοσι πέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μη γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα ελληνική ποίηση».

Ο. Ελύτης, *«Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης»*, *Ἐν λευκῷ*, Αθήνα 1992, σσ. 325-327

Ερώτηση

Ποια άποψη εκφράζει ο συγγραφέας του παραπάνω αποσπάσματος; Να στηρίξετε την άποψη αυτή με στοιχεία που θα αντλήσετε από την Ενότητα.

Ενότητα 2

Σε αντίθεση με την εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα, στην οποία ο πατέρας και η μητέρα φροντίζουν πρώτοι να δώσουν καλές βάσεις στο παιδί, στη Σπάρτη, όπως μας πληροφορεί ο Πλούταρχος στα παρακάτω αποσπάσματα, οι γονείς δεν μπορούσαν να μεγαλώνουν και να μορφώνουν τα παιδιά τους όπως ήθελαν, αφού, μόλις αυτά γίνονταν επτά ετών, ζούσαν σε ομάδες και μάθαιναν τόσα γράμματα όσα τους ήταν αναγκαία.

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Τοὺς δὲ Σπαρτιατῶν παῖδας οὐκ ἐπὶ ὠνητοῖς οὐδὲ μισθίοις ἐποιήσατο παιδαγωγοῖς ὁ Λυκοῦργος, οὐδ' ἐξῆν ἑκάστῳ τρέφειν οὐδὲ παιδεύειν ὡς ἐβούλετο τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντας εὐθὺς ἑπταετεῖς γενομένους παραλαμβάνων αὐτὸς εἰς ἀγέλας κατελόχιζε, καὶ συννόμους ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἴθιζε συμπαίζειν καὶ συσχολάζειν.

Πλούταρχος, *Λυκοῦργος* 16.4-5

Γλωσσικά σχόλια

οὐκ ἐπὶ ὠνητοῖς οὐδὲ μισθίοις ἐποιήσατο παιδαγωγοῖς ὁ Λυκοῦργος	ο Λυκούργος δεν όρισε παιδαγωγούς αγορασμένους ή έμμισθους
οὐδ' ἐξῆν (οριστ. παρατ. ρ. *ἔξεστι*) *ἑκάστῳ*	ούτε ήταν δυνατό στον καθένα
εὐθὺς ἑπταετεῖς γενομένους	αμέσως μόλις γίνονταν επτά ετών
παραλαμβάνων	αφού τα έπαιρνε
εἰς ἀγέλας κατελόχιζε	κατένεμε σε λόχους
συννόμους ποιῶν	κάνοντάς τους εταίρους (δηλ. συντρόφους)
μετ' ἀλλήλων	μεταξύ τους
εἴθιζε συμπαίζειν καὶ συσχολάζειν	τα συνήθιζε να παίζουν μαζί και να περνούν τον καιρό τους ομαδικά

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Γράμματα μὲν οὖν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον· ἡ δ' ἄλλη πᾶσα παιδεία πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο καὶ καρτερεῖν πονοῦντα καὶ νικᾶν μαχόμενον. Διὸ καὶ τῆς ἡλικίας προερχομένης ἐπέτεινον αὐτῶν τὴν ἄσκησιν, ἐν χρῷ τε κείροντες καὶ βαδίζειν ἀνυποδήτους παίζειν τε γυμνοὺς ὡς τὰ πολλὰ συνεθίζοντες.

Πλούταρχος, *Λυκοῦργος* 16.6

Γλωσσικά σχόλια

ἕνεκα τῆς χρείας	όσα ήταν αναγκαία, όσα χρειάζονταν
πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο	είχε ως σκοπό να τους μάθει την υπακοή στους κυβερνώντες
καρτερεῖν πονοῦντα	να έχουν υπομονή στους κόπους
νικᾶν μαχόμενον	να νικούν στις μάχες
διὸ καὶ τῆς ἡλικίας προερχομένης	γι' αυτό και όσο μεγάλωναν
ἐν χρῷ (ουσ. *χρώς*: το δέρμα, η επιδερμίδα) *τε κείροντες*	και κουρεύοντάς τους σύρριζα
καὶ... ὡς τὰ πολλὰ συνεθίζοντες	και συνηθίζοντάς τους ως επί το πλείστον να...

Ερωτήσεις

1. Ποια χαρακτηριστικά έχει η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Σπάρτη;
2. Με βάση το απόσπασμα της Ενότητας, τα παραπάνω αποσπάσματα από τον Πλούταρχο, αλλά και τις γνώσεις σας από την αρχαία ιστορία, να συγκρίνετε την εκπαίδευση στην αρχαία Αθήνα και στην αρχαία Σπάρτη.

Ενότητα 3

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στους παρακάτω στίχους ο Αριστοφάνης περιγράφει διάφορους επαγγελματίες οι οποίοι ξυπνούν με το λάλημα του πετεινού, για να πάνε στις δουλειές τους.

Οὕτω δ᾽ ἴσχυέ τε καὶ μέγας ἦν τότε καὶ πολύς, ὥστ᾽ ἔτι καὶ νῦν
ὑπὸ τῆς ῥώμης τῆς τότ᾽ ἐκείνης, ὁπόταν μόνον ὄρθριον ᾄσῃ,
ἀναπηδῶσιν πάντες ἐπ᾽ ἔργον, χαλκῆς, κεραμῆς, σκυλοδέψαι,
σκυτῆς, βαλανῆς, ἀλφιταμοιβοί, τορνευτολυρασπιδοπηγοί·
οἱ δὲ βαδίζουσ᾽ ὑποδησάμενοι νύκτωρ.

Ἀριστοφάνης, *Ὄρνιθες* στ. 488-492

Μετάφραση

Και ήταν τότε (ο πετεινός) τόσο πανίσχυρος και μέγας και πολύς, ώστε, ακόμα και τώρα, από τη δύναμή του την τοτινή και μόνο που θα τραγουδήσει το πρωί αναπηδούν όλοι για δουλειά: χαλκιάδες, κανατάδες, ταμπάκηδες, παπουτσήδες, λουτράρηδες, αλευράδες, τορνευτολυρασπιδαρμοστάδες. Και άλλοι ποδένονται και περπατούν αξημέρωτα.

(μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Πλούταρχος στο παρακάτω απόσπασμα από τη βιογραφία του Περικλή αναφέρει ότι ο Περικλής επιθυμούσε να μετέχει στα αγαθά της πόλης κάθε Αθηναίος.

Ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς χρυσοῦ, μαλακτῆρες ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τορευταί, πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνῆται κατὰ θάλατταν, οἱ δὲ κατὰ γῆν ἁμαξοπηγοὶ καὶ ζευγοτρόφοι καὶ ἡνίοχοι καὶ καλωστρόφοι καὶ λινουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὁδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, ἑκάστη δὲ τέχνη, καθάπερ στρατηγὸς ἴδιον στράτευμα, τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας γινόμενον, εἰς πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡλικίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέσπειρον τὴν εὐπορίαν.

Πλούταρχος, *Περικλῆς* 12.6

Γλωσσικά σχόλια

ὅπου γὰρ ὕλη μὲν ἦν	γιατί όπου το υλικό ήταν
ἐλέφας	ελεφαντόδοντο
αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι	και οι τεχνίτες που κατεργάζονταν και επεξεργάζονταν το υλικό
τέκτονες	ξυλουργοί ή οικοδόμοι
πλάσται	οι τεχνίτες που επεξεργάζονται (πλάθουν) τον πηλό ή το κερί
χαλκοτύποι	χαλκιάδες, χαλκουργοί
λιθουργοί	λιθοξόοι, μαρμαράδες
μαλακτῆρες ἐλέφαντος	αυτοί που κατεργάζονται το ελεφαντόδοντο
ποικιλταί	διακοσμητές
τορευταί	τορνευτές, αυτοί που επεξεργάζονται ανάγλυφα έργα
πομποὶ δὲ τούτων καὶ κομιστῆρες	εκείνοι οι οποίοι στέλνουν και προμηθεύουν, μεταφέρουν αυτά
κυβερνῆται	κυβερνήτες πλοίων
ἁμαξοπηγοί	αμαξοποιοί

ζευγοτρόφοι	ζευγολάτες
καλωστρόφοι	κατασκευαστές σκοινιών
σκυτοτόμοι	βυρσοδέψες, τσαγκάρηδες
ἑκάστη δὲ τέχνη	κάθε επάγγελμα
καθάπερ	όπως ακριβώς
ἴδιον	το δικό του
τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην	το πλήθος των μισθωτών και τους ανειδίκευτους
ὡς ἔπος εἰπεῖν	για να το πω έτσι
αἱ χρεῖαι	οι ανάγκες

Ερωτήσεις

1. Ποια επαγγέλματα αναφέρει ο Αριστοφάνης και ποια ο Πλούταρχος; Ποια από αυτά διατηρούνται έως τις μέρες μας;

2. Να εντοπίσετε ποια από τα επαγγέλματα που αναφέρονται στα παραπάνω αποσπάσματα απαντούν και στο κείμενο της Ενότητας.

Ενότητα 4

Ο Λουκιανός στο έργο του *Ἀληθὴς Ἱστορία* αναφέρει επίσης την περιπέτεια που είχαν αυτός και οι σύντροφοί του στο νησί των Βουκεφάλων. Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφει πώς τους συμπεριφέρθηκαν οι Βουκέφαλοι.

Ἐντεῦθεν ἡμᾶς ὑπεδέχετο πέλαγος προσηνὲς καὶ νῆσος οὐ μεγάλη, εὐπρόσιτος, συνοικουμένη· ἐνέμοντο δὲ αὐτὴν ἄνθρωποι ἄγριοι, Βουκέφαλοι, κέρατα ἔχοντες, οἷον παρ' ἡμῖν τὸν Μινώταυρον ἀναπλάττουσιν. Ἀποβάντες δὲ προῄειμεν ὑδρευσόμενοι καὶ σιτία ληψόμενοι, εἴ ποθεν δυνηθείημεν· οὐκέτι γὰρ εἴχομεν. Καὶ ὕδωρ μὲν αὐτοῦ πλησίον εὕρομεν, ἄλλο δὲ οὐδὲν ἐφαίνετο, πλὴν μυκηθμὸς πολὺς οὐ πόρρωθεν ἠκούετο. Δόξαντες οὖν ἀγέλην εἶναι βοῶν, κατ' ὀλίγον προχωροῦντες ἐπέστημεν τοῖς ἀνθρώποις. Οἱ δὲ ἰδόντες ἡμᾶς ἐδίωκον, καὶ τρεῖς μὲν τῶν ἑταίρων λαμβάνουσιν, οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς τὴν θάλατταν καταφεύγομεν.

Λουκιανός, *Ἀληθὴς Ἱστορία* 2.44

Γλωσσικά σχόλια

ἐντεῦθεν	έπειτα
προσηνές	ήρεμο
εὐπρόσιτος	ευκολοπλησίαστος
συνοικουμένη	κατοικημένη
ἐνέμοντο	κατείχαν
οἷον	όπως
παρ' ἡμῖν	σ' εμάς
ἀναπλάττουσιν	φαντάζονται
ἀποβάντες	αφού αποβιβαστήκαμε
προῄειμεν (οριστ. παρατ. ρ. *πρόειμι*) *ὑδρευσόμενοι καὶ σιτία ληψόμενοι*	προχωρήσαμε, για να βρούμε νερό και τροφή
εἴ ποθεν δυνηθείημεν	αν από κάπου μπορούσαμε
οὐκέτι γὰρ εἴχομεν	γιατί δεν είχαμε πια
μυκηθμός	μουγκρητό
οὐ πόρρωθεν	όχι από μακριά (από κοντά)
δόξαντες οὖν	επειδή νομίσαμε, λοιπόν
βοῶν	βοδιών
ἐπέστημεν (οριστ. αορ. ρ. *ἐφίσταμαι*)	βρεθήκαμε κοντά, συναντήσαμε
τῶν ἑταίρων	από τους συντρόφους

Ερωτήσεις

1. Ποια χαρακτηριστικά είχαν οι Βουκέφαλοι και πώς αντιμετώπισαν τον αφηγητή και τους συντρόφους του;
2. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο κοινός θεματικός άξονας ανάμεσα στο παραπάνω απόσπασμα και το κείμενο της Ενότητας;
3. Με βάση το κείμενο του Λουκιανού γνωρίζουμε πώς εξελίχθηκε η ιστορία: ο Λουκιανός και οι σύντροφοί του πήραν τα όπλα, κυνήγησαν με τη σειρά τους τους Βουκέφαλους, σκότωσαν πολλούς και αιχμαλώτισαν ζωντανούς δύο. Στη συνέχεια οι Βουκέφαλοι έστειλαν αντιπροσώπους ζητώντας πίσω τούς δικούς τους και προσφέροντας για λύτρα πολλά τυριά, ξερά ψάρια, κρεμμύδια και τέσσερα ελάφια που είχαν τρία πόδια το καθένα. Ανακαλείτε στη μνήμη σας περιπτώσεις από τα ομηρικά έπη, όπου αντίστοιχα κάποιος δίνει λύτρα, για να πάρει πίσω ένα δικό του πρόσωπο;

Ενότητα 5

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Περικλής εκφράζει την άποψη ότι ήρθε ο καιρός η Αθήνα να αξιοποιήσει τον πλούτο της, για να κατασκευάσει δημόσια έργα που θα φέρουν, πέρα από δόξα, ευπορία στους Αθηναίους, αφού θα δραστηριοποιήσουν όλους τους επαγγελματίες. Έτσι, όλοι θα έχουν εργασία και η πόλη θα έχει τη δύναμη να αναπτύσσεται και να συντηρείται μόνη της.

[...] Δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον, εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς, ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων ἀίδιος, εὐπορία δὲ γινομένων ἑτοίμη παρέσται, παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης καὶ ποικίλων χρειῶν, αἳ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι, πᾶσαν δὲ χεῖρα κινοῦσαι, σχεδὸν ὅλην ποιοῦσιν ἔμμισθον τὴν πόλιν, ἐξ αὑτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην.

Πλούταρχος, *Περικλῆς* 12.4

Γλωσσικά σχόλια

δεῖ δὲ τῆς πόλεως κατεσκευασμένης ἱκανῶς τοῖς ἀναγκαίοις πρὸς τὸν πόλεμον εἰς ταῦτα τὴν εὐπορίαν τρέπειν αὐτῆς	πρέπει η πόλη, αφού ετοίμασε σε ικανοποιητικό βαθμό τα απαραίτητα για τον πόλεμο, σε αυτά τα έργα να διοχετεύσει την ευπορία της (τον πλούτο της)
ἀφ' ὧν δόξα μὲν γενομένων ἀίδιος	τα οποία, αν γίνουν, θα χαρίσουν δόξα αθάνατη
εὐπορία δὲ γινομένων ἑτοίμη παρέσται (οριστ. μέλλ. ρ. *πάρειμι*)	ενώ όσο θα γίνονται θα υπάρχει πραγματική ευημερία (πλούτος)
παντοδαπῆς ἐργασίας φανείσης καὶ ποικίλων χρειῶν	αφού θα απαιτηθεί κάθε είδους εργασία και θα παραστεί κάθε είδους ανάγκη
αἳ πᾶσαν μὲν τέχνην ἐγείρουσαι	οι οποίες δραστηριοποιώντας κάθε επαγγελματία
πᾶσαν δὲ χεῖρα κινοῦσαι	και κινητοποιώντας (δίνοντας απασχόληση σε) όλα τα χέρια
ἐξ αὑτῆς ἅμα κοσμουμένην καὶ τρεφομένην	και ταυτόχρονα να αναπτύσσεται και να συντηρείται από μόνη της

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Ισοκράτης στον λόγο του *Περὶ εἰρήνης* προτρέπει τους Αθηναίους να εγκαταλείψουν την επεκτατική πολιτική και να περιοριστούν στα όρια του δικού τους κράτους. Ζώντας ειρηνικά και χωρίς πολέμους, οι Αθηναίοι θα γίνονται διαρκώς πλουσιότεροι, αφού θα έχουν απαλλαγεί από τις εισφορές για τον πόλεμο και θα αναπτυχθεί το εμπόριο.

Ἢν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα καὶ τοιούτους ἡμᾶς αὐτοὺς παράσχωμεν οἵους αἱ κοιναὶ συνθῆκαι προστάττουσιν, μετὰ πολλῆς μὲν ἀσφαλείας τὴν πόλιν οἰκήσομεν, ἀπαλλαγέντες πολέμων καὶ κινδύνων καὶ ταραχῆς εἰς ἣν

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 147

νῦν πρὸς ἀλλήλους καθέσταμεν, καθ' ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν, ἀναπεπαυμένοι μὲν τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν τριηραρχιῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν πόλεμον λειτουργιῶν, ἀδεῶς δὲ γεωργοῦντες καὶ τὴν θάλατταν πλέοντες καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις ἐπιχειροῦντες αἳ νῦν διὰ τὸν πόλεμον ἐκλελοίπασιν. Ὀψόμεθα δὲ τὴν πόλιν διπλασίας μὲν ἢ νῦν τὰς προσόδους λαμβάνουσαν, μεστὴν δὲ γιγνομένην ἐμπόρων καὶ ξένων καὶ μετοίκων ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν.

Ἰσοκράτης, *Περὶ εἰρήνης* 20-21

Γλωσσικά σχόλια

ἢν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα	αν κάνουμε ειρήνη
καὶ τοιούτους ἡμᾶς αὐτοὺς παράσχωμεν	και αν έχουμε τέτοια συμπεριφορά
οἵους αἱ κοιναὶ συνθῆκαι προστάττουσιν	όπως ορίζουν οι κοινές συνθήκες (αναφέρεται σε όσα είχαν οριστεί με την Ανταλκίδεια Ειρήνη που είχε συναφθεί το 387 π.Χ.)
εἰς ἣν νῦν πρὸς ἀλλήλους καθέσταμεν	στην οποία (κοινωνική αναταραχή) έχουμε περιέλθει τώρα
πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν	θα αυξάνουμε τον πλούτο
ἀδεῶς	χωρίς φόβο
αἳ... ἐκλελοίπασιν	οι οποίες έχουν εκλείψει
ὀψόμεθα	θα δούμε
διπλασίας μὲν ἢ νῦν τὰς προσόδους λαμβάνουσαν	να έχει διπλάσια έσοδα από όσα εισπράττει τώρα
μεστὴν δὲ γιγνομένην	και να είναι γεμάτη από
ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν (οριστ. παρακ. ρ. *καθίσταμαι*)	από τους οποίους τώρα έχει ερημώσει

Ερωτήσεις

1. Με βάση το πρώτο παράλληλο κείμενο, πώς μπορεί η Αθήνα να αυτοσυντηρηθεί κατά τον Περικλή;

2. Σύμφωνα με τον Ισοκράτη, πώς μπορεί η Αθήνα να διπλασιάσει τα έσοδά της;

3. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο κοινός θεματικός άξονας που εντοπίζεται ανάμεσα στα παραπάνω αποσπάσματα και στο κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 6

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Μαντίθεος, γνωρίζοντας ότι ψέγεται για τα αριστοκρατικά του φρονήματα, όσο και για την εικόνα του, προσπαθεί να πείσει ότι δεν πρέπει να κρίνεται κανείς με βάση την εξωτερική του εμφάνιση αλλά με βάση τα έργα του. Η εξωτερική εμφάνιση αποτελεί απατηλό κριτήριο, αντίθετα τα έργα αναδεικνύουν την πραγματική φύση των ανθρώπων.

Καίτοι χρὴ τοὺς φιλοτίμως καὶ κοσμίως πολιτευομένους ἐκ τῶν τοιούτων σκοπεῖν, ἀλλ' οὐκ εἴ τις κομᾷ, διὰ τοῦτο μισεῖν· τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα οὔτε τοὺς ἰδιώτας οὔτε τὸ κοινὸν τῆς πόλεως βλάπτει, ἐκ δὲ τῶν κινδυνεύειν ἐθελόντων πρὸς τοὺς πολεμίους ἅπαντες ὑμεῖς ὠφελεῖσθε. Ὥστε οὐκ ἄξιον ἀπ' ὄψεως, ὦ βουλή, οὔτε φιλεῖν οὔτε μισεῖν οὐδένα, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων σκοπεῖν· πολλοὶ μὲν γὰρ μικρὸν διαλεγόμενοι καὶ κοσμίως ἀμπεχόμενοι μεγάλων κακῶν αἴτιοι γεγόνασιν, ἕτεροι δὲ τῶν τοιούτων ἀμελοῦντες πολλὰ κἀγαθὰ ὑμᾶς εἰσιν εἰργασμένοι.

Λυσίας, *Ὑπὲρ Μαντιθέου* 18-19

Γλωσσικά σχόλια

τοὺς φιλοτίμως καὶ κοσμίως πολιτευομένους	όσους πολιτεύονται με φιλοτιμία και σεμνότητα
εἴ τις κομᾷ (ρ. *κομάω, κομῶ*)	αν κάποιος αφήνει μακριά κόμη, αν έχει μακριά μαλλιά
τῶν κινδυνεύειν ἐθελόντων	που θέλουν να κινδυνεύουν (στη μάχη), να αγωνίζονται

ἀπ᾽ ὄψεως	από την εξωτερική εμφάνιση
μικρὸν διαλεγόμενοι	αν και μιλούν λίγο, σεμνά
κοσμίως ἀμπεχόμενοι	αν και ντύνονται ευπρεπώς (*ἀμπέχω* = περιβάλλω, καλύπτω, ντύνω)
ἕτεροι δὲ τῶν τοιούτων ἀμελοῦντες	άλλοι όμως που τα παραμελούν αυτά
εἰσιν εἰργασμένοι	έχουν κάνει, έχουν προσφέρει

Ερωτήσεις

1. Πώς πρέπει να κρίνουν οι άνθρωποι τους άλλους, κατά τη γνώμη του Μαντιθέου;

2. Ποια αναλογία μπορείτε να διακρίνετε ανάμεσα στο παραπάνω κείμενο και σε αυτό της Ενότητας;

Ενότητα 7

Ο Πλούταρχος, ο οποίος συνέγραψε τη βιογραφία του Αλεξάνδρου, παραθέτει δύο εκδοχές σχετικά με τη λύση του γόρδιου δεσμού.

Οἱ μὲν οὖν πολλοί φασι, τῶν δεσμῶν τυφλὰς ἐχόντων τὰς ἀρχὰς καὶ δι᾽ ἀλλήλων πολλάκις σκολιοῖς ἑλιγμοῖς ὑποφερομένων, τὸν Ἀλέξανδρον ἀμηχανοῦντα λῦσαι, διατεμεῖν τῇ μαχαίρᾳ τὸ σύναμμα, καὶ πολλὰς ἐξ αὐτοῦ κοπέντος ἀρχὰς φανῆναι. Ἀριστόβουλος δὲ καὶ πάνυ λέγει ῥᾳδίαν αὐτῷ γενέσθαι τὴν λύσιν, ἐξελόντι τοῦ ῥυμοῦ τὸν ἕστορα καλούμενον, ᾧ συνείχετο τὸ ζυγόδεσμον, εἶθ᾽ οὕτως ὑφελκύσαντι τὸν ζυγόν.

Πλούταρχος, *Ἀλέξανδρος* 18.3-4

Γλωσσικά σχόλια

φασί	ισχυρίζονται, λένε
τῶν δεσμῶν τυφλὰς ἐχόντων τὰς ἀρχάς	επειδή δε φαίνονταν οι άκρες των σχοινιών
δι᾽ ἀλλήλων πολλάκις σκολιοῖς ἑλιγμοῖς ὑποφερομένων	επειδή είχαν δεθεί με αλλεπάλληλους κόμπους
ἀμηχανοῦντα λῦσαι	επειδή δεν ήξερε να τον λύσει (*ἡ ἀμηχανία*: έλλειψη μέσων ή πόρων)
τὸ σύναμμα	ο δεσμός
πάνυ	πολύ
ῥᾳδίαν	εύκολη
ἐξελόντι (μτχ. αορ. β΄ ρ. *ἐξαιρέω, ἐξαιρῶ*) *τοῦ ῥυμοῦ τὸν ἕστορα*	αφού αφαίρεσε από τον άξονα (το τιμόνι) της άμαξας τον πάσσαλο
ᾧ συνείχετο τὸ ζυγόδεσμον	με τον οποίο συγκρατιόταν το ζυγόδεσμο (δηλ. ο ιμάντας που συνδέει τον ζυγό, το ξύλο σε σχήμα σταυρού που βρίσκεται στο άκρο του τιμονιού, με τον ρυμό, το τιμόνι)
εἶθ᾽ οὕτως	έπειτα, λοιπόν
ὑφελκύσαντι τὸν ζυγόν	αφού έσυρε μακριά τον ζυγό

Ερώτηση

Ποιες εκδοχές καταγράφει ο Πλούταρχος σχετικά με τη λύση του γόρδιου δεσμού και ποια συμφωνεί με την άποψη του Αρριανού, όπως παρουσιάζεται στο κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 8

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ο Λουκιανός στο έργο του *Περὶ παρασίτου* πραγματεύεται τον τύπο του παράσιτου, του ανθρώπου δηλαδή που προσκολλάται σε κάποιον πλούσιο, για να εξασφαλίσει το καθημερινό φαγητό του. Σε αυτό το έργο ο παράσιτος Σίμων προσπαθεί να αποδείξει ότι η παρασιτική είναι τέχνη, και μάλιστα ανώτερη από τη ρητορική και τη φιλοσοφία. Στο παρακάτω απόσπασμα εκφράζει την άποψη ότι οι παράσιτοι περιφρονούν τα χρήματα.

Καὶ ὁ μὲν παράσιτος οὕτως ἔχει πρὸς ἀργύριον ὡς οὐκ ἄν τις οὐδὲ πρὸς τὰς ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς ψηφῖδας ἀμελῶς ἔχοι, καὶ οὐδὲν αὐτῷ δοκεῖ διαφέρειν τὸ χρυσίον τοῦ πυρός.

Λουκιανός, *Περὶ παρασίτου, ὅτι τέχνη ἡ παρασιτική* 52

Γλωσσικά σχόλια

οὕτως ἔχει πρὸς ἀργύριον ὡς οὐκ ἄν τις οὐδὲ πρὸς τὰς ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς ψηφῖδας ἀμελῶς ἔχοι	κρατά απέναντι στα χρήματα την ίδια στάση με κάποιον που θα αδιαφορούσε για τα χαλίκια του γιαλού
οὐδὲν αὐτῷ δοκεῖ διαφέρειν τὸ χρυσίον τοῦ πυρός	σε τίποτε δε διαφέρει γι' αυτόν το χρυσάφι από τα κάρβουνα

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Στον παρακάτω μύθο ο Αίσωπος περιγράφει τι έπαθε ο λύκος που κακολογούσε την αλεπού στο λιοντάρι.

Λέων γηράσας ἐνόσει κατακεκλιμένος ἐν ἄντρῳ. Παρῆσαν δ' ἐπισκεψόμενα τὸν βασιλέα πλὴν ἀλώπεκος τἆλλα τῶν ζῴων. Ὁ τοίνυν λύκος λαβόμενος εὐκαιρίας κατηγόρει παρὰ τῷ λέοντι τῆς ἀλώπεκος ἅτε δὴ παρ' οὐδὲν τιθεμένης τὸν πάντων αὐτῶν κρατοῦντα καὶ διὰ ταῦτα μηδ' εἰς ἐπίσκεψιν ἀφιγμένης. Ἐν τοσούτῳ δὲ παρῆν καὶ ἡ ἀλώπηξ καὶ τῶν τελευταίων ἠκροάσατο τοῦ λύκου ῥημάτων. Ὁ μὲν οὖν λέων κατ' αὐτῆς ἐβρυχᾶτο. Ἡ δ' ἀπολογίας καιρὸν αἰτήσασα· καὶ τίς, ἔφη, τῶν συνελθόντων τοσοῦτον ὠφέλησέν σε, ὅσον ἐγὼ πανταχόσε περινοστήσασα καὶ θεραπείαν ὑπέρ σου παρ' ἰατρῶν ζητήσασα καὶ μαθοῦσα; Τοῦ δὲ λέοντος εὐθὺς τὴν θεραπείαν εἰπεῖν κελεύσαντος ἐκείνη φησίν· εἰ λύκον ζῶντα ἐκδείρας τὴν αὐτοῦ δορὰν θερμὴν ἀμφιέσῃ. Καὶ τοῦ λύκου κειμένου ἡ ἀλώπηξ γελῶσα εἶπεν· οὕτως οὐ χρὴ τὸν δεσπότην πρὸς δυσμένειαν παρακινεῖν ἀλλὰ πρὸς εὐμένειαν. Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι ὁ καθ' ἑτέρου μηχανώμενος καθ' ἑαυτοῦ τὴν πάγην περιτρέπει.

Μύθος του Αισώπου

Γλωσσικά σχόλια

ἐνόσει κατακεκλιμένος ἐν ἄντρῳ	κειτόταν άρρωστος σε σπηλιά
παρῆσαν δ' ἐπισκεψόμενα τὸν βασιλέα	είχαν πάει να δουν τον βασιλιά
πλὴν ἀλώπεκος	εκτός από την αλεπού
τοίνυν	λοιπόν
παρὰ τῷ λέοντι	στο λιοντάρι
ἅτε δὴ παρ' οὐδὲν τιθεμένης τὸν πάντων αὐτῶν κρατοῦντα	επειδή τάχα δε δίνει δεκάρα για τον βασιλιά όλων των ζώων
καὶ διὰ ταῦτα μηδ' εἰς ἐπίσκεψιν ἀφιγμένης	και γι' αυτό ούτε καν τον επισκέφθηκε
ἐν τοσούτῳ δὲ παρῆν	πάνω στην ώρα εμφανίστηκε
ἠκροάσατο (οριστ. αορ. ρ. *ἀκροάομαι, ἀκροῶμαι*)	άκουσε
τῶν τελευταίων ῥημάτων	τα τελευταία λόγια
κατ' αὐτῆς	εναντίον της
ἀπολογίας καιρὸν αἰτήσασα	αφού ζήτησε την ευκαιρία να απολογηθεί
ἔφη	είπε
τῶν συνελθόντων	από αυτούς που μαζεύτηκαν
πανταχόσε περινοστήσασα (μτχ. αορ. ρ. *περινοστέω, περινοστῶ*)	που πήγα σε όλα τα μέρη
κελεύσαντος	αφού διέταξε
φησίν	λέει
ἐκδείρας	αφού γδάρεις
τὴν αὐτοῦ δοράν	το δέρμα του, το τομάρι του
εἰ… ἀμφιέσῃ (ρ. *ἀμφιέννυμαι*)	αν φορέσεις
δηλοῖ	δηλώνει, φανερώνει, διδάσκει
ὁ καθ' ἑτέρου μηχανώμενος καθ' ἑαυτοῦ τὴν πάγην περιτρέπει	όποιος σχεδιάζει κακά εναντίον άλλου πέφτει ο ίδιος στην παγίδα

Ερωτήσεις

1. Ποια χαρακτηριστικά έχει ο παράσιτος σύμφωνα με το πρώτο απόσπασμα;
2. Ποια παγίδα έστησε ο λύκος στην αλεπού στον μύθο του Αισώπου και ποια κατάληξη είχε ο λύκος;
3. Ποια, κατά τη γνώμη σας, είναι τα κοινά σημεία ανάμεσα στο κείμενο της Ενότητας και το δεύτερο παράλληλο κείμενο;

Ενότητα 9

Στο παρακάτω απόσπασμα αποτυπώνεται η αξία της υστεροφημίας για τους πεσόντες στο πεδίο της μάχης.

Καὶ γάρ τοι ἀγήρατοι μὲν αὐτῶν αἱ μνῆμαι, ζηλωταὶ δὲ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἱ τιμαί· οἳ πενθοῦνται μὲν διὰ τὴν φύσιν ὡς θνητοί, ὑμνοῦνται δὲ ὡς ἀθάνατοι διὰ τὴν ἀρετήν. Καὶ γάρ τοι θάπτονται δημοσίᾳ, καὶ ἀγῶνες τίθενται ἐπ' αὐτοῖς ῥώμης καὶ σοφίας καὶ πλούτου, ὡς ἀξίους ὄντας τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότας ταῖς αὐταῖς τιμαῖς καὶ τοὺς ἀθανάτους τιμᾶσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτοὺς καὶ μακαρίζω τοῦ θανάτου καὶ ζηλῶ [...]

Λυσίας, *Ἐπιτάφιος* 79-81

Γλωσσικά σχόλια

τοι	βέβαια, λοιπόν
ἀγήρατοι	αγέραστες, αθάνατες
ζηλωταί	αξιοθαύμαστες, αξιοζήλευτες
ὡς ἀξίους ὄντας τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότας (μτχ. παρακ. ρ. τελευτάω, -ῶ)	επειδή το αξίζουν αυτοί που έχουν σκοτωθεί στον πόλεμο
ταῖς αὐταῖς τιμαῖς καὶ τοὺς ἀθανάτους τιμᾶσθαι	να τιμώνται με τις ίδιες τιμές που τιμούνται και οι αθάνατοι (θεοί)
μακαρίζω	θεωρώ κάποιον ευτυχή

Ερώτηση

Τι κερδίζουν όσοι πέφτουν ηρωικά στο πεδίο της μάχης, σύμφωνα με το παραπάνω απόσπασμα;

Ενότητα 10

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα αναφέρονται οι αναγκαίες προϋποθέσεις ώστε να υπάρξει πραγματική φιλία μεταξύ δύο ανθρώπων.

Ἀλλ' ἡ φιλία στάσιμόν τι ζητεῖ καὶ βέβαιον ἦθος καὶ ἀμετάπτωτον ἐν μιᾷ χώρᾳ καὶ συνηθείᾳ· διὸ καὶ σπάνιον καὶ δυσεύρετόν ἐστι φίλος βέβαιος.

Πλούταρχος, *Περὶ πολυφιλίας* 97b 6-9

Γλωσσικά σχόλια

στάσιμον	σταθερό
βέβαιον	αμετακίνητο, σίγουρο
ἦθος	χαρακτήρας
ἀμετάπτωτον	αμετάβλητο
ἐν μιᾷ χώρᾳ καὶ συνηθείᾳ	στην ίδια θέση και στην ίδια στενή σχέση

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα εξετάζεται αν ένας ευτυχισμένος και αυτάρκης άνθρωπος έχει ανάγκη από φίλους ή όχι.

Ἀμφισβητεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων ἢ μή. Οὐθὲν γάρ φασι δεῖν φίλων τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν· ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τἀγαθά· αὐτάρκεις οὖν ὄντας οὐδενὸς προσδεῖσθαι, τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, πορίζειν ἃ δι' αὑτοῦ ἀδυνατεῖ.

Ἀριστοτέλης, *Ἠθικὰ Νικομάχεια* 1169b

Γλωσσικά σχόλια

ἀμφισβητεῖται	υπάρχει διαφωνία
περὶ τὸν εὐδαίμονα	σχετικά με τον ευτυχισμένο
εἰ δεήσεται	αν έχει ανάγκη, χρειάζεται
οὐθὲν γάρ φασι δεῖν φίλων τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν	ισχυρίζονται δηλαδή κάποιοι ότι δε χρειάζονται φίλους οι ευτυχισμένοι και οι αυτάρκεις
αὐτάρκεις οὖν ὄντας	επειδή, λοιπόν, είναι αυτάρκεις
οὐδενὸς προσδεῖσθαι	δε χρειάζονται κανέναν
ἕτερον αὐτὸν ὄντα	επειδή είναι διαφορετικό άτομο
πορίζειν ἃ δι' αὑτοῦ ἀδυνατεῖ	εξασφαλίζει αυτά τα οποία ο καθένας μόνος του δεν μπορεί να προμηθευτεί

Τρίτο παράλληλο κείμενο

Σε αυτό το απόσπασμα εκφράζεται η άποψη ότι η φιλία είναι αναγκαία στη ζωή του ανθρώπου και σαφώς προτιμότερη από όλα τα αγαθά.

Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας ἕποιτ' ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις ἢ μετ' ἀρετῆς, ἔτι δ' ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον. Ἄνευ γὰρ φίλων οὐδεὶς ἕλοιτ' ἂν ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ πλουτοῦσι καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ φίλων μάλιστ' εἶναι χρεία.

Ἀριστοτέλης, *Ἠθικὰ Νικομάχεια* 1155a

Γλωσσικά σχόλια

ἕποιτ' ἂν (δυν. ευκτ. ενεστ. ρ. *ἕπομαι*) *διελθεῖν*	θα μπορούσαμε στη συνέχεια να συζητήσουμε
ἔστι γὰρ ἀρετή τις ἢ μετ' ἀρετῆς	γιατί (η φιλία) είναι είδος αρετής ή συνυφασμένη με αυτή
οὐδεὶς ἕλοιτ' ἂν (δυν. ευκτ. αορ. β' ρ. *αἱρέομαι, -οῦμαι*) *ζῆν*	κανείς δε θα προτιμούσε να ζει
ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα	ακόμα κι αν κατέχει όλα τα υπόλοιπα αγαθά
καὶ γὰρ πλουτοῦσι καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ φίλων μάλιστ' εἶναι χρεία	γιατί και οι πλούσιοι και αυτοί που έχουν αποκτήσει αξιώματα και εξουσία θεωρούν ότι είναι πάρα πολύ μεγάλη ανάγκη να έχουν φίλους

Ερωτήσεις

1. Κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί να ανθήσει μια σωστή φιλία, σύμφωνα με το πρώτο απόσπασμα;
2. Να σχολιάσετε την πρώτη περίοδο του δεύτερου παράλληλου κειμένου και να διατυπώσετε την προσωπική σας γνώμη.
3. Πώς δικαιολογεί ο Αριστοτέλης (βλ. τρίτο παράλληλο κείμενο) την άποψη ότι η φιλία είναι *ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον*;
4. Να εντοπίσετε κοινά θεματικά στοιχεία στο κείμενο της Ενότητας και στα παράλληλα κείμενα.

Ενότητα 11

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Πλούταρχος περιγράφει πόσο δύσκολο ήταν να χαλιναγωγήσει κάποιος ένα άλογο άγριο σαν τον Βουκεφάλα. Ο μόνος που τα κατάφερε ήταν ο Αλέξανδρος, γεμίζοντας έτσι χαρά και υπερηφάνεια τον πατέρα του Φίλιππο.

Προσδραμὼν (Ἀλέξανδρος) τῷ ἵππῳ καὶ παραλαβὼν τὴν ἡνίαν, ἐπέστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ἔοικεν ἐννοήσας ὅτι τὴν σκιὰν προπίπτουσαν καὶ σαλευομένην ὁρῶν πρὸ αὐτοῦ διαταράττοιτο. [...] Ὡς δ' ἑώρα τὸν ἵππον ἀφεικότα τὴν ἀπειλήν, ὀργῶντα δὲ πρὸς τὸν δρόμον, ἀφεὶς ἐδίωκεν, ἤδη φωνῇ θρασυτέρᾳ καὶ ποδὸς κρούσει χρώμενος. Τῶν δὲ περὶ τὸν Φίλιππον ἦν ἀγωνία καὶ σιγὴ τὸ πρῶτον· ὡς δὲ κάμψας ὑπέστρεψεν ὀρθῶς σοβαρὸς καὶ γεγηθώς, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀνηλάλαξαν, ὁ δὲ πατὴρ καὶ δακρῦσαί τι λέγεται πρὸς τὴν χαράν, καὶ καταβάντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν φιλήσας, ὦ παῖ, φάναι, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην· Μακεδονία γάρ σ' οὐ χωρεῖ.

Πλούταρχος, *Ἀλέξανδρος* 6.5-8

Γλωσσικά σχόλια

προσδραμών (μτχ. αορ. β' ρ. *προστρέχω*)	αφού έτρεξε προς
τὴν ἡνίαν	το χαλινάρι
ἐπέστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον	γύρισε προς τον ήλιο
ὡς ἔοικεν ἐννοήσας	αφού αντιλήφθηκε, καθώς φαίνεται
ὅτι τὴν σκιὰν προπίπτουσαν καὶ σαλευομένην ὁρῶν πρὸ αὐτοῦ διαταράττοιτο	ότι (το άλογο) ταραζόταν, επειδή έβλεπε μπροστά του τη σκιά που έπεφτε και κινούνταν
ἀφεικότα (μτχ. παρακ. ρ. *ἀφίημι*) *τὴν ἀπειλήν*	να έχει απαλλαχθεί από την απειλή
ὀργῶντα δέ	και να ορμά
ἀφείς (μτχ. αορ. ρ. *ἀφίημι*)	αφού το άφησε
φωνῇ θρασυτέρᾳ καὶ ποδὸς κρούσει χρώμενος	φωνάζοντας αποφασιστικά και χτυπώντας το πόδι
οἱ δὲ περὶ τὸν Φίλιππον	αυτοί που ήταν με τον Φίλιππο
ὡς δὲ κάμψας ὑπέστρεψεν ὀρθῶς	όταν όμως πήρε στροφή και επέστρεψε όρθιος πάνω στο άλογο
σοβαρὸς καὶ γεγηθώς	περήφανος (με θριαμβευτικό ύφος) και χαρούμενος
ἀνηλάλαξαν (οριστ. αορ. ρ. *ἀναλαλάζω*)	κραύγασαν δυνατά
φάναι (απαρ. ενεστ. ρ. *φημί*)	ότι είπε
σεαυτῷ	για τον εαυτό σου

Ερωτήσεις

1. Πώς κατάφερε ο Αλέξανδρος να δαμάσει τον Βουκεφάλα, σύμφωνα με το παραπάνω απόσπασμα; Πώς θα χαρακτηρίζατε τον Αλέξανδρο με βάση όσα διαβάσατε;
2. Ποια συμβουλή έδωσε ο Φίλιππος στον γιο του; Την ακολούθησε ο Αλέξανδρος;

Ενότητα 12

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Στράβων παραθέτει το σχόλιο του Ποσειδωνίου (φιλόσοφος του 2ου/1ου αιώνα π.Χ. από την Απάμεια της Συρίας) σχετικά με την Ατλαντίδα.

Πρὸς ὃ καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος εὖ παρατίθησιν, ὅτι ἐνδέχεται καὶ μὴ πλάσμα εἶναι τὸ περὶ τῆς νήσου τῆς Ἀτλαντίδος, περὶ ἧς ἐκεῖνος ἱστορῆσαι Σόλωνά φησι πεπυσμένον παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, ὡς ὑπάρχουσά ποτε ἀφανισθείη, τὸ μέγεθος οὐκ ἐλάττων ἠπείρου.

Στράβων, *Γεωγραφικά* 2.3.6

Γλωσσικά σχόλια

πρὸς ὃ καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος εὖ παρατίθησιν	σε σχέση με αυτό ορθώς παραθέτει και την εκδοχή του Πλάτωνα
πλάσμα	πλαστή ιστορία
περὶ ἧς	για την οποία
φησί	ισχυρίζεται
πεπυσμένον (μτχ. παρακ. ρ. *πυνθάνομαι*)	αφού την είχε πληροφορηθεί
ὡς ὑπάρχουσά ποτε ἀφανισθείη	ότι, ενώ υπήρχε κάποτε, εξαφανίστηκε
τὸ μέγεθος οὐκ ἐλάττων ἠπείρου	στο μέγεθος όχι μικρότερη από ήπειρο

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα γίνεται αναφορά στον πόλεμο που είχε διεξαχθεί πολύ παλιά ανάμεσα σε εκείνους που κατοικούσαν έξω από τις Ηράκλειες στήλες και εκείνους που κατοικούσαν εντός. Στον πόλεμο αυτόν έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο οι βασιλιάδες της νήσου Ατλαντίδας.

Πάντων δὴ πρῶτον μνησθῶμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον ἦν ἐνακισχίλια ἔτη, ἀφ᾽ οὗ γεγονὼς ἐμηνύθη πόλεμος τοῖς θ᾽ ὑπὲρ Ἡρακλείας στήλας ἔξω κατοικοῦσιν καὶ τοῖς ἐντὸς πᾶσιν· ὃν δεῖ νῦν διαπεραίνειν. Τῶν μὲν οὖν ἥδε ἡ πόλις ἄρξασα καὶ πάντα τὸν πόλεμον διαπολεμήσασα ἐλέγετο, τῶν δ᾽ οἱ τῆς Ἀτλαντίδος νήσου βασιλῆς, ἣν δὴ Λιβύης καὶ Ἀσίας μείζω νῆσον οὖσαν ἔφαμεν εἶναί ποτε, νῦν δὲ ὑπὸ σεισμῶν δῦσαν ἄπορον πηλὸν τοῖς ἐνθένδε ἐκπλέουσιν ἐπὶ τὸ πᾶν πέλαγος, ὥστε μηκέτι πορεύεσθαι, κωλυτὴν παρασχεῖν.

Πλάτων, *Κριτίας* 108e-109a

Γλωσσικά σχόλια

πάντων δὴ πρῶτον	πρώτα απ' όλα βέβαια
μνησθῶμεν (υποτ. παθ. αορ. α' ρ. *μιμνήσκομαι*)	ας θυμηθούμε
ὅτι τὸ κεφάλαιον ἦν ἐνακισχίλια ἔτη	ότι πέρασαν συνολικά εννέα χιλιάδες χρόνια
ἀφ' οὗ γεγονὼς ἐμηνύθη πόλεμος	από τότε που κηρύχθηκε πόλεμος
ὃν δεῖ νῦν διαπεραίνειν	τον πόλεμο αυτόν πρέπει να τον αφηγηθώ μέχρι τέλους
τῶν μὲν οὖν ἥδε ἡ πόλις ἄρξασα καὶ πάντα τὸν πόλεμον διαπολεμήσασα ἐλέγετο	λεγόταν ότι την αρχηγία όσων κατοικούσαν μέσα από τις Ηράκλειες στήλες την είχε αυτή εδώ η πόλη (δηλ. η Αθήνα) μέχρι το τέλος του πολέμου
τῶν δ΄ οἱ τῆς Ἀτλαντίδος νήσου βασιλῆς	ενώ των άλλων αρχηγοί ήταν οι βασιλιάδες της Ατλαντίδας
ἣν δὴ Λιβύης καὶ Ἀσίας μείζω νῆσον οὖσαν ἔφαμεν εἶναί ποτε	η οποία, είπαμε, ήταν κάποτε νησί πιο μεγάλο από τη Λιβύη και την Ασία
ὑπὸ σεισμῶν δῦσαν	αφού βυθίστηκε μετά από σεισμούς
ἄπορον πηλὸν τοῖς ἐνθένδε ἐκπλέουσιν ἐπὶ τὸ πᾶν πέλαγος, ὥστε μηκέτι πορεύεσθαι, κωλυτὴν παρασχεῖν	άφησε λάσπη που εμποδίζει αυτούς που αποπλέουν από εδώ, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να προχωρήσουν προς το ανοιχτό πέλαγος / προς τον ωκεανό

Ερωτήσεις

1. Συμφωνεί ο Ποσειδώνιος με την άποψη του Πλάτωνα για την Ατλαντίδα, όπως αυτή εκφράζεται στο κείμενο της Ενότητας;

2. Ποια επιπλέον στοιχεία παρέχει το δεύτερο απόσπασμα σε σχέση με το κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 13

Στον λόγο του Ισοκράτη *Πρὸς Δημόνικον* –που θεωρείται από τους φιλολόγους νόθος– βρίσκουμε ποικίλες συμβουλές για το πώς πρέπει να ζει ο άνθρωπος. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο συγγραφέας συμβουλεύει τον Δημόνικο για τα κριτήρια με τα οποία πρέπει να αξιολογεί τους πραγματικούς φίλους.

Δοκίμαζε τοὺς φίλους ἔκ τε τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας· τὸ μὲν γὰρ χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ βασανίζομεν, τοὺς δὲ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγιγνώσκομεν. Οὕτως ἄριστα χρήσει τοῖς φίλοις, ἐὰν μὴ προσμένῃς τὰς παρ' ἐκείνων δεήσεις, ἀλλ' αὐτεπάγγελτος αὐτοῖς ἐν τοῖς καιροῖς βοηθῇς.

Ἰσοκράτης, *Πρὸς Δημόνικον* 25-26

Γλωσσικά σχόλια

ἐκ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας	από τη συμμετοχή στους κινδύνους
ἐν τῷ πυρὶ βασανίζομεν	στη φωτιά δοκιμάζουμε
διαγιγνώσκομεν	διακρίνουμε, διαπιστώνουμε
χρήσει (οριστ. μέλλ. ρ. *χρήομαι, χρῶμαι*) *τοῖς φίλοις*	θα συμπεριφέρεσαι στους φίλους, θα αντιμετωπίζεις
τὰς παρ' ἐκείνων δεήσεις	τα παρακάλια τους
αὐτεπάγγελτος	αυθόρμητα, με δική σου πρωτοβουλία

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του πραγματικού φίλου κατά τον Ισοκράτη;
2. Ποια από τα χαρακτηριστικά που περιγράφονται στο παραπάνω απόσπασμα απαντούν στο κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 14

Από τον παρακάτω μύθο μαθαίνουμε πώς οι λαγοί συμβιβάστηκαν με το πρόβλημα της δειλίας τους.

Λαγωοὶ καταγνόντες ἑαυτῶν δειλίαν ἔγνωσαν δεῖν ἑαυτοὺς κατακρημνίσαι. Παραγενομένων δὲ αὐτῶν ἐπί τινα κρημνόν, ᾧ λίμνη ὑπέκειτο, οἱ ἐνταῦθα βάτραχοι ἀκούσαντες τῆς ποδοψοφίας ἑαυτοὺς εἰς τὰ βάθη τῆς λίμνης ἐδίδοσαν. Εἷς δέ τις τῶν λαγωῶν θεασάμενος αὐτοὺς ἔφη πρὸς τοὺς ἑτέρους· ἀλλὰ μηκέτι ἑαυτοὺς κατακρημνίσωμεν· ἰδοὺ γάρ, εὕρηνται καὶ ἡμῶν δειλότερα ζῷα. Οὕτω καὶ τοῖς ἀνθρώποις αἱ τῶν ἄλλων συμφοραὶ τῶν ἰδίων δυστυχημάτων παραμυθίαι γίνονται.

Μύθος του Αισώπου

Γλωσσικά σχόλια

λαγωοί	οι λαγοί
καταγνόντες (μτχ. αορ. β΄ ρ. *καταγιγνώσκω*)	όταν ανακάλυψαν / συνειδητοποίησαν
ἔγνωσαν δεῖν	αποφάσισαν ότι έπρεπε
παραγενομένων δὲ αὐτῶν	όταν όμως αυτοί έφτασαν
ᾧ λίμνη ὑπέκειτο	κάτω από τον οποίο βρισκόταν μια λίμνη
ἐνταῦθα	εκεί
ἡ ποδοψοφία	το ποδοβολητό
ἑαυτοὺς εἰς τὰ βάθη τῆς λίμνης ἐδίδοσαν	κρύφτηκαν στα βάθη της λίμνης
εἷς	ένας
θεασάμενος	όταν είδε
ἔφη πρὸς τοὺς ἑτέρους	είπε στους άλλους
μηκέτι ἑαυτοὺς κατακρημνίσωμεν	ας μην γκρεμιστούμε τώρα πια
ἰδοὺ γάρ	γιατί να
εὕρηνται (οριστ. παρακ. ρ. *εὑρίσκομαι*)	έχουν βρεθεί
τῶν ἰδίων δυστυχημάτων	των δικών τους δυστυχιών
παραμυθίαι	παρηγοριές

Ερωτήσεις

1. Ποιο ήταν το πρόβλημα των λαγών και πώς κατάφεραν να το ξεπεράσουν;
2. Υπάρχουν, κατά τη γνώμη σας, κοινά στοιχεία ανάμεσα στο παραπάνω απόσπασμα και το κείμενο της Ενότητας;

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 156

Ενότητα 15

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στην αρχαία ελληνική μυθολογία, όταν κάποιος βρισκόταν σε δύσκολη θέση, ζητούσε από τους θεούς να μεταμορφωθεί. Ο μυθογράφος Παρθένιος αναφέρει τη μεταμόρφωση της Δάφνης στο ομώνυμο φυτό.

Ἀπόλλωνα δὲ Δάφνη ἐπ' αὐτὴν ἰόντα προϊδομένη μάλα ἐρρωμένως ἔφευγεν. Ὡς δὲ συνεδιώκετο, παρὰ Διὸς αἰτεῖται ἐξ ἀνθρώπων ἀπαλλαγῆναι. Καὶ αὐτήν φασι γενέσθαι τὸ δένδρον τὸ ἐπικληθὲν ἀπ' ἐκείνης δάφνην.

Παρθένιος, *Ἐρωτικὰ Παθήματα* 15.4

Γλωσσικά σχόλια

ἐπ' αὐτὴν ἰόντα προϊδομένη	επειδή είδε (τον Απόλλωνα) να κατευθύνεται προς το μέρος της
μάλα ἐρρωμένως	με μεγάλο σθένος
ὡς δὲ συνεδιώκετο	καθώς όμως καταδιωκόταν
ἀπαλλαγῆναι	να χαθεί, να εξαφανιστεί

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Λατίνος ποιητής Οβίδιος στο έργο του *Μεταμορφώσεις* παρουσιάζει μια ιστορία όμοια με αυτήν του Λευκίππου. Ο Λύκτος ζούσε στην Κρήτη με τη γυναίκα του Τελέθουσα. Όταν αυτή έμεινε έγκυος, της ξεκαθάρισε ότι θα κρατούσαν το παιδί, μόνο αν ήταν αγόρι. Η γυναίκα, με την καθοδήγηση της θεάς Ίσιδας, αποφάσισε να κρατήσει το παιδί όποιο κι αν ήταν το φύλο του. Γέννησε τελικά κορίτσι και, για να το γλιτώσει από τον θάνατο, είπε ψέματα στον άντρα της ότι ήταν αγόρι και συνέχισε να το ανατρέφει και να το ντύνει σαν να ήταν αγόρι. Το όνομα του παιδιού ήταν Ίφις. Μετά από πολλές περιπέτειες η θεά Ίσις μεταμόρφωσε το παιδί σε αγόρι. Παραθέτουμε αποσπάσματα από την έμμετρη ελληνική μετάφραση του ποιήματος.

Η εντολή του Λύκτου

Ὅτι ἐγγὺς, ὡς λέγεται, τῶν τῆς Κνωσσοῦ ὁρίων,
οἷς ἀγχιτέρμων τῆς Φαιστοῦ ἡ βασιλεία κεῖται,
ἀνήρ τις Λύκτος τοὔνομα τὴν κατοικίαν εἶχεν,
ὃς γένος καίπερ ἄσημον ἐξ ἐλευθέρων ἕλκων,
τῆς γενετῆς μὲν μείζονα οὐκ ἐπεδείκνυ πλοῦτον,
ἀλλ ὅμως βίον ἔντιμον καὶ ἀψεγῆ ἐβίου.
Αὐτῷ, καθάπερ φέρεται, τῆς γυναικὸς κυούσης,
καὶ τῶν ᾠδίνων τοῦ δεινοῦ ἐφεστηκότος χρόνου,
τοιούτοις ῥήμασιν αὐτῆς τὰς ἀκοὰς ἐκπλήττει·
δύο τινα καὶ βούλομαι καὶ εὔχομαί σοι, γύναι·
βραχὺν καὶ οὐ πολύπονον τοῦ τοκετοῦ τὸν χρόνον,
καὶ τέκνον ἄρσεν τὸν καρπὸν τῶν ἐλαφρῶν ᾠδίνων·

Γλωσσικά σχόλια

οἷς ἀγχιτέρμων	κοντά / γειτονικά στα οποία
ὃς γένος καίπερ ἄσημον ἐξ ἐλευθέρων ἕλκων	ο οποίος, αν και η καταγωγή του ήταν άσημη, είχε γονείς ελεύθερους
τῆς γενετῆς	απ' ό,τι επέτρεπε η καταγωγή του
τῶν ᾠδίνων τοῦ δεινοῦ ἐφεστηκότος χρόνου	όταν έφτασε η δύσκολη ώρα των πόνων του τοκετού
τοιούτοις ῥήμασιν	με τέτοια λόγια
ἐκπλήττει	τρομάζει, τρομοκρατεί

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 157

Το τέχνασμα της Τελέθουσας

[...] Ὅτε δ ἐπῆλθεν ὁ καιρὸς τῶν χαλεπῶν ᾠδίνων,
καὶ ἡ γαστὴρ τοῦ αὔξοντος ἀνεκουφίσθη φόρτου,
τῷ ἀγνοοῦντι μὲν πατρὶ θυγάτριόν τι ἔφυ,
ἀλλὰ ἡ μήτηρ κρύψασα τὸ τοῦ τεχθέντος γένος,
πιστῇ τροφῷ τὸ νήπιον πρὸς τὸ τραφῆναι δίδει,
καὶ τὸν ἀγνῶτα σύζυγον κατασοφισαμένη,
ἄῤῥεν αὐτῷ παρίστησι τὸν τῆς κοιλίας γόνον.

Γλωσσικά σχόλια

τῶν χαλεπῶν	των δύσκολων
ἡ γαστήρ	η κοιλιά
ἔφυ	γεννήθηκε
τὸ τοῦ τεχθέντος γένος	το φύλο του παιδιού
ἀγνῶτα	που δε γνώριζε, που αγνοούσε
κατασοφισαμένη	αφού εξαπάτησε με τεχνάσματα

Η μεταμόρφωση του κοριτσιού σε αγόρι

[...] Οὐδ ἡ λευκότης ἡ αὐτὴ ἐν τῷ προσώπῳ μένει·
καὶ σθένος προσλαμβάνουσιν αἱ τῶν μελῶν κινήσεις,
καὶ θρασυτέρα γίγνεται ἡ τοῦ προσώπου ὄψις,
καὶ βαθμηδὸν βραχύτερον τὸ τῶν πλοκάμων μέτρον,
ἀλλοία δέ τις δύναμις ἀῤῥενωπὴ τὴν φύσιν,
τὴν πρώτην διαδέχεται τῆς κορασίδος χάριν,
καὶ ἄῤῥην τέλος γίγνεσαι ἐκ γυναικός, ὦ Ἶφι.

Ὀβίδιος, *Μεταμορφώσεις* στ. 1091-1102, 1150-1156, 1300-1306 (μτφρ. Α.Σ. Κάσδαγλης)

Γλωσσικά σχόλια

σθένος προσλαμβάνουσιν	αποκτούν επιπλέον δύναμη
θρασυτέρα	περισσότερο θαρραλέα, πιο τολμηρή
καὶ βαθμηδὸν βραχύτερον τὸ τῶν πλοκάμων μέτρον	και βαθμιαία έγινε πιο κοντό το μήκος των μαλλιών
ἀλλοία	αλλιώτικη, διαφορετική

Ερωτήσεις

1. Τι ζήτησε η Δάφνη από τον Δία στο πρώτο παράλληλο κείμενο και για ποιο λόγο; Υπάρχει, κατά τη γνώμη σας, κάποιο κοινό θεματικό μοτίβο ανάμεσα σε αυτό το απόσπασμα και το κείμενο της Ενότητας;

2. Ποια κοινά θεματικά μοτίβα διαπιστώνετε ότι υπάρχουν ανάμεσα στο κείμενο της Ενότητας και το δεύτερο παράλληλο κείμενο;

Ενότητα 16

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Πλούταρχος περιγράφει τον ξεπεσμό του Διονυσίου του Νεοτέρου, τυράννου των Συρακουσών, και σχολιάζει τη μεταστροφή της τύχης του.

Τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος εἰς Κόρινθον, οὐδεὶς ἦν Ἑλλήνων ὃς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσειπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν, ἀλλ' οἵ τε χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς διὰ μῖσος ἄσμενοι συνῆλθον, οἷον ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες, οἵ τε πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες ἐθεῶντο πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ προδήλοις τὴν τῶν ἀδήλων αἰτιῶν καὶ θείων δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς οὔτε τέχνης ὅσον ἐκεῖνο τύχης ἔργον ἐπεδείξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἔμπροσθεν τύραννον ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντα περὶ τὸ ὀψοπώλιον, ἢ καθήμενον ἐν μυροπωλίῳ, πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων [...]

Πλούταρχος, *Τιμολέων* 14.1-3

Γλωσσικά σχόλια

τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος	όταν ο Διονύσιος κατέπλευσε, αποβιβάστηκε
οὐδεὶς ἦν Ἑλλήνων ὃς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσειπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν	όλοι οι Έλληνες είχαν την περιέργεια (λαχτάρα) να τον δουν και να μιλήσουν μαζί του
ἀλλ οἵ τε χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς διὰ μῖσος	άλλοι από μίσος χαίρονταν για τις συμφορές του
ἄσμενοι	ευχαριστημένοι
συνῆλθον	συγκεντρώθηκαν
οἷον ἐρριμμένον (μτχ. παρακ. ρ. *ῥίπτομαι*) *ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες*	σαν για να τον ποδοπατήσουν ριγμένο κάτω από την τύχη, την κακοτυχία
οἵ τε τρεπόμενοι	και άλλοι που μεταστράφηκαν, άλλαξαν γνώμη
πρὸς τὴν μεταβολήν	για την αλλαγή της τύχης
ἐθεῶντο (οριστ. παρατ. ρ. *θεάομαι, θεῶμαι*) *πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ προδήλοις τὴν τῶν ἀδήλων αἰτιῶν καὶ θείων δύναμιν*	έβλεπαν τη μεγάλη δύναμη που ασκούν στα ασθενή και ορατά ανθρώπινα πράγματα οι αθέατες και θείες αιτίες
οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς οὔτε τέχνης ὅσον ἐκεῖνο τύχης ἔργον ἐπεδείξατο	γιατί η τότε εποχή δεν είχε να επιδείξει κανένα έργο, ούτε της φύσης ούτε της τέχνης, τόσο αξιοπερίεργο όσο το έργο εκείνο της τύχης
ὀλίγον ἔμπροσθεν	λίγο πιο πριν
διατρίβοντα	να περνά τον καιρό του
περὶ τὸ ὀψοπώλιον	γύρω από την αγορά όπου πωλούνται τρόφιμα και ψάρια / την ψαραγορά
κεκραμένον (μτχ. παρακ. ρ. *κεράννυμαι* – ενν. *οἶνον*)	κρασί αναμεμειγμένο με νερό

Ερωτήσεις

1. Πώς κατέληξε να ζει ο Διονύσιος ο Νεότερος;

2. Ποιες φράσεις από το παραπάνω απόσπασμα αναφέρονται στη μεταστροφή της τύχης;

3. Τι συνδέει, κατά τη γνώμη σας, το παραπάνω απόσπασμα με το κείμενο της Ενότητας;

4. Ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί ότι ο Σόλων στη συνομιλία του με τον Κροίσο είχε εκφράσει μια άποψη σχετικά με τον ορισμό του ευτυχισμένου ανθρώπου. Ποιο ήταν το ρητό του Σόλωνα στην περίπτωση εκείνη και πώς βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση του Διονυσίου του Νεοτέρου;

Ενότητα 17

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ο Αιλιανός περιγράφει στο παρακάτω απόσπασμα τον τρόπο με τον οποίο το χταπόδι συλλαμβάνει τα ψάρια, εξασφαλίζοντας την τροφή του.

Ἐλλοχῶσι δὲ οἱ πολύποδες καὶ τοὺς ἰχθῦς τὸν τρόπον τοῦτον. Ὑπὸ ταῖς πέτραις κάθηνται, καὶ ἑαυτοὺς ἐς τὴν ἐκείνων μεταμορφοῦσι χρόαν, καὶ τοῦτο εἶναι δοκοῦσιν, ὅπερ οὖν καὶ πεφύκασιν αἱ πέτραι. Οἱ τοίνυν ἰχθῦς προσνέουσιν οἱονεὶ τῇ πέτρᾳ τοῖς πολύποσιν, οἳ δὲ ἀφυλάκτους ὄντας αὐτοὺς περιβάλλουσι ταῖς ἐξ ἑαυτῶν ἄρκυσι ταῖς πλεκτάναις.

Αἰλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία* 1.1

Γλωσσικά σχόλια

ἐλλοχῶσι	παραμονεύουν, στήνουν ενέδρα
οἱ πολύποδες	τα χταπόδια
ἑαυτοὺς ἐς τὴν ἐκείνων μεταμορφοῦσι χρόαν	μεταμορφώνονται παίρνοντας το χρώμα εκείνων των βράχων
καὶ τοῦτο εἶναι δοκοῦσιν	και φαίνονται ότι είναι αυτό (δηλαδή, βράχοι)
ὅπερ πεφύκασιν	το οποίο είναι από τη φύση τους
προσνέουσιν τοῖς πολύποσιν	πλησιάζουν κολυμπώντας τα χταπόδια
οἱονεὶ τῇ πέτρᾳ	σαν να είναι βράχος
ταῖς ἐξ ἑαυτῶν ἄρκυσι ταῖς πλεκτάναις	με τα δικά τους δίχτυα, δηλαδή τα πλοκάμια

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο απόστολος Παύλος κήρυξε την αγάπη προς τον συνάνθρωπο υποστηρίζοντας ότι αυτή είναι η τέλεια εκπλήρωση των εντολών του Θεού.

Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε· τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη.

Ἀπόστολος Παῦλος, *Ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους* 13.8-10

Γλωσσικά σχόλια

εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους	εκτός από το να αγαπά ο ένας τον άλλο
ὁ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε	αυτός που αγαπά τον άλλο τηρεί τον νόμο
ἀνακεφαλαιοῦται	συνοψίζεται
κακὸν οὐκ ἐργάζεται	δεν κάνει κακό
πλήρωμα νόμου	εκπλήρωση του νόμου

Ερωτήσεις

1. Ποιες ομοιότητες παρουσιάζει η τεχνική των χταποδιών, όπως περιγράφεται στο πρώτο απόσπασμα, με την τεχνική του κάβουρα που περιγράφεται στο κείμενο της Ενότητας;
2. Να αναζητήσετε κοινά σημεία ανάμεσα στις προτροπές που απευθύνει ο Μέγας Βασίλειος στο κείμενο της Ενότητας και σε αυτές του αποστόλου Παύλου στο δεύτερο παράλληλο κείμενο.

Ενότητα 18

Στους μύθους που ακολουθούν γίνεται αναφορά στις επιπτώσεις που υφίσταται κάποιος, όταν προσπαθεί με ψέματα και τεχνάσματα να εξαπατήσει τους άλλους.

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ἀνὴρ πένης νοσῶν καὶ κακῶς διακείμενος ηὔξατο τοῖς θεοῖς ἑκατόμβην τελέσαι, εἰ περισώσειαν αὐτόν. Οἱ δὲ ἀπόπειραν αὐτοῦ ποιήσασθαι βουλόμενοι ῥαῖσαι τάχιστα αὐτὸν παρεσκεύασαν. Κἀκεῖνος ἐξαναστὰς ἐπειδὴ ἀληθινῶν βοῶν ἠπόρει, στεατίνους ἑκατὸν πλάσας ἐπί τινος βωμοῦ κατέκαυσεν εἰπών· ἀπέχετε τὴν εὐχήν, ὦ δαίμονες. Οἱ δὲ θεοὶ βουλόμενοι αὐτὸν ἐν μέρει ἀντιβουκολῆσαι ὄναρ αὐτῷ ἔπεμψαν, παραινοῦντες ἐλθεῖν εἰς τὸν αἰγιαλόν· ἐκεῖ γὰρ εὑρήσει Ἀττικὰς χιλίας. Καὶ ὃς περιχαρὴς γενόμενος δρομαῖος ἧκεν ἐπὶ τὴν ἠιόνα. Ἔνθα δὴ λησταῖς περιπεσὼν ἀπήχθη καὶ ὑπ' αὐτῶν πωλούμενος εὗρε δραχμὰς χιλίας.

Μύθος του Αισώπου

Γλωσσικά σχόλια

πένης	φτωχός
νοσῶν καὶ κακῶς διακείμενος	που ήταν άρρωστος και σε άσχημη κατάσταση
ηὔξατο (οριστ. αορ. ρ. *εὔχομαι*) *τοῖς θεοῖς*	υποσχέθηκε / έταξε στους θεούς
ἑκατόμβην τελέσαι	να προσφέρει θυσία εκατό βοδιών
εἰ περισώσειαν αὐτόν	αν τον έσωζαν
ἀπόπειραν ποιοῦμαί τινος	δοκιμάζω κάποιον
ῥαῖσαι (απαρ. αορ. ρ. *ῥαΐζω*) *τάχιστα αὐτὸν παρεσκεύασαν*	τον έκαναν να θεραπευτεί πολύ γρήγορα, τον θεράπευσαν αμέσως
ἐξαναστάς (μτχ. αορ. β' ρ. *ἐξανίσταμαι*)	όταν στάθηκε στα πόδια του, όταν ένιωσε καλά
βοῶν ἠπόρει (οριστ. παρατ. ρ. *ἀπορέω, ἀπορῶ*)	δεν είχε βόδια
στεατίνους ἑκατὸν πλάσας	αφού έπλασε εκατό από ζύμη
ἀπέχετε τὴν εὐχήν, ὦ δαίμονες	θεοί, λάβετε ό,τι σας έταξα
ἐν μέρει ἀντιβουκολῆσαι	με τη σειρά τους να τον εξαπατήσουν / περιπαίξουν
ὄναρ	όνειρο
παραινοῦντες	παρακινώντας
Ἀττικὰς χιλίας	χίλιες αττικές δραχμές
καὶ ὅς	κι αυτός
δρομαῖος ἧκεν	έφτασε τρέχοντας
ἐπὶ τὴν ἠιόνα (ἠιών, ἠιόνος)	στην ακρογιαλιά
ἔνθα δή	εκεί λοιπόν
λησταῖς περιπεσών	αφού έπεσε σε ληστές
ὑπ' αὐτῶν πωλούμενος εὗρε δραχμὰς χιλίας	αυτοί τον πούλησαν και έπιασε χίλιες δραχμές (αντί χιλίων δραχμών)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ἔθος ἐστὶ τοῖς πλέουσιν ἐπάγεσθαι κύνας Μελιταίους καὶ πιθήκους πρὸς παραμυθίαν τοῦ πλοῦ. Καὶ δή τις πλεῖν μέλλων πίθηκον συνανήνεγκε. Γενομένων δὲ αὐτῶν κατὰ τὸ Σούνιον (ἐστὶ δὲ τοῦτο Ἀθηναίων ἀκρωτήριον) συνέβη χειμῶνα σφοδρὸν γενέσθαι. Περιτραπείσης δὲ τῆς νηὸς καὶ πάντων διακολυμβώντων καὶ ὁ πίθηκος ἐνήχετο. Δελφὶς δὲ θεασάμενος αὐτὸν καὶ οἰόμενος ἄνθρωπον εἶναι ὑπεξελθὼν διεκόμιζεν. Ὡς δὲ ἐγένετο κατὰ τὸν Πειραιᾶ, τὸν τῶν Ἀθηναίων λιμένα, ἐπυνθάνετο τοῦ πιθήκου, εἰ τὸ γένος Ἀθηναῖός ἐστι. Τοῦ δὲ εἰπόντος καὶ λαμπρῶν γε ἐνταῦθα τετυχηκέναι γονέων, ἐκ δευτέρου ἠρώτα αὐτόν, εἰ ἐπίσταται τὸν Πειραιᾶ. Καὶ ὃς ὑπολαβὼν αὐτὸν ἄνθρωπον λέγειν ἔφασκε καὶ φίλον αὐτοῦ εἶναι καὶ συνήθη. Καὶ ὁ δελφὶς ἀγανακτήσας κατὰ τῆς αὐτοῦ ψευδολογίας βαπτίζων αὐτὸν ἀπέπνιξεν.

Μύθος του Αισώπου

Γλωσσικά σχόλια

ἔθος ἐστί	είναι συνήθεια
ἐπάγεσθαι	να φέρνουν μαζί τους
κύνας Μελιταίους	σκυλιά από τη Μάλτα
πρὸς παραμυθίαν τοῦ πλοῦ	για ανακούφιση, διασκέδαση στο ταξίδι
μέλλων	ο οποίος επρόκειτο
συνανήνεγκε (οριστ. αορ. β′ ρ. *συναναφέρω*)	έφερε μαζί του
γενομένων δὲ αὐτῶν	και όταν αυτοί έφτασαν
ἐνήχετο (οριστ. παρατ. ρ. *νήχομαι*)	κολυμπούσε
οἰόμενος	επειδή νόμιζε
ὑπεξελθὼν διεκόμιζεν	τον πήρε στην πλάτη και τον μετέφερε
ἐπυνθάνετο	ζήτησε να πληροφορηθεί, ρώτησε
εἰ ἐπίσταται	αν γνωρίζει
ὑπολαβών	επειδή θεώρησε
ἔφασκε	άρχισε να λέει
συνήθη	στενός φίλος
βαπτίζων αὐτόν	βυθίζοντάς τον στο νερό

Ερωτήσεις

1. Με ποιον τρόπο προσπάθησε ο άνθρωπος να ξεγελάσει τους θεούς στο πρώτο παράλληλο κείμενο και πώς αντέδρασαν αυτοί;

2. Πώς κατάλαβε στο δεύτερο παράλληλο κείμενο το δελφίνι ότι ο πίθηκος έλεγε ψέματα και πώς τον τιμώρησε;

3. Ποια κοινά σημεία συνδέουν τα παραπάνω αποσπάσματα με το κείμενο της Ενότητας;

ΙΙ. Το λεξιλόγιο των κειμένων

Α

ἄγρα (ἡ)	το κυνήγι
ἀγών (ὁ)	ο διαγωνισμός
ὁ/ἡ ἀδιερεύνητος, τὸ ἀδιερεύνητον	ανεξερεύνητος, που δύσκολα εξερευνάται
ἀεί	πάντοτε, συνεχώς
ἀθυμέω, ἀθυμῶ	στενοχωριέμαι, χάνω το κουράγιο μου
ὁ/ἡ ἀΐδιος, τὸ ἀΐδιον	παντοτινός, διαρκής
ὁ αἰσχρός, ἡ αἰσχρά, τὸ αἰσχρόν	άσχημος
αἰτέω, αἰτῶ	ζητώ
αἰτέομαι, αἰτοῦμαι	ζητώ
αἰτιάομαι, αἰτιῶμαι	κατηγορώ
αἰφνιδίως	ξαφνικά
ἀκαιρία (ἡ)	η κακοτυχία
ἀλεκτρυών (ὁ), τοῦ ἀλεκτρυόνος	ο πετεινός
ἁλίσκομαι	κυριεύομαι, συλλαμβάνομαι, παγιδεύομαι
ὁ ἀλλότριος, ἡ ἀλλοτρία, τὸ ἀλλότριον	ο ξένος, αυτός που ανήκει σε άλλον
ἀλφιτοποιία (ἡ)	η παρασκευή αλφίτων, κριθάλευρου
ἀμβάτης (ὁ) ἢ ἀναβάτης (ὁ)	ο αναβάτης
ἀναιρέομαι, ἀναιροῦμαι	καταστρέφω, εξοντώνω
ἀναλαμβάνω	παίρνω μαζί μου
ἀναπείθω	πείθω κάποιον παρά τη θέλησή του, παρασύρω, αλλάζω τη γνώμη κάποιου
ἀναφαίνομαι	διαφαίνομαι, προβάλλω ως συμπέρασμα
ἀναφέρω	φέρνω πάνω
ἀνδράποδον (τό)	ο δούλος
ἀνειμένως	χαλαρά, άνετα
ἄνευ	χωρίς
ἀξιόομαι, ἀξιοῦμαι	κρίνομαι άξιος για κάτι
ἀξιόω, ἀξιῶ	έχω την αξίωση, ζητώ, απαιτώ· θεωρώ σωστό / πρέπον
ἀπάγω	επιστρέφω κάτι
ἀπαξιόω, ἀπαξιῶ	θεωρώ κάποιον / κάτι ανάξιο
ὁ ἅπας, ἡ ἅπασα, τὸ ἅπαν	όλος (ανεξαιρέτως)
ἀπέχομαι	απέχω
ἀποβάλλω	χάνω

ἀποδειλιάω, ἀποδειλιῶ	δειλιάζω
ἀποδέχομαι	επιδοκιμάζω
(ἀπο)θνήσκω	πεθαίνω
ἀποκαθίστημι	βάζω στη θέση του
ἀποκτείνω	σκοτώνω
ἀπόλλυμι	χάνω, καταστρέφω
ἀπολύω	απαλλάσσω
ὁ/ἡ ἄπορος, τὸ ἄπορον	αδιάβατος
ἀποσφάττομαι ἤ ἀποσφάζομαι	σφάζομαι, θανατώνομαι
ὁ/ἡ ἄπρακτος, τὸ ἄπρακτον	αναποτελεσματικός
ἅπτομαι	αγγίζω
ἄρα (συμπερ. σύνδ.)	λοιπόν, πράγματι
ὁ ἀργυροῦς, ἡ ἀργυρᾶ, τὸ ἀργυροῦν	ασημένιος
ἀργῶς	με βραδύτητα
ὁ/ἡ ἀρραγής, τὸ ἀρραγές	άθραυστος
ὁ/ἡ ἄρρην, τὸ ἄρρεν	αρσενικός
ἄρχομαι	αρχίζω
ᾆσμα (τό), τοῦ ᾄσματος	το τραγούδι
ἀτρεμέω, ἀτρεμῶ	μένω ακίνητος/-η
αὔξομαι, αὐξάνομαι	αυξάνομαι, μεγαλώνω
αὐτίκα	αμέσως
αὐτίκα μάλα	αμέσως, την ίδια στιγμή
ἀφανίζομαι	εξαφανίζομαι
ὁ/ἡ ἀφάρμακτος, τὸ ἀφάρμακτον	αυτός που δεν περιέχει δηλητήριο
ὁ/ἡ ἄφατος, τὸ ἄφατον	ανείπωτος, ανώτερος από περιγραφές
ἀφθόνως	χωρίς δισταγμό
ἀφίημι	αφήνω
ἀφικνέομαι, ἀφικνοῦμαι	φτάνω

Β

ὁ/ἡ βάναυσος, τὸ βάναυσον	ταπεινός
βλώσκω (αορ. β' ἔμολον, μτχ. μολών)	έρχομαι, πηγαίνω
βομβέω, βομβῶ	βουίζω
βοῦς (ὁ), τοῦ βοός	το βόδι
ὁ βραχύς, ἡ βραχεῖα, τὸ βραχύ	ο κοντός, ο μικρός

Γ

γε (εγκλιτικό μόριο)	βέβαια, τουλάχιστον
γεωργέω, γεωργῶ	είμαι γεωργός, καλλιεργώ τη γη
γί(γ)νομαι	γίνομαι
γι(γ)νώσκω	γνωρίζω
γραμματιστής (ὁ)	ο δάσκαλος της γραφής και της ανάγνωσης
γυμνάσιον (τό)	η σχολή γυμναστικής
ὁ γυμνικός, ἡ γυμνική, τὸ γυμνικόν	γυμναστικός, αθλητικός

Δ

ὁ δασύς, ἡ δασεῖα, τὸ δασύ	πυκνός
δέδοικα, δέδια	φοβάμαι
δεῖ	πρέπει
δεῖγμα (τό)	το παράδειγμα
δέομαι	παρακαλώ, έχω ανάγκη
δή (συμπερ. σύνδεσμος)	λοιπόν, βέβαια
δῆμος (ὁ)	ο λαός
διαβιόω, διαβιῶ	ζω, περνώ τη ζωή μου
διαθάλπομαι	θερμαίνομαι, ζεσταίνομαι
διακωλύω	εμποδίζω
διαλέγομαι	συζητώ
διαπλόω, διαπλῶ	εκτυλίσσω, απλώνω
διατρέφομαι	συντηρούμαι
ὁ/ἡ διαυγής, τὸ διαυγές	καθαρός
ὁ/ἡ διαφανής, τὸ διαφανές	εμφανής
δίδομαι πρὸς γάμου κοινωνίαν	δίδομαι ως σύζυγος
δίνη (ἡ)	το ρεύμα
διό	γι' αυτό
διοικέω, διοικῶ	διαχειρίζομαι, τακτοποιώ
δίς (αριθμ. επίρρ.)	δύο φορές
δουλόομαι, δουλοῦμαι	υποδουλώνω, υποδουλώνομαι
δρομαῖος	αυτός που τρέχει με όλες του τις δυνάμεις, ο ταχύς
δρῦς (ἡ), τῆς δρυός	η βελανιδιά
δύναμαι	μπορώ, έχω τη δύναμη
δύομαι	βυθίζομαι

ὁ/ἡ δυσάλωτος, τὸ δυσάλωτον	αυτός που είναι δύσκολο να πιαστεί
δυσκόλως	δύστροπα, δυσάρεστα

Ε

ἔαρ (τό), τοῦ ἔαρος	η άνοιξη
ἔγγυος (ὁ)	ο εγγυητής
ἐγκαλέω, ἐγκαλῶ	κατηγορώ
ἐγκύμων (ἡ), τῆς ἐγκύμονος	η έγκυος, η εγκυμονούσα
ἐγχαράσσομαι	χαράσσομαι πάνω σε κάτι
εἰκάζομαι	παρομοιάζομαι, μοιάζω
εἷς, μία, ἕν	ένας, μία, ένα
εἰσδύνω	μπαίνω
εἶτα	έπειτα
ἐκδύομαι	βγάζω, γδύνομαι
ἐκμανθάνω	μαθαίνω καλά
ἐξαμαρτάνω	σφάλλω, αδικώ
ἐκρίπτομαι	ρίχνομαι έξω, πετιέμαι
ἐκτάδην (επίρρ.)	σε έκταση
ἐκτρέφω	ανατρέφω, μεγαλώνω
ἔλαφος (ὁ/ἡ)	το ελάφι
ἐλεέω, ἐλεῶ	λυπάμαι, ευσπλαχνίζομαι
ἐλέφας (ὁ), τοῦ ἐλέφαντος	ο ελέφαντας
ἐλλείπω	είμαι ελλιπής, υστερώ
ἐμβάλλω	βάζω μέσα
ἐμός, ἐμή, ἐμόν (κτητ. αντων.)	δικός μου, δική μου, δικό μου
ἐμπλέκομαι	μπλέκομαι, ανακατεύομαι
ἐμπίπτω	πέφτω μέσα
ὁ/ἡ ἐνδεής, τὸ ἐνδεές	αυτός που έχει ανάγκη, έλλειψη
ἔνθα	όπου
ἐνθάδε	εδώ
ἐνταῦθα	εδώ
ἐντρυφάω, ἐντρυφῶ	ευχαριστιέμαι, χαίρομαι
ὁ/ἡ ἐνώπιος, τὸ ἐνώπιον	αυτός που βρίσκεται μπροστά σε κάποιον, αυτός που είναι παρών
ὁ/ἡ ἐξαίσιος, τὸ ἐξαίσιον	πάρα πολύ καλός, δυνατός

ἐξάπτω	ξεσηκώνω, εξεγείρω
ἐξεργάζομαι	εργάζομαι και αποκτώ, εξασφαλίζω
ἐξευρίσκω	βρίσκω
ἐξωμιδοποιία (ἡ)	η τέχνη να κατασκευάζει κάποιος εξωμίδες (ανδρικά ενδύματα που άφηναν ακάλυπτους τους ώμους)
ἔοικα	μοιάζω, δείχνω
ἐπανορθόω, ἐπανορθῶ	επανορθώνω
ἐπεί (χρον. ἢ αιτιολ. σύνδ.)	όταν, αφού, επειδή
ἐπειδάν (χρονικοϋποθ. σύνδ.)	όταν, μόλις
ἐπειδὰν τάχιστα	αμέσως μόλις
ἐπέρχομαι	επιτίθεμαι
ἐπιβουλεύω	σχεδιάζω κάτι κακό εις βάρος κάποιου
ἐπιγι(γ)νώσκω	αναγνωρίζω
ἐπιδίδωμι	δίνω, προοδεύω
ἐπιθαρρέω, ἐπιθαρρῶ	έχω εμπιστοσύνη
ἐπιμέλεια (ἡ)	η φροντίδα
ἐπιμελέομαι, ἐπιμελοῦμαι	φροντίζω
ἐπισημαίνω	δείχνω επιδοκιμασία
ἐπιτήδεια (τά)	τα αναγκαία για τη ζωή
ἐπιτήδευμα (τό)	η ασχολία
ἐπιτηδεύω	ασχολούμαι, ασκώ επάγγελμα
ὁ/ἡ ἐπίτομος, τὸ ἐπίτομον	σύντομος
ἐπιφαίνομαι	παρουσιάζομαι
ἐπόμνυμαι	ορκίζομαι
ἔπος (τό), τοῦ ἔπους	ο λόγος
ἐρημία (ἡ)	η μοναξιά, η ερήμωση
ὁ ἔσχατος, ἡ ἐσχάτη, τὸ ἔσχατον	ο τελευταίος, ο πιο δύσκολος
ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον (επιμερ. αντων.)	άλλος, άλλη, άλλο (από δύο)
ἔτι	ακόμα, επιπλέον
εὖ (επίρρ.)	καλά
εὐλογέομαι, εὐλογοῦμαι	επαινούμαι
ὁ/ἡ εὐμεγέθης, τὸ εὐμέγεθες	αυτός που έχει μεγάλο μέγεθος, ο μεγάλος
εὐμήχανον (τό)	η επινοητικότητα
ὁ/ἡ εὔνους, τὸ εὔνουν	ευνοϊκός, ευμενής
εὖ πάσχω	ευεργετούμαι

εὖ ποιέω/ποιῶ	ευεργετώ
εὖ πράττω	ευτυχώ
ὁ/ἡ εὐπρεπής, τὸ εὐπρεπές	κομψός
εὐφραίνω	ευχαριστώ

Ζ

ζεῦγος (τό)	το ζευγάρι ζώων που χρησιμοποιούνται σε αγροτικές εργασίες

Η

ἡγέομαι, ἡγοῦμαι	νομίζω, θεωρώ, είμαι αρχηγός
ἡδέως (επίρρ.)	με ευχαρίστηση
ὁ ἡδύς, ἡ ἡδεῖα, τὸ ἡδύ	ευχάριστος, γλυκός
ἥκω	έχω έρθει, φτάνω

Θ

θαυμάζω	απορώ, θαυμάζω
θεραπεύω	καλλιεργώ (αγρό), λατρεύω (θεό), φροντίζω (άνθρωπο)
θυγάτηρ (ἡ), τῆς θυγατρός	η κόρη

Ι

ὁ ἴδιος, ἡ ἰδία, τὸ ἴδιον	ατομικός, προσωπικός, δικός μου / σου / του
ἵνα (τελ. σύνδ.)	για να

Κ

καθέζομαι	κάθομαι
καὶ γάρ	και πράγματι, γιατί πράγματι
καὶ μήν	και ασφαλώς
καίτοι	και βέβαια, και όμως
κάλλος (τό)	η ομορφιά
ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν	όμορφος
ὁ καματηρός, ἡ καματηρά, τὸ καματηρόν	κουρασμένος, εξαντλημένος
κάπηλος (ὁ)	ο μικροπωλητής
καρκίνος (ὁ)	ο κάβουρας
καταγι(γ)νώσκω	κατηγορώ, καταλογίζω

κατακαίομαι ή κατακάομαι	καίγομαι ολοκληρωτικά
καταμέμφομαι	κατηγορώ
καταστρέφω τὸν βίον	τελειώνω τη ζωή μου
κατασφαλίζομαι	διασφαλίζω
κατατέμνομαι	κομματιάζομαι
καῦμα (τό), τοῦ καύματος	ο καύσωνας
κεῖμαι	είμαι, βρίσκομαι, ξαπλώνω
καραδοκέω, καραδοκῶ	περιμένω με αγωνία
κατοικτίρω	λυπάμαι
κεραμεύς (ὁ), τοῦ κεραμέως	ο τεχνίτης του πηλού
κιθαρίζω	παίζω κιθάρα
κιθαριστής (ὁ)	ο δάσκαλος της μουσικής που μάθαινε στα παιδιά να παίζουν λύρα ή αυλό, να τραγουδούν και να χορεύουν
κίνησις (ἡ), τῆς κινήσεως	η αναταραχή, η εξέγερση
κλῆρος (ὁ)	η κληρονομιά
κοιλότης (ἡ), τῆς κοιλότητος	το κέλυφος
κομίζω	φέρνω
κοσμέομαι, κοσμοῦμαι	στολίζομαι
κόσμος (ὁ)	τάξη, στολίδι
κοῦρος (ὁ)	ο γιος
κρανία (ἡ), κρανέα (ἡ) και κράνεια (ἡ)	η κρανιά, είδος δέντρου
κρατέω, κρατῶ	επικρατώ, εξουσιάζω
ὁ κράτιστος, ἡ κρατίστη, τὸ κράτιστον	πάρα πολύ δυνατός
κτάομαι, κτῶμαι	αποκτώ, κατέχω
κτῆσις (ἡ), τῆς κτήσεως	η απόκτηση
ὁ κύκνειος, ἡ κυκνεία, τὸ κύκνειον	αυτός που ανήκει σε κύκνο ή μοιάζει με αυτόν
κύλιξ (ἡ), τῆς κύλικος	το ποτήρι του κρασιού
κυνηγέτης (ὁ)	ο κυνηγός
κύων (ὁ/ἡ), τοῦ κυνός	ο σκύλος
κώνωψ (ὁ), τοῦ κώνωπος	το κουνούπι

Λ

λάθρα (επίρρ.)	κρυφά
λειτουργέω, λειτουργῶ	προσφέρω δημόσια υπηρεσία με δικά μου χρήματα

λιθοξόος (ὁ)	ο τεχνίτης της πέτρας, ο μαρμαράς
λογίζομαι	υπολογίζω, σκέφτομαι

Μ

μάλα (ἐπίρρ.)	πολύ
ὁ μαλθακός, ἡ μαλθακή, τὸ μαλθακόν	μαλακός, δειλός
μᾶλλον (ἐπίρρ.)	περισσότερο
μανία (ἡ)	η παραφροσύνη
μεγαλοπρέπεια (ἡ)	το μεγαλείο
ὁ/ἡ μεγαλόψυχος, τὸ μεγαλόψυχον	αυτός που θεωρεί τον εαυτό του άξιο για σπουδαίες πράξεις, ο γενναίος
μειρακίσκος (ὁ)	το παλικαράκι
ὁ μέλας, ἡ μέλαινα, τὸ μέλαν	μαύρος
μεταβολή (ἡ)	η αλλαγή, η κατάπτωση
μιμνήσκομαι	θυμάμαι
μυθεύομαι	λέγομαι, κυκλοφορώ ως μύθος
μυριάς (ἡ), τῆς μυριάδος	σύνολο 10.000

Ν

ναῦς (ἡ), τῆς νεώς	το πλοίο
ναύκληρος (ὁ)	ο ιδιοκτήτης πλοίου, ο ναυτικός, ο θαλασσινός
νουθεσία (ἡ)	η συμβουλή

Ξ

ξυγκάμνω ἢ συγκάμνω	υποφέρω, κουράζομαι μαζί με κάποιον
ξυλεύομαι	κόβω ξύλα

Ο

ὀδύρομαι	θρηνώ
οἶδα	γνωρίζω
οἰκέτης (ὁ)	ο οικιακός δούλος
οἰκειόω, οἰκειῶ	εξοικειώνω
οἰκτίρω	λυπάμαι, ευσπλαχνίζομαι
οἴομαι / οἶμαι	νομίζω
οἷον	όπως, π.χ.

***οἷος, οἵα, οἷον* (αναφ. αντων.)**	τέτοιος που
ὁράω, ὁρῶ	βλέπω
ὁρμάομαι, ὁρμῶμαι	ξεκινώ
ὁρμάω, ὁρμῶ	τρέχω ορμητικά
ὀρύττω	σκάβω
***ὅς, ἥ, ὅ* (αναφ. αντων.)**	ο οποίος
***ὅσοσπερ, ὅσηπερ, ὅσονπερ* (αναφ. αντων.)**	όσος βέβαια, όσος ακριβώς
***ὅστις, ἥτις, ὅ,τι* (αναφ. αντων.)**	όποιος
ὄστρακον (τό)	το περίβλημα
ὄστρεον (τό)	το στρείδι
***οὕτω(ς)* (επίρρ.)**	έτσι, τόσο
***ὀψιαίτατα* (επίρρ.)**	πάρα πολύ αργά

Π

ὁ/ἡ πάγχρηστος, τὸ πάγχρηστον	χρήσιμος σε όλα
παιδοτρίβης (ὁ)	ο δάσκαλος της γυμναστικής
παίω	χτυπώ
παλαίστρα (ἡ)	η σχολή πάλης
ὁ/ἡ πάμφορος, τὸ πάμφορον	αυτός που παράγει κάθε λογής καρπούς, ο πολύ εύφορος
***πάνυ* (επίρρ.)**	πολύ
παραγί(γ)νομαι	φτάνω κοντά
ὁ/ἡ παραμόνιμος, τὸ παραμόνιμον	διαρκής, σταθερός, πιστός
παρέρχομαι	περνάω, φτάνω
πειράομαι, πειρῶμαι	προσπαθώ
πέλεκυς (ὁ), τοῦ πελέκεως	το τσεκούρι
πέμπω	στέλνω
πενία (ἡ)	η φτώχεια
περιοράω, περιορῶ	αφήνω, αδιαφορώ
περιπέτομαι	πετώ γύρω από κάτι
περιπτύσσομαι	περικλείω
περιτυγχάνω	συναντώ
ποιέω, ποιῶ	κάνω
πολλάκις	πολλές φορές
πολλαχοῦ	σε πολλά μέρη
πονηρία (ἡ)	η κακή κατάσταση

πορίζομαι	εξασφαλίζω, αποκτώ
ποριστικόν (τό)	εφευρετικότητα
ὁ πρᾶος, ἡ πραεῖα, τὸ πρᾶον	ήπιος
προαγορεύω	λέω εκ των προτέρων, προειδοποιώ
προΐσταμαι	στέκομαι μπροστά ως αρχηγός / επικεφαλής
προκαλέω, προκαλῶ	προσκαλώ
προκηρύσσω	διακηρύσσω δημόσια
πρόοιδα	γνωρίζω εκ των προτέρων
προπέτεια (ἡ)	η επιπολαιότητα
προσαγορεύομαι	ονομάζομαι, αποκαλούμαι
προσαρμόττομαι	συναρμόζομαι, εφαρμόζω
προσδέομαι	χρειάζομαι
πρόσθεν (επίρρ.)	προηγουμένως, παλαιότερα
προσέχω	στρέφω την προσοχή μου
προσλαμβάνομαι	παίρνω και κάποιον άλλο
πρόσοδος (ἡ)	το έσοδο
ὁ πρότερος, ἡ προτέρα, τὸ πρότερον	προηγούμενος, παλαιότερος
πρῳαίτατα	πάρα πολύ νωρίς
ὁ πτερόεις, ἡ πτερόεσσα, τὸ πτερόεν	φτερωτός
πυνθάνομαι	ρωτώ, ζητώ να μάθω

Ρ

ῥοπή (ἡ)	το γύρισμα

Σ

σῆμα (τό), τοῦ σήματος	το σημάδι
σημεῖον (τό)	το σημάδι
σκέλος (τό), τοῦ σκέλους	το πόδι
σκοπέω, σκοπῶ ἤ σκοπέομαι, σκοποῦμαι	εξετάζω, ερευνώ
σκυτοτόμος (ὁ)	ο τσαγκάρης, ο βυρσοδέψης
σπουδάζω	ασχολούμαι σοβαρά με κάτι
στόμα (τό), τοῦ στόματος	το στόμιο, ο κόλπος
συγκινδυνεύω	κινδυνεύω μαζί με κάποιον
συγκλείω	πλησιάζω
συζεύγνυμαι	ενώνομαι, παντρεύομαι / νυμφεύομαι

συμβοηθέω, συμβοηθῶ	βοηθώ κάποιον μαζί με άλλον
σύμπτυξις (ἡ), τῆς συμπτύξεως	το κλείσιμο
συναθροίζομαι	συγκεντρώνομαι
συνεπισχύω	ενισχύω κάποιον βοηθώντας τον
συνίσταμαι	συναποτελούμαι, συγκροτούμαι
συντρέχω	τρέχω μαζί με κάποιον, συγκεντρώνομαι
σφάλλομαι	αποτυγχάνω, καταστρέφομαι

Τ

***τε* (συμπλ. σύνδ.)**	και
τέκτων (ὁ), τοῦ τέκτονος	ο μαραγκός, ο οικοδόμος
***τέλος* (επίρρ.)**	τελικά
ὁ τερπνός, ἡ τερπνή, τὸ τερπνόν	ευχάριστος, διασκεδαστικός
τίκτω	γεννώ
***τὶς, τὶς, τὶ* (αόρ. αντων.)**	κάποιος
***τίς, τίς, τί* (ερωτ. αντων.)**	ποιος
***τοιοῦτος, τοιαύτη, τοιοῦτον* (δεικτ. αντων.)**	τέτοιος
τραγῳδέομαι, τραγῳδοῦμαι	γίνομαι υπόθεση τραγωδίας
τρόπαιον (τό)	το μνημείο νίκης
τρόπος (ὁ)	η συμπεριφορά
τροφός (ἡ)	η παραμάνα, η δούλη που μεριμνούσε για την ανατροφή του νηπίου
τυραννέω, τυραννῶ	ασκώ εξουσία

Υ

ὑλακή (ἡ)	το γάβγισμα
ὕλη (ἡ)	το δάσος
ὁ/ἡ ὑπάργυρος, τὸ ὑπάργυρον	αυτός που έχει κοιτάσματα αργύρου
ὑπερβάλλω	ξεπερνώ
ὑπισχνέομαι, ὑπισχνοῦμαι	υπόσχομαι
ὁ ὑποβολιμαῖος, ἡ ὑποβολιμαία, τὸ ὑποβολιμαῖον	αυτός που παίρνει τη θέση κάποιου άλλου
ὑστεραίᾳ (τῇ)	την επόμενη μέρα

Φ

φαίνω	φανερώνω

φάρμακον (τό)	το δηλητήριο
φάσκω	λέω, υποστηρίζω
φημί	λέω, υποστηρίζω
ὁ/ἡ φιλότιμος, τὸ φιλότιμον	αυτός που αγαπάει και επιδιώκει τις τιμές, ο φιλόδοξος
φοιτάω, φοιτῶ	συχνάζω
φυλάττω	διαφυλάττω, τηρώ
φύσις (ἡ), τῆς φύσεως	η φύση, η μορφή
φύομαι	είμαι από τη φύση μου, γεννιέμαι

Χ

χελιδών (ἡ), τῆς χελιδόνος	το χελιδόνι
χηλή (ἡ)	η δαγκάνα
χλαμυδουργία (ἡ)	η τέχνη της κατασκευής χλαμύδων
***χρή* (απρόσ. ρ.)**	πρέπει, είναι μοιραίο / γραφτό
ὁ χρηστός, ἡ χρηστή, τὸ χρηστόν	ενάρετος, καλός

Ψ

ψέγω	κατηγορώ, κατακρίνω
ψεύδομαι	λέω ψέματα, ξεγελώ
ψηφίς (ἡ), τῆς ψηφῖδος	το πετραδάκι

Ω

ὠκύτης (ἡ), τῆς ὠκύτητος	η ταχύτητα
ὠνέομαι, ὠνοῦμαι	(εξ)αγοράζω
ὥρα (ἡ)	η εποχή
***ὡς* (ειδ. σύνδ.)**	ότι
ὥσπερ	όπως ακριβώς

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 174

III. Αρχικοί χρόνοι ρημάτων

1.	***ἅπτω***	***ἅπτομαι****	*5.*	***πέμπω***	***πέμπομαι***
	ἧπτον	*ἡπτόμην*		*ἔπεμπον*	*ἐπεμπόμην*
	ἅψω	*ἅψομαι*		*πέμψω*	*πέμψομαι, πεμφθήσομαι*
	ἧψα	*ἡψάμην, ἥφθην*		*ἔπεμψα*	*ἐπεμψάμην, ἐπέμφθην*
	—	*ἧμμαι**		*πέπομφα*	*πέπεμμαι**
	—	*ἥμμην**		*ἐπεπόμφειν*	*ἐπεπέμμην**
* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. χειλικολήκτων, βλ. *γέγραμμαι*			* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. χειλικολήκτων, βλ. *γέγραμμαι*		
2.	***ἄρχω***	***ἄρχομαι***	*6.*	***ῥίπτω***	***ῥίπτομαι***
	ἦρχον	*ἠρχόμην*		*ἔρριπτον*	*ἐρριπτόμην*
	ἄρξω	*ἄρξομαι, ἀρχθήσομαι*		*ῥίψω*	*ῥιφθήσομαι*
	ἦρξα	*ἠρξάμην, ἤρχθην*		*ἔρριψα*	*ἐρρίφθην, ἐρρίφην*
	[ἦρχα]	*ἦργμαι**		*ἔρριφα*	*ἔρριμμαι**
	[ἤρχειν]	*ἤργμην**		*ἐρρίφειν*	*ἐρρίμμην**
* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. ουρανικολήκτων, βλ. *πέπραγμαι*			* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. χειλικολήκτων, βλ. *γέγραμμαι*		
3.	***διαλέγομαι***		*7.*	***φυλάττω***	***φυλάττομαι***
	διελεγόμην			*ἐφύλαττον*	*ἐφυλαττόμην*
	διαλέξομαι, διαλεχθήσομαι			*φυλάξω*	*φυλάξομαι*
	διελέχθην			*ἐφύλαξα*	*ἐφυλαξάμην, ἐφυλάχθην*
	*διείλεγμαι**			*πεφύλαχα*	*πεφύλαγμαι**
	*διειλέγμην**			*ἐπεφυλάχειν*	*ἐπεφυλάγμην**
* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. ουρανικολήκτων, βλ. *πέπραγμαι*			* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. ουρανικολήκτων, βλ. *πέπραγμαι*		
4.	***ἐργάζομαι***		*8.*	***ψεύδω***	***ψεύδομαι***
	εἰ(ἠ)ργαζόμην			*ἔψευδον*	*ἐψευδόμην*
	ἐργάσομαι, ἐργασθήσομαι			*ψεύσω, ψευσῶ*	*ψεύσομαι, ψευσθήσομαι*
	εἰ(ἠ)ργασάμην, εἰ(ἠ)ργάσθην			*ἔψευσα*	*ἐψευσάμην, ἐψεύσθην*
	*εἴργασμαι**			—	*ἔψευσμαι**
	*εἰργάσμην**			—	*ἐψεύσμην**
* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. οδοντικολήκτων, βλ. *πέπεισμαι*			* ΠΑΡΑΚ. / ΥΠΕΡΣ. οδοντικολήκτων, βλ. *πέπεισμαι*		

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 175

IV. Συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων

Γραμματική

Α. Οι φθόγγοι και τα γράμματα

1. Φωνήεντα

Μακρά	**Βραχέα**	**Δίχρονα**
η, ω	ε, ο	α, ι, υ

2. Σύμφωνα

άφωνα

	ουρανικά	**χειλικά**	**οδοντικά**
ψιλά	κ	π	τ
μέσα	γ	β	δ
δασέα	χ	φ	θ

ημίφωνα

υγρά	**ένρινα**	**συριστικό**
λ, ρ	μ, ν	σ (-ς)

διπλά

ζ, ξ, ψ

3. Δίφθογγοι

κύριες	**καταχρηστικές**
αι, ει, οι, υι	ᾳ, ῃ, ῳ
αυ, ευ, ηυ, ου	

Β. Τα μέρη του λόγου

1. Διαίρεση των μερών του λόγου

κλιτά	**άκλιτα**
άρθρο (πτωτικά)	πρόθεση
όνομα ουσιαστικό (πτωτικά)	επίρρημα
όνομα επίθετο (πτωτικά)	σύνδεσμος
αντωνυμία (πτωτικά)	επιφώνημα
μετοχή (πτωτικά)	
ρήμα	

2. Παρεπόμενα των πτωτικών

- **πτώσεις**
  - **ορθές**: ονομαστική, κλητική
  - **πλάγιες**: γενική, δοτική, αιτιατική
- **αριθμοί**: ενικός, πληθυντικός, δυϊκός
- **γένη**: αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο
- **κλίσεις**: πρώτη, δεύτερη

3. Παρεπόμενα του ρήματος

- **πρόσωπα**: α΄, β΄, γ΄
- **αριθμοί**: ενικός, πληθυντικός, δυϊκός
- **εγκλίσεις**: οριστική, υποτακτική, ευκτική, προστακτική
- **ονοματικοί τύποι**: απαρέμφατο, μετοχή
- **χρόνοι**: ενεστώτας, παρατατικός, μέλλοντας, αόριστος, παρακείμενος, υπερσυντέλικος, συντ. μέλλοντας
- **διαθέσεις**: ενεργητική, μέση, παθητική, ουδέτερη
- **φωνές**: ενεργητική, μέση

Γ. Τα ουσιαστικά

1. Οι κλίσεις

Α΄ κλίση

- **αρσενικά**
  - **-ης**: *ὁ ὁπλίτης, τοῦ ὁπλίτου*
  - **-ας**: *ὁ νεανίας, τοῦ νεανίου*
- **θηλυκά**
  - **-η**: *ἡ τιμή, τῆς τιμῆς*
  - **-α**: *ἡ χώρα, τῆς χώρας* / *ἡ θάλαττα, τῆς θαλάττης*

Β΄ κλίση

- **αρσενικά** **-ος**: *ὁ νόμος, τοῦ νόμου*
- **θηλυκά** **-ος**: *ἡ νῆσος, τῆς νήσου*
- **ουδέτερα** **-ον**: *τὸ δῶρον, τοῦ δώρου*

Γ΄ κλίση

- **αρσενικά** **γεν. εν. -ος ή -ως**: *ὁ ἰχθύς, τοῦ ἰχθύος*
- **θηλυκά** **γεν. εν. -ος ή -ως**: *ἡ πόλις, τῆς πόλεως*
- **ουδέτερα** **γεν. εν. -ος ή -ως**: *τὸ κτῆμα, τοῦ κτήματος*

2. Η γ′ κλίση*

- **φωνηεντόληκτα**
  - **καταληκτικά**
    - **μονόθεμα** *ἥρως, ἥρωος*
    - **διπλόθεμα** ***πόλις, πόλεως****
  - **ακατάληκτα διπλόθεμα** *ἠχώ, ἠχοῦς*
- **συμφωνόληκτα**
  - **αφωνόληκτα**
    - **οδοντικόληκτα καταληκτικά μονόθεμα** *κόραξ, κόρακος*
    - **χειλικόληκτα καταληκτικά μονόθεμα** *Ἄραψ, Ἄραβος*
    - **οδοντικόληκτα**
      - **καταληκτικά μονόθεμα** ***γίγας, γίγαντος***
      - **ακατάληκτα**
        - **μονόθεμα** ***κτῆμα, κτήματος***
        - **διπλόθεμα** ***γέρων, γέροντος***
  - **ημιφωνόληκτα**
    - **ενρινόληκτα**
      - **καταληκτικά μονόθεμα** *ἀκτίς, ἀκτῖνος*
      - **ακατάληκτα**
        - **μονόθεμα** *Ἕλλην, Ἕλληνος*
        - **διπλόθεμα** *ποιμήν, ποιμένος*
    - **υγρόληκτα ακατάληκτα**
      - **μονόθεμα** *κλητήρ, κλητῆρος*
      - **διπλόθεμα** *ῥήτωρ, ῥήτορος*
        - **συγκοπτόμενα** *πατήρ, πατρός*
    - **σιγμόληκτα ακατάληκτα** *βέλος, βέλους (< βέλεσος)*

* Στην Α′ Γυμνασίου διδάσκονται όσα είναι σημειωμένα με μπλε χρώμα.

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 178

Δ. Τα δευτερόκλιτα επίθετα*

- **ασυναίρετα**
  - **τριγενή τρικατάληκτα**
    - ***-ος, -η, -ον***
      καλός, καλή, καλόν
    - ***-ος, -α, -ον***
      δίκαιος, δικαία, δίκαιον
  - **τριγενή δικατάληκτα**
    -ος, -ος, -ον
    ἄφθονος, ἄφθονος, ἄφθονον
- **συνηρημένα**
  χρυσοῦς, χρυσῆ, χρυσοῦν
- **αττικόκλιτα**
  ἵλεως, ἵλεως, ἵλεων

Ε. Οι αντωνυμίες*

- **προσωπικές**
  α′ πρόσ.: ***ἐγώ***
  β′ πρόσ.: ***σύ***
- **δεικτικές**
  οὗτος, αὕτη, τοῦτο
- **ερωτηματικές**
  τίς, τίς, τί
- **αναφορικές**
  ὅς, ἥ, ὅ
- **αόριστες**
  τὶς, τὶς, τὶ
  - **επιμεριστικές**
    ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον
- **οριστική-επαναληπτική**
  αὐτός, αὐτή, αὐτό
- **αλληλοπαθητική**
  ἀλλήλων, ἀλλήλοις, ἀλλήλους
- **αυτοπαθητικές**
  ἑαυτοῦ, ἑαυτῆς, ἑαυτοῦ
- **κτητικές**
  ἐμός, ἐμή, ἐμόν

ΣΤ. Το ρήμα*

1. Οι συζυγίες

- **Α′ συζυγία (-ω)**
  - **βαρύτονα ή ασυναίρετα**
    - **φωνηεντόληκτα**
      κωλύω
    - **συμφωνόληκτα**
      - **αφωνόληκτα**
        - **ουρανικόληκτα**
          κηρύττω
        - **χειλικόληκτα**
          κόπτω
        - **οδοντικόληκτα**
          σπεύδω
      - **ημιφωνόληκτα**
        - **υγρόληκτα**
          αἴρω
        - **ενρινόληκτα**
          νέμω
  - **περισπώμενα ή συνηρημένα**
    - **-άω, -ῶ**
      τιμάω, τιμῶ
    - **-έω, -ῶ**
      ποιέω, ποιῶ
    - **-όω, -ῶ**
      δηλόω, δηλῶ
- **Β′ συζυγία (-μι)**
  δείκνυμι

* Στην Α′ Γυμνασίου διδάσκονται όσα είναι σημειωμένα με μπλε χρώμα.

2. Η ομαλή αύξηση

συλλαβική		χρονική	
ἐ-	*λαμβάνω → ἐλάμβανον*	**α, ε → η**	*ἄρχω → **ἦ**ρχον, ἐλπίζω → **ἤ**λπιζον*
		αι, ει → ῃ	*αἴρω → **ἦ**ρον, εἰκάζω → **ᾔ**καζον*
		ο → ω	*ὁρίζω → **ὥ**ριζον*
		οι → ῳ	*οἰκίζω → **ᾤ**κιζον*
		ῐ, ῠ → ῑ, ῡ	*ἱδρύω → **ἵ**δρυον, ὑβρίζω → **ὕ**βριζον*
		αυ, ευ → ηυ	*αὔξω → **ηὖ**ξον, εὕδω → **ηὗ**δον*

3. Ο ομαλός αναδιπλασιασμός

	Το ρήμα αρχίζει από:	είδος αναδιπλασιασμού
Α.	**1.** απλό σύμφωνο (εκτός του *ῥ*-) **2.** δύο σύμφωνα, από τα οποία: το πρώτο είναι άφωνο *(κ, γ, χ, π, β, φ, τ, δ, θ)* και το δεύτερο υγρό ή ένρινο *(μ, ν, λ, ρ)*	επανάληψη του αρχικού συμφώνου + ε *λύω → **λέ**λυκα* *γράφω → **γέ**γραφα*
Β.	**1.** διπλό σύμφωνο *(ζ, ξ, ψ)* **2.** *ῥ*- **3.** δύο σύμφωνα, χωρίς να είναι το πρώτο άφωνο και το δεύτερο υγρό ή ένρινο **4.** τρία σύμφωνα	συλλαβική αύξηση *ψηφίζω → **ἐ**ψήφικα* *ῥάπτω → **ἔ**ρραφα* *κτείνω → **ἔ**κτονα* *στρατεύω → **ἐ**στράτευκα*
Γ.	φωνήεν ή δίφθογγο	χρονική αύξηση *ἐλπίζω → **ἤ**λπικα* *ἀθροίζω → **ἤ**θροικα*

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 180

Σύνταξη

Α. Τα είδη των προτάσεων ως προς τους όρους τους

- απλές
- σύνθετες
- ελλειπτικές
- επαυξημένες

Β. Οι βασικοί όροι των απλών προτάσεων

- υποκείμενο
- κατηγόρημα
  - ρήμα + αντικείμενο
  - ρήμα
  - συνδετικό ρήμα + κατηγορούμενο

Γ. Τα είδη του απαρεμφάτου

- **έναρθρο**
- **άναρθρο**
  - **ειδικό**
  - **τελικό**

Δ. Τα είδη της μετοχής

- **επιθετική**
- **επιρρηματική**
  - **χρονική**
  - **αιτιολογική**
  - **τροπική**
  - **τελική**
  - **υποθετική**
  - **εναντιωματική**
- **κατηγορηματική**

Ετυμολογία

Παραγωγή

Α. Ουσιαστικά παράγωγα από:

- **ρήματα**
  - **Σημαίνουν:**
    - **το πρόσωπο που ενεργεί** — *γραφεύς < γράφω*
    - **ενέργεια, πάθος ή κατάσταση** — *λύσις < λύω, φθορά < φθείρω*
- **επίθετα** — *ἀπιστία < ἄπιστος*
- **άλλα ουσιαστικά**
  - **Είναι:**
    - **υποκοριστικά** — *παιδάριον < παῖς*
    - **πατρωνυμικά** — *Ἀτρείδης < Ἀτρεύς*
    - **γονεωνυμικά** — *ἀετιδεύς < ἀετός*
    - **τοπικά** — *γραφεῖον < γραφεύς*
    - **περιεκτικά** — *ἀνθών < ἄνθος*
    - **μεγεθυντικά** — *γάστρων < γαστήρ*
    - **παρώνυμα** — *δεσμώτης < δεσμός*
    - **εθνικά** — *Κορίνθιος < Κόρινθος*

Β. Ρήματα παράγωγα από:

- **ουσιαστικά ή επίθετα** — *καθαίρω < καθαρός*
- **άλλα ρήματα**
  - **Είναι:**
    - **εφετικά** — *δρασείω < δράω, δρῶ*
    - **θαμιστικά ή επιτατικά** — *στενάζω < στένω*
    - **εναρκτικά** — *γηράσκω < γηράω, γηρῶ*
- **επιρρήματα ή επιφωνήματα** — *διχάζω < δίχα*

ARXAIA EPIMETRO(141-184)NEW 10-11-05 14:31 Page 182

Γ. Επίθετα παράγωγα από:

- **ρήματα**
  - **Είναι:**
    - **κυρίως ρηματικά επίθετα σε -τος και -τέος**
      διδακτέος < διδάσκω
    - **άλλα επίθετα παράγωγα από ρήματα που δηλώνουν:**
      - **ό,τι και η μετοχή ενεστώτα ή παρακειμένου του ρ. από το οποίο παράγονται**
        λαμπρός < λάμπω
      - **εκείνον που έχει ικανότητα, κλίση ή επιτηδειότητα σε αυτό που δηλώνει το ρ. από το οποίο παράγονται**
        λυτήριος < λύω
- **επιρρήματα**
  ὀπίσθιος < ὄπισθεν
- **ουσιαστικά ή επίθετα**
  - **Σημαίνουν:**
    - **χρόνο ή μέτρο**
      πηχυαῖος < πῆχυς
    - **πλησμονή**
      σιωπηλός < σιωπή
    - **αυτόν που ανήκει ή έχει σχέση με εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη**
      θαλάσσιος < θάλασσα
    - **ύλη ή χρώμα**
      πορφυροῦς < πορφύρα
    - **τον κατάλληλο για αυτό που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη**
      χρήσιμος < χρῆσις

Δ. Παράγωγα επιρρήματα

- **τροπικά**
  βαρέως < βαρύς
- **τοπικά που δηλώνουν:**
  - **στάση σε τόπο**
    ἄλλοθι < ἄλλος
  - **κίνηση από τόπο**
    ἐκεῖθεν < ἐκεῖ
  - **κίνηση προς τόπο**
    οἴκαδε < οἶκος
- **χρονικά**
  ἄλλοτε < ἄλλος
- **ποσοτικά**
  δίς < δύο

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α′).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.